BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
34 E
23

14
2-B
4

H

AVGVSTINI HVNNÆI

DIALECTICA,

SEV

GENERALIA LOGICES PRÆCEPTA OMNIA,

QVÆCVNQVE EX TOTO ARISTOTELIS ORGANO, PHILOSOPHIÆ TIRONIBVS AD EDISCENDVM PROPONI CONSVEVERVNT.

Latinas definitiones, diuiſioneſq́; ex eodem Organo ſumptas, Græcis ſimul adiunctis, vt harum cum Latinis collatione puram genuinamq́; Ariſtotelis ſententiam iuuentus faciliùs certiuſq́; percipere queat.

Præceptionum quoque vſus diligenter eſt commonſtratus.
Cetera ex noua Auctoris ad Lectorem præfatione cognoſces.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
Architypographi Regij.
M. D. LXXIX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

12·34·E·23

Privilegiorvm svmma.

Concessvm *eſt per patentes Regiæ Ma. litteras clariſsimo viro, ſacræ Theologiæ doctori, & ſuæ Reg. Ma. in academia Louanienſi litterarum ſacrarum profeſſori,* D. Avgvstino Hvnnæo, *vt libros ſuos* (prima *nimirum* Logices Rudimenta, *ſeu* Prodidagmata de Dialecticis vocum affectionibus & proprietatibus, *& ipſam* Dialecticam, *ſeu* Generalia Logices ex Ariſtotele præcepta) *ante annos duodecim editos, & poſteà diligenter caſtigatos, cui velit iurato typographo tradat imprimendos ac diſtrahendos. Interdictum quoque eſt alijs omnibus, quicumque demum illi ſint, ne eos imprimant, aut alibi impreſſos, in ditiones Regiæ Ma. diſtrahendos importare tentent, ſub grauibus pœnis, quas litteræ exprimunt, datæ Bruxellis die* xviii. *menſis Septembris, Anno* M. D. LXV.

Signatæ

Meſdach.

Idem alijs quoque patentibus litteris pro totidem annorum ſpatio cautum eſt, & conceſſum in concilio Brabantiæ, die viii. *Octobris eiuſdem anni, & ſignatum*

De Witte.

Præterea vtriuſque concilij priuilegio omnibus ludimagiſtris, tam in triuialibus ſcholis, quàm in academiis, conceditur, vt dictos libellos litterarum ſtudioſæ iuuentuti prælegant.

Signarunt qui ſuprà,

Meſdach & Witte.

Suprà commemorata eiuſdem Auctoris prima Logices Rudimenta, *ſeu* Prodidagmata de Dialecticis vocum affectionibus & proprietatibus, *ante paucos dies typis Plantinianis recuſa ſunt, diligenter ab auctore ſuo caſtigata.*

AVGVSTINVS HVNNÆVS
DISCIPVLIS SVIS S.

ETSI NON ignorabam, adoleſcentes ſtudioſi, plurimos de Ariſtotelica diſſerendi ratione doctiſſimè ſcripſiſſe, præclaréque de hoc diſciplinæ genere meritos eſſe; me tamen ad ſcribendum eadem de re cùm aliæ non leues cauſſæ, tum meorum amico-
n importunæ & quotidianæ efflagitationes impulerunt. Ita enim iudicabant nullum prorſus auctorum, quorum
c de re lucubrationes extant, Ariſtotelis & ordinem &
ba, pro noſtrarum conſuetudine atque uſu ſcholarum,
is ſecutum fuiſſe. Quæ cauſſa fuit, cur antehac Defini-
nes, Diuiſiones & Regulas (quæ generalia in primis ſciẽ-
atque recitanda vocare ſolent) Dialecticæ tirones quot-
nis non ſine magno labore & temporis diſpendio exſcri-
e oportuerit.

Animaduerſum inſuper eſt, pleroſque ſine iudicio, de-
uata aliorum hiſce de rebus exemplaria longè vitioſius
itatos fuiſſe: tantum incommodum diutius tolerandum
negabant, addentes miſeram iuuentutem (quod erat
am nobis frequenti experientia compertum) non modò in
ibendo temporis iacturam facere, verùm etiam pro vera
genuina Ariſtotelis doctrina monſtroſos errores ex ſua
rauata ſcriptura ortos, multis laboribus, memoriæ man-
re ſolitam eſſe.

Quapropter partim amicorum efflagitationibus, partim
am re ipſa commoti, quæ à nobis pro ingenij noſtri tenui-
e ex Ariſtotele, non quidem argutè neque ſubtiliter, at
tè accuratè, & fideliter ſucciſiuis horis (nam ſtatæ, pro-
ſioni Ariſtotelicæ quotidie deſtinantur) collecta ſunt, ea
nc ad veſtros labores ſubleuandos in lucem proferimus:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

paucis quibuſdam ſcholiorum loco vel ad VSVM *declarandum, breuiter adiectis, ex Græcorum Latinorúmque tum veterum tum recentiorum, præſertim autem ex huius clariſsimæ, & orbe toto celebratæ Louanienſis Academiæ commentariis atque ſcriptis, quibus omnibus in vnum congeſtis, quod optimum videbatur excerpſimus, & ex variis probatiſsima quæque delibauimus.*

Hæ ſunt cauſſæ, adoleſcentes ſtudioſi, cur has qualeſcunque minutias, ex quibus nihil laudis expetimus, nullam priuatam expectamus vtilitatem, primùm conquirere & diſponere, deinde typographo quàm politiſsimo, qui eas in multa exemplaria, & nitidè & ad veſtros vſus accommodatè transfunderet, committere voluerimus.

Vos igitur adoleſcentes humaniſsimi, quicquid noſtra hac opera de veteri moleſtiſsimo illo ſcribendi labore (quem ij qui vos anteceſſerunt, diu cum magno tædio, detrimentóque ſuorum ſtudiorum perpeſsi ſunt) vobis imminuitur, id omne, ſi temporis rationẽ habere vultis, habere autem ſemper debetis, in augmentum ſtudiorum atque exercitationum ſedulo conuertite: & hanc minimè obſcuram mei erga vos amoris ſignificationem benignis, vti par eſt, accipite animis. Valete.

Louanij ex florentiſſimo Caſtrenſi Gymnaſio, Idibus Nouembr. 1552.

AVGV-

AVGVSTINVS HVNNÆVS

CANDIDO LECTORI S. D.

QVANDOQVIDEM his ſuperioribus annis, amice Lector, Dialectica noſtra, diuerſorum typographorum opera, variis ex locis in lucem prodiit; è re tua futurum duxi, ſi te breuiter, quantis cõmodis aucta, quantiſque acceſſionibus cupletata ſit, præ cęteris omnibus iſta Plantiniana noſſimáque editio, cõmonerem. Sic enim in tanta exemariũ varietate atque differentia, & faciliùs, quid cui præferendum, ſtatuere, & tuæ vtilitati meliùs conſure poteris: quoniam non pauca ſunt, neque (vt arbiamur) contemnenda, quæ nunc poſtremò acceſſerũt.

IN primis ad omnes definitiones, diuiſiones, & regus ex Ariſtotele aut Porphyrio adductas, Græca ipſorũ auctorum verba adiunximus, vt & veram genuiurumque ſummorum philoſophorum ſententiam clarius perſpicere, & de verſionibus, ſicubi diſſideant, certiùs prudentiúſque iudicare, puræ & illibatæ philoſoniæ ſtudioſi poſſint.

DEINDE Gręcis iſtis definitionibus, diuiſionibus, que regulis triplicem vbique ferè ſubiunximus interretationem, Perionij vnam, Colonienſium ſecundam, Argyropyli aut Boëthij tertiam (nam in Topicorũ & lenchorum libris, Boëthij; in reliquis verò omnibus, rgyropyli verſionẽ Louanienſes ſequũtur) quæ quidẽ rſionum diuerſitas, & ad rem ipſam penitiùs inſpiciẽam, perfectiúſque intelligendam, plurimum lucis afrt; adeò vt ampli commentarij loco eſſe poſſit, & ad s philoſophicas Latinè ornatéque exprimẽdas, maxiam optimorum verborum lectiſſimarúmq. phraſeôn

 copiam

copiam ſuppeditat. Vt autem omnia eſſent diſtinctiora, neque vllam iſta verſionum multitudo pareret confuſionem; quadruplicem, modò commemoratam, interpretationum varietatem his quattuor notis diſcriminauimus: P E R. C O L. A R G. B O E T. è quibus P E R. Perionij, C O L. Colonienſium, A R G. Argyropyli, & B O E T. Boëthij interpretationem denotat. Quòd autem Perionij verſio nonnunquam ſit omiſſa, cauſſa hęc fuit, quòd omnino & verbis & ſententia cum ea verſione qua Colonienſes vtuntur, conueniret. Alias verò definitiones atque diuiſiones, quæ neque apud Ariſtotelem neque apud Porphyrium Græcè extant, ſed vel à commentatoribus eorum, vel ab aliis Logicæ diſciplinæ peritis, ad iſtam artem illuſtrandam locupletandámque poſtea ſunt adiunctæ, his diſtinximus notis: C O L. L O V. (quarum prior definitionem aut diuiſionē apud Colonienſes philoſophos vſitatam, altera verò definitionem aut diuiſionem, qua philoſophi Louanienſes in tali loco vti conſueuerunt, indicat) niſi quòd pro barbaris & odioſis omnino verbis, Latiniora auribúſque gratiora nonnunquam repoſuerimus; & pro ineptis atque obſcuris, idonea & ſignificantia in ſcholas inducerę conati ſimus. Idque non alicuius noſtrę laudis vana cupiditate, ſed ingenuorum adoleſcentum vtilitatis promouendæ ſtudio, fecimus; vt videlicet duplicē fructum (Latinitatis nimirum, & rerum vtiliſſimarum cognitionis) vna eadémque opera conſequi poſſent. Etenim vehementer abſurdum minimēque ferendum nobis videbatur, à rebus optimis cognitúque digniſſimis, verborum aſperitate atque ſpinis, ne dicam ſqualore atque ſordibus (præſertim cum alia in promptu eſſent) generoſa adoleſcentum ingenia deterrerē; artémque longè pulcherrimam, quæ ſuo fulgore cæteris omnibus prelu-

...t, horrida & inculta oratione adeò tetram ſqualidám-
...ue reddere, vt nemo eam ſine offenſione & moleſtia
...tueri poſſet.

ITAQVE certò confidimus, nos non modò veniam
... æquis æſtimatoribus, doctiſque omnibus facilè eſſe
...npetraturos, ſed etiam magnam gratiam ob eiuſmodi
...ntationem inituros. Inuidos verò & indoctos obla-
...atores (qui malè inſtituti, cæteris meliorem felicio-
...emque inuident inſtitutionem) adeò nihil moramur,
... eorum reprehenſionem ad noſtram potius laudem,
...am ad dedecus redundare arbitremur; quòd vt fe-
...icitantibus præſtantiſſimi cibi, ita iſtiuſmodi homi-
...bus optima diſplicere ſoleant.

AD HAEC, multas definitiones nouis paraphraſi-
...s, quo lumine antè carebant, illuſtrauimus; cuius rei
...empla complura ſtatim ab initio reperies, ſi hanc edi-
...nem cum cæteris conferre libeat.

PRAETEREA curauimus, vt ſinguli libri ad cal-
...m, vel nouam, qua antè carebant, vel emendatiorem
... abſolutiorem, quàm prius fuerat, generalẽ omnium,
...æ in ipſis tractata ſunt, comprehenſionem haberent.
...od induſtriæ genus, quantùm ad multarum varia-
...mque præceptionum, nullo (vt videtur) vinculo in-
... ſe coniunctarum, nutantem adhuc memoriam con-
...mandam valeat, norunt omnes qui in diuerſis rebus
...llo ordine nulloque vinculo inter ſe coniunctis, me-
...oriæ mandandis aliquando laborarunt.

NOVAM inſuper argumenti inueniendi, & inuen-
...d firmę ratiocinationis formulam ritè aptandi ratio-
...m multò faciliorem, & ad vſum (noſtro iudicio) lon-
... accommodatiorem, quàm quæ vulgò ex Ariſtotele
...cumfertur, ſuo loco inuenies. Cæterùm ne ſingula
...ſequendo, nimis ſim prolixus; in eam curam omni

conatu atque diligentia, in iſta poſtrema editione, & caſtigatione incubuimus, vt quàm breuiſſimè clariſſiméque, ac minimè barbarè, omnia quæ in Colonienſi atque Louanienſi academia, logicæ diſciplinæ ſtudioſis diſcenda proponi conſueuerunt, complecteremur, noſtrúmque commentarium in definitionibus ac diuiſionibus enucleandis, cæteriſque locis tractandis, ita temperare, neceſſariiſque doctrinis locupletare ſtuduimus, vt nihil quod ad dilucidam explanationem, nihil quod ad facilem intelligentiam tum Louanienſium, tum Colonienſium definitionum, diuiſionumque pertineret; nihil denique quod ad huius pulcherrimæ vtiliſſimæque artis puram, ſolidam, perfectámque cognitionem neceſſarium eſſet, in eo deſideraretur. Quantum præſtiterimus, aliorum eſto iudicium: iſtud certè affirmare poſſumus, in pleriſque tollendis, in plurimis addendis, in omnibus, quæ in priore editione erant, diligẽter examinandis, recognoſcẽdis, nitidè caſtigatéque per politos librarios tranſcribendis, & ad iſtius, quam modò diximus, intentionis atque conſilij normam exigendis, nos & ſumptus maximos feciſſe, & grauiſſimos cum magno aliorum ſtudiorum diſpendio ſubiiſſe labores.

Ex quibus omnibus, amice Lector, quantum iſti editioni vltra primas acceſſerit, quantúmque illi ſit tribuendum, perſpicuum eſſe arbitror. Qua de re, ne fortè in delectu faciendo propter inſcriptionum ſimilitudinem, per imprudentiam fallereris, te commonendum putaui. Vale, & noſtros in repurganda, excolenda, & amplificanda præſtantiſſima, maximéque neceſſaria Dialectices arte conatus tuo ſaltem fauore gratóque animo proſequare. Louanio,

P. E. T. R. V. S.

A

PETRVS MENSIVS

V. I. LICENTIATVS

beneuolo Lectori.

QVISQVIS voles compendio,
Dilucidè, fideliter
Ex ipſo Ariſtotele edita
Dialectices cognoſcere
Præcepta quæuis ordine,
Et illius pulcherrimum,
Quem hic hactenus nemo addidit,
VSVM: legas, ſtudioſiùs
Examines, circumferas
Tecum, domi, foris, manu
Verſes diurna ſedulò,
Verſéſque nocturna, breue
Opus hoc HVNNÆI & vtile,
Viri modis verè omnibus,
Vtraque lingua maximi,
Tum philoſophi, tum theologi.
His plura non libet addere,
Cùm iure poſſem plurima,
Inſeruientis gnauiter,
Summo labore, induſtria
Summa, parique gratia
Tirunculorum commodis
Qui liberalibus artibus
(His abſque marcent cæteræ,
Florent per iſtas cætera)
Dum tempus atque ætas ferunt,
Animum ſtudent adiungere.
Quapropter oro conſulas
Aequi boni, quod Palladis

 Ex ferti-

Ex fertiliſſimo datur
Longéque melli tiſſimo
Penu Schola Caſtrenſium,
Quæ fert in aſtra verticem.
Quòd ſi nimis deterreat
Dialectices auſteritas,
Auibus bonis hinc incipe,
Valebit ingenium tibi,
Quoquò voles intendere,
Nec pœnitebit poſteà
Cœpiſſe rem pulcherrimam.
Namque aſpera, horrida, tetrica
HVNNÆVS *ille ſuſtulit,*
Obſcura fecit lucida,
Iniqua plana, ex optimis
Fide bona ſcriptoribus
Selectiora colligens,
Apes ſecutus ſedulas.
Et ſi cui parum ſatis
Factum ſit hic, exiſtimet
Rebus ſat eſſe in arduis
Voluiſſe; vel præſentibus
Meliora det; ſi non, lubens
Vtatur his non inuidus.
Lege ergo, perlege, lectio
Fructum dabit cum fœnore.

HVIVS LIBRI
APPROBATIO.

HANC Auguſtini Hunnæi Dialecticam, continentem generalia Logices præcepta omnia, quæcunque ex toto Ariſtotelis Organo in Academia Louanienſi & Colonienſi philoſophiæ tironibus ad ediſcendum proponi conſueuerunt, ad Perionij & Argyropyli verſiones accommodatam, adiunctis ſimul ex Ariſtotele & Porphyrio Græcis, magna tam cura & diligentia ab auctore recognitam; nihil quod ſanæ & catholicæ doctrinæ aduerſetur, ſed plurima, quæ ad philoſophiam purè nitidéque tradendam atque diſcendam magnoperè conducant, habere iudico; ob idque cum ſumma vtilitate iuuentuti in omnibus Catholicorum ſcholis prælegendam cenſeo.

CVNERVS PETRI à Brouwershauen,
Paſtor S. Petri Louanij, Anno 1565.

DIALE-

DIALECTICÆ, SECVNDVM ORGANI ARISTOTELICI ORDINEM DIGESTÆ,

PROOEMIVM.

Disserendi rationem, artem (vt in Bruto teſtatur Cicero) omnium artium maximam, ſine qua ſeſe tueri reliquæ diſciplinæ omninò non poſſunt, Plato Dialecticen, Ariſtoteles, &, teſte Boëthio, veteres quoque Peripatetici Logicen appellarunt: quos ſecutus Cicero in lib. De fato, Totáque, inquit, ea quæſtio eſt Logicæ, quam rationem diſſerendi voco.

Vnde dicitur Logica?

Nomen Logices ἀπὸ τοῦ λόγου, hoc eſt, à ſermone, dicitur, quòd ad artificioſum & ſubtile orationis genus, quo docti in ſuis diſputationibus, ad aliquid probandum vel refutandum vti ſolent, viam paret atque patefaciat.

Vnde dicta eſt Dialectica?

Dicta eadem quoque ars eſt Dialectica, à verbo διαλέγομαι, Græcis idem ſignificante, quod apud Latinos diſputo, ſeu diſſero, hoc eſt, familiariter aliqua de re colloquor cum alio, collatis opinionibus & argumentis: nam longè aliud διαλέγεσθαι eſt, quàm altercari & rixari; hæc enim turpis rei ſunt vocabula, illud ſcientiæ præclariſſimæ.

Quid eſt Dialectica?

Iam explicatam Dialecticæ etymologiam reſpiciens Cicero, eam ad hunc modum definit:

Dialectica eſt ars bene diſſerendi.

Hoc eſt, ratio & via, rectè, ordine & perſpicuè quærendi, reſpondendi, probandi, confutandi, rémque de qua quæritur, diſtinctè explicandi, tamquam in colloquio aliquo, in quo collatione argumentorum aliquid inueſtigatur. Ideóque diuinus ille Plato in Gorgia hanc ſcribit, ἐπιστήμην εἶναι τοῦ δοῦναι καὶ ἀποδέξασθαι τοὺς λόγους, hoc eſt, ſcientiam eſſe dandi & accipiendi rationes: quam qui non tenent, hi quantumlibet natura ingenioſi, frequenter in diſputando de alliis interrogati (vt in prouerbio eſt) de cepis reſpondent.

Multum quidem valere fatemur naturæ ſagacitatem ad quærendum, reſpondendum, & de quauis re diſputandum: ſed quotidiana exempla docent veriſſimum eſſe, quod libro quarto De bonorum

orum, & malorum finibus aſſerit Cicero, nimirum: Artem eſſe ducem certiorem quàm naturam; illa ſuppeditat rationes certas, quaſdam, quæ differentem errare non patiuntur, oſtendit vias; hæc vaga eſt, & in errorem prona, niſi arte regatur, eiúſque præceptione veluti freno quodam dirigatur. Vt enim ſine arte in canendo etiam hi ſæpè aberrant; quos natura ad muſicam finxiſſe videtur; ita in differendo diſputandóque qui arte duce non vtuntur, quantumlibet ingenio & naturæ dexteritate præſtent; non rarò tamen in errorem prolabuntur. Quemadmodum igitur Grammatica bene loquendi artem, & Rhetorica bene dicendi; ſic Dialectica bene differendi ac diſputandi communiter per omnes diſciplinas manantem rationem ac viam demonſtrat.

Quot ſunt Logicæ partes?

Logica duas habet partes, Inuentionem & Iudicium.

Inuentio argumentum ſubminiſtrat, & materiam confirmandi thematis ſuppeditat.

Hæc pars, quia locos (qui ſunt tamquam receptacula & ſedes argumentorum) continet, rectè à Græcis τοπικὴ dicta eſt, aliàs etiam εὑρετικὴ appellata.

Iudicium argumentum iam inuentum perſcrutatur, atque explorat.

Græcè tum κριτικὴ tum ἀναλυτικὴ nominatur.

Reſpondent duabus hiſce partibus quæ ab Ariſtotele de Logica doctiſſimè ſunt ſcripta: quamuis in ordine librorum ſuorum, eam ſecutus eſſe videatur diſtributionem, qua veteres Logicam in duas alias partes diuiſerunt, ἀποδεικτικὴν nimirum (quæ firmiſſimam concludendi rationem ex certis, claris, atque neceſſariis enuntiatis progredientem tradit) atque διαλεκτικὴν, quæ earum rerum eſt, quæ dubitationem ac hæſitationem habent, & probabilia argumenta ad vtramque partem ſecum adferunt. Quorum quia maior in omni diſputatione copia exiſtit, iíſque philoſophi plurimùm vtuntur, factum eſt vt Logica quoque Dialectices nomine vocetur, partis appellatione, ad vniuerſam artem ſignificandam tranſlata.

Quæ ſunt artis Logicæ officia?

Artis Logicæ præcipua officia ſunt:
- *Obſcura definire,*
- *Latè patentia diuidere;*
- *Argumentis*
  - *Vera confirmare,*
  - *&*
  - *Refutare falſa.*

A quibus officiis Boëthius, & ex eo plerique Neoterici, artis huius talem ſumunt deſcriptionem:

Dia-

Dialectica eſt ars definiendi, diuidendi, & argumentandi.

Hoc eſt, Dialectica eſt ars, quæ rationem & methodum, rem quamlibet (aut per Grammaticam, aut per aliud quoduis ſcientiæ genus antè cognitam) aptè explicandi, ſuis terminis circumſcribendi, & quid ei vel ſit vel non ſit conſequens, prudenter explorandi tradit. Vnde palàm eſt, ad dialectici munus non tam pertinere materiam definiendi, diuidendi aut argumentandi ſubminiſtrare, quàm materiam ab aliis diſciplinis ſubminiſtratam; tali artificio digerere; vt quid res ſit, quàm latè pateat, & quid ex ea ſequatur, dilucidè ab omnibus percipi queat.

Quæ eſt materia Logices?

Cùm ex tribus iam commemoratis dialectici muneribus argumentatio primas obtineat, eique reliqua duo inſeruiant atque famulentur, non abſurda videtur illorum opinio, qui aſſerunt argumentationem materiam eſſe Logices: Nonnulli tamen, iique haud indocti, non argumentationem, ſed quæſtionem, materiam Logices eſſe contendunt, quòd ad eam explicandam vniuerſa Logices præcepta referantur: cuius quidem controuerſiæ doctiſſima copioſiſſimáque tractatio extat apud Rodolphum Agricolam lib. 2. De inuentione cap. 6. quo loco vir doctiſſimus acutiſſimúſque opiniones quæ primo aſpectu plurimum diſſidere videbantur, vocis [materia] variis ſignificationibus expoſitis, inter ſe concilia.

Quis eſt artis Logicæ finis & vſus?

Vera à falſis diſcernere in omni ſermone, de quacumque habeatur materia, proprius eſt Logices finis.

Ab hoc fine non ineptè Logicam eſſe dixeris organum ſeu inſtrumentum, quo quid in vnoquoque ſermonis genere verum falſúmve ſit, exploretur.

Sola itaque Logica inter ſcientias, vt ex captionū & orationum inuolutarum labyrinthis facilè nos expediamus, tamquam Theſei filum quoddam exitum præmonſtrans, efficit.

Atque illud eſt quod tertio de Finibus Cicero aſſeuerat: Dia-
„ lectica, inquit, habet rationem ne cui falsò aſſentiamur, néve
„ vnquam captioſa probabilitate fallamur; eáque, quæ dicimus,
„ vt tenere tueriq́ue poſſimus: nàm ſine hac arte quemuis arbi-
„ tramur à vero abduci, falliq́ue poſſe. hæc ille.

Vnde exiſtimo neminem adeò cæcum eſſe, qui non videat hâc artem (quæ aliarum omnium diſciplinarum inſtrumentum eſt, ſine quo illæ ſuum officium exſequi, imò neque nomen ſuum tueri queunt) non modò vtilem eſſe litterarum ſtudioſis, verum etiam neceſſariam.

Hinc quoque perſpicua eſt eorum temeritas, ne dicam dementia,

mentia, qui inſtrumento vera & falſa diiudicandi neglecto, ſtatim ad ſublimiores diſciplinas proſiliunt; & quid in earum difficultatibus verum falſúmue ſit, ſeſe perſpecturos arbitrantur. Certè magnæ eſt ignauiæ, nolle exiguum tempus inſtrumento tam neceſſario comparando impertiri, cùm videamus idiotas in profanis artibus ſua ſibi inſtrumenta maximo ſtudio atque induſtria præparare; probè intelligentes nullam artem, quamuis eximiam, præclarum vllum opus ſine conuenientibus & appoſitis inſtrumentis poſſe perficere. Hanc Dialectices neceſſitatem grauibus præterea vetuſtiſſimorum ſcriptorũ teſtimoniis comprobare fuerit facillimum: ſed quid opus eſt Soli alieno lumine?

Elaborauerunt tamen in eiuſmodi teſtimoniis colligendis permulti, apud quos ea videre licet; nos ſatius eſſe duximus, ſingularum Logices præceptionũ vſu diligenter oſtendendo, quàm iſtius ſcientiæ vtilitatem neceſſitatemq. omnibus notam encomiis non neceſſariis celebrare.

Quod eſt inter Logicam & Rhetoricam diſcrimen?

Adeò vicinæ ſunt iſtæ artes, adeò arcto ſocietatis vinculo inter ſe deuinctæ, vt ægrè ſeparari queant: Nunquam enim Rhetoricen ſine Logica, nunquam Logices vſum (neque enim ſatis eſt præcepta deguſtaſſe, etſi hoc quoque prodeſt) ſine Rhetorica perfectè cognoueris, rectiúsque ſimul ambas exercueris, quàm ſeorſum Dialecticam, Rhetorica exercitatione (vt hodie à quibuſdam peſſimè fit maximoque ſtudiorum detrimento) penitus neglecta. Adeò denique inter ſe ſunt ſimiles, vt vix vllum inter eas diſcrimen notari poſſit.

Hinc Zeno Stoicus finitimam harum duarum artium inter ſe cognationem indicare volens (vt in ſecundo de Finibus bonorum & malorum libro; item in Oratore ad Brutum Cicero; & poſt Ciceronem in Inſtitutionibus ſuis libro ſecundo Quinctilianus refert) vna eadémque manu demonſtrare ſolebat, quid inter Dialecticam & Rhetoricam intereſſe putaret: Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno ſimilem eſſe dicens: quòd latiùs loquantur Rhetores, Dialectici autem contractiùs. Quodque Dialectica contenta ſit docere, & rei dubiæ fidẽ facere: Rhetorica autem præter fidem etiam motus animorum ſpectet; in quibus concitandis vel ſedandis magnam ſæpenumerò orationis partem cõſumit.

Quod idem diſcrimen referens ex Ariſtotele Cicero, *Ariſtoteles*, inquit, *in principio artis Rhetoricæ, dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpondere Dialecticæ, vt hoc videlicet differant inter ſe, quòd hæc dicendi ratio latior ſit, illa loquendi contractior.*

Hoc eſt: Logica (quæ res omnes in diſputationem incidentes comple-

complectitur) aliis diſciplinis, rerum ad ſuam profeſſionem pertinentium explicationem relinquens, breuem viam & methodum, ea quæ aliunde allata ſunt, aptè & ad veritatem illuſtrandam accommodatè diſponendi ſibi aſſumit: res ipſas propriis verbis nudè effert, nec vnam ſententiam pluribus verbis, aut adhibitis luminibus figurarum pingit; ſed Rhetorica addit ornatum in his materiis, quæ orationis copia & ſplendore illuſtrari, & variè pingi poſſunt.

Non enim omnes materiæ illum nitorem ferunt: vt Geometer erit ineptus & ridiculus, ſi, vt declamator, ſuis demonſtrationibus addere volet ornamenta oratoria.

Et in multis cauſſis, cùm docendi ſunt homines, magis ſtudendum eſt Dialecticæ proprietati, quàm oratorio ſplendori.

At in oratione ad mores pertinente maximè locum habent verborum ſententiarúmque lumina, quibus excitatur, aut terretur auditor, aut in alicuius rei cogitatione, & conſideratione diutius detinetur.

Exemplo aliquo luculento diſcrimen hoc oſtende.

Pro Milone, cùm logico ſiue dialectico ſatis fuiſſet dicere, Lege naturæ, vim vi repellere conceſſum eſt; Cicero hanc ſententiam multis verbis illuſtrat: Eſt ergo (inquit) hæc, Iudices, non ſcripta ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, &c.

Hic eloquendi ſplendor proprius eſt Rhetorices: Simplex & nuda ſententiæ comprehenſio, Logices.

EPILOGVS.

Hæc de Nomine & Deſcriptione huius artis, de Partibus, Officiis, Materia, Vſu denique ac fine, illóque diſcrimine, quo à Rhetorica differt, breuiter dicta ſufficiant.

Nunc præcepta Organi Ariſtotelici aggrediamur, & ea quæ in vſu ſcholarum maximè ſunt trita, quæque in primis ad Ariſtotelem omnis ætatis philoſophorum facilè principem rectè intelligendum neceſſaria iudicantur, quanta fieri poteſt & breuitate & perſpicuitate declarabimus, eadem, quam Ariſtoteles & Porphyrius ſecuti ſunt, vbique diligenter ſeruata ordinis ratione.

LOGI-

LOGICES
LIBER I.

IN QVO QVINQVE VOCVM GENERA VVLGO PRAEDICABILIA ET VNIVERSALIA APPELLATA, EXPLICANTVR.

PORPHYRIVS in ſua Iſagoge exponit quinque vocum communium genera ſeu ſumma quædam capita, ad quæ commodè reuocari poſſint eæ voces ſimplices vniuerſæ, quæ multis rebus attribuuntur. Hæc vocum communiū ſumma capita vulgus Prædicabilia vocat, à prædicando, id eſt, enuntiando, quia ſunt voces quæ aptè de aliis enuntiantur, Vniuerſalia quoque vulgò appellantur hæc eadem vocum communium ſumma capita, quod ſuæ vniuerſalis & generalis ſignificationis ambitu plurimas res complectantur.

Græcè κατηγορούμενα dicuntur, ἀπὸ τοῦ κατηγορεῖν: nam etſi κατηγορεῖν vſitatè ſignificat accuſo, tamen etiam in genere ſignificat aliquid de alio commemoro ſeu enuntio. Et fortaſſis huiuſmodi vocabula primùm ex forenſibus contentionibus ad Logicen tranſlata ſunt: vt cùm dico, Verres eſt fur: nomen furis eo loco poſitum eſt quiddam de Verre enuntiatum, quod vocat Porphyrius Συμβεβηκός, Latini accidens. Sic cùm de homine dicimus, Homo eſt animal rationis particeps, capax diſciplinæ: plura de homine enuntiamus, quæ omnia ad hæc vocum communium capita aptiſſimè referuntur; animal videlicet, ad Genus; rationis particeps, ad Differentiam; & capax diſciplinæ, ad Proprium.

Quid eſt vniuerſale ſeu prædicabile?

COL. *Eſt vox ſimplex quæ de multis ſynonymως dici poteſt.*

LOV. Eſt quod natū eſt de pluribus vniuocè prædicari.

Vt animal de homine & beſtia ſynonymôs ſeu vniuocè, hoc eſt, vna eademque ratione atque notione dicitur in his enuntiationibus: Homo eſt animal, Beſtia eſt animal: ſimiliter beſtia de equo, leone, ceruo, &c.

Cur non poteſt indiuiduum vocari vniuerſale?

Indiuiduum, quod Græci ἄτομον vocant, quia de multis vna eademque ratione affirmari nequit, vniuerſale appellari non poteſt: vt Ieſus, Paulus, & id genus alia, de quibus ſuo loco poſteà. Quòd ſi plures eodem nomine vocentur, id euenit alia atque alia ratione; quæ fit vt hoc nomen Ioannes, ſimiliter hoc nomen Petrus, licet de multis verè dicantur, non ad prædicabilium, ſed

ad ſin-

ad ſingularium vocum genus, communi omnium Dialecticorum ſententia, referantur.

In quas partes diſtribuitur vniuerſale?

In has quinque. { Genus, Speciem, Differentiam, Proprium, & Accidens.

DE GENERE.

Recita tres generis ſignificationes ex Porphyrio.

Genus ſecundũ primã ſignificationẽ ita à Porphyrio definitur: Γένος λέγεται καὶ ἡ τινῶν ἐχόντων πως πρὸς ἕν τι καὶ πρὸς ἀλλήλους ἄθροισις.

COL. *Genus vno modo dicitur aliquorum, & qui ad vnum quiddam, & qui inter ſeſe quodammodo affecti ſunt, & cognatione quadam coniuncti, multitudo.*

ARG. Dicitur genus aliquorum hominum aggregatio; qui quidem ad vnum quippiam & inter ſe, habent reſpectum.

Hoc eſt, Genus ſecundum primam ſignificationem denotat homines ad communem vel parentem vel patriam relatos, ac proinde non modò commune principium, ſed etiam ſeſe mutuò reſpicientes: ita vt ab illa quidem relatione filij, nepotes, pronepotes, &c. item, Europæi, Aſiatici, Africani, Brabanti, Louanienſes, Colonienſes, Treuerenſes, &c. appellentur: Ab hac verò conſanguinei aut conterranei. hoc modo genus dicuntur duo vel plures filij, comparatione communis parentis: itémque conterranei ad communem patriam relati.

Altera generis ſignificatio.

Λέγεται δὲ καὶ ἄλλως πάλιν γένος ἡ ἑκάστου τῆς γενέσεως ἀρχὴ, ὑπό τε τοῦ τεκόντος, ὑπό τε τοῦ τόπου ἐν ᾧ τις γέγονεν.

PER. Dicitur etiam alio modo genus, vnde alicui ortus principium eſt, ſiue ab eo qui genuit, ſiue ab eo loco in quo quiſque ortus eſt.

COL. *Altero modo dicitur genus, vnde alicui ortus principiũ eſt; ſiue ab eo qui genuit, ſiue ab eo loco in quo quis ortus eſt.*

ARG. Dicitur & alio modo genus, vniuſcuiuſq. principium ortus, tam ab eo qui genuit, quàm à loco in quo eſt quiſpiam ortus.

Hoc eſt, Genus eſt principium hominũ genitorum, quod principium parens eſt qui genuit, vel locus in quo quis natus eſt. Sic pater principium eſt filiorum: patria, hominum in ea natorum.

Tertia generis ſignificatio.

Ἄλλως δὲ πάλιν γένος λέγεται ᾧ ὑποτάσσεται τὸ εἶδος.

PER. Iam alio etiam modo genus appellatur, id cui ſubiicitur ſpecies.

COL. *Tertio modo genus appellatur, id cui ſubijcitur ſpecies.*

ARG. Alio modo dicitur genus, id ſub quo ſpecies collocatur.

Vt animal: ſub animali enim homo collocatur.

Quorſum iſtæ generis ſignificationes hoc loco explicantur?

Ob id adduxit Porphyrius plures generis ſignificationes, vt ὁμωνυμίαν, hoc eſt, ambiguitatem iſtius nominis [genus] declararet. neque tamen omnes generis ſignificationes recenſuit: Nam interdũ ita latè ſumitur genus, non minus apud Græcos quã apud Latinos, vt omnes illæ voces quæ ſuę ſignificationis ambitu multa cõplectuntur, generis nomine appellentur. vt liquet ex eo loco orationis pro Roſcio Amerino, vbi dicit Cicero: Dum hominũ genus erit, qui accuſet eos non deerit. Item ex eo libelli de amicitia loco vbi Cicero dicit: Conſtantes eligendi amici, cuius generis magna penuria eſt. Vnde manifeſtũ euadit, diuerſarũ generis ſignificationũ enumeratione non id ſpectaſſe Porphyriũ, vt totam iſtius nominis varietatẽ explicaret, ſed vt eius homonymiã indicaret, & ſimul eas iſtius nominis ſignificationes proferret, quarũ cognitionẽ ad genus dialecticũ perfectius intelligendum conducere putabat.

Declara ſimilitudinem generis logici cum prima generis ſignificatione.

Quemadmodum genus ſecundũ primam ſignificationem multos homines ab eadem ſtirpe propagatos, aut eadem in patria natos continet, ita genus logicum multas ſub ſe comprehendit ſpecies.

Declara ſimilitudinem generis logici cum generis ſecunda ſignificatione.

Genus logicum & genus ſecundo modo acceptum conueniunt in generali quadam ratione principij: vtrunque enim principium eſt quoddam eorum, quorum genus dicitur.

Recita definitionem generis dialectici.

Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

COL. *Genus eſt quod de multis, ſpecie autem differentibus, dicitur, cùm quid quicque ſit quæritur.*

ARG. Genus eſt, quod de pluribus ſpecie differentibus hoc ipſo quid eſt prædicatur.

Hoc eſt, Genus eſt vniuerſale quod commode poteſt enuntiari de diuerſis ſpeciebus, cùm quid eæ ſint quæritur: hoc eſt, in oratione quæ appoſitè reſpondetur ad interrogationem quã quid res ſit quæritur: vt animal genus eſt hominis & beſtiæ; quoniam ſi rogetur quid ſit homo, quid beſtia ſit, aptè (homo eſt animal) (beſtia eſt animal) reſpondetur.

Quis eſt vſus generis dialectici?

Genus, præterquam quod ad Definitionem, Diuiſionem, De-

monſtrationem, & Ariſtotelis Κατηγορίας conducit (vt in præfatione ſua Porphyrius docet de ſingulis quinque vniuerſalibus) etiam ad copiam ſermonis confert plurimum. Genus enim, quod multa ſuo ambitu complectitur, in partes ſeu ſpecies ſi ſpargas (vt Virtutem in Liberalitatem, Iuſtitiam, Prudentiam, Fortitudinem, reliquáſque virtutes) copioſior hac ratione reddetur oratio.

DE SPECIE.

VT PRIVS generis, ſic nunc ſpeciei (ὁμωνυμίας, ſeu ambiguitatis tollendæ cauſſa) aliquot recenſet Porphyrius acceptiones, duas nimirum, alteram ciuilem ſeu Grammaticam, alteram Logicam; quæ licet plurimum inter ſe diſcrepent, eſt tamen aliquid in quo conueniant.

Recita duas acceptiones ſpeciei ex Porphyrio.

Prior ſpeciei acceptio his verbis à Porphyrio exponitur:

Τὸ δὲ εἶδος λέγεται μὲν ἐπὶ τῆς ἑκάστου μορφῆς.

PER. Species autem in vniuſcuiuſque forma dicitur.

COL. *Species dicitur vniuſcuiuſque forma.*

ARG. Species dicitur de vniuſcuiuſque forma.

Hinc cuiuſque hominis pulchritudo à Græcis εἶδος, à Latinis forma & ſpecies vocatur: vnde Latini pulchros, formoſos & ſpecioſos appellant.

POSTERIOREM SPECIEI ACCEPTIONEM his verbis declarat Porphyrius:

Λέγεται δὲ εἶδος καὶ τὸ ὑπὸ τὸ ἀποδοθὲν γένος.

COL. *Vocatur etiam id ſpecies quod ſubeſt generi.*

ARG. Dicitur & de eo, quod ſub aſſignato genere collocatur.

Hoc eſt, Species eſt vniuerſale, quod generi paulo antè definito ſubiicitur: Sic homo ſpecies eſt generi priùs definito, nempe animali ſubiecta: Similiter animal (licet aliàs genus ſit) hic etiam ſpecies dicitur; ſubiicitur enim corpori animato.

Quis eſt harum acceptionum vſus?

Speciei priori modo acceptæ notitia conducit ad meliùs intelligendam ex ipſius collatione ſpeciem logicam.

Quæ eſt ſimilitudo inter ſpeciem logicam & ſpeciem priore modo acceptam?

Quemadmodum ſpecies priore modo accepta ſuorum ſubiectorum omnium pulchritudinem complectitur; ſic & ſpecies logica omnem generis ornatum ſeu perfectionem cõtinet: & ſi quidem infima fuerit, etiam totam ſuorum indiuiduorum continet naturam, ſeu (vt loquuntur) eſſentiam, quæ in vnaquaque re iudicanda primum obtinet locum.

Recita ex Porphyrio triplicem ſpeciei logicæ definitionem.

PRIMA EST:

Εἶδός ἐςι, τὸ τατλόμϑμον ὑπὸ τὸ γένος.

COL. *Species id eſt quod generi ſubiicitur.*

ARG. Species eſt id quod ſubiicitur generi.

Vt homo animali: nigror colori. Quæ definitio vnà cum ſequente verbis non multum, re autem nihil planè à ſecunda ſpeciei ſignificatione differt.

Quid eſt ſpeciem ſubiici generi?

Speciem ſubiici generi, eſt in categorica ſeu (vt vulgò loquuntur) prædicamentali ſerie directè ſub genere collocari; vt homo ſub animali, & leo ſub beſtia collocatur.

SECVNDA:

Καὶ, οὗ τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐςι κατηγορεῖται.

PER. Et de qua genus,&c. vt Col.

COL. *Species eſt, de qua genus in quæſtione qua quid quicque ſit quæritur, dicitur.*

ARG. Species eſt, de qua genus hoc ipſo quid eſt prædicatur.

Vt homo: quia animal de homine in quæſtione quid eſt dicitur, vt modò declaratum eſt. Notandum autem hic eſt, duas modò recitatas ſpeciei definitiones ad ſpeciem quatenus ipſa ſubiicibilis eſt, non quatenus prædicabilis vocatur, eſſe accommodatas. Iſtud quoque hoc loco aduertendum, ſpeciem ſubiicibilem & prædicabilem non tantùm ratione & diuerſo reſpectu, verùm etiam re atque denominatione inter ſe differre, ſic videlicet vt inueniatur aliqua ſpecies prædicabilis quæ nullo modo ſit ſubiicibilis, cuiuſmodi eſt rationis particeps; & è diuerſo, inueniatur aliqua ſpecies ſubiicibilis quæ non ſit prædicabilis, cuiuſmodi eſt animal, corpus, & quodlibet intermedium genus; licet interim etiã inueniatur ſpecies aliqua quæ ſimul ſit & prædicabilis & ſubiicibilis, qualis ſpecies eſt homo, equus, & quælibet ſpecies infimum in ſerie categorica obtinens locum.

TERTIA QVAE EST SOLIVS SPECIEI, quam vocant prædicabilem.

Εἶδός ἐςι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐςι κατηγορούμϑμον.

COL. *Species eſt quod de multis numero differentibus dicitur, in quæſtione qua rei natura exquiritur.*

ARG. Species eſt id quod de pluribus differentibus numero hoc ipſo quid eſt prædicatur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Vt homo eſt ſpecies: nam & de Cicerone & de Catone aliiſque hominibus ſingulis, cùm natura eorum exquiritur, aptè reſpondetur. Sic equus quoque ſpecies eſt, quòd de Bucephalo & Pegaſo ſimiliter dicatur. *Quænam dicuntur differre numero?*

Differre numero dicuntur duo aut plura indiuidua naturam quidem eandem participantia, ſed accidentibus, ſeu attributis inter ſe diſtincta: vt Socrates & Plato: hic equus & ille equus. Ob id autem eiuſmodi indiuidua numero differre à dialecticis dicuntur, quòd differentes numeri partes, vtpote ſingula, ſingulas proprias vnitates in ſe contineant.

Speciei logicæ quis eſt vſus?

Logicæ ſpecies præterquam quòd ad Definitionem, Diuiſionem, &c. ſicut genus, conducunt; etiam conferunt ad tollendam generis confuſionem. Sic Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, tollunt confuſam & ſparſam ſignificandi rationem, quæ eſt in genere virtutis. Cognita enim natura ſpecierum, perfectiùs & diſtinctiùs cognoſcitur natura generis.

Quomodo diuiditur genus?

Porphyrius genus diuidit in { Summum ſeu primum genus, quod Græcè γενικώτατον. Et medium ſeu interiectum, Græcè ὑπάλληλον.

Quomodo diuiditur ſpecies?

Speciem ſimiliter diuidit Porphyrius in { Infimam ſeu vltimam ſpeciem, Græcè εἰδικώτατον. Mediam ſeu interiectam, Græcè ὑπάλληλον.

Recita generis ſummi duas definitiones ex Porphyrio.

PRIOR EST ISTA:

Ἀφορίζονται τοίνυν τὸ μὲν γενικώτατον γένος, οὕτως, ὃ γένος ὄν, οὐκ ἔστιν εἶδος.

PER. Primum quidem genus definiunt hoc modo, quod cùm, &c. vt Col.

COL. *Primum ſeu ſummum genus eſt, quod cùm genus ſit, non eſt ſpecies.*

ARG. Generaliſſimũ eſt, quod genus eſt & non ſpecies.

Hoc eſt, Genus ſummum eſt, quod cùm ſit genus, ſpeciei rationem habere non poteſt, videlicet ſubiicibilis: ita enim hoc loco ſpecies accipi debet, non vt prædicabilem deſignet ſpeciem; ita enim definitio, animali (quod eſt abſurdum) conueniret.

ALTERA:

Καὶ πάλιν· ὑπὲρ ὃ οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ἐπαναβεβηκὸς γένος.

PER. Item hoc modo: cuius genus eſſe nullo modo poteſt.

COL. *Summũ genus eſt, cuius aliud genus eſſe nullũ poteſt.*

ARG. Generaliſſimum eſt, ſupra quod nullum aliud omnino genus tranſcendit.

Aliud

Aliud genus hoc loco, vel (vt habet Porphyrius) γένος ἐπαναβεβηκός, ſeu tranſcendens, eſt genus ſuperius, id videlicet quod de altero cũ quo confertur, in quęſtione quid eſt dicitur: vnde liquet, Quale, Quantũ, & ſimilia generalia accidẽtia, non eſſe genera ſubſtãtiam tranſcendentia, vel ſupra ſubſtantiam poſita; quippe quæ de ſubſtãtia non in quæſtione quid eſt, ſed in quæſtione quale eſt, dicuntur.

Summa genera quot ſunt?

Decem vulgò genera ſumma recenſeri ſolent,	Subſtantia,	Paſſio,
	Quantitas,	Vbi,
	Qualitas,	Quando,
	Ad aliquid,	Situs &
	Actio,	Habitus.

Recita tres infimæ ſpeciei definitiones ex Porphyrio.

PRIMA EST:

Τὸ δὲ εἰδικώτατον εἶδος ἀφορίζονται οὕτως. ὃ εἶδος ὄν, οὐκ ἔστι γένος.

PER. Speciẽ autẽ vltimã definiũt hoc modo: quod ſic ſpecies eſt, &c. vt Col.

COL. *Infima ſpecies eſt, quod ſic ſpecies eſt, vt non etiam genus ſit.*

ARG. Species ſpecialiſſima eſt, quæ ſpecies eſt, & non (genus.

SECVNDA:

Καὶ, ὃ εἶδος ὄν, οὐκ ἂν διελοίμεθα εἰς εἴδη.

PER. Item, quod ita ſpecies eſt, &c. vt Col.

COL. *Species infima eſt, quod ita ſpecies eſt, vt in ſpecies diuidi nullo modo queat.*

ARG. Specialiſſima ſpecies eſt, quæ alias in ſpecies vllas diuidi nequit.

Hæc definitio infimæ ſpeciei adimit quandam generis proprietatem: Proprium enim generi eſt, in multas diuidi poſſe ſpecies.

TERTIA AC POSTREMA:

Ἔτι δὲ καί, ὃ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται.

PER. Item hoc modo: Quod de multis iiſque numero, &c. vt Col.

COL. *Species demũ extrema eſt, quod de multis iiſq; numero differẽtibus dicitur, cùm rei natura quærẽdo inueſtigatur.*

ARG. Specialiſſima ſpecies eſt, quæ de pluribus differentibus numero hoc ipſo quid eſt prædicatur.

Quæ definitio ipſi ſpeciei infimæ prorſus impropria eſt: neque enim naturam eius, vt infima eſt, exponit (nam ſic reſpicit genera ſuperiora, quibus inferior ipſa eſt) ſed quatenus dicitur de indiuiduis, quibus eſt ſuperior. Tota autem manifeſta eſt ex ſpeciei prædicabilis definitione ſuperiùs declarata.

Quomodo definiuntur interiecta, quæ vulgò ſubalterna vocant?

Τὰ δὲ μέσα τῶν ἄκρων ὑπάλληλά τε καλοῦσιν εἴδη καὶ γένη, καὶ ἕκαστον αὐτῶν εἶδος εἶναι, καὶ γένος τίθενται, πρὸς ἄλλο μέντοι, καὶ ἄλλο λαμβανόμενον,

PER. Quæ autem inter extrema interiecta ſunt, ὑπάλληλα genera ac ſpecies nominant, & vnumquodque eorum ponunt eſſe genus & ſpeciem, ſi ad aliud & aliud comparetur.

COL. *Genera ὑπάλληλα, hoc eſt, interiecta ſunt, quorum vnumquodque & genus & ſpecies eſſe poteſt, ſi ad aliud & aliud comparetur.*

ARG. Subalterna genera ſpeciéſque ſunt, quorum vnumquodque ſpecies genúſque eſt, non reſpectu tamen eiuſdem, ſed diuerſorum.

Vt in ſubſtantiarum categoria, corpus & corpus animatū, aliáq. plura inter ſummum genus & infimam ſpeciem interiecta, quæ cum inferioribus collata, genera ſunt; cum ſuperioribus, ſpecies: vt planum eſt ex ſubiecto ſchemate, in quo à ſummo genere categoriæ ſubſtantiæ per inferiora ſeu media genera ad infimam vſque ſpeciem deſcenditur.

GENVS PRIMVM, Subſtantia.

INTERIECTA, { Corpus, / Corpus animatum, / Animal, / Beſtia, / Animal quadrupes. }

SPECIES VLTIMA, Equus.

Sub equo nulla amplius ſpecies, ſed ſinguli equi ſubiiciuntur, vt Bucephalus, Pegaſus, Pyrois, Aeous, Aethon, Phlegon, &c.

ALIVD EXEMPLVM CATEGORIAE QVANTITATIS.

GENVS PRIMVM	Quantitas.
INTERIECTVM	Numerus.
SPECIES VLTIMA	Ternarius.

Sub quo ſinguli ternarij tantùm continentur.

Quis eſt earum quæ modò explicatæ ſunt, generis & ſpeciei partitionū vſus?

Sermone res declarandæ ſunt, & plerumq. arctiora vocabula latioribus ſunt declaranda: idcirco in docendo & definiendo, vt res ſignatè & perſpicuè efferamus, plurimum conducit vocum differentias cognouiſſe, & à latè patētibus eas quæ contractiori ſunt ſignificatione, poſſe ſegregare. Perperam enim docent, qui ex huius diſtinctionis inſcitia, in definiendo verbis vtūtur ad rem non ſatis appoſitis, ſed vel anguſtioribus, vel magis quàm oporteat latè patentibus. Proinde vtiliter Porphyrius non contentus ſemel voces, quarum vna alteri ſubiecta eſt, generis & ſpeciei appellatione diſcriminaſſe, vlterius ipſa quoque inter ſe genera, ſimiliter & ipſas

inter

inter ſe ſpecies ſecundum anguſtiam & latitudinem ſuæ ſignificationis diſtinxit, ad clariùs illam quam diximus vocum communiorum minúſque communium differentiam deſignandam.

Recita prædicationum regulas quæ à Porphyrio traduntur.

PRIMA EST:

Τὸ μὲν γένος ἀεὶ τοῦ εἴδους κατηγορεῖται, καὶ πάντα τὰ ἐπάνω, τῶν ὑποκάτω· τὸ δὲ εἶδος, οὔτε τοῦ προσεχοῦς αὐτοῦ γένους, οὔτε τῶν ἐπάνω.

COL. *Genus de ſpecie dicitur, & ſuperiora omnia de inferioribus: ſpecies autem, neque de genere proximo, neque de ſuperioribus vllis dicitur.*

ARG. Genus ſemper de ſpecie prædicatur, omniáque omnino ſupera de inferis ſemper dicuntur: ſpecies verò neque de propinquo ſibi genere, neque de vllo ſupero prædicatur.

Sic animal de homine dicitur, non contrà: quia dici ſeu prædicari in his regulis, eſt dici ordinatè & neceſſariò.

Neceſſariò quippiam dici, eſt ei attribui, cum quo neceſſariò cohæret: quemadmodum homo Socrati attribuitur in iſta oratione, Socrates eſt homo.

Ordinatè dici, eſt alicui ſubiecto attribui in prædicatione quam vocamus ordinatam, quæ latè explicatur in calce huius primi libri, ſub titulo De prædicatione.

SECVNDA;

Καθ' ὧν τὸ εἶδος κατηγορεῖται, καθ' ἐκείνων καὶ τὸ τοῦ εἴδους γένος ἐξ ἀνάγκης κατηγορηθήσεται, καὶ τὸ τοῦ γένους γένος ἄχρι τοῦ γενικωτάτου.

PER. In quibus autem ſpecies dicitur, in iis etiam ſpeciei genus, & generis genus, ad primum vſque dicetur neceſſariò.

COL. *De quibus ſpecies dicitur, de iis etiam ſpeciei genus, & generis genus, ad primum vſque dicetur neceſſariò.*

ARG. De quibus ſpecies prædicatur, de his & ſpeciei genus, & genus etiam generis, vſque ad generaliſſimum, neceſſariò prædicabitur.

Vt quia Socrates eſt homo, Socrates animal eſt & corpus animatum, corpus item & ſubſtantia.

TERTIA:

Λέγεται τὸ μὲν γενικώτατον, κατὰ πάντων τῶν ὑφ' αὐτὸ γενῶν τε καὶ εἰδῶν καὶ ἀτόμων. τὸ δὲ γένος τὸ πρὸ τοῦ εἰδικωτάτου, κατὰ πάντων τῶν εἰδικωτάτων καὶ ἀτόμων. τὸ δὲ μόνον εἶδος, κατὰ πάντων τῶν ἀτόμων. τὸ δὲ ἄτομον ἐφ' ἑνὸς μόνου τοῦ κατὰ μέρους.

COL. *Summũ genus de omnibus generibus, formis, indiui-*

duiſq; quæ ei ſubiecta ſunt, dicitur: & genus quod infima ſpecie prius antiquiuſq; eſt, de omnibus formis infimis & indiuiduis: quæ autem ſpecies eſt modo, de indiuiduis omnibus: & indiuiduum de vno ſolùm ſingulorum.

ARG. Generaliſſimum de generibus & ſpeciebus ac indiuiduis omnibus prædicatur: genus autem quod eſt ante ſpecialiſſimam ſpeciem, de vniuerſis ſpecialiſſimis ac indiuiduis dicitur: & ſpecies ea quæ eſt ſolùm ſpecies, de omnibus indiuiduis prædicatur: & indiuiduum de vno ſolo particulari.

Harum regularum cognitio quam vtilitatem affert?

Vt de cõnexionibus generis & ſpeciei inter ſe & cũ aliis, melius certiúſq. iudicare poſſimus, in qua videlicet connexione naturalis vocũ inter ſe ordo ſit ſeruatus, & in qua non ſeruetur: itẽ quæ connexio neceſſaria ſit, & quę fortuita. Prodeſt quoq. non parũ ad falſum à vero prudenter ſecernendũ, & ad propriam cuiuſq. enuntiationis vim atq. ſententiam pleniùs perfectiusque cognoſcendam.

DE INDIVIDVO.

Facta eſt in ſuperioribus regulis indiuidui mentio, quæ res & Porphyrium antè, & nos iam ad eius aliquam declarationem tradendam compellit.

Quot indicat Porphyrius indiuidui deſcriptiones? Duas.

Recita priorem indiuidui deſcriptionem.

Τὸ ἄτομον ἐφ' ἑνὸς μόνου τῶν κατὰ μέρος λέγεται.

PER. Indiuiduum de vno ſolùm ſingulorum dicitur.

COL. *Indiuiduum eſt, quod de vno ſolùm ſingulorũ dicitur.*

ARG. Indiuiduum eſt, quod prædicatur de vno ſolo particulari.

Vt, Ieſus, Paulus, Marcus, hic homo.

Quotuplex eſt indiuiduum generatim acceptum?

Triplex:
- *Determinatum.*
  - *Ex nomine*, quod nihil aliud eſt, quàm cuiuſq. rei nomen proprium: vt, Cicero, Eraſmus, Moſa, &c.
  - *Ex demonſtratione*, eſtq́ue compoſitũ ex pronomine demonſtratiuo primitiuæ ſpeciei, & voce communi: vt, hic homo, ille equus, &c. Frequenter autẽ ſolum pronomen iſtiuſmodi indiuidui ſupplet vicem: vt [hic] demonſtrando Petrum vel Paulum. item [ego, tu] &c. quæ certam demonſtrant perſonam.
- *Vagum*, conſtans videlicet ex ſigno particulari, & voce communi: vt, aliquis homo. vel aliquis equus, &c.
- *Ex hypotheſi* ſeu conditione: vt Sophroniſci filius, ſi Sophroniſco vnus dumtaxat ſit filius.

ADMO-

ADMONITIO.

Solum indiuiduum quod determinatum vocant, ſub indiuidui iam recitatam definitionem cadit: vaga & ex hypotheſi indiuidua; ſimiliter & ea quæ περιφραστικῶς aut κατ' ἐξοχὴν dicta, huc à quibuſdam adferuntur: vt Carthaginis euerſor, pro Scipione: Troiani belli ſcriptor, pro Homero: poëta pro Virgilio: orator pro Cicerone, ab iſta indiuidui definitione ſunt reiicienda. Quòd tametſi rem ſingularem aliquo modo indicent, reuera tamē communem habeant ſignificationem, & ſynonymôs, ſeu vniuocè (vt vulgò loquuntur) de multis dicantur: nam (exempli gratia) qua ratione Cicero eſt orator, etiam Demoſthenes orator eſt.

Recita alteram indiuidui deſcriptionem.

Ἄτομα δὲ λέγεται τὰ τοιαῦτα ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τινὸς ποτὲ τὸ αὐτὸ γένοιτο.

PER. Quæ indiuidua nominantur ex eo, quòd ex proprietatibus ſuis quidque conſtat, quæ omnes in alio eædem eſſe nullo modo poſſunt.

COL. *Indiuiduum eſt, quod ex proprietatibus conſtat, quæ omnes in alio eædem eſſe nullo modo poſſunt.*

ARG. Indiuiduum eſt, quod ex proprietatibus conſtat, quarum idem aggregatum nunquam in alio fiet.

Hoc eſt: Indiuiduum eſt quod proprietates habet, quæ ſimul omnes nunquam attribuentur multis: vt Socratis proprietates ſimul omnes nunquam pluribus verè tribuentur.

Quem habet vſum indiuidui cognitio?

Magnū ſanè: in primis ad cognitionē generum & ſpecierū infimarū conſequēdam multum prodeſt indiuiduorum notitia. Cùm enim hęc ſola offerantur ſenſui, veriſſiméq. dicant philoſophi, nihil peruenire ad intelligendi vim, quod prius in ſenſu non fuerit: à quouis intelligi poteſt, ſi perfectam cupiamus generis & ſpeciei intelligentiā cōſequi, oportere nos ab aliquo quod ſub ſenſum cadat, eò deduci. Quare cùm indiuiduum illud exiſtat quod ſub ſenſum cadit; neceſſaria nobis in primis eſt eius cognitio. Siquidem ex multorum indiuiduorum ſimiliū collectione, ſpeciem; ex collectione ſpecierum, genus ſibi format intelligendi facultas. Verbi gratia, Cùm videris multos equos, circumfers impreſſam in animo equi imaginē, & tanquā pictū quoddā ſimulachrū: vt equos vbicunque gentiū oblatos agnoſcas, eam imaginē, ſeu potius naturam cōmunem illi imagini reſpondentem dialectici ſpeciem appellant. Deinceps perceptis equis variis, canibus præterea, apris ac ceruis, diuerſiſque aliis animantibus brutis, animo cōcipitur omnium illorum animantium communis quædam natura, quę ſub aſpectū non venit. Hæc genus dicitur, & beſtiæ nomine propriè atque primò ſignificatur. Ad ſimilem modū beſtiis hominibúſque generica quædam inter ſe naturæ cōmunio ineſt, ſecundū quam ſunt animalia.

Huiuſ-

Huiuſmodi autē naturæ communes, quæ in indiuiduis exiſtentes, notionibus illis reſpondēt: ſpecies ſunt vel genera, non, vt quondā in ſcholis inepti quidam docuerūt, res foris extra indiuidua & intelligendi facultatē errantes, qui fingebant eſſe naturas cōmunes, neſcio vbi volitātes. Nos itaque Boëthij & communē philoſophorum ſententiam ſequentes arbitramur, omne quod ſub externum aliquem ſenſum cadit, eo ipſo ſingulare eſſe. Quicquid igitur oculis ipſis cernitur, quicquid auribus aut alio ſenſu percipitur, indiuiduum eſt: vt, hic ſalmo quem vides: hic lupus quem auribus tenes: hæc philomela quam audis canentem, indiuiduum eſt. Species horum ſunt, ſalmo, lupus, philomela; has mente ſola cernere licet. Genera eorundem ſunt, beſtia, animal, corpus, &c. quæ etiam animo duntaxat, non autem ſenſu comprehenduntur.

Hæc ad vſum indiuidui commonſtrandū dicta ſunto. Quibus addendum, cùm ſingularis enuntiatio ad expoſitoriorum ſyllogiſmorū & inductionis, & ad reliquarum argumentationū doctrinam perficiendam adhibeatur, cognitionem indiuidui, ex quo ſingularis illa enuntiatio conſtat, ad argumentationis naturam plenè intelligendam prorſus eſſe neceſſariam. Denique vſus eius aliquis in Topicis quoque futurus eſt. Eadem eſt enim argumentandi ratio à ſpecie ad indiuiduum, quæ eſt à genere ad ſpeciem.

DE DIFFERENTIA.

PORPHYRIVS more ſuo aliquot differentiæ acceptiones, antequam tertij vniuerſalis explicationem aggrediatur, præmittit; ad tollendam nimirum vocabuli, differentia, ambiguitatem: quæ declaratio, cùm ad præſentem locum rectè tractandum, tum ad philoſophicas diſputationes diſtinctiores clarioréſq. reddendas, planè erat neceſſaria.

In quot partes diſtribuitur differentia?

Diſtribuit eam Porphyrius in Communem, Propriam, & Maximè propriam

Quomodo definitur differentia in genere conſiderata?

Differentia eſt forma, qua aliquid differt à ſe vel ab alio.

Quod autem per formam differt, vocant differens.

In quot partes diſtribuitur differens?

In tres, videlicet in id quod differt { Communiter, Propriè, Maximè propriè.

Quid eſt ſecundum Porphyrium communiter differre?

Κοινῶς μὲν γὰρ διαφέρειν ἕτερον ἑτέρου λέγεται, τὸ ἑτερότητι διαλλάττον ὁπωσοῦν, ἢ πρὸς ἑαυτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο.

PER. Aliud enim ab alio differre communiter dicitur, quod quauis commutatione vel à ſe differt, vel ab altero.

COL. *Cōmuniter differre aliud ab alio dicitur, quod ſumpto*

pto vndecunq. diſcrimine, vel à ſe differt, vel ab altero.

A R G. Differre quippiam cõmuniter dicitur, cùm diuerſitate quouis modo, aut à ſeipſo, aut ab alio differt.

Hoc eſt, illud communiter differt ab aliquo, quod accidente ſeparabili differt à ſe vel ab alio: vnde liquet communem differentiam nihil aliud eſſe niſi accidens ſeparabile, quo alterum ab altero, vel à ſeipſo differt: vt, ſeſſio, curſus, albedo parietis, &c. Facilè enim hæc ſeparari ab iis, quibus inhærent, poſſunt: vt ſeſſio & curſus ab homine ſedente, & currente; ſicut & albedo à pariete: vterque autem (tam paries quàm homo) differens eſt communiter.

Quid eſt propriè differre?

Ἰδίως διαφέρειν ἕτερον ἑτέρου λέγεται, ὅταν ἀχωρίστῳ συμβεβηκότι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαφέρῃ.

P E R. Propriè autem inter aliqua intereſt, cùm aliqua affectio, &c. vt Col.

C O L. *Propriè differre aliud ab alio dicitur, cũ aliqua affectio vel accidens id quod elui funditus non poteſt, diſſimilitudinẽ facit.*

A R G. Propriè aliqua differre dicuntur, cùm inſeparabili differunt accidente.

Hoc eſt, Illud ab aliquo differt propriè, quod accidente inſeparabili differt à ſe, vel ab alio. Differentia autem propria eſt ipſum inſeparabile accidens, quo aliquid differt à ſeipſo, vel ab alio: huiuſmodi differentiæ ſunt, albedo cygni, nigredo corui, capacitas diſciplinæ in homine. cygnus autem, coruus, & homo per eiuſmodi formas ſeu accidentales affectiones ab aliis rebus eas non habentibus propriè differunt.

Quid eſt maximè propriè differre?

Ἰδιαίτατα διαφέρειν ἕτερον ἑτέρου λέγεται, ὅταν εἰδοποιῷ διαφορᾷ διαλλάττῃ.

C O L. *Ea maximè propriè inter ſe differunt, quæ differentia diſtant, ea quæ ſpecies eſt efficiens.*

A R G. Propriiſſimè quippiam à quopiam differre dicitur, cùm ſpecifica differentia differt.

Hoc eſt, Illud ab aliquo differt maximè propriè, quod diuerſam diſtinctámque in ſe habet εἰδοποιὸν, id eſt, ſpecificam, ſeu ſpeciei efficientem differentiam.

Ex qua maximè propriè differentium definitione ſequitur, Differentiam maximè propriam non eſſe aliud niſi differentiam ſpeciei efficientem, qua vnum ab altero differt. Differentiam autem ſpeciei efficientem eam voco, quæ coniuncta generi, ſpeciem procreat: vt rationis particeps, quod adiunctum animali, efficit hominem.

nem. Homo autem per hoc quòd ſit rationis particeps, ab aliis rebus maximè propriè differt.

Quorſum conducit iſta triplicis differentiæ explicatio?

Præter hanc commoditatem, quòd vocis (differentia) ambiguitas tollatur, ne ἐκ τῆς ὁμωνυμίας confuſio inter docendum oriatur; conducit etiam harum acceptionum declaratio ad definiendi & diuidendi rationem meliùs intelligendam: nam differentiis maximè propriis in ſpecies genera diuiduntur, & ex iis perfectæ, omnibuſque ſuis numeris abſolutæ definitiones conficiuntur. Ceteræ verò differentiæ, communes videlicet, & propriæ ſubiectum variè tantummodò afficientes atque immutantes (vt in earum explicatione Porphyrius docet) ad deſcriptionum, ſeu imperfectarum definitionum confectionem ſunt idoneæ.

Recita alteram differentiæ diuiſionem Porphyrij verbis.

- Διαφορά
  - χωριστὴ
  - ἀχώριστος
    - Καθ' αὑτὴν
      - διαιρετική,
      - συστατική.
    - Κατὰ συμβεβηκός.

Hoc eſt:

- Differentiarum alia eſt
  - *Separabilis*: vt albedo parietis.
  - *Inſeparabilis*: vt habitus ſcientiarum qui ab hominibus eruditis difficulter tollũtur. Præterea aptũ ad ridẽdum, & rationis particeps, reſpectu hominis.
    - *Per ſe*, vt eſt omnis & ſola dfferentia maximè propria: per ſe dicta, quòd in definitione eſſentiali collocetur.
      - Alia diuidit genus,
      - Alia efficit ſpeciem.
    - *Per accidens*, vt eſt omnis & ſola differentia propria.

Membra quæ diſtinguunt differentiam per ſe, non reipſa ſunt oppoſita, ſed tantùm ratione, dupléxque eius officium indicant.

Qua igitur ratione differentiæ maximè propriæ appellantur diuidentes?

Diuidentes vocantur, quòd genus diuidant: vt particeps rationis & rationis expers diuidunt animal, & veluti in partes diſtrahunt. quemadmodum enim vna eadémque æris maſſa accedẽtibus diuerſis figuris, vt viri, mulieris, ſerpentis, tauri, leonis, cubi, globi, ad varias & diſtinctas res artificioſas componẽdas diſtrahitur; ita quoque animalis natura vna exiſtens, acceſſione diuerſarum maximè propriarum differentiarum in partes quaſdam ad conflandas diuerſas ſpecies rerum naturalium, hominis videlicet & beſtiæ, diuiditur, atque diſtrahitur.

Cur eædem differentiæ dicuntur efficere ſpeciem?

Quia additæ generi ſpeciei naturam abſoluunt: Cuiuſmodi in categoria ſubſtantiæ ſunt iſtæ octo:

Corpo-

Corporeum,	Incorporeum;
Animatum,	Inanimatum;
Sentiens,	Senſus expers;
Rationis particeps,	Rationis expers.

Quis eſt vſus huius poſterioris differentiæ partitionis?

Hæc poſterior differentiæ partitio ad idem vtilis eſt, ad quod prior acceptionum differentiæ explicatio: nam differentiis per ſe ſeu maximè propriis, ad genera diuidenda, reſque definitione explicandas ſummopere eſt opus: à quo munere fortuitæ & aſcititiæ omnes differentiæ reiiciuntur: vt docet hic Porphyrius. Cui tamen hoc videtur addendum, vt differentiarum per ſe vſus, propter earũ ignorationem, & nominum inopiam, eſt rariſſimus; ita communes & proprias differentias in rebus tũ diſtinguendis, tum deſcribẽdis frequẽtiſſimè à ſcriptoribus vſurpari; quòd iſtæ paſſim obuiæ ſint, & ad rerũm diſtinctiones efficiendas accommodatæ. Itaque vt cõcedatur, ad res perfectè explicandas, differentias maximè proprias eſſe neceſſarias; aliarum tamen vſus eſt multò frequentiſſimus in cuiuſuis rei deſcriptione atque explicatione.

Recita quadruplicem differentiæ maximè propriæ definitionem.

PRIMA DEFINITIO EST ISTA:

Διαφορά ἐστι, ἡ πλεονάζει τὸ εἶδος τοῦ γένους.

COL. *Differentia eſt, qua forma & ſpecies genus ſuperat.*

ARG. Differentia eſt, qua ſpecies genus excedit.

Hoc eſt, Differentia eſt forma vniuerſalis, eo modò ſpeciei conueniens, vt in eius natura & eſſentia includatur, quo modo nulli ſuperiori generi per ipſam differentiam diuiſo conuenit: ob idque dicitur hic ſpecies per differẽtiam genus ſuperare; nimirum, quòd in ſua natura differentiam includat, quam nullum ſuperius genus per eandem differentiam diuiſum, ſimiliter includere cõperitur: vt rationis particeps: per hanc enim differentiam homo excedit animal, & quodcumque aliud ſuum genus: Animal item per ſentiens ſuperat corpus animatum, ceteráq. ſuperiora genera omnia: denique & homo & animal, per animatum plus in ſe includunt, quàm aut corpus aut ſubſtantia.

Definitur autem hîc tantùm differentia maximè propria, quæ ſpecifica eſt, hoc eſt, procreatrix ſpeciei.

Nam aliæ differentiæ, quæ cõmunes & propriæ dicuntur, quòd ad principalis ſeu perfectæ definitionis (quam eſſentialem vocant) confectionem non pertineant, hac definitione minimè continentur. Neq. enim partes ſunt, ſpeciei eſſentiam cum genere efficientes: ſed ſpeciebus antè effectis & exiſtentibus adueniunt atque accidunt; vnde & accidentariæ vocari ſolent.

Reiiciuntur & genera à definitione: Genus enim quamuis ſpeciei

ciei pars ſit, non tamen forma eſt ſpeciei, ſed potius materiæ ſubit rationem; vt hoc loco Porphyrius tradit.

SECVNDA DEFINITIO QVAE ACCOMMOdatur differentiæ, vt eſt ſpecies vniuerſalis.

Διαφορά ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστι κατηγορούμενον.

COL. *Differentia eſt, qua de multis, ſpecie autem differentibus, dicitur in quæſtione qua quale quid ſit indagatur.*

ARG. Differentia eſt, id quod de pluribus, & differentibus ſpecie, hoc ipſo quale quid eſt prædicatur.

Hoc eſt, Differentia eſt vniuerſale, quod de diuerſis ſpeciebus commodè poteſt enuntiari, cùm quæſtio per quale eſſentiam denotans inſtituitur: Sic rationis expers de leone, equo, ceteriſque animantibus brutis ſpecie inter ſe differentibus, dicitur in quale eſſentiam denotans: nam cùm rogatur, qualis ſecundum eſſentiam ſuam eſt leo, qualis equus; commodè [leo eſt rationis expers] [equus eſt rationis expers] reſpondetur.

Quotuplex eſt differentia vt rationem obtinet vniuerſalis?

Eſt duplex. Alia enim vni tantummodo ſpeciei infimæ cõuenit, vt rationis particeps, quæ vltimã tantùm ſpeciem, nempe hominẽ efficit. Alia latiùs patet & genus procreat, vt ſentiens, item rationis expers, & ſimiles differentiæ, quæ genericæ, ab efficiendis generibus, appellantur: ſentiens enim animal, expers rationis verò beſtiam procreat: quæ in varia deinceps genera vlteriùs diuiduntur.

Vtra harum differentiarum à Porphyrio hîc definitur?

Definitur hîc dumtaxat differentia generica, hoc eſt, talem conſtituens ſpeciem quæ etiam ſit genus; idque vt rationem habet vniuerſalis, ſeu prædicabilis.

Si quis velit omnibus in vniuerſum differentiis, quatenus ſunt prædicabiles, ſiue generales ſint, ſiue ſpeciales, hanc definitionem accommodare, is vel hanc appendicem addat (aut differentibus numero) vel potius omittat iſtam contrahentem particulam (& differentibus ſpecie) ad hunc modum;

COL. *Differentia eſt forma vniuerſalis, qua de multis prædicatur in quale eſſentiale.*

ARG. Differentia eſt forma vniuerſalis, quæ de pluribus hoc ipſo quale quid eſt dicitur.

Sic rationis particeps de Socrate, Platone, Demoſthene & aliis omnibus hominibus dicitur: appoſitè enim reſpondetur ad quæſtionẽ, qua de quouis eorum quæritur, qualis ſit ſecũdum naturam ſeu eſſentiam: Similiter dicitur animatum de animali & planta.

TERTIA

TERTIA DEFINITIO.

Qua differentiæ propria ratio, ea nimirum, qua differentia rerum eſt diſcriminatrix, explicatur.

Διαφορά ἐστι τὸ χωρίζειν πεφυκὸς τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος.

Col. *Differentia id eſt, quod vim habet ad ea ſecernenda quæ ſubiecta ſunt ſub idem genus.*

Arg. Differentia eſt id, quod ſuapte natura ea quæ ſunt ſub eodem genere, ſeparat.

Hoc eſt, quæ eiuſdē generis ſpecies à ſe mutuo ſecundū naturā diſiungit, vt rationis particeps ſecundum naturam diſiungit hominē à beſtia, quòd pars ſit naturæ hominis, non autē naturæ beſtiæ.

DEFINITIO QVARTA.

Verbis non ſenſu à ſuperiori diuerſa, & ſimiliter reſpiciens maximè propriam differentiam, vt differentia eſt.

Διαφορά ἐστιν, ὅτῳ διαφέρει ἕκαστα.

Col. *Differentia eſt, quo quidque diſtinguitur.*

Arg. Differentia eſt, id quo ſingula differunt.

Hoc eſt, qua eiuſdem generis ſpecies ſecundum naturam inter ſe diſtinguuntur.

An duæ poſteriores differētiæ definitiones ſunt omnibus ſuis numeris abſolutæ?

Non; quia, teſte Porphyrio, excedunt definitum: quòd iis deſit hæc. (ſecūdum naturam ſeu eſſentiam) vel ſimilis aliqua particula, qualem nos in earum expoſitione adiecimus. Itaq. hæc, ſecundum Porphyrij ſententiam, abſolutiſſima eſt differentiæ definitio:

Διαφορά ἐστιν, ὅπως εἰς τὸ εἶναι συμβάλλει, καὶ εἰς τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ὃ τοῦ πράγματος ἐστι μέρος. Hoc eſt:

Differentia eſt per quam vnaquæque res eſt id quod eſt, valétque ad definiendum quid res ſit, atque rei pars eſt.

Col. *Differentia eſt, quod ad rem, eiúſque vim & naturam aperiendam pertinet, quódque rei pars eſt.*

Ex qua definitione vſus differentiæ manifeſtior eſt, quàm vt vlla egeat declaratione.

DE PROPRIO.

Recita quatuor proprij modos ex Porphyrio.

Τὸ δὲ ἴδιον διαιροῦσι τετραχῶς, καὶ γὰρ ὃ μόνῳ τινὶ εἴδει συμβέβηκεν εἰ καὶ μὴ παντί, καὶ ὃ παντὶ συμβέβηκε τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ μόνῳ, καὶ τὸ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ποτέ· τέταρτον δὲ ἐφ' οὗ συνδεδράμηκε καὶ τὸ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ἀεί.

Per. Proprium autem diuidunt quadripartito, nam & quod vni ſoli ſpeciei neque toti conuenit, proprium appellant, & quod toti ſpeciei, etſi non ſoli, & quod in ſola totaque ſpecie, idque interdum reperitur. Et quartum id, in quod hæc omnia concurrunt & conueniunt, quod in ſola totaque ſpecie, idque ſemper intelligitur.

Vel diſtinctius ad hunc modum:

Col. *Primo modo proprium dicitur, quod vni ſoli ſpeciei, neque toti conuenit.*

Arg. Proprium eſt id, quod ſoli cuipiam accidit ſpeciei, etſi non omni.

Hoc modo, Medicina, Grammatica, Geometria, ceteræq. diſciplinæ, quæ ſtudio atque labore parantur, homini ſunt propriæ.

(Soli) excludit ſubiectum non ſubordinatum.

Subiectum ſubordinatum vocant, quod interuentu alterius aliquid in ſe recipit; vel cuius interuentu aliquid in alio recipitur. Huiuſmodi ſunt ipſarum diſciplinarum ſubiecta, ſiue prima, ſiue poſtrema, ſiue media reſpicias. Nam diſciplinæ omnes primò ſunt in mente ſeu intelligendi facultate, deinde interueniente, in animo, & poſtremò in homine.

Neque ob hoc non conueniunt ſoli homini diſciplinę, quòd animo eius, & menti conueniant, cùm mens, & animus; ſubiecta ſint ſubordinata, quæ verbo (ſoli) non excluduntur.

Col. *Secũdo verò mõdo, quod toti ſpeciei, etſi nõ ſoli cõuenit.*

Lov. Secundò modo, id quod omni accidit ſpeciei, etſi non ſoli.

Sic aptum eſſe ad duos pedes habendos, homini proprium eſt.

Accidere omni (id eſt toti alicui ſpeciei) eſt conuenire alicuius ſpeciei cuilibet indiuiduo.

Col. *Tertio, quod in ſola ſpecie totáque, idq́; interdũ, reperitur.*

Lov. Tertio modo, id quod ſoli accidit & omni atque quandoque.

Quem modum ad vitandas Sophiſtarum cauillationes, ſic intelligere oportet: Proprium tertio modò dicitur, quod conuenit ſoli alicui ſpeciei, & omni aliquando: Vt, ſoli homini canitiem accidere volunt, illique omni in ſenectute.

Col. *Quarto modo proprium dicitur; quod in ſola totáque ſpecie, idq́; ſemper, intelligitur.*

Lov. Quarto modo id, in quod omnia conuenerunt, vt ſoli & omni ſempérque accidat.

Vt ad ridendum aptus, & ſoli homini, & omni, & ſemper accidit. Aptitudinis enim gratia dicitur homo γελαστικός, id eſt, ad ridendum aptus (vt interpretatur Porphyrius in Communitatibus) non quòd rideat ſemper.

Quis eſt iſtorum proprij modorum vſus?

Hi modi vtilem admonitionem continent, de ſignificatione voca-

vocabuli [Proprium] ne quis fallatur. Neque enim ſemper eodem modo voce proprij vtuntur ſcriptores.

Præterea etiam ob hanc cauſam vel maximè eſt neceſſaria multiplicium proprij acceptionũ cognitio, vt propriũ quarti modi citra errorem poſſimus ab aliis ſegregare; hoc enim ſolũ præſenti ſeruit inſtituto, & id ſolum apud Porphyrium proprij prædicabilis obtinet appellationem, vt ex Communitatibus (quas ad finem tractatus de vniuerſalibus colligit Porphyrius) eſt manifeſtiſſimum: vbi plura diſcrimina ſpeciei & proprij cùm recenſuiſſet, ſubiunxit:

„ *Præterea quorũ definitiones ſunt diuerſa, ea etiã ſunt di-*
„ *uerſa: at ſpeciei quidẽ definitio eſt ſub genere eſſe, et de plu*
„ *ribus differẽtib. numero, hoc ipſo quid eſt, prædicari, et quæ*
„ *ſunt ſimilia. Proprij verò, ſoli & ſemper atq. omni ineſſe.*

E quibus verbis liquet, proprium quarti modi à proprio prædicabili ſecundùm Porphyrij ſententiam non eſſe diſtinguendum. eadem enim verba, quibus paulò antè deſcriptum fuerat quarti modi proprium, hoc loco repetens Porphyrius ea definitionis loco, proprio prædicabili attribuit.

Quod eſt diſcrimen inter proprium prædicabile & accidens?

Proprium prædicabile ita Porphyrius in Communitatibus ſub finem Iſagoges ab accidente diſtinguit:

„ *Propriũ prædicabile prædicatur accidẽtaliter, & cõuerſim:*
„ *Accidens verò accidẽtaliter, & non conuerſim, prædicatur.*

Ex quibus Porphyrij verbis quidam philoſophi admodùm probabiliter, noſtro iudicio, ratiocinantur: Riſibile, ſecundùm Porphyrij ſententiam, reſpectu hominis quidem, cum quo reciprocatur, non autem reſpectu animalis aut reſpectu Iohannis, cum quo nullam habet reciprocationem, veram obtinere proprij rationem.

„ *Nemo enim (vt in primo Topicorum Ariſtoteles docet)*
„ *proprium dicit, quod contingit alij ineſſe.*

Cum quo planè conſentit Porphyrius, cùm dicit:

„ *Proprium vni ſoli ſpeciei ineſt, vt riſibile homini.*

Deinde interiectis iis quæ ad accidentia ſpectant:

„ *Quapropter proprium quidem conuertitur cum eo cuius*
„ *eſt proprium, & eſt ipſi æquale.*

Ita Porphyrius in Communitatibus, inculcatq. ibidem hæc ſæpius. Quare Ariſtotelis Porphyrijque doctrinæ conſentaneum videtur, dicere prædicationem proprij de generibus eius ſpeciei, cum qua reciprocatur, quinti eſſe prædicabilis; prædicationem verò proprij de indiuiduis eiuſdem ſpeciei, non quidem habere perfectam rationem quarti prædicabilis; ad eam tamen, quia neceſſaria

 eſt,

eſt, potius quàm ad accidentis prædicationem, eſſe referendam.

Quem habet vſum proprij prædicabilis cognitio?

Proprium, vt reliqua vocum communium genera ad Definitionem, Diuiſionem, Demonſtrationem, & Ariſtotelis κατηγορίας faciliùs intelligendas conducit: deinde etiam, quemadmodum differentię, ad ſpecies eiuſdem generis diſcriminandas. Etenim homo per hoc quòd diſciplinæ vel doctrinæ capax ſit, rectè & perſpicuè ab aliis animalis ſpeciebus, hac proprietate carentibus, ſecernitur.

Prodeſt etiam maximè propriũ, quòd in rebus definiendis verarum differentiarum locũ (quarum maxima eſt paucitas) obtineat.

Verarum enim differẽtiarum loco ponitur, { Vel propria διάθεσις ſeu propenſio: vt, Homo eſt animal ſyllogiſticon, id eſt, ratiocinandi facultatis particeps. / Vel etiam accidentium coaceruatio.

Vt cùm definientes ignem, dicimus ipſum eſſe elementum calidum & ſiccũ. Licet enim calor & ſiccitas ignis ſint accidentia, coniuncta tamen, rectè vſurpantur loco veræ ignis differentiæ: ad cuius perfectam cognitionem & commodam nominationẽ nondum pertigit (quantum ex multorum hac de re philoſophorum ſententiis iudicare poſſumus) humanæ mentis imbecillitas; quæ cùm in aliis plurimis rebus, tum maximè in veris rerum differentiis inueniendis, commodéque efferendis, ſeſe prodit.

Quid intereſt inter differentiam & proprium?

Inter proprium & differentiam hoc intereſt: quòd hæc (vt ex ſuperiùs dictis eſt manifeſtum) ad rei eſſentiam pertineat, ſitque pars rei: Proprium verò huiuſmodi non eſt, ſed propenſio dumtaxat, & habilitas ad opus naturale.

VT PROPRIVM EST

Aſinorum	Rudere.
Boum	Mugire, boare.
Bubonum	Bubulare; *in carmine quod adſcribitur Ouidio.*
Camelorum	Blaterare; *Feſtus.*
Canum	Latrare.
Ciconiarum	Crepitare roſtro.
Cornicum	Cornicari.
Coruorum	Crocitare.
Elephantorum	Barrire
Gallinarum	Glocitare; *Feſtus.* / Glocire; *Colum. lib. 8. cap. 5.* / Pipire; *Colum.*
Leonum	Rugire.
Ouium	Balare.
Paſſerum	Pipilare; *Catull. de paſſere Lesbiæ ſuæ.*
Ranarum	Coaxare.
Suis	Grunnire.
Vulpis	Gannire. *Donatus.*

Hæc

Hęc iccirco ex optimis quibuſq; autoribus in gratiam ſtudioſæ iuuentutis congerere libuit, ne ipſi hoc loco in riſibilis & hinnibilis moleſta inculcatione perpetuò inhærendum foret. Atqui in omnibus iſtis verbis non actus ipſe pręſentis temporis, ſed habilitas quędam naturalis eſt intelligenda.

DE ACCIDENTE.

Recita tres accidentis definitiones ex Porphyrij verbis.

PRIMA EST:

Συμβεβηκὸς δέ ἐστιν, ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς.

C OL. *Accidens eſt, quod adeſt & abeſt, ſine eius rei in qua ſitum eſt, interitu.*

A RG. Accidens eſt, quod adeſt atque abeſt, ſine ſubiecti corruptione.

Hoc eſt, Accidens eſt res communis, quæ alicui ſubiecto inhæret, & poteſt ſaltem cogitatione ab eodem ſubiecto ſeparari, ipſius ſubiecti natura ſeu eſſentia permanente ſalua: vt, albedo, accidens eſt hominis, nigredo corui, & Aethiopis.

Quotuplex eſt accidens?

Duplex: videlicet, Separabile, & Inſeparabile.

Quid eſt accidens ſeparabile?

Accidens ſeparabile eſt, quod reipſa per vim naturalē à ſuo ſubiecto facilè ſeparari poteſt: vt, albedo à pariete facilè ſeparatur.

Quid eſt accidens inſeparabile?

Accidens inſeparabile eſt, quod reipſa difficulter, aut nullo modo, per vim naturalem, ſeparari poteſt; vt, leuitas aëris, & ignis calor; quæ reipſa aut nullo modo, aut admodum difficulter à ſuis ſubiectis auelli poſſunt, aut cogitatione facilè & perſpicuè auelluntur, dum aduertit mens humana leuitatem, calorem, & id genus aduenticias atque fortuitas res non eſſe corporum partes, nec ad eorum eſſentiam aut naturam pertinere.

SECVNDA:

Συμβεβηκός ἐστιν, ὃ ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν.

C OL. *Accidens eſt, quod & ineſſe in eadē re, & non ineſſe poteſt.*

A RG. Accidens eſt, quod ineſſe, & nō ineſſe eidē poteſt.

Intellige viciſſim, & ſaluo permanente ſubiecto.

TERTIA:

Συμβεβηκός ἐστιν ὃ οὔτε γένος ἐστὶν, οὔτε διαφορὰ, οὔτε εἶδος, οὔτε ἴδιον, ἀεὶ δέ ἐστιν ἐν ὑποκειμένῳ ὑφιστάμενον.

Col. *Accidēs eſt, quod nec genus eſt, nec differentia, nec ſpecies, nec proprium, ſempérque in re ſubiecta inhæret.*

Arg. Accidens eſt, quod neque genus, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium eſt, ſemper autem eſt in ſubiecto.

Hoc eſt, Accidens eſt vniuerſale, quod alicuius comparatione (nimirum ſui ſubiecti) neque genus, &c. ſemper autem, quamdiu exiſtit, in ſubiecto inhæret.

Definitur hîc accidens quod eſt quintum vniuerſale, & ſolum: Priores duæ definitiones etiam proprium quarto modo comprehendunt. Poteſt enim tota rei cuiuſlibet eſſentia animo comprehendi atque cogitari naturalibus ipſius rei propenſionibus omiſſis, quòd eiuſmodi propenſiones in ipſa rerum eſſentia non includantur.

Poſſent tamen conuenienti interpretatione ita reſtringi duæ illæ priores accidentis definitiones, vt ab iis proprium excluderetur; verùm id earum verba per ſe non habent.

Quis eſt vſus accidentis?

Accidentia ad ea conducunt, ad quæ propria: frequētiſſimè enim coaceruatione accidentium res definimus atque diſtinguimus; vt in deſcriptionibus differentiiſque plantarum, gemmarum, animalium, elementorum, ſimiliūmque rerum conficiendis eſt manifeſtum. Deinde conducunt peculiariter accidentia, ad ſingula indiuidua à ſe mutuò diſtinguenda. Sic Menelaus ab Vlyſſe apud Homerum diſtinguitur: quòd ille οὐ πολύμυθος, hoc eſt, non multiloquus, non verboſus fuerit; Vlyſſes verò πολύμυθος & copia dicendi mirabilis, fluminis inſtar hibernis aucti niuibus ruens. Sic inter Xenocratem & Ariſtotelem aptè diſcrimen per accidentia conſtitueris, ſi hunc peracuto, illum hebeti admodum ac tardo fuiſſe ingenio dicas.

Omnium

Omnium eorum quæ hactenus tradita ſunt, ad iuuandam puerorum memoriam, generalis comprehenſio.

In Proœmio explicantur, Logices

- *Etymologia*
  - Logice dicitur à nomine λόγος.
  - Dialectice à verbo διαλέγομαι.
- *Definitio*
  - Ratio diſſerendi.
  - Ars bene diſſerendi.
  - Ars definiendi, diuidendi, & argumentandi.
  - Inſtrumentum explorandi quid verum & quid falſum.
- *Partes*
  - Secundum vnam diſtributionem
    - Inuentio & Iudicium.
  - Secundum aliam
    - Apodictica & Dialectica.
- *Officia*
  - Obſcura definire.
  - Latè patentia diuidere.
  - Argumentis
    - Vera confirmare.
    - Refutare falſa.
- *Materia ſeu ὑποκείμενον*
  - Vel, id quod præcipuè docetur, videlicet Argumentatio.
  - Vel, id quod argumentatione explicatur, nimirum Quæſtio.
- *Finis ac vſus* eſt, verà à falſis diſcernere in omni ſermone.
- *Diſcrimen à Rhetorica*
  - Nitor elocutionis proprius eſt Rhetorices.
  - Simplicem & nudam probationem inuenire, & inuentam aptè ad aliquid cõfirmandum vel refutandum diſponere, proprium eſt Dialectices.
- *Exemplum* luculentum huius diſcriminis ibidem ex Oratione pro Milone.

SCHEMA TRACTATIONIS DE VNIVERSALIBVS.

Vocum ſimplicium duo præcipua ſunt genera.

- **Indiuiduũ,**
  - Determinatum:
    - Ex nomine: vt Socrates.
    - Ex demõſtratione: vt hic homo. Frequenter etiam ſolum pronomen huiuſmodi compoſiti loci ſupplet: vt dum dicitur in ſcriptura ſacra, Non hunc, ſed Barabbam.
  - Vagũ: vt aliquis homo.
  - Ex hypotheſi: vt Sophroniſci filius, &c.
- **Vniuerſale**
  - 1 Genus logicũ.
    - Summum genus: vt Subſtantia, Quantitas, Qualitas, &c.
    - Genus intermedium; vt Animal, color &c.

    Ad cuius perfectiorem declarationem, quædam de duabus aliis generis ſignificationibus à Porphyrio præmittuntur; quarum priori conſanguineos & contertaneos, altera parentem & patriam genus denotat.
  - 2 Species logica
    - Subiicibilis & non prædicabilis: vt, Animal. Quæ vocatur quoque ſubalterna & intermedia ſpecies.
    - Prædicabilis
      - Et non ſubiicibilis: vt, rationis particeps, reſpectu ſui indiuidui, quod eſt, hoc rationis particeps.
      - Et ſubiicibilis ſimul: vt, Homo, quæ etiam ima ſeu infima ſpecies appellatur.

    Ad cuius vberiorem declarationẽ, & faciliorẽ intelligẽtiam, etiam alia ſpeciei ſignificatio, qua videlicet ſpecies pulchritudinem ſignificat, à Porphyrio exponitur.
  - 3 Differentia
    - Separabilis: vt albedo parietis.
    - Inſeparabilis
      - Per ſe
        - Efficiens ſpeciem.
        - Diuidens genus.
      - Per accidens: vt habilitas ridendi: item calor ignis.
  - 4 Proprium
    - Primo modo, quod ſoli, non omni tribuitur: vt medicina comparatione hominis.
    - Secundo modo, quod omni, non ſoli tribuitur: vt color comparatione hominis.
    - Tertio modo, quod ſoli, & omni aliquando conuenit. Sic canitiem ſoli homini accidere volunt, illique omni in ſenectute.
    - Quarto modo, Soli, & omni, & ſemper cõuenit: vt habilitas ridendi, ſi ad hominem referatur.
  - 5 Accidens
    - Separabile: vt, Dormire, ſedere.
    - Inſeparabile: vt Calor ignis.

SCHEMA ALTERVM.

De conuenientia & differentia vniuerſalium.

Vniuerſalia de multis dicuntur, aptéque reſpodhentur

Ad { Quæſtionem inſtitutam per quid, { De differentibus ſpecie: vt genus. / De differentibus numero: vt ſpecies. } ; Queſtionem inſtitutam per quale, { Eſſentiale ſeu eſſentiam denotans: vt differentia. / Fortuitum ſeu accidentarium, { Reciprocè, vt proprium. / Non reciprocè, vt accidens. } } }

Quam afferunt vtilitatem hactenus traditæ de vniuerſalibus præceptiones?

Præcipuè conducunt iſtæ præceptiones ad rectè de vocum ſimplicium connexionibus iudicandum, quæ nimirum veræ ſint, quæ falſæ; quæ neceſſariæ, quæ fortuitæ; quæ naturales, quæ contra naturam rerum aut vocum ſint confectæ.

Nam omnes legitimæ connexiones, ſeu (vt loquuntur dialectici) prædicationes, in quibus vſitatus & naturalis vocum ordo ſeruatus eſt, referuntur ad aliquem iſtorum modorum: Vt aut de indiuiduo ſpecies, aut de ſpecie vel indiuiduo genus, aut differentia, aut proprium, aut accidens enuntietur.

DE PRAEDICATIONE.

PRAEDICATIONES, quarum diſcrimina commodiſſimè ex vniuerſalium diſtinctione ſumuntur, iunioribus maximè notas eſſe oportet, vt enuntiationes neceſſarias à non neceſſariis, & figuratas ab apertis & ſimplicibus diſcriminare queant.

Quandoquidem igitur hic locus ad prædicationes tradendas opportunus videtur, eas, quanta fieri poterit & breuitate & perſpicuitate, nunc declarare nitemur.

Quid eſt prædicatio generatim ſumpta?

Prædicatio generatim ſumpta, eſt enuntiatio, in qua aliquid de aliquo dicitur.

Vt, Neſtor eſt eloquens: Nouerca eſt iniuſta: Marcus eſt Tullius.

Quomodo diuiditur ita generatim ſumpta prædicatio?

Vt enuntiatio; ad hunc videlicet modum:

Prædicatio { Vera { Simplex ſeu propria, / Figurata, / Inuſitata. } / Falſa. }

Quid eſt prædicatio vera?

Prædicatio vera eſt, quæ cum re quam affirmat aut negat, congruit atque conſonat.

Vt, mundus ex nihilo eſt creatus.

Quid eſt prædicatio falſa?

Prædicatio falſa eſt, quæ cum re quam affirmat aut negat, non congruit neque conſentit.

Vt, Mundus eſt æternus.

Quid eſt prædicatio propria?

Propria eſt, quæ ſermone conſtat proprio, & vſitato.

Vt, Dilia eſt fluuius: Therſites eſt deformis.

De prædicatione propria in ſequentibus fuſiùs dicetur.

Quid eſt figurata prædicatio?

Figurata eſt, quæ ſermone improprio & aliud quàm prima fronte præ ſe fert, ſignificante, conſtat.

Vt, Parturiunt montes.

Quid intereſt inter apertas & figuratas locutiones eodem ſpectantes?

Apertæ & figuratæ locutiones eôdem ſpectantes, re ac ſententia penitus inter ſe conueniunt, totáque earum differẽtia poſita eſt in orationis varia conformatione & vocum diuerſitate. Quemadmodum enim in iſta oratione, Tyrannus eſt effrenata nocendi libidine lupo perſimilis, accidẽs ſuo ſubiecto tribuitur: Sic in iſta, Tyrannus eſt lupus, vnum idémque accidens de eodem ſubiecto enuntiatur. Similiter duæ iſtæ enuntiationes, Menedemus eſt obtuſus, &, Menedemus eſt ſtipes, verborum dumtaxat & phraſis diuerſitate inter ſe differentes, vno eodémque hebetudinis accidente Menedemi ingenium eſſe obſcuratum, ſignificant.

Quàm vocas inuſitatam prædicationem?

Inuſitatam prædicationẽ hic vocamus enuntiationem de filio Dei.

Vt, Deus eſt homo: Deus eſt verbum.

Hæ non ſunt examinandæ ad regulam aliarum prędicationum, in quibus non coniungimus ſpecies diſparatas; non enim dicimus, Aper eſt ceruus, Albedo eſt ſonus, Corpus eſt color.

Videndum eſt autem in hoc genere diligenter, quas affirmationes & negationes ſermo eccleſiæ receperit. Non enim dicimus in abſtracto, Diuinitas eſt paſſa; quia hic diuina natura ſeorſum conſiderata ſignificatur. Et Petrus inquit Chriſtum paſſum eſſe in carne, hoc eſt, in natura humana. Sed in concreto conceditur prædicatio, Deus eſt paſſus; hoc eſt, Hæc perſona, quæ eſt Deus & homo, eſt paſſa.

Cæterum quamuis inuſitata prædicatio propriè ad Theologos pertineat, nos tamen conſultò eam breuiter attingere voluimus; vt intelligeret lector, etiam ad grauiſſimas Theologorum diſputationes intelligendas, huius loci doctrinam aditum patefacere.

ADMONITIO.

Omiſſis falſis & negantibus, ſimiliter figuratis & inuſitatis prædicatio-

dicationibus, proprias dumtaxat, affirmantes & veras, paulò latiùs explicare nitemur: de illis enim ſolis in ſcholis agi ſolet, prædicationis vocabulo anguſtiſſimè accepto.

Quid eſt prædicatio ſecundum communem & tritam ſcholarum doctrinam?

Prædicatio eſt enuntiatio aiens & vera, quæ, copula verbali præſentis temporis interueniente, ſimplex prædicatum de ſimplici ſubiecto enuntiat.

Quid hoc loco eſt ſimplex prædicatum, & ſimplex ſubiectum?

Simplex prædicatum hoc loco, & ſimplex ſubiectum vocatur, quod vel vnica & ſimplex vox eſt, vel plures per περίφρασιν pro vna poſita.

Prioris exempla ſunt, Animal, Homo, Color; in his enuntiationibus, Homo eſt animal, Petrus eſt homo, Albedo eſt color: poſterioris autem, Rationis particeps, Ad ridendum aptus; in his pronuntiatis, Homo eſt rationis particeps, Paulus eſt ad ridendum aptus. frequenter enim ſimplicibus vocibus deficientibus, earum loco periphraſi vti dialectici coguntur.

Quomodo diſtribuitur iſta ſcholarum vſu trita prædicatio?

Ad hunc modum:

- Prædicatio
  - Ordinata
    - Interna
      - Eſſentialis
        - Primi
        - Secundi
        - Tertij
      - Accidētalis
        - Quarti
        - Quinti
      - Prædicabilis.
    - Externa.
  - Inordinata
    - Contra ordinem
      - Primi
      - Secundi
      - Tertij
      - Quarti
      - Quinti
      - Prædicabilis.
    - Præter ordinem
      - Identica.
      - Per accidens.

Quid eſt prædicatio ordinata?

Prædicatio ordinata eſt, in qua ſeruato naturali ordine, quod aptius eſt ad prædicati locũ tenendum, id prædicatũ eſt; & quod aptius eſt ad ſubiecti locũ tenendũ, id ſubiicitur.

Vt, Homo eſt animal. Sonus auditur.

Quid eſt prædicatio interna?

Interna prædicatio eſt, in qua res per prædicatum ſignificata, eſt in re per ſubiectum denotata.

Vt, Coruus eſt niger: Homo eſt animal.

Quid

Quid eſt prædicatio externa?

Externa prædicatio eſt, in qua res per prædicatum ſignificata, non eſt in re per ſubiectum denotata.

Vt, Sonus auditur: Paries videtur. De hac latiùs poſtea.

Quid eſt prædicatio eſſentialis?

Eſſentialis prædicatio eſt, in qua res per prædicatum præcipue ſignificata, de natura eſt ipſius ſubiecti.

Vt, Homo eſt animal: Socrates eſt homo: Homo eſt rationis particeps.

Quid eſt prædicatio accidentalis ſeu fortuita?

Fortuita prædicatio eſt, in qua res præcipuè per prædicatum ſignificata nō eſt de eſſētia, ſeu natura eius rei, quā denotat ſubiectū.

Vt, Aër eſt leuis: Democritus eſt aptus ad ridendum.

Quid eſt prædicatio primi prædicabilis?

Prædicatio primi prædicabilis eſt, in qua genus de ſua ſpecie dicitur.

Vt, Homo eſt animal.

Vnde liquet prædicationem generis de indiuiduo (vt Plato eſt animal) non propriè huc pertinere, ſed reduci tantùm.

Quid eſt prædicatio ſecundi prædicabilis?

Prædicatio ſecundi prædicabilis eſt, in qua ſpecies de ſuo indiuiduo dicitur.

Vt, Bucephalus eſt equus: Hoc rationis particeps eſt rationis particeps.

ADMONITIO.

Moneri hoc loco in ſcholis ſolet, ne prædicatio generis aut ſpeciei de ſuo inferiore falſa ſit, quædam eſſe obſeruanda.

In primis, vt prædicatum & ſubiectum ſimiliter efferantur, vel ambo in abſtracto, vel ambo in concreto. Vnde hæ ſunt falſæ: Album eſt color: Albedo eſt colorata.

Deinde, ſi ambo ſint abſtracta, vt neutrum eorum ſit abſtractum (vt vocant) vltima abſtractione. Nam huiuſmodi abſtracta neque ſuperioribus ſubiici, neque de inferioribus verè enuntiari poſſunt. Sunt enim iſtæ falſæ: Humanitas eſt animal, Paulus eſt humanitas.

Tertiò, ſi ambo ſint concreta, vt non reſpiciant diuerſa. Vnde hæc eſt falſa: Videre eſt ſentiri. Videre enim reſpicit ſubiectum in quo eſt ſenſus: Sentiri autem obiectū circa quod verſatur ſenſus. Sed dicendum erat, Videre eſt ſentire, vel videri eſt ſentiri.

Nam actiua verba hęc, ſentio, video, audio, tango, & ſimilia pertinent ad ſubiectum inhæſionis, de quo & dicuntur prædicatione quinti prædicabilis: Vt homo videt. Paſſiua verò ipſis reſpondentia re-

tia referuntur ad obiecta ſenſuum, de quibus dicuntur prædicatione externa: vt, Color videtur, Sonus auditur.

Quid eſt prædicatio tertij prædicabilis?

Prædicatio tertij prædicabilis eſt, in qua dicitur differentia de ſpecie quam conſtituit, vel eius inferiori.

Vt, Beſtia eſt rationis expers; Equus eſt rationis expers.

Dixi (*de ſpecie quam conſtituit, vel eius inferiori*) nam de genere quod diuidit differentia, ſolùm reductiuè ipſam dici, prædicatione tertij, magno conſenſu tradunt dialectici: vt, Animal eſt rationis expers, Subſtantia eſt corporea.

Quomodo propriè definitur prædicatio quarti prædicabilis?

Prædicatio quarti prædicabilis eſt, in qua proprium prædicabile dicitur de ſpecie cum qua reciprocatur.

Vt, Homo ridet, Elephas barrit, Leo rugit; vt verba facultatem quandam naturalémque habilitatem deſignent; non autem ipſius habilitatis actum.

Porrò prædicatio proprij de indiuiduis aut ſuperioribus ſuæ ſpeciei, vt, Democritus ridet, Heraclitus flet; item, Animal ridet, Corpus animatum flet; aut reductiuè tantum, quarti dicitur, aut rectiùs quinti prædicabilis, ex ſententia Porphyrij & Ariſtotelis prius à nobis commemorata.

Quid eſt prædicatio quinti prædicabilis?

Prædicatio quinti prædicabilis eſt, in qua accidens de ſuo ſubiecto enuntiatur.

Vt, Homo eſt doctus, Ignis eſt calidus.

MONITIO.

Hanc accidentis prædicationem (quæ omnium maximè intricata eſt, longéque iudicatu difficillima) ſolemus in Categoriis per ſingulas accidentium categorias viua voce poſtea explicare. Quantitatum prædicationes, circa Quantitatis categoriam, reliquaſque ſuo loco declarantes. Quod longè conſultius eſt, quàm congeſtis in hunc locum ſexcentis regulis, rem per ſe perplexam intempeſtiua tractatione magis obſcurare.

Cæterùm iſtud monendi hîc ſunt ſtudioſi, vt diligenter obſeruent quibus rebus tanquam ſubiectis, accidentium vnumquodque inhæreat; quo perſpecto, de prædicatione accidentis iudicare facillimum erit.

Quid eſt prædicatio inordinata?

Prædicatio inordinata eſt, in qua inter ſubiectum & prædicatum vel nullus eſt naturalis ordo, vel perturbatus.

Prioris partis exempla ſunt: Enſis eſt gladius, Dulce eſt album: quas prædicationes inordinatas præter ordinem vocamus; quòd

mus; quod nullus omnino ſit naturalis ordo inter extrema.

Poſterioris partis exemplum: vt, Animal eſt homo: quam prædicationem inordinatam contra ordinem dicimus.

Quid eſt prædicatio inordinata contra ordinem?

Inordinata contra ordinem prædicatio eſt, in qua eſt ordo perturbatus, quæq; extremorum permutatione ordinata redditur.

Vt, Animal eſt homo. permutatis enim ad hunc modum extremis, Homo eſt animal, fit ordinata.

Quid eſt prædicatio inordinata contra ordinem primi prædicabilis?

Prædicatio inordinata cōtra ordinem primi prædicabilis eſt, quæ extremorū permutatione efficitur primi prædicabilis.

Vt, planta eſt arbor. Hæc enim eſt primi, Arbor eſt planta.

Quid eſt prædicatio inordinata contra ordinem ſecundi prædicabilis?

Eſt, quæ extremorum permutatione efficitur ſecundi prædicabilis.

Vt, Homo eſt Petrus. Hæc enim eſt ſecundi, Petrus eſt homo.

Ad eundem quoque modum definiendæ ſunt prædicationes contra ordinem tertij, quarti, & quinti prædicabilis.

Quid eſt prædicatio inordinata præter ordinem?

Prædicatio inordinata præter ordinem eſt, in qua inter ſubiectum & prædicatum nullus eſt naturalis ordo: quæq; ſi conuertatur, non fit tamen ob id ordinata.

Vt, Gladius eſt enſis, Muſicus eſt rhetor, Album eſt dulce.

Sunt enim iſtæ prædicationes eiuſmodi, vt, licet ſubiectum & prædicatum earum inter ſe locum permutent, nihilo tamen magis ob id futuræ ſint ordinatæ: veluti ſi ita efferantur, Enſis eſt gladius, Rhetor eſt muſicus, Dulce eſt album.

Quid eſt prædicatio identica?

Identica prædicatio eſt, in qua idem de ſeipſo vel ſub eodem nomine vel ſub diuerſo enuntiatur.

Vt, Homo eſt homo, Gladius eſt enſis.

Quid eſt prædicatio per accidens?

Prædicatio per accidens eſt, in qua duo concreta, quorum neutrum in abſtractum mutari poteſt, ſalua orationis veritate, inter ſe coniunguntur.

Vt, Album eſt dulce, Pater eſt pius, Nouerca eſt iniuſta.

Quot ſunt præcipua & magis vſitata prædicationum per accidens genera?

Tria ſunt; quorum primum eſt:

Quando differentia vna verè dicitur de altera differentia, vel de proprio, vel de accidente.

Vt, Cor-

Vt, Corporeum eſt animatum, Flebile eſt rationis particeps, Album eſt inanimatum. Aduertendum eſt, eas demum differentiarum de differentiis, propriis, vel accidentibus prædicationes veras eſſe, quæ ex eiuſmodi conſtant differentiis, propriis vel accidentibus, quorum ambo in vna eademque re ſingulari verè coniuncta reperiuntur. Quare falſa eſt iſta prædicatio, Corporeum eſt incorporeum: nulla enim inuenitur res ſingularis, in quam concurrant eiuſmodi differentiarum ſignificationes.

SECVNDVM:

Quando vnum proprium verè dicitur de alio proprio, vel de differentia, vel de accidente.

Vt, Aptus ad ridendum, eſt aptus ad flendum: Item, Rationis particeps, eſt riſus quoque particeps; Mæſtus, eſt ad ridendum idoneus.

TERTIVM:

Quando vnum accidens dicitur de altero accidente, vel de differentia, vel de proprio.

Vt, Album eſt dulce, Corporeum eſt nigrum: Aptus ad ridendum, eſt mæſtus.

Quod modò diximus de variis prædicationum per accidens generibus, tametſi plerumque ſit verum, non eſt tamen perpetuum; ſed tum demum certam obtinet veritatem, quando concreta de ſe mutuo enuntiata, ſunt eiuſmodi, vt neutrum in abſtractum mutari poſſit, ſalua orationis veritate.

Hæ igitur non ſunt per accidens, Album eſt coloratum, Videns eſt ſentiens; cùm hæ veræ ſint, Albedo eſt color, Viſus eſt ſenſus: vtroque concreto in abſtractum mutato.

Rurſum nec hæ per accidens ſunt, Sonorum auditur, Coloratum videtur; cùm veræ ſint hæ, ſubiecto in abſtractum mutato, Sonus auditur, Color videtur.

Explica latiùs vſum prædicationis inordinatæ per accidens.

Iſtius generis prædicationes ampliſſimum habent in philoſophia vſum. Cùm enim ad proprium philoſophi munus pertineat, vbique ea quæ rei cuilibet per ſe conueniunt, ab iis quæ ipſi per accidens tribuuntur, & quæ ordinata ſunt ab inordinatis ſeparare, ad huius philoſophici muneris partem rectè obeundam plurimùm conducit præſentis loci doctrina.

DE PRAEDICATIONE EXTERNA.

NVNC tempeſtiuum fuerit & vtile ad perfectius de vocum connexionibus iudicandum, meliúſque externas ab internis ſicut oportet dirimendas; genera etiam aliquot eius prædicationis, quam propriè externam ſcholæ vocant, expoſuiſſe.

Quot

Quot ſunt igitur genera eius prædicationis quæ in ſcholis proprio nomine externa appellatur?

Tria.

VNVM GENVS EST:

Quando voces concretiuæ ſignificantes actus virium naturalium de obiectis, ſeu in cõcreto, ſeu in abſtracto deſignatis, dicuntur.

Vt, Coloratum videtur, color videtur: Sonorum auditur, ſonus auditur.

SECVNDVM:

Quando cum ſuo fundamento ſeu denominato connectitur vocabulum ſecundæ intentionis.

Vt animal eſt prædicatum, ſubiectum eſt homo.

Homo ſubiicitur, corpus eſt genus, canis eſt ὁμώνυμον, id eſt, æquiuocum.

Quæ autem à Dialecticis dicantur ſecundæ intentionis vocabula, in edito nuper à nobis libello Prodidagmatum, de Dialecticis vocum proprietatibus videre licet, apertè declaratum in capite De vſitata apud Dialecticos vocum diuiſione; vt minimè opus ſit hîc repetere.

TERTIVM:

Quandocunque adiectiua à propriis nominibus (ſiue vrbium, ſiue regionum, ſiue hominum, &c.) deducta, de rebus quas denominant, enuntiantur.

Vt, Plato eſt Athenienſis: Eraſmus eſt Batauus: Porphyrius eſt Platonicus: Chriſtophorus Longolius eſt Machlinianus: Chriſtophorus Longolius eſt Ciceronianus.

APPENDIX AD PRAEDICATIONES.

Omnibus prædicationibus iam dictis & tabella expreſſis, nõ inutiliter aliæ quædam prædicationum ſpecies, quæ à nonnullis ſub figurata prædicatione comprehenduntur, addi conſueuerunt:

Nimirum prædicatio { Cauſſalis, Per concomitantiam.

Cauſſalis prædicatio eſt enuntiatio, falſa quidẽ, ſi ſermonis ſpectetur proprietas; quæ tamẽ vera ob id indicatur, quòd vnũ extremum alteri ad eius cauſſam deſignandam, non repugnante loquendi conſuetudine, coniungatur.

Vt hæc, Ira eſt feruor ſanguinis circa cor. Non enim ira (quæ eſt affectio animi) propriè loquendo eſt feruor ſeu ebullitio ſeu motus; ſed conceditur dicta prædicatio hoc ſenſu: Ira eſt affectio animi, quæ oritur ex confluxu feruentis ſanguinis ad cor.

Prædi-

Prædicationem per concomitantiam vocant enuntiationem, quæ ſecundum proprietatem ſermonis quidem falſa eſt; habetur tamen vera: quia res ſignificata per vnum extremum, denotatur cum re ſignificata per alterum extremum, ſimul exiſtere.

Vt, Sanitas eſt proportio quatuor humorum: id eſt, Sanitas comitatur ſemper debitam proportionem, harmoniam, ſeu vnionem quatuor humorum in animali. Similis prædicatio eſt in diuerſis locis Ariſtotelis, aliorúmque eiuſdem ordinis celeberrimorum auctorum.

Addunt præter has aliam poſtremò prædicationem, quam vocant, Excedentis de Exceſſo: vt, Corpus inanimatum eſt corpus mistum: Item, Beſtia eſt animal bipes.

Illæ autem voces ſe mutuò excedunt, quæ in vna eadémque re ſingulari conueniunt quidem, diſcrepant tamen ita inter ſe, vt vtraque de aliquo, de quo altera dici non poteſt, verè dicatur. Exempli cauſſa, Beſtia & bipes (vti modò diximus) voces ſunt ſeſe mutuò excedentes; conueniunt enim in quouis ſingulari cygno & anſere; & ita inter ſe diſcrepant, vt & Beſtia de eo dicatur, de quo Bipes verè dici non poteſt, videlicet de equo & aſino: & Bipes de homine dicatur, cui Beſtiæ nomen in vera enuntiatione affirmatè attribui non poteſt.

De hoc quoque vocum genere in commemorato paulò antè Prodidagmatum libello egimus.

Hæc de prædicationum diſcrimine ideò tractata ſunt à nobis diligentiùs, vt vſus prædicabilium magis conſpiceretur: prætereà etiam, quòd paſſim apud Dialecticos obuia ſit harum prædicandi varietatum mentio.

Cetera, quæ ad ſubtilem illam ſcholarum de prædicationibus diſputationem pertinent, docentium viuæ voci conſultò relinquimus.

LOGICES

LIBER II.

QVO CATEGORIAE ARISTOTELIS EXPLICANTVR.

PRIVS QVAM eorum quę huius ſecundi libri propria ſunt, explicationem aggrediamur, pauca de eius materia, inſcriptione, atque partibus, ſeu tractatibus in quos hic liber apud Ariſtotelem diſtributus eſt, nobis ſunt præmittenda.

Quæ eſt propria iſtius ſecundi libri materia?

Propria huius ſecundi libri materia ſunt ipſæ categoriæ, ſeu verba res ſimplices per medias cogitationes deſignantia, in certas ſeries atque claſſes diſtributa.

Quæ eſt huius libri apud Ariſtotelem inſcriptio?

Nomen ſeu inſcriptio iſtiùs libri apud Ariſtotelem eſt iſta: **Ἀριστοτέλους κατηγορίαι**, id eſt, Ariſtotelis categoriæ.

Quæ eſt huius inſcriptionis ratio?

Nomen κατηγορία (vt ſuperiùs dictum eſt) vel in genere eſt commemoratio, vel (vt in foro vſurpatur) accuſatio: & quemadmodum pleraque alia, ita quoque hoc verbum à foro ad ſcholas tranſlatum eſt; ob hanc (vt arbitror) cauſam, quòd ſicut in accuſationibus neceſſe eſt diſtinctè nominari crimen & perſonam; vt, Verres eſt fur: ita quoque in diſputationibus, & litteratorum concertationibus, vt tota diſputatio clara ſit & manifeſta, conſtare & apparere debet, quid de quo vel affirmetur vel negetur.

Itaque nomen κατηγορία ſonat perinde ac ſi Latinè dicas, Prædicatio, vel Prædicamentum.

Suprà in quinque prædicabilibus, ſpeciem cum genere & differentia cohærere, fuit declaratum: hîc in categoriis generum, ſpecierum ac differentiarum inter ſe congruentium varia producuntur exempla; veluti in ſubſtantiæ categoria, genera ſunt: Animal, arbor, flos, metallum, gemma. Species his connexæ: Homo, pyrus, roſa, aurum, ſmaragdus. Differentiæ verò his conuenientes ſunt: Corporeum, animatum, ſentiens, inanimatum.

Ex quibus omnibus intelligitur, quæ vocabula de quibus dicantur, & quæ cum quibus rectè, aut ſecus, coniungantur.

Vetus autem inſcriptio libri categoriarum fuiſſe dicitur, **Περὶ τῶν καθόλου λόγων**, hoc eſt, De vniuerſalibus, ſeu generalibus capitibus; ex quibus ſumitur de re qualibet dicendi materia: indicátque hic titulus, veteres intellexiſſe in categoriis, rerum præcipuarum, & in ora-

in oratione frequentiſſimarum diſtributionem proponi, in quam intueri neceſſe ſit, quacumque de re dicatur.

Et vt paulò altiùs repetamus rationem categoriarum, quidam cenſent categorias eſſe nomina locorum Rhetoricorum, hoc eſt, quædam ſigna adeóque filum quoddam, quo digeratur omnis artificioſa oratio. Sentiunt enim per omnes categorias, quæcumque res propoſita fuerit, eundum eſſe, & earum intuitu ſeu conſideratione quid de quaque re ad diſputandum propoſita appoſitè dici poſſit, exquirendum. In qua ſententia Quinctilianus eſt, cap. ſeptimo libri tertij. quam etſi non improbamus, tamen ſequi hîc non lubet. Sed ſecundum communem ſcholarum conſuetudinem, ſingulis Categoriis ſuas tribuemus vocum ſeries, & vniuſcuiuſque vocis propriam quaſi claſſem indicare conabimur, vt ſi quando vel ad definiendum vel diuidendum voce aliqua opus ſit, facile ſit eam etiam rudioribus inuenire, eáque inuenta, definitionem diuiſionémue contexere.

Quam affert vtilitatem categoriarum cognitio?

Quam vtilitatem adferat categoriarum cognitio, intelligi poteſt ex his quæ diximus. Nam præterquam quòd non modò omnia vocabula, ſed omnium totius vniuerſitatis rerum naturas diſcernere, ſubſtantiáſque ab accidentibus, accidentiáque abſoluta à relationibus ſeiungere doceamur in categoriis, præbetur etiam vberrima definitionum diuiſionúmque materia. Cuiuſque enim vocis, de cuius natura dubitatur, definitio, ex ſuo ordine & categoria petenda eſt. Conſtat autem in omni diſputatione, primùm conſtituendas eſſe earum rerum de quibus futura eſt diſputatio, definitiones, & ſæpenumero diuiſiones: vnde planum eſt, definitionum diuiſionúmque doctrinam, ob ídque categoriarum, ex quibus rerum definitiones diuiſionéſque petendæ ſunt, notitiam vel in primis diſſerenti eſſe neceſſariam.

In quot partes diuiditur categoriarum liber?

Diuiditur præſens liber in tres partes,
- Εἰς τὰ πρὸ τῶν κατηγοριῶν·
  In ea, quæ vulgò Anteprædicamenta vocantur:
- Εἰς τὰς κατηγορίας·
  In Categorias:
- Εἰς τὰ μετὰ τὰς κατηγορίας·
  In ea quæ appellant Poſtprædicamenta.

PRIMA PARS.

Quid antepredicamentorum nomine intelligis?

Quædam veluti præludia ad eorum quæ de categoriis dicuntur, faciliorem perfectiorémque intelligentiam plurimùm conducentia.

Quot ſunt antepredicamenta?

Antepr**æ**dicamenta ſunt tria; videlicet,
- Definitio
  - Homonymorum, ſeu æquiuocorum,
  - Synonymorum, ſeu vniuocorum,
  - Paronymorũ, ſeu denominatiuorum.
- Diuiſio
  - Prior,
  - Poſterior.
- Regula
  - Prior,
  - Poſterior.

Recita homonymorum ſeu æquiuocorum definitionem.

Ὁμώνυμα λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα, λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος.

C o l. *Homonyma dicuntur, quorũ nomen ſolũ cõmune eſt; definitio autẽ naturæ nomini congruens, alia atque alia.*

A r g. Æquiuoca dicuntur ea, quorum nomen ſolum commune eſt: ratio verò ſubſtantiæ nomini accommodata diuerſa.

Quæ definitio licet poſſit & vocibus ὁμωνύμως ſeu ambiguæ ſignificantibus, & rebus ſic ſignificatis, non abſurdè ſuo modo accõmodari; clarior tamen erit, ſi de rebus ὁμωνύμως ſignificatis, intelligatur; vt ſit ſenſus: Quòd illæ res ὁμωνύμως ſignificari dicantur, de quibus aliquod nomen ſeu vox ſimplex, manens eadem, verè affirmatur, ſed notiones ſeu definitiones eſſentiales illius nominis, ſunt diuerſæ. Sic homonyma ſunt, quæ ambiguè ſignificantur nomine canis; vtpote animal latrans, ſidus cæleſte (vnde dies caniculares vocantur) & quidam piſcis marinus, quæ non ſignificari ſecũdum communem aliquam notionem aut conceptum vocis canis, in nobis experimur; cùm aliam cogitationem ſeu conceptum nominis (canis) in mente formemus, quando audimus Lyciſcam eſſe canẽ, quàm cùm audimus Sirium aut piſcem eſſe canem, & vox (canis) ad has diuerſas ſignificationes relata, aliter alitérque definitur.

Secus eſt in ſynonymis: ſiue enim Platonem audierimus eſſe hominem, ſiue Socratem, eadem manet ſignificatio vocis (homo) quamuis diuerſæ res ſint ſignificatæ, quia vna eadémque notione res illæ cogitantur.

Ex iis, quæ modò dicta ſunt, ſatis intelligitur, Ariſtotelis definitionem rebus quidem aptiſſimè tribui, ſed relatis ad voces. Nam res per ſe (vt inquit Boëthius) nec æquiuocæ ſunt, nec vniuocæ, ſed tantùm quatenus vocibus ſignificantur.

Palàm quoq. eſt vocem, Populus, (licet nunc arborem, nunc hominum collectionẽ deſignet, quia primæ ſyllabæ quantitatem variat)

riat) non eſſe nomen æquiuocum: ſicut nec vocabulum hara, pro diuerſis ſignificationibus mutans ſpiritum, ita enim vox mutatur, nec manet eadem. Vnde nec fallaciam ex voce hara, populus, aut huiuſmodi factam, Ariſtoteles in Elenchis vocat homonymiæ, ſed accentus fallaciam.

Recita definitionem ſynonymorum ſeu vniuocorum.

Συνώνυμα λέγεται, ὧν τό τε ὄνομα κοινὸν, καὶ ὁ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός.

C OL. *Synonyma dicuntur, quorum & nomen commune eſt, & eadem nomini attributa naturæ definitio.*

A R G. Vniuoca ea dicuntur, quorũ & nomen cõmune eſt, & ratio ſubſtantiæ nomini accõmodata, eadẽ eſt.

Hoc eſt, Res συνωνύμως ſignificatæ, ſunt, de quibus nomen aliquod verè affirmatur, & definitio, ſeu notio eſſentialis eidem nomini accommodata. Huiuſmodi ſunt, homo & beſtia, de quibus verè affirmatur nomen Animal; ſimiliter & definitio animalis, Corpus animatum ſentiens.

Similiter: Petrus, Paulus, Cicero, Demoſthenes, Virgilius, Homerus, &c. ſynonyma dicuntur, ſi cum homine comparentur: Nam & nomen hominis illis eſt commune, & definitio eſſentialis, quæ eſt, Animal rationis particeps.

Ad eundem modum, Lyciſca, Pamphagus, Oribaſus, Dorceus, Melampus, Ichnobates, Hylactor, Lelaps, Aſbolus, Leucon, & alij canes (de quibus tertio Metamorph. Ouidius in fabula Actæonis) ſynonyma ſunt comparatione Canis terreſtris; quia præter communem illam appellationem Canis terreſtris, etiam definitionem eius nominis eandem habent. Sunt enim ex æquo animalia latrantia.

At homonymorum alia ratio eſt. Etenim arietis nomen de maſculo qui inter oues ad generandam ſobolem habetur, de machina bellica, de ſigno cæleſti, quod primum eſt in Zodiaco, dicitur quidem, verùm ſecundum illud nomen non eſt eadem aliqua omnibus illis ſubſtantię ratio; ſiue enim dixeris propterea dici arietes, quòd ſint ſubſtantiæ corporeæ, ſiue quòd animalia rationis expertia, ſiue quam aliam commentus fueris ſubſtantiæ rationem, erraueris. Neque enim dabitur ſecundum nomen [aries] vlla eis propria definitio; neque enim omnibus & ſolis ipſis, quæ iam cõmemoratæ ſunt, definitiones conueniunt. Nam ſidus cæleſte non eſt animal, neque igitur animal rationis expers. Machina autem bellica nec animal, nec propriè ſubſtantia eſt.

Quomodo definitur paronymum ſeu denominatiuum generatim ſumptum?

Denominatiuum generatim ſumptũ, nihil aliud eſt, quàm

 concre-

concretum fortuitam ſeu aduenticiam rem ſignificans.

Vt, Album, ſedens, ſtudioſum, currere, &c.

Inuenies quid ſit concretū & abſtractū in noſtris Prodidagmatibus, ſub titulo, De vſitatis apud dialecticos vocis diuiſionibus.

Quotuplex eſt paronymum ſeu denominatiuum ita latè ſumptum?

Triplex, videlicet { Paronymum voce tantùm.
Paronymum ſignificatione tantùm.
Paronymum voce & ſignificatione ſimul. }

Quomodo definiuntur paronyma voce tantùm?

Paronyma voce tantùm, ſunt concreta, quæ cum abſtracto quopiam initio conueniunt, & ab eodem diſcrepant non modò fine, ſed etiam ſignificatione: cuiuſmodi ſunt, ſomnolentus, ſomnolenta, ſomnolentum, reſpectu ſomni: non enim ſunt hæc eiuſdem ſignificationis, cùm ſomnolentus, vitium; ſomnus verò, naturalem ſignificet quietem.

Quomodo definiuntur paronyma ſignificatione tantùm?

Paronyma ſignificatione tantùm, ſunt concreta cum aliquo abſtracto ſignificatione quidem cōuenientia, quæ tamen cum eodem abſtracto aut initio non conueniunt, aut fine non diſcrepant: cuiuſmodi ſunt, Albus, alba, album, reſpectu candoris; item grammatica adiectiuum, ſi cum Grammatica ſubſtantiuo comparetur.

Quomodo definiuntur paronyma voce & ſignificatione ſimul?

Paronyma voce & ſignificatione ſimul ſunt concreta, quæ ab abſtracto quopiam fine diſcrepantia, cum eodem & initio & ſignificatione conſentiunt: vt, Albus, alba, album, reſpectu albedinis. Cuiuſmodi ab Ariſtotele tantummodo ſunt definita.

Recita paronymorum ſeu denominatiuorum ex Ariſtotele definitionem?

Παρώνυμα λέγεται, ὅσα ἀπό τινος διαφέροντα τῇ πτώσει τὴν κατὰ τοὔνομα προσηγορίαν ἔχει.

PER. Paronyma vocantur, quæ orta ab vno variè commutantur.

COL. *Paronyma dicūtur, quæ, cùm ab aliquo ſolo caſu differant, eam quæ ſecundū nomen eſt, habēt appellationem.*

ARG. Denominatiua ea dicuntur, quæ ab aliquo nominis appellationem habent, ſolo differentia caſu.

Hoc eſt, Paronyma voce & ſignificatione ſimul, ſunt concreta aduenticiam formam denotantia, quæ ab aliquo abſtracto differunt ſolo fine, ita vt non principio & ratione formæ per nomen abſtractum deſignatæ, habent quòd de ſuis ſubiectis enuntientur.

Vt iſta adiectiua, Fortis & forte, ſunt paronyma ſubſtantiui ſeu abſtracti, Fortitudo: nam differunt ab eo, ſolo fine, & ratione qualitatis per fortitudinem ſignificatæ; enuntiantur de ſubiectis ſuis, cùm dicimus, Hercules fortis eſt, Samſon eſt fortis.

Quem habent vſum tres iam ex Ariſtotele recitatæ definitiones?

Ariſtoteles eas propoſuit hoc conſilio, vt ex illis cognoſcatur diuerſitas vocabulorum ſimplicium. Nec obſtat, quòd duæ priores de rebus accipi ſoleant. Non enim tribuuntur rebus in ſe conſideratis, ſed, vt prius ex Boëthio diximus, relatis ad voces quibus ipſæ res ſignificantur.

Quotuplicia innuit hic Ariſtoteles eſſe vocabula ſignificantia?

Triplicia, videlicet

- Homonyma, vt
  - Homo — ſi referatur ad hominem pictum & viuum: quæ dicuntur hominis ſignificata homonyma.
  - Canis — ſi referatur ad canem latrantem & ſidus cæleſte: quæ dicuntur canis ſignificata homonyma.
- Synonyma, vt
  - Homo — ſi referatur ad Ioannem & Petrũ, &c. quæ dicuntur hominis ſignificata ſynonyma.
  - Canis — ſi referatur ad Lyciſcam & Melampodem, quæ dicuntur canis ſignificata ſynonyma.
- Paronyma ſeu denominatiua, vt Fortis, Forte, quorum
  - Denominans, ſeu abſtractum, eſt fortitudo.
  - Denominatum, ſeu ſubiectum, Hercules, Samſon, & alij fortes.

Huius autem vocabulorum ſignificantium diuerſitatis vtilis eſt cognitio, vt intelligamus, homonyma ambiguè ſumpta, non à categoriis modò, verùm etiam arte tota excludi.

Cuius ratio eſt, quia ambiguè accepta vox vaga eſt, nec vnam certámque habet ſignificationem. Quocirca ſi examinare libeat ad quam categoriam quæque vox ſit referenda, in primis propria eius & grammatica ſignificatio erit inquirenda, illiusque intuitu atque conſideratione, de categoria, ad quam ipſa vox pertineat, iudicandum erit.

Hinc quoq. intelligitur trita illa & communis dialecticorũ doctrina, Synonymorũ ſignificata vnà cum vocibus ſuis ſynonymis eiuſdem eſſe categoriæ: & ſola ſynonyma *συνωνύμως* ſumpta in categoriis collocari. Præterea Paronyma in eadem eſſe claſſe in qua ſunt eorum abſtracta, ſeu formæ denominantes ipſis reſpondentes.

Itaque ſi noris ad quam categoriam eruditio pertinet, noueris etiam ad quam eruditus: idémque de ceteris vocibus omnibus, quarum idem eſt principale ſignificatum, iudicari debet.

Habet Paronymorum definitio & aliam vtilitatem. Nam per eam monemur, accidentia concretè, non abſtractè de ſuis dici ſubiectis: vt albedo, non abſtractè, ſed concretè de cygno dicitur. cygnum enim album, non autem albedinem eſſe dicimus.

Præterea tres iam expoſitæ definitiones proſunt non parum ad pleraque obſcuriora loca per vniuerſam Logicam, vbi homonymorum, ſynonymorum aut paronymorum incidit mentio, facilius intelligenda.

Recita priorem diuiſionem.

Τῶν λεγομένων, τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς.

C o l. *Eorum quæ dicuntur, partim coniuncta ſunt, partim ſimplicia.*

A r g. Eorum quæ dicuntur, alia cum complexione, alia ſine complexione dicuntur.

Quid eſt coniunctũ eſſe, ſeu (vt Argyropyli verſio habet) dici cum cõplexione?

Eſt, eſſe orationẽ ſeu plures voces grammaticè connexas: cuiuſmodi eſt hæc oratio, Homo eſt mortalis.

Quid eſt eſſe ſimplex, ſeu, dici ſine complexione?

Eſt, eſſe vnicam vocem ſeu verbum ſimplex: cuiuſmodi eſt iſta vox (homo)

Quis eſt vſus huius diuiſionis?

Ad eundem vſum atque finem hæc diuiſio ab Ariſtotele adducitur, ad quem homonymorum, ſynonymorum, atque paronymorum definitiones paulo antè ab eodem ſunt allatæ; nimirum vt intelligant Dialecticæ tirones quæ voces pertineant & quæ non pertineant ad categoriarum claſſes. Nam ex iis quæ paulo infrà apud Ariſtotelem ſequuntur, perſpicuum eſt iſtam diuiſionem eò pertinere. vt doceat Ariſtoteles ſolis ſimplicibus vocibus, non autem coniunctis ſeu orationi in categoriis eſſe locum.

Recita diuiſionem poſteriorem.

Τῶν ὄντων, τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστι· τὰ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται. τὰ δὲ καθ' ὑποκειμένου τε λέγεται, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστί· τὰ δὲ οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, οὔτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται.

C o l. *Eorum quæ ſunt, alia de ſubiecto aliquo dicuntur, nec in ſubiecto inſunt vllo: alia in ſubiecto ſunt illa quidẽ, ſed de ſubiecto nullo dicuntur. Quædam & de ſubiecto dicuntur, & ſunt in ſubiecto. Nonnulla nec in ſubiecto ſita ſunt, nec de ſubiecto dicuntur vllo.*

A r g. Eorũ quæ ſunt, alia de ſubiecto quidẽ dicuntur, in nullo verò ſunt prorſus ſubiecto. Alia in ſubiecto quidem ſunt, de nullo verò ſubiecto dicuntur. Alia de ſubiecto dicuntur, & in ſubiecto etiam ſunt. Alia neq. in ſubiecto ſunt, neq. de ſubiecto vllo dicuntur.

Exem-

Exemplum membri	Primi,	Homo, animal, corpus, &c.
	Secundi,	Hæc albedo, Hæc grammatica, &c.
	Tertij,	Albedo, Grammatica, &c.
	Quarti,	Socrates, hoc animal, hoc corpus, &c.

Quid eſt dici de ſubiecto?

Eſt vocem quampiam enuntiari de eo quod ſecundùm ſuam eſſentiam illi ſubiicitur. Sic Homo de Ioanne, Petro, &c. Albedo de hac & illa albedine dicitur.

Quid eſt eſſe in ſubiecto?

Eſt ſubiecto inhærere vt accidens.

Recita verba Ariſtotelis, quibus explicat, quid ſit eſſe in ſubiecto.

Ἐν ὑποκειμένῳ λέγω ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν.

P E R. In ſubiecta autem re eſſe dico id, quod in re aliqua ineſt, &c. vt Col.

C O L. *In ſubiecto id eſſe dico, quod in re aliqua ineſt, non tanquã pars, nec ab eo cui ineſt, ſeiungi ſeparariq́; poteſt.*

A R G. Id in ſubiecto eſſe dico, quod in aliquo quidem eſt, & nõ vt pars: vt ſit autem ſeorſum ab eo, in quo ineſt, fieri nequit.

Hoc eſt, quod in ſubiecto dicitur eſſe, quanquam non ſit pars ſui ſubiecti, ita tamen illi inhæret, vt, ſi ordinem & vim naturalem ſpectes, ſine ipſo ſubſiſtere nequeat. Explicatur enim poſtrema huius definitionis parte propria quædam accidentis conditio, quæ eſt, non poſſe ſeparatim à ſubiecto conſiſtere.

Quod etiam tertiæ definitionis accidẽtis in Prædicabilibus pars vltima indicabat. Sic in homine, velut in ſubiecto, eſt ridendi habilitas. Non enim pars eſt hominis, & impoſſibile eſt ipſam ſine homine eſſe. Itidem color in corpore eſt, vt in ſubiecto.

Quis eſt vſus poſterioris iſtius diuiſionis?

Continet iſta poſterior diuiſio non contemnendam doctrinam; notas enim quaſdam certiſſimas commonſtrat, quibus voces, ad ſubſtantiæ categoriam pertinentes, à cæteris categoriis diſcriminare liceat. Ea enim, quæ de ſubiecto quidem dicuntur aliquo, in ſubiecto autem nullo ſunt, & quę neque de ſubiecto dicũtur, neque in ſubiecto ſunt, omnia ad ſubſtantiæ categoriam ſunt referenda.

Ea verò, quæ in ſubiecto ſunt, & de ſubiecto nullo dicuntur, & item, quæ non modò in ſubiecto ſunt, ſed de ſubiecto quoque aliquo dicuntur, omnia ad accidentium claſſes pertinere cenſeri debent. Hinc quoque elucet veritas illius celebratæ apud Dialecticos ſententiæ, qua dicunt: Quæcunque in rerum exiſtunt natura, eà vel ad ſubſtantiæ, vel ad accidentis rationem pertinere.

Recita priorem regulam.

Ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορῆται ὡς καθ' ὑποκειμένου ὅσα κατὰ τοῦ

κατηγορουμένου λέγεται, πάντα, καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται.

P E R. Quando alterum, &c. vt Col.

C O L. *Cùm alterum de altero tanquam de ſubiecto dicitur, quicquid de prædicato dicitur, id omne de ſubiecto quoque dicetur.*

A R G. Cùm quippiam de quopiam prædicatur vt de ſubiecto, ea quæ de prædicato dicuntur, dicentur etiam de ſubiecto.

Cuius ſententia à veteribus ſic declaratur: Si duarum rerum vna dicatur de altera ſecundum eſſentiam ſubiecta, quicquid de eo prædicato dicitur ſecundum eſſentiam, id etiam ita de primo dicetur ſubiecto.

Alij ita reddunt: Quicquid eſt ſuperius ſuperiore, etiam eſt inferiore ſuperius: vt, ſi homo ſecũdum eſſentiam eſt animal, & animal ſecundum eſſentiam eſt corpus; erit & homo ſecundum eſſentiam corpus. Simili vinculo inter ſe connexa ſunt ternarius numerus & quantitas: Item, Grammatica, ſcientia, & habitus; cuiuſmodi in aliis quoque categoriis permulta videre licet.

Ex hac interpretatione patet, clauſulam illam [vt de ſubiecto] neceſſariò repetendam eſſe ſecũdo loco ad id quod dicitur in regula [quæcumque de eo quod prædicatur, dicuntur.] Alioqui enim falſa erit regula, vt apertè arguunt tres iſtæ voces, Homo, Animal, & Quadrupes. licet enim ſecunda de prima vt de ſubiecto, & tertia de ſecũda aliquo modo verè dicatur, falſum tamen eſſet id pronuntiatum, in quo tertia de prima enuntiaretur; idque inde accidit, quòd tertia non dicatur de ſecunda vt de ſubiecto; hoc eſt, quòd tertia ſecundæ attributa non efficiat eſſentialem prædicationem.

Quis eſt vſus prioris regulæ?

Plurimus eſt huius regulæ vſus. Rationem enim ac viam quandam monſtrat; qua deprehendamus, quid quo ſuperius inferiúſve ſit. Cuius rei cognitio ad id conducit, vt facilè poſſit iudicari, quæ voces aut ſint aut non ſint eiuſdem categoriæ. Nam quæ ita inter ſe deuinctæ ſunt, vt regula docet, ad vnam eandémque categoriam pertinere certum eſt. Proinde non ſolùm ſubſtantiæ omnes, ſed & quæcumque accidentia ita inter ſe deuincta ſunt, vnius atque eiuſdem ſunt claſſis & categoriæ.

Recita regulam poſteriorem.

Τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπ' ἄλληλα τεταγμένων ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ διαφοραί· Τῶν δέ γε ὑπ' ἄλληλα γενῶν, οὐδὲν κωλύει αὐτὰς διαφορὰς εἶναι.

P E R. Quæ de genere differunt, nec vnum ab altero continetur, &c. vt Col.

C O L. *Quando genera diuerſa ſunt, nec vnum ab altero continetur, eorum etiam differentiæ ſpecie differunt.*

Eorum

Eorum autem generum, quorum vnum altero continetur, nihil prohibet eaſdem eſſe differentias.

ARG. Eorum quæ ſunt diuerſa genera, & non ita ſe habent, vt alterum ſub altero collocetur, diuerſæ ſunt ſpecies & differentiæ.

Eorum tamen generum quorum alterum ſub altero collocatur, eaſdem eſſe differentias nihil obſtat.

Lectio regulæ varia eſt, dum alij legunt τῶν εἰδῶν, alij in nominatiuo τὰ εἴδη: ſed eôdem ſententia recidit, quæ talis eſt: Omnium generum quorum alterum ſub altero non collocatur, nec ambo ſub eodem tertio, omnes ſpecies ſunt diuerſæ, & omnes differentię diuerſæ ſunt: aliquorum verò generum quorum alterum ſub altero collocatur, vel ambo ſub eodem tertio, aliquæ ſpecies & differentiæ ſunt eædem.

Exemplum prioris partis regulæ: Animalis & ſcientiæ, omnes ſpecies, & differentiæ omnes ſunt diuerſæ: & ita de alijs diuerſarum categoriarum generibus omnibus.

Poſterioris partis exemplum: Corporis & animalis, eædem ſpecies ſunt, homo & beſtia: item eorundem generum eædem differentiæ ſunt, rationis particeps, & rationis expers. Nam ſunt eorum differentiæ diuidentes ſecundum hanc regulam: Quæcumque differentia diuidit inferius, eadem quoque ſuperius diuidit. Eorundem quoque, corporeum eſt conſtituens differentia, ſecundum alteram regulam, quæ habet; quòd quæcumque differentia conſtituit ſuperius, eadem quoque conſtituat inferius: ſic corporeum, conſtituit corpus, & corpus animatum, & animal.

Cur partem poſteriorem non exponis vniuersè ſicut priorem?

Quia niſi ad hunc modum duæ iſtius regulæ partes intelligantur, non conſtabit ea quam Ariſtotelis verba indicant, partium oppoſitio. Et præterea ſecunda pars vniuerſalem expoſitionem non fert. Sunt enim quædam genera ſub eodem tertio contenta, quæ nullam neque ſpeciem, neque differentiam habent eandem. Cuiuſmodi ſunt habitus & figura, aliáque genera, in quæ proximè ſumma genera diuiduntur.

Cur in expoſitione addidiſti [nec ambo ſub eodem tertio?]

Quia illa additione omiſſa, ſi prior regulæ pars vniuersè (vti debet) accipiatur, falſa erit. Nam planta & animal cùm ſic ſe habeãt, vt neutrum collocetur ſub altero, habent tamen differentias eaſdem, corporeum & animatum.

Cur [ſpecies & differentiæ] in priori parte expoſitionis capiuntur vniuersè?

Quoniam regula iſta (vt ſtatim dicetur) ad hoc traditur, vt categorias non miſceri conſtet: quod doceri non poterat, niſi commemoratas voces in priori expoſitionis parte vniuersè ſumendo,

hoc

hoc ſenſu: Nulla genera diuerſarum categoriarum vllas omnino habent ſpecies eaſdem, aut eaſdem differentias: quamuis nonnulla eiuſdem categoriæ genera ſpecies aliquas & aliquas differentias eaſdem habeant; vt exemplis prius oſtenſum eſt.

Quis eſt vſus regulæ poſterioris?

Huius regulæ iſte potiſſimus eſt vſus, vt & rerum ad diuerſas pertinentium categorias diſtinctio, & earum quæ eiuſdem ſunt categoriæ interſe cognatio declaretur atque innoteſcat. Ambiguè enim, ſeu (vt vulgò loquuntur) æquiuocè accipitur corporis nomen, dum inter ſubſtantias & inter quantitates numeratur. Similiter rationale ab iis, qui hanc vocem vſurpant ad animal & ad ſcientiam diuidendam.

TRANSITIO.

His, quibus veluti via quædam munitur atque ſternitur ad categoriarum faciliorem intelligentiam, ita expoſitis, ad ipſam categoriarum explicationem cum ipſo Ariſtotele nunc accedamus.

SECVNDA PARS,

DECEM CATEGORIARVM EXPLICATIONEM CONTINENS.

Recita ex Ariſtotele generalem categoriarum diuiſionem.

Τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων, ἕκαστον ἤτοι οὐσίαν σημαίνει, ἤτοι ποσὸν, ἢ ποιὸν, ἢ πρός τι, ἢ ποῦ, ἢ ποτὲ, ἢ κεῖσθαι, ἢ ἔχειν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν.

PER. Quæ ſimplicia ſunt, ea vel ſubſtantiam ſignificant, vel quantitatem, vel qualitatem, vel quæ cum aliquo comparantur, vel locum, vel tempus, vel accubationem, vel habere, vel facere vel pati.

COL. *Quæ ſimplicia ſunt, ea vel ſubſtantiam ſignificant, vel quantitatem, vel qualitatem, vel quæ cum aliquo conferuntur, vel locum, vel tempus, vel ſitum, vel habere, vel facere, vel pati.*

ARG. Vnumquodque eorum, quæ nulla cum complexione dicuntur, aut ſubſtantiam, aut quantum, aut quale, aut ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut ſitum, aut habere, aut agere, aut pati ſignificat.

Hoc eſt, Vocum ſimplicium alia ſubſtantiam ſignificat, alia quantitatem, &c.

Quis

Quis eſt vſus huius diuiſionis?

Recenſentur per eam categoriæ decem,

videlicet

Subſtantia,	Pati,
Quantitas,	Vbi,
Qualitas,	Quando,
Ad aliquid,	Situm eſſe,
Agere,	Habere.

Aduertendum eſt, categoriarum nomine aliquando quidem ipſos ordines ſeu claſſes rerum intelligi, vt cùm vocem aut rem aliquam huius aut illius eſſe categoriæ affirmamus.

Hic verò ipſa ſumma rerum genera intelliguntur. Non enim ordines ipſos, ſed ordinum ſumma capita recenſemus.

Quo pacto categoriæ generatim diſtinguuntur?

Hoc pacto: quòd vnica ſit Subſtantiæ, reliquæ Accidentium. item quòd Accidentium categoriæ duplices ſint: duæ enim priores, abſoluta; reliquæ ſeptem relata continent accidentia: de quibus omnibus ordine nunc eſt agendum.

DE CATEGORIA SVBSTANTIAE.

Quid eſt Subſtantia?

Subſtantia eſt res per ſe conſiſtens, accidentibus ſubiecta.

Eſt enim Subſtantia omnium perfectiſſima, & veluti baſis quædam atque fundamentum accidentium. Vnde etiam rectè ab ea, poſtpoſitis Accidentibus, orditur categoriarum tractationem Ariſtoteles ſecutus naturæ ordinem, quo, teſte Boëthio, Subſtātia Accidentia antecedit. Per ſe conſiſtere opponitur illi, quod eſt eſſe per aliud, quomodo accidentia exiſtunt, nimirum per ſua ſubiecta.

Recita ſubſtantiæ diuiſionem.

Subſtantiarum alia eſt { Prima ſubſtantia. / Secunda ſubſtantia.

Quid eſt prima ſubſtantia?

Prima ſubſtantia, eſt ſubſtantia ſingularis.

Vt, Iohannes, Paulus, Socrates, Plato.

Quid eſt ſecunda ſubſtantia?

Secunda ſubſtantia, eſt ſubſtantia communis.

Vt homo animal, corpus animatum, corpus, &c.

Recita ex Ariſtotele primæ ſubſtantiæ deſcriptionem.

Οὐσία δ' ἐστιν, ἡ κυριώτατά τε, καὶ πρώτως καὶ μάλιστα λεγομένη, ἡ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινί ἐστιν.

COL. *Subſtantia, quæ & propriè, & primùm, & maximè appellatur, ea eſt, quæ nec de ſubiecto vllo dicitur, nec in ſubiecto vllo ineſt.*

ARG. Subſtantia quæ propriiſſimè & primò maximéq. ſubſtantia dicitur, ea nimirum eſt, quæ neq. de ſubiecto vllo dicitur, neque in vllo eſt prorſus ſubiecto.

In qua definitione totum hoc, Subſtantia quæ propriiſſimè & primò maximéque ſubſtantia dicitur, περίφρασις eſt definiti, hoc eſt, primæ ſubſtantiæ.

Cur iſtæ ſubſtantiæ primæ appellantur?

Quia non ſolùm accidentibus, ſed etiam ſecundis ſubſtantiis ſubiacent, ipſis autem nihil. Eadem eſt ratio, quare dicantur & maximè, & propriè omnino ſubſtantiæ; vt pulchrè Ariſtoteles explicat his verbis:

Ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκεῖσθαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι, ἢ ἐν αὐταῖς εἶναι, κυριώτατα οὐσίαι λέγονται.

COL. *Præterea primæ ſubſtantiæ, quia ceteris omnibus ſubiecta ſunt, reliquáque omnia aut de eis dicuntur, aut in eis ſunt; idcirco maximè ſubſtantiæ, primæq́ naturæ dicuntur.*

ARG. Ad hæc primæ ſubſtantiæ, eò quòd aliis omnibus ſubiiciuntur, & omnia alia de illis vel prædicantur, vel in ipſis ſunt, propriiſſimè dicuntur ſubſtantiæ.

Recita ſecundarum ſubſtantiarum ex Ariſtotele deſcriptionem.

Δεύτεραι δὴ οὐσίαι λέγονται, ἐν οἷς εἴδεσιν αἱ πρώτως οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσιν, ταῦτά τε, καὶ τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη.

PER. Secundo autem loco ſubſtantiæ vocantur ſpecies eæ, &c. vt Col.

COL. *Secundæ ſubſtantiæ vocantur ſpecies eæ, in quibus illæ quæ primùm nominantur naturæ, inſunt, itémque earum formarum genera.*

ARG. Secundæ ſubſtantiæ dicuntur & eæ ſpecies, in quibus eæ quæ primò dicuntur ſubſtantiæ, inſunt, & harum ſpecierum etiam genera.

Hoc eſt, Secundæ ſubſtantiæ ſunt, quarum vnaquæque eſt ſpecies aut genus, cui primæ ſubſtantiæ ſubiiciuntur vt inferiora. Sic homo & animal ſunt ſecundæ ſubſtantiæ, quibus inſunt ſeu ſubiecti ſunt Socrates, Plato, Ariſtoteles, &c.

Recita

Recita ordine ſubſtantiæ categoriam.

- SVBSTANTIA
  - Spiritus
    - Michaël,
    - Gabriel,
    - Raphaël, &c.
  - Corpus
    - Animatum
      - Animal
        - Beſtia
          - Auis — hic, hæc.
            - Philomela
            - Olor
            - Anſer
            - Bubo, &c.
          - Animal quadrupes
            - Equus
            - Leo
            - Porcus,&c.
          - Piſcis
            - Salmo
            - Gobio
            - Rhõbus,&c.
          - Animal reptile
            - Lumbricus
            - Vipera
            - Coluber,&c.
        - Homo
          - Stephanus
          - Ioannes
          - Catharina
      - Planta
        - Arbor
          - Quercus
          - Malus
          - Corylus, &c.
        - Frutex
          - Geniſta
          - Vepres
          - Arundo,&c.
        - Herba
          - Beta
          - Thymus
          - Hyſſopus,&c.
    - Inanimatum
      - Simplex
        - Elementum
          - Terra
          - Aqua
          - Aër
          - Ignis.
        - Cęleſt.
          - Cælum empyreum
          - Primum mobile
          - Nona ſphæra,&c.
      - Miſtum
        - Lapis
          - Silex
          - Iaſpis
          - Sardonyx,&c.
        - Metallum
          - Aurum
          - Argentum
          - Ferrum, &c.
        - Horum media
          - Gluten
          - Gummi
          - Sulfur, &c.

Hic

Hic eſt ordo ſubſtantiarum, vnde, cùm inciderit aliqua de Subſtantia diſputatio, rei definiendæ genus erit depromendum. Et licet in eo nulla fiat partium, ex quibus corpora conflata ſunt, mentio; non tamen ob id putandum eſt, illas ad hanc categoriam non pertinere: cùm enim eandem habeant naturam, quam ſua integra, eiuſmodi partes; certum eſt eas non modò ad eandem categoriam, verùm etiam ad idem genus, ad quod ſua integra, eſſe referendas. Dicemus ergo, caput, pectus, manus, pedes corporis humani non modò ſubſtantias eſſe, ſed etiam eodem quo animalia, quorum ſunt partes, genere contineri.

ADMONITIO.

Priuſquam à ſubſtantiarum claſſe longiùs digrediamur, eos qui huic diſciplinæ vtilem operam nauare volunt, monemus, ad rectè & citra hæſitationem de rerum inter ſe connexionibus ſeu prædicationibus (vt vocant) iudicandum, ediſcendas eſſe ad verbum omnes omnium categoriarum ſeries, præſertim verò huius categoriæ, itémque quantitatis & qualitatis.

Quot ſunt ſubſtantiæ ſecundum vulgarem ſcholarum doctrinam proprietates?

Sex.

Recita primam ſubſtantiæ proprietatem.

Κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας, τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι.

PER. Hoc autem omni ſubſtantiæ commune eſt, non ineſſe in ſubiecto.

COL. *Commune eſt omni ſubſtantiæ non ineſſe in ſubiecto.*

ARG. Cõmune omni ſubſtantiæ eſt, in ſubiecto nõ eſſe.

Hoc eſt: Omni ſubſtantiæ conuenit, ita exiſtere, vt nulli ſubiecto inhæreat.

Non eſt tamen iſtud rebus directè ad ſubſtantiæ categoriam pertinentibus ità peculiare atque proprium, quin etiam earum differentiis maximè propriis conueniat; vt docet Ariſtoteles, cui ſatis eſt hac nota ſubſtantias ab omnibus accidentibus, atque adeò à ſequentibus categoriis eſſe ſeiunctas.

Recita ſecundam ſubſtantiæ proprietatem.

Υπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς διαφοραῖς, τὸ πάντα συνωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι.

COL. *Hoc eſſentiis ipſis & differentiis tributum eſt, vt de quibus ipſa dicuntur,* συνωνύμως *dicantur omnia.*

ARG. Ineſt autem ſubſtantiis differentiiſque, omnes vniuocè vt prædicentur.

Hoc eſt, Subſtantiæ, earúmque differentiæ dicuntur nomine & ratione de iis omnibus, de quibus dicuntur. Multo autem minus hoc, quàm prius, eſt ſubſtantiæ propriũ; cùm neque ſoli conueniat (tribuitur enim differentiis, vt diſertè exprimit Ariſtoteles) neque

etiam

etiam omnij non enim primis ſubſtantiis, quæ (vt hoc loco ſumitur, dici de aliquo) de nullo prorſus dicuntur.

Recita tertiam ſubſtantiæ proprietatem.

Πᾶσα οὐσία δοκεῖ τόδε τι σημαίνειν.

PER. Omnis etiam ſubſtantia quiddam hoc vel illud ſignificat.

COL. *Omnis ſubſtantia quiddam hoc vel illud ſignificare videtur.*

ARG. Omnis ſubſtãtia hoc aliquid ſignificare videtur.

Hoc eſt, Omnis ſubſtantia ſiue ſecunda ſiue prima, rem ſingularem per ſe exiſtentem denotat: prima quidem ex principali & propria; ſecunda verò, ſicut & concreta accidentium & differentiarum, ex ſecundaria & minus propria ſignificatione; ſeu, vt loquitur Ariſtoteles, τῷ σχήματι τῆς προσηγορίας, figura appellationis ſeu nominationis, hoc eſt, cauſa cui ſecundę ſubſtantiæ, concreta accidentiũ, & concreta differẽtiarum videantur ſingularem ſubſtantiam ſignificare, eſt, quia ſubſtantia ſingularis, vt ſuo nomine, ita etiam nominibus ſecundarum ſubſtantiarũ, differentiarũ, & accidentium concretis appellatur: vt hic homo non ſolùm Socrates appellatur, ſed homo, animal, corpus, &c. præterea, rationis particeps, ſentiens, corporeus; denique deformis, caluus, patiens, ſapientiſſimus, &c.

Conſtat ex iis quæ modò à nobis dicta ſunt, proprietatem hanc non modò omnibus categoriæ ſubſtantiæ vocibus, ſed etiam aliis permultis, iis nimirum omnibus quæ de prima ſubſtantia verè affirmari queunt, conuenire.

Recita quartam ſubſtantiæ proprietatem.

Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι.

COL. *Hoc etiam ſubſtantiis inſitũ eſt, vt ipſis nihil ſit contrariũ.*

ARG. Competit præterea ſubſtantiis, & nihil ipſis contrarium eſſe.

Hoc eſt, Nullę ſubſtantię ratione proprię naturę contrariæ ſunt: (vt, ignis aquæ non eſt contrarius, ſi eſſentiam cõſideres (quòd autem eſſe contrariæ aliquando dicantur, fit propter qualitates contrarias, quæ in ipſis inſunt. Porrò nihil, vel potius nullum habere contrarium (teſte Ariſtotele) non eſt ſubſtantię omnino proprium: in pleriſque enim aliis rebus hoc cernitur, veluti in Quãtitate. Nihil enim ſuperficiei, neque lineæ, aut vlli numero eſt contrarium. In ſolis enim qualitatibus inter ſe pugnantibus (vt poſtea dicetur) propria contrariæ oppoſitionis ratio inuenitur.

Recita quintam ſubſtantiæ proprietatem.

Δοκεῖ δὲ ἡ οὐσία μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον.

PER. Præterea non videtur ad ſubſtantiam illud magis aut minus poſſe accedere.

C o l. *Illud præterea ſubſtantiis conuenit, vt nec elationem nec ſubmiſſionem ſuſcipere poſſint.*

A r g. At verò ſubſtantia non ſuſcipere gradus videtur, vt ſit magis, minúſve talis.

Hoc eſt, Nulla ſubſtantia graduum intenſionis & remiſſionis varietatem, ſicut pleræque qualitates, admittit; ſeu, quod eôdẽ recidit, Nullũ nomen categoriæ ſubſtantiæ, neq. adiectiuè neque ſubſtantiuè ſumptum, verè & affirmatè vel de ſeipſo vel de vllo alio, cũ aduerbio, magis, vel minus, intenſionẽ vel remiſſionẽ denotãte cõiunctũ dici poteſt. Nulla enim ſubſtãtia, id ipſum quod ſuapte natura eſt, aut magis dicitur aut minus: vt, Homo non eſt neq. ſeipſo neq. alio magis aut minus homo: ſicut vnum corpus albũ aliud alio magis ac minus eſt album. quem huius proprietatis ſenſum multis verbis explicat Ariſtoteles. *Recita ſextam ſubſtantiæ proprietatem.*

Μάλιστα δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ ταυτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ ὄν, τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικόν.

C o l. *Hoc ſubſtantiæ proprium eſt maximè, vna eadémque cùm ſit numero, vim habere accipiendi contraria.*

A r g. Maximè ſubſtantiæ hoc proprium eſſe videtur, idem, inquam vnúmque numero permanens, contrariorum eſſe ſuſceptiuum.

Cur maximè proprium ſubſtantiæ eſſe dicitur, quòd vna eadémque numero manens, vim habeat ſuſcipiendi contraria?

Ob hanc cauſam (ſi Fabro Stapulenſi creditur) quòd inter reliqua propria Subſtantiæ attributa, vnicum iſtud ſoli conueniat ſubſtantiæ, etſi non omni: cęterarum verò proprietatum nullá in ſolam ſubſtantiam cadat: vt ex iis, quę modò dicta ſunt, ſatis liquet. Quod autem aliis conuenit, non tam proprium, quàm commune eſt dicendum. Sic ille. Alij aliter ſentiunt: nobis Fabri ſententia proximè ad veritatem accedere videtur: ſi quis tamen aliorum ſequi opinionem velit, per hos licet.

Sola igitur ſubſtantia viciſſim cõtraria ſuſcipere poteſt, tanquam eorum ſubiectum vltimum, quòd videlicet vlterius in alio non eſt. Cuiuſmodi ſubiectum non eſt ſuperficies, nec vlla quantitas, quæ cùm ſit accidens, in aliquo ſubiecto inhærere & conſeruari debet.

Homo autẽ ſubiectum vltimum eſt candoris & nigroris, caloris, & frigoris, eáque ſecundum ſui mutationem viciſſim ſuſcipit, vnus idémque manens. Similiter aqua, vna eadémque manens, nũc calorem, nunc frigus, nunc dulcedinem, nunc amaritudinem, nunc ſpiſſitudinem, nunc tenuitatem, contrarias inter ſe qualitates, recipit.

Oratio autẽ & opinio (teſte Ariſtotele) contraria non ſuſcipiũt, quemadmodum ſubſtantiæ; nam ſubſtantię cum ſui permutatione contra-

contraria ſuſcipiunt: vt cùm quis ex ſano fit valetudinarius. Oratio autem & opinio, tametſi videantur quoque ſuſcipere contraria, non tamen id cum ſui, ſed magis cũ alterius mutatione patiuntur. Res enim mutantur, non oratio aut opinio ipſa: cùm vnà eadémque opinio atque oratio vno tempore eſt vera, & alio eſt falſa.

ADMONITIO.

In his acuté excutiendis mirum quàm ſudarint quorundam plus ſatis curioſa ingenia: ſed vitanda nimia ſubtilitas: video enim artem hanc, dum ſcriptores nimium ſtudent argutiis, & ad viuum omnia reſecant, obſcuratam eſſe; vt veré dictum ſit:

Crede mihi, ſapere eſt, non nimium ſapere. Et apud Terentium:

Faciunt næ intelligendo, vt nihil intelligant.

Quapropter, omni curioſa & ad inſtitutum noſtrum non pertinente ſubtilitate conſultò prætermiſſa, ad quantitatis explicationem tranſibimus; ſi prius, quiſnam ſit vſus eorum quæ modò de ſubſtantiæ proprietatibus tradita ſunt, breuiter dixerimus.

Quis eſt vſus proprietatum Subſtantiæ?

Vt perfectius diſtinctiúſq. Subſtantię naturam declaret, proprietates has adduxit Ariſtoteles. Cùm enim ſumma genera, vera & propria definitione careant; opus eſt accidentibus & proprietatibus ad eorum naturam aliquo modo deſcribendam & patefaciendam.

DE QVANTITATE.

Conuenienti admodum ordine Ariſtoteles poſt ſubſtantiam ſtatim numerum & magnitudinem ſubiunxit: tam arcto enim vinculo numerus omnibus ſubſtantiis, & magnitudo corporibus deuincta ſunt, vt nullo vmquam tempore ab iis ſeparentur: Præterea ſubſtantias & alias res quaſlibet numeris primum ſecernimus atque ordinamus; adeò vt niſi numerorum notitia mentibus humanis eſſet inſita, in horrendis tenebris verſaremur. Vnde etiam quanta cognitionis numerorum non modò vtilitas, ſed etiam neceſſitas ſit, quiuis intelligit: verùm, quia hæc pluribus verbis perſequi ad noſtrum non pertinet inſtitutum, iis nunc omiſſis, ad ea declaranda, quæ huius loci propria ſunt, accedamus, à quantitatis definitione ſumpto exordio.

Quid eſt Quantitas?

Quantitas eſt, ſecundum quam aliquid dicitur quantum, vel aliqua dicuntur aliquot.

Secundum quantitatem continuam ſeu coniunctam aliquid dicitur quantum: ſecundum numerum verò res dicuntur aliquot. Neque enim à numero ſolemus dicere res quantas: nam eũ, qui tres minores digitos hodie amiſerit, fatemur tantos ſeruaſſe digitos, quantos perdidit; hoc eſt, tam magnos, nimirum referentes ſignificationem adiectiui [quantus] ad ſolam continuam quantitatem. verùm hanc diſputationem Grammaticis relinquamus.

Porrò, quia quantitati propriè conuenit menſuram eſſe & diuidi, poterit his quoque modis quantitas aptè deſcribi:

Quantitas eſt ſubſtantiæ menſura.

Soli quantitati enim conuenit, per ſe metiri ſubſtantiam, ſecundum extenſionem, durationem, & multitudinem. item:

Quantitas eſt res per ſe diuidua in partes vel extenſas, vel duratione ſuccedentes, vel diſcretas ſiue multas.

Quæcumque igitur quantitatũ ambitu non continẽtur, illa aut omnino diuidi nequeũt, vt ſubſtantiæ incorporeę; aut per accidens, ſeu ratione quãtitatis ſecantur: vt corpora omnia categorię ſubſtantiæ.

Sunt & alia duo, quæ quantitati propriè conueniunt, vt eſſe æquale, vel inæquale, eſſe finitum vel infinitum; ex quibus nullo negotio ſimiles ſuperioribus contexi poſſunt definitiones.

Recita priorem quantitatis diuiſionem ſecundum Ariſtotelis doctrinam.

Τοῦ ποσοῦ, τὸ μὲν ἐστι διωρισμένον, τὸ δὲ συνεχές.

COL. *Quantorum aliud deiunctum eſt, aliud coniunctum.*

ARG. Quantum { partim eſt Continuum, partim Diſcretum.

Hoc eſt, Quantitatis duæ ſunt ſpecies, quarum altera, quantitas continua ſeu coniuncta; altera verò, quantitas diſcreta ſeu diſiuncta, vocatur.

Cuiuſmodi eſt iſta diuiſio?

Sic intellecta diuiſio eſt generis in ſpecies.

Quid eſt quantitas continua ſeu coniuncta?

Eſt quantitas, cuius partes termino communi copulantur.

Quæ ſunt eius ſpecies?

Iſtæ { Linea, Superficies, Corpus, Tempus.

Quid eſt linea?

Linea eſt quantitas longa, non autem lata; cuius partes puncto copulantur.

ANNOTATIO.

Aduertant hîc iuniores, iſta non dici de linea picta, ſed de linea verè exiſtente quidem, at animi tantùm, non corporis oculis conſpicua, quæ tantummodo longitudo eſt ab omni corpore abſtracta, vt Mathematicus conſiderat quantitates ſine materia. Et vt huius rei ſpecimen aliquod exhibeamus, finge animo rem atomam longè illis puluiſculis, qui in ſolaribus radiis volitare cernuntur, minutiorem, in longitudinem ex alto in decliue, vel è contrario tendere, veſtigiúmque poſt ſe relinquere; id veſtigium erit linea, ſola videlicet longitudine ſectilis. Similiter imaginari oportet ſuperficies & corpora huius categoriæ.

Quid

Quid eſt ſuperficies?

Superficies eſt quantitas longa quidem & lata, non autem profunda; cuius partes linea copulantur.

Quid eſt corpus?

Corpus eſt quantitas longa, lata, & ſimul profunda; cuius partes ſuperficie copulantur.

Quid intereſt inter corpus quod ſubſtantia eſt, & corpus huius categoriæ?

Corpus quod ſubſtãtia eſt, ſignificat rē quæ habet materiam.

Vt, Cælum, elementa, & mista ex elementis.

Corpus verò quod quantitas eſt, ſignificat magnitudinem, ratione cuius materia vel corporea ſubſtantia dicitur craſſa, ſpiſſa, vel profunda.

Quid eſt tempus?

Tempus eſt menſura durationis rerum, cuius partes momento copulantur.

Naturæ temporis latior explanatio ex quarto τῶν φυσικῶν petenda eſt: ſicut & huius quæſtionis accurata diſcuſſio, An tempus ſit ſpecies infima, an genus.

Illud ſatis conſtat, hæc verba, hora, dies, menſis, annus, olympias ſeu luſtrum, ſæculum, &c. certam temporis durationem deſignãtia eſſe inter ſe, & cum tempore, quantum ad principalē attinet ſignificationē, ſynonyma, & quadam minus principali notione inter ſe differre. Neque enim eſſentia differunt hora & dies; vt nec vnius pedis linea, & duorum; cùm ex illis hæc componatur, ſicut ex multis guttis integra aqua. Reliquas autem quantitatis continuæ ſpecies, lineam, ſuperficiem, atq. corpus, certum eſt ſpecies imas eſſe.

Quid eſt quantitas diſcreta ſeu diſiuncta?

Eſt, cuius nullæ partes termino communi copulantur.

Quot ſpecies tribuit Ariſtoteles huic quantitati?

Duas, { Numerum, &
Orationem.

Nos tamen recentiorum ſecuti ſentētiam, orationē ſonis potius annumerandã cenſemus, & in qualitatis categoria locandã: id enim eſt clarius, & veritati magis conſentaneũ. Licet interim nõ infitiemur, quin probabiliter Ariſtotelis doctrina hac in parte defendi poſſit, ſi orationis nomine non ipſum ſonum verborũ, ſed ſyllabarũ productionem atq. contractionē (quę etiam apud metrorũ ſcriptores quantitas ſyllabarũ appellatur) Ariſtotelē intellexiſſe dicamus.

Quid eſt numerus?

Numerus eſt multitudo ex vnitatibus collecta:

Vt, Duo, tria, quatuor.

Recita poſteriorem quantitatis diuiſionem ex Ariſtotele.

Ἔτι τὰ μὲν ἐκ θέσιν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτοῖς μορίων συνέστηκε, τὰ δὲ ἐξ οὐκ ἐχόντων θέσιν.

PER. Præterea alia ex partibus conſtant, quæ habent ſitum inter ſe, alia ex iis quæ non habent.

COL. *Quantitatum alia conſtat ex partibus quæ ſitum quendam inter ſe habent; alia ex iis quæ non habent.*

ARG. Quantum partim ex habẽtibus poſitionem partibus, partim è non habentibus conſtat.

Hoc eſt, Quantitatum alia conſtat ex aliquibus partibus habentibus inter ſe ſitum, alia ex nullis partibus habentibus inter ſe ſitum, cõſtat.

Quarum quantitatum partes habent inter ſe ſitum?

Lineæ Superficiei Corporis	partes habent inter ſe ſitum.

Sunt enim ſitæ alicubi, quòd, vt Ariſtoteles docet, ſingulæ ſua propria & ſingula loca ſeorſum habeant.

Quarum quantitatum nullæ partes habent ſitum?

Temporis & Numeri	nullæ partes habent ſitum.

Quia non ſunt ſitæ alicubi: vt apud Ariſtotelẽ latiùs declaratur.

Recita quantitatis ſeriem.

Quantitas	Continua ſeu coniuncta	Linea Superficies	hæc, illa.
		Corpus Tempus	hoc, illud.
	Diſcreta ſeu diſiuncta, ſeu Numerus	Binarius Ternarius Centenarius Millenarius	hic, ille.

Quot ſunt quantitatis proprietates? Tres.

Recita primam quantitatis proprietatem.

Τῷ ποσῷ οὐδέν ἐστιν ἐναντίον.

PER. Quantis nihil contrarium eſt.

COL. *Quantitati nihil eſt contrarium.*

ARG. Quantitati nihil eſt contrarium.

Hoc eſt, Nulla quantitas alteri contraria eſt. Omni enim quantitati hoc conuenit, non autem ſoli.

Recita

Recita ſecundam quantitatis proprietatem.

Οὐ δοκεῖ δὲ τὸ ποσὸν ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον.

PER. Nec verò illud magis aut minus in quantis reperitur.

COL. *In quantitate magis aut minus non reperitur.*

ARG. Quanto, magis ac minus eſſe, non competit.

Hoc eſt, Nulla quantitas adiectiuè & multo minus ſubſtantiuè expreſſa, verè & affirmatè cum aduerbio [magis] aut [minus] intenſionis aut remiſſionis gradum denotante, coniungi poteſt.

Vt, Bicubitum vnum non magis alio bicubitum dicitur.

Similiter iſta proprietas omni conuenit quantitati, non autem ſoli; quia etiam ſubſtantiis, quemadmodum & prior. Vnde contrarium eſſe, & ſuſcipere magis & minus, hîc eodem modo quo ſuperius in ſubſtantia, accipi debent.

Recita tertiam quantitatis proprietatem.

Ἴδιον δὲ μάλιστα τοῦ ποσοῦ, τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι.

PER. Quantorum maximè proprium eſt, paria aut imparia nominari.

COL. *Quantitati maximè propriũ eſt, par vel impar nominari.*

ARG. Proprium quantitatis eſt maximè æqualitas & inæqualitas.

Aequalitas & inæqualitas, ſeu paritas & imparitas, ob hoc maximè propria quantitati cẽſetur, quòd omni, ſoli, & ſemper accidat.

Quæ quantitates ſunt æquales ſeu pares?

Quæ & eandem habent menſuræ rationem, & neutra alteram ſuperat; cuiuſmodi ſunt duæ bipedales lineæ, item duo ternarij.

Quæ quantitates ſunt inæquales ſeu impares?

Quæ eandem quidem habent menſuræ rationem, at altera alteram ſuperat. Sic linea duos pedes longa, lineam vnius pedis vincit longitudine, quæ eſt propria dimenſio lineæ. Item ſenarius multitudine vnitatum vincit binarium, ob idque linea bipedalis & linea vnum dumtaxat pedem longa, inter ſe ſunt inæquales; ſimiliter ſenarius atque binarius.

Quæ eſt propria dimetiendi ratio ſingularum quantitatum?

Propria dimetiendi ratio	Lineæ	eſt ſecundũ	Longitudinem
	Superficiei		Latitudinem
	Corporis		Profunditatem ſeu craſſitiem
	Temporis		Durationem
	Numeri		Multitudinem.

Omnes igitur numeri eodem modo ſunt menſuræ; metiuntur enim ſecundum multitudinem: ac proinde omnes numeri ſunt vel ęquales vel inęquales; ſed non ita eſt in quantitatibus continuis; non enim eſt in his omnibus eadem dimetiendi ratio, quam non minus inæqualitas quàm æqualitas poſcit.

Profer quantitates nec æquales nec inæquales.

Ejuſmodi ſunt linea & ſuperficies, aut aliæ quæuis quanti-

tates continuæ diuerſarum formarum: Præterea etiam vna continua quantitas, ſi cum numero conferatur.

Quis eſt vſus proprietatum quantitatis?

Quemadmodum ſubſtantię proprietates (vti ſuperiùs dictũ eſt) ad ſubſtantię aliquo modo declarandam naturam referebantur; ita quoque de quantitatis proprietatibus eſt iudicandũ, eas videlicet eò pertinere, vt quantitatis, quæ propria caret definitione, aliquo modo explanetur natura. Atqui hactenus breuiter de quantitate & formis eius dictũ ſit. Neq. enim tam inſignia accidẽtia, vt ſunt numerus & magnitudo, in hoc categoriatũ tractatu, in quo de rerum vniuerſitate agitur, vllo modo fuerũt prætereũda. In quibus tamen fusè explicãdis non ſumus immorati, quòd Arithmeticæ, Geometriæque propria ſit iſta tractatio ad quas artes faciliùs intelligendas non parũ profuerit ea quæ diximus, licet pauca, prius deguſtaſſe.

DE RELATIS QVAE VVLGO
Ad aliquid vocantur.

Facta eſt ab Ariſtotele Relatorũ mentio in tractatione proprietum Quantitatis; ob quam occaſionem iis quæ ad quantitatem pertinere videbantur, abſolutis, ſtatim Relatorum aggreſſus eſt explicationem, duas eorum innuens deſcriptiones.

Recita priorem relatorum ſeu Ad aliquid deſcriptionem ex verbis Ariſtotelis.

Πρός τι τὰ τοιαῦτα λέγεται, ὅσα αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν ἑτέρων εἶναι λέγεται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον.

PER. Ea cum aliquo conferuntur, quorum vis omnis & natura ad alia refertur, aut quoquo modo aliter cum alio conferuntur.

COL. *Relata ea eſſe dicuntur, quæ id quod ſunt, aliorum eſſe dicũtur, aut quoquo modo aliter cum alio conferũtur.*

ARG. Ea dicuntur ad aliquid, quæ id quod ſunt, aliorum eſſe, aut ad aliud aliquo alio modo dicuntur.

Hoc eſt: Illæ voces dicuntur ad aliquid, quæ ex ſua ſignificatione ad alias in caſu genitiuo vel alio poſitas, referuntur.

Exempla prioris partis ſunt, Dominus & ſeruus, pater & filius. ſic enim iſtæ voces inter ſe referuntur: Omnis dominus eſt ſerui dominus, & omnis ſeruus eſt domini ſeruus: Omnis pater eſt filij pater, & omnis filius eſt patris filius. Poſterioris autẽ partis exempla ſunt iſta, magnum & paruum, maius & minus. ſic enim iſtæ voces inter ſe referuntur: Omne magnũ ad paruũ relatum, magnum dicitur; & omne paruum ad magnum relatum, paruum dicitur: Omne maius eſt minore maius, & omne minus eſt maiore minus. Complectitur autem hæc prior deſcriptio omnes voces relatas, tam quæ ex minus principali, quàm quæ ex principali ſignificatione relationem deſignant; hoc eſt (vt vulgo dici ſolet) tam ad aliquid ſecundum dici, quàm ſecundum eſſe, deſcriptio hæc com-

comprehendit. De principali ſeu primaria ſignificatione & minus principali, vide in noſtro Prodidagmatum dialectices libello multo quàm antea correctiùs & auctiùs per Chriſtophorum Plantinum in lucem nuper emiſſo, paginam 67.

Recita poſteriorẽ relatorũ ſeu Ad aliquid deſcriptionẽ ex verbis Ariſtotelis.

Ἐστι τὰ πρός τι, οἷς τὸ εἶναι ταυτόν ἐστι τῷ πρός τι πῶς ἔχειν.

PER. Ea quæ cum aliquo conferuntur, ſunt, quorum vis omnis. &c. vt Col.

COL. *Relata ſunt, quorum vis omnis & natura in eo poſita eſt, vt ad aliquid affecta ſint.*

ARG. Ea ſunt ad aliquid, quorum eſſe idem eſt ei, quod eſt ad aliquid aliquo modo ſe habere.

Hoc eſt, Sunt quorum eſſentia eſt relatio ad aliud; vt pater & filius, dominus & ſeruus.

Quæ relata hac deſcriptione continentur?

Tantummodo ea relata, quæ ex principali ſignificatione relationem deſignant.

An etiam ſex poſtremas categorias hæc deſcriptio complectitur?

Certum eſt complecti: licet in ea quæ paſſim circumfertur, relatorum ſerie adiunctæ non ſint.

Recita ſeriem categoriæ relatorum.

RELATVM
- Eiuſdem nominis
  - Condiſcipulus
  - Simile
  - Diſſimile
  - AEquale
  - Inæquale
  - Cognatus
    - Sobrinus
    - Patruelis, &c.
  - Socius
  - Vicinus, &c.
- Diuerſorum nominum
  - Dignius Correlatiuo
    - Magiſter
    - Pater
    - Duplum
    - Cauſa
      - Materia
      - Forma
      - Efficiens
      - Finis.
    - Totum
    - Dux, &c.
  - Indignius Correlatiuo
    - Diſcipulus
    - Filius
    - Dimidium
    - Effectus
      - Materiæ
      - Formæ
      - Efficientis cauſæ
      - Finis.
    - Pars
    - Miles.

Quænam ſunt eiuſdem nominis, & quæ diuerſorum nominum relata?

Eiuſdem nominis relata ſunt, quorum fundamentum & terminus eodem appellantur nomine.

Diuerſorum autem nominum relata ſunt, quorum fundamentum & terminus diuerſis nominibus efferuntur. Quid verò ſit fundamentum, & quid terminus, paulò inferius dicetur.

Quot ſunt communitates Ad aliquid ſeu relatorum?

Duæ.

Recita priorem communitatem Ad aliquid ſeu relatorum.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης ἐν τοῖς πρός τι.

PER. Reperitur etiam in iis quæ cum aliquo, &c. vt Col.

COL. *Reperitur in iis quæ cum aliquo conferuntur, repugnantia.*

ARG. Eſt etiam contrarietas in hiſce quæ ad aliquid ſunt.

Hoc eſt, in vocibus quibuſdam relatis. Nihil enim ipſi reſpectui contrarium eſt, ſed abſolutis quibuſdam vocibus, quibus reſpectus (ratione minus principalis ſignificati) adhærent: virtus namque vitio eſt contraria, & ſcientia ignorantiæ; quarum vtraque Ariſtoteli ad aliquid eſt, ratione ſecundariæ & minus principalis ſignificationis.

Cur hæc condicio vocum relatarum cum ſequenti appellatur communitas?

Hæc condicio vocum relatarum ob id dicta eſt communitas, ſicut & ſequens, quòd nec omnibus relatis vocibus conueniat, nec ſolis: nullis enim, quæ ex principali ſignificatione relationem denotant, & multis qualitatibus; vt nigredini & albedini, &c. quæ nullam relationem ſignificant, tribuitur.

Recita poſteriorem communitatem Ad aliquid, ſeu relatorum.

Δοκεῖ δὲ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον ἐπιδέχεσθαι τὰ πρός τι.

PER. Illud autem magis & minus in iis reperitur, &c. vt Col.

COL. *Magis & minus in iis reperitur, quæ cũ aliquo conferũtur.*

ARG. Videntur etiam ea, quæ ſunt ad aliquid, & gradus ſuſcipere, vt magis minúſve talia ſint.

Vt ſimile gradus ſuſcipit: vni enim rei alterum altero eſt ſimilius. Sed neque ſolis relatis hoc conuenit (nam etiam albo & nigro & dulci, &c.) neque omnibus; vnum enim duplum non magis aut minus eſt duplum quàm aliud.

Quot ſunt proprietates relatorum?

Duæ.

Recita priorem.

Πάντα δὲ τὰ πρός τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται.

PER. Omnia verò quæ in hoc genere ſunt, reciprocantur.

COL. *Omnia, quæ in hoc relatorum genere ſunt, reciprocantur.*

ARG. Vniuerſa quæ ſunt ad aliquid, ad ea dicuntur quæ conuertuntur.

Hoc eſt:

Hoc eſt: Omnia relata poſſunt ad correlatiua ſua referri.

Vt, Omnis pater dicitur filij pater, & omnis filius dicitur patris filius. Et conuenit hoc omnibus relatis & ſolis; quæ ob id dicuntur conuerti ſeu reciprocari; quód ſicut eſt relatio à relatiuo ad correlatiuum, ita eſt vice verſa, à correlatiuo ad relatiuum.

Recita poſteriorem proprietatem relatorum.

Δοκεῖ δὲ τὰ πρός τι ἅμα τῇ φύσει εἶναι.

PER. Iam quæ ſunt in hoc genere, ſimul ſunt naturæ ordine.

COL. *Relata ſunt ſimul naturæ ordine.*

ARG. Ea quæ ſunt ad aliquid, ſimul natura eſſe vidêtur.

Hoc eſt: Pleraque relata ſunt huiuſmodi, vt ſi vnum ſit, alterum quoque eſſe ſit neceſſarium: vt pater & filius. Si enim pater ſit, filius eſt; & contrà, ſi filius ſit, patrem eſſe neceſſe eſt. Talia tamen non ſunt omnia relata; nec enim ſequitur, ſi ſit ſcibile, propterea ſcientiam eſſe. Nam, vt docet Ariſtoteles, ſcibile prius eſt ſcientia.

Itaque proprietas hæc ſolis quidem, ſed non omnibus conuenit correlatiuis.

Adiiciunt nonnulli & tertiam proprietatem his verbis:

Si quis certò ſciat aliquid eorum quæ in hoc genere ſunt, etiam illud, cum quo confertur, probè norit.

Hoc eſt: Qui nouit vnius relatorum naturam, cognoſcet etiam naturam correlatiui eius: nam per ſe mutuò definiuntur. Atque hæc proprietas omnibus & ſolis vocibus relatis, quæ ex ſignificatione principali relationem deſignant, conuenit.

Commemora illa documenta, quæ ad doctrinam relatorum rectè intelligendam hoc loco tradi ſolent.

PRIMVM DOCVMENTVM EST:

Omnis relatio verſatur inter duo, quorum alterum vocatur fundamentum, alterum terminus.

Quid eſt fundamentum?

Fundamentum eſt res, à qua oritur relatio.

Seu (vt aliis verbis idem dicamus) Fundamentum eſt illa res quæ priorem obtinet locum inter ea quæ comparantur, & quæ in comparatione facienda nominatiuo caſu deſignatur.

Quid eſt terminus?

Terminus eſt res quam reſpicit, ſeu ad quam tendit relatio.

Vel (vt idem latius explicemus) terminus eſt illa res quæ ſecundum obtinet locum inter ea quæ comparantur, & quæ in comparatione facienda obliquo caſu deſignatur.

Quid eſt relatio?

Inter hæc, Relatio eſt ipſa applicatio, ſeu reſpectus, ſeu ordo fundamenti ad terminum.

Vt, cúm

Vt, cùm de patre loquimur, fundamentum eſt perſona quæ genuit: terminus, perſona genita: ordo à patre ad filium, ſeu colligatio ipſorum inter ſe, quæ à patre incipit, & in filio terminatur, dicitur paternitas.

Limitis fundamentum lapis eſt: Terminus is ager qui limitatur: Relatio eſt reſpectus ille quo limes agrum vel aliam rem limitatam reſpicit.

SECVNDVM DOCVMENTVM.

Cuilibet relato reſpondet ſuum correlatum ſeu correlatiuũ.

Vt cùm dicis, Cambyſes eſt filius, nihil intelligi poteſt, niſi addas cuius ſit filius: dicendo, Cambyſes eſt filius Cyri. Ideo Ariſtoteles paulo antè dixit relata λέγεσθαι πρὸς ἀντιστρέφοντα, hoc eſt, ad correlata dici, quod eſt, eſſe mutuas collationes: vt, Magiſtratus eſt, qui certo iure ciuitatem regit: Ciuitas eſt, quæ certo iure regitur à Magiſtratu.

Atqui hæc mutua collatio facilè agnoſci poteſt, vbi conſuetudo loquendi ſuppeditat vocabula ſibi mutuo reſpondentia; qualia hæc ſunt, Pater & filius, dominus & ſeruus. ſed cùm deſunt vocabula, minus conſpicitur hic relatorum mutuus reſpectus; attamen mente cogitandus eſt. Ea enim eſt relationum natura, vt nulla relatio proferri queat, cui non ſtatim alia intelligatur reſpondere; & propterea ad definitionem vnius relationis ſemper alterius ei reſpondentis expreſſio eſt neceſſaria.

TERTIVM DOCVMENTVM.

Fundamentum vocatur materia relationum; forma verò dicitur ipſamet relatio, ſeu ordo ad terminum.

Vt, Materia limitis eſt lapis: forma eſt ordinatio ſeu reſpectus ad agrum limitatum.

Sæpe autem manent fundamenta extinctis relationibus: vt lapis in agro relinqui poteſt, etiam ſi non amplius, vt antea, fungatur limitis officio: quod quidem materiæ & formæ in relatis diſcrimen diligenter notandum eſt, memoriæque mandandum.

TRANSITIO.

Abſolutis iis quæ ad relatorum naturam declarandam pro noſtri inſtituti ratione dicenda nobis viſa ſunt, ſequitur nunc ſecundum Ariſtotelis ordinem (quem in iſta dialectica ſequimur) vt de Qualitate, quæ dialecticæ tironibus ſcitu neceſſaria ſunt, breuiter explicemus.

DE CATEGORIA QVALITATIS.

HVIC parti Ariſtoteles titulum præfixit, περὶ ποιοῦ καὶ ποιότητος (vt aſſerunt Alexander, Diuus Auguſtinus, Boëthius & poſteriores) ποιὰ vocans concreta, ποιότητας, abſtracta. & prius deſcribit

ſcribit qualitatem per quale; poſtea quale per qualitatem.

Recita ex Ariſtotele qualitatis deſcriptionem.

Ποιότητα δὲ λέγω, καθ' ἣν ποιοί τινες εἶναι λέγονται.

COL. *Qualitatem autem voco, ex qua quales aliqui nominantur.*

ARG. Qualitatem dico, qua quales quidam dicuntur.

Reduc hanc qualitatis deſcriptionẽ ad aliam, cauillationibus minus expoſitã.

Qualitas eſt forma, vel res aduenticia, ſecundum quam aliquid dicitur quale.

Vt ſecundum albedinem, lac dicitur album; & ſecundum dulcedinem, dulce.

Quomodo diuiditur Qualitas?

Qualitatis quatuor ſunt primariæ ſpecies, nimirum;
- ἕξις ἢ διάθεσις, Habitus vel diſpoſitio.
- φυσικὴ δύναμις ἢ ἀδυναμία, Naturalis vis vel imbecillitas.
- παθητικὴ ποιότης ἢ πάθος, Patibilis qualitas vel Pathos.
- σχῆμα ἢ μορφὴ, Figura vel forma.

DE PRIMA SPECIE QVALITATIS.

Quid eſt habitus?

Habitus eſt qualitas ſub ſenſum non cadens, exercitatione comparata, vel Dei munere accepta, ſuo ſubiecto firmiter inhærens, quod per eam promptum redditur ad aliquid facilè & cum delectatione efficiendum.

Vt, Scientia & virtus in angelis: Item, ſcientia & artes labore & ſtudio hominis comparatæ.

Quid eſt diſpoſitio?

Diſpoſitio eſt habitus inchoatus, ſeu via ad habitum.

Licebit etiam definire diſpoſitionem ad eundem modum quo ſuperiùs eſt habitus definitus, hac ſeruata mutatione, vt (τὸ firmiter) in leuiter, & (τὸ promptum) in diſpoſitum commutetur. Illa enim diſcrimen faciunt inter habitum & diſpoſitionem, ex Ariſtotelis ſententia.

Quid in definitione habitus excludit particula [ſub ſenſum non cadens?]

Qualitates quartæ ſpeciei; & eas tertiæ ſpeciei quæ aliquo ſenſu percipiuntur.

Quid excludit particula [exercitatione comparata?]

Qualitates ſecundæ ſpeciei, quæ ſunt innatæ: Et item tertiæ ſpe-

tiæ ſpeciei, quæ nullo ſenſu percipiuntur: cuiuſmodi ſunt affectiones animi.

Recita ſeriem primæ ſpeciei Qualitatis.

- **HABITVS**
  - Habitus corporis
    - Habitus dimicandi
    - Habitus ſphæra ludendi
    - Habitus pulſandi fides, digitis inhærens, &c.
  - Habitus animi
    - Infuſus
      - Fides
      - Spes
      - Charitas
    - Acquiſitus
      - Menti inhærens
        - Semper verus
          - Sapientia
            - Theologia
            - Metaphyſica.
          - Intellectus
            - Ad orationem pertinēs
              - Grammatica
              - Dialectica
              - Rhetorica.
          - Scientia
            - Mathematica
              - Arithmetica,
              - Geometria,
              - Muſica,
              - Aſtronomia.
            - Phyſica
              - Medicina,
              - Scientia de anima, &c.
            - Ethica
              - Oeconomica,
              - Politica.
                - Ius canonicum,
                - Ius ciuile.
          - Prudentia
          - Ars
            - Agricultura,
            - Aedificatoria,
            - Piſtoria, &c.
        - Semper falſus, qui diuiditur in habitus oppoſitos ſemper veris.
        - Aliquando verus, & aliquando falſus,
          - Opinio,
          - Suſpicio.
      - Moralis
        - Virtus
          - Iuſtitia,
          - Fortitudo,
          - Temperantia, &c.
        - Vitium
          - Exuperantia cōmiſſum
            - Temeritas,
            - Prodigalitas,
            - &c.
          - Defectu commiſſum
            - Timiditas,
            - Auaritia, &c.

Singu-

Singulis habitibus ſuæ reſpondent diſpoſitiones; quapropter ex iſta habituum claſſe facile cuiuis fuerit reſpondentium diſpoſitionum ſeriem contexere.

De secunda qualitatis specie.

Quid eſt vis naturalis?

Vis naturalis eſt qualitas ſub ſenſum non cadens, à natura inſita, qua ſubiectum redditur potens ad aliquid efficiendum, aut alicui reſiſtendum, aut aliquid ſuſcipiendum, quod pertineat ad ipſius recipientis perfectionem.

Quotuplex eſt vis naturalis?

Triplex eſt, videlicet:
- Ad efficiendum atque operandum: vt calefaciendi vis in igne, & vis refrigerandi in aqua.
- Ad facilè & vehementer reſiſtendum illis quæ aduerſantur naturæ ſubiecti ipſius: vt, ſalubritas in animalis corpore, & durities in lapide.
- Ad id recipiendum quod ad ipſius recipientis perfectionem pertinet: huiuſmodi ſunt ſenſus exteriores, per quos ſubiectum in ſe recipit obiectorum perceptiones.

Quid eſt naturalis imbecillitas?

Naturalis imbecillitas eſt qualitas ſub ſenſum non cadens, à natura inſita, qua ſubiectum redditur impotens ad aliquid efficiendum, aut alicui reſiſtendum, aut aliquid ſuſcipiendum, quod pertineat ad ipſius recipientis perfectionem.

Recta

Recita ſeriem ſecundæ ſpeciei qualitatis?

- **Naturalis vis vel imbecillitas,**
  - Naturalis vis
    - Corporis
      - Durities
      - Salubritas
      - Vis attrahēs ferrum, &c.
    - Animæ
      - Vis vegetandi
        - Principalis
          - Nutriendi
          - Augendi
          - Generādi ſui ſimile.
        - Adminiculatrix
          - Attrahēdi nutrimēti,
          - Immutandi
          - Retinendi
          - Expellendi.
      - Vis cognoſcēdi
        - Senſus
          - Exterior
            - Viſus
            - Auditus
            - Olfactus
            - Guſtus
            - Tactus.
          - Interior
            - Senſus communis
            - Phantaſia
            - Memoria.
        - Intellectus ſeu mens.
      - Appetitus
        - Appetitus ſenſui coniunctus
          - Exterior: cui conuenit
            - Delectari
            - Triſtari.
          - Interior
            - Concupiſcens, cui conuenit
              - Amare
              - Proſequi
              - Gaudere
              - Odiſſe
              - Fugere
              - Triſtari.
            - Iraſcens, cui conuenit
              - Sperare
              - Audere
              - Deſperare
              - Timere
              - Iraſci.
        - Appetitus rationi cōiunctus ſeu voluntas, cui conuenit
          - Velle
          - Imperare
          - Liberum eſſe
          - Eligere
          - Frui, & ſimiles Affectiones.
      - Facultas progrediendi
        - Ambulandi
        - Volandi
        - Natandi, &c.
  - Naturalis imbecillitas
    - Mollities
    - Infirmitas
    - Inſalubritas
      - Currendi
      - Gignendi
      - Videndi, &c.

ADMO-

ADMONITIO.

Facultatibus animi, quas ſuperiori ſchemate recenſuimus, non inutile fuerit addere reſpondentes eis actiones, licèt iſtius non ſint ſpeciei: nam eas alij ad tertiam, alij ad primam Qualitatis ſpeciem referendas eſſe contendunt: alij nonnullis receptis, cèteras ex categoriarum finibus exterminant. Cuius controuerſiæ tractatio non eſt præſentis loci: ob idque ſuum cuique liberum de ea relinquentes iudicium, hoc tantummodo monemus, iſtarum operationum natura & propria ratione probè cognita, non multum referre, vtrum ipſæ intra an extra categoriæ Qualitatis terminos collocentur.

Recita ſeriem operationum animæ.

- OPERATIO ANIMAE,
  - Vegetatio
    - Generatio ſui ſimilis
    - Nutritio
    - Accretio.
    - cum his concurrunt
      - Attractio
      - Retentio
      - Digeſtio
      - Immutatio
      - Aſſimilatio
      - Expulſio.
  - Cognitio
    - Senſus perceptio
      - Exterior 15
        - Viſio
        - Auditio
        - Odoratio
        - Guſtatio
        - Tactio.
      - Interior 15
        - Perceptio ſenſus cōmunis
          - Diſtinctio inter ſenſibilia diuerſorum ſenſuum,
          - Apprehenſio proprij actus vniuſcuiuſque ſenſus exterioris.
        - Perceptio phantaſiæ
          - Collectio ſpecierū rei prius non perceptæ, è ſpeciebus rerum ſenſu perceptarum.
          - Compoſitio,
          - Diuiſio.
        - Operatio memoriæ
          - Reminiſcentia,
          - Recordatio.
    - Intellectio
      - Ratiocinatio
      - Collectio
      - Cōſultatio
      - Deliberatio
      - Dubitatio
  - Appetitio
    - Voluntatis
    - Appetitus ſenſui coniuncti
      - Concupiſcentis,
      - Iraſcentis.
  - Progreſſio
    - Ambulatio
    - Volatus
    - Natatio, &c.

De tertia qualitatis ſpecie.

Quid eſt patibilis qualitas?

Patibilis qualitas, eſt qualitas quæ vnico ſenſu exteriori percipi poteſt; vel affectio animæ firmiter ſuo ſubiecto inhærens.

Quid eſt pathos?

Pathos, eſt qualitas quæ vnico ſenſu exteriori percipi poteſt; vel affectio animæ ſuo ſubiecto leuiter inhærens.

Quid eſt affectio animæ?

Affectio animæ, eſt commotio animæ appetentis vel refugientis & auerſantis rem ſibi obiectam.

Quotuplices ſunt animæ affectiones?

Sunt duplices: Aliæ diuturnæ ſunt; vt amor, odium, inuidentia, &c. has ſi quis etiam habitus eſſe contenderit, non valde aberrabit; ſunt enim habitibus ſimiles. Aliæ ſunt ſubiti motus; vt ira ſubita in Aiace, audiente ſibi eripi arma Achillis; quæ eſt tanquam verberatio, qua cor fugiens illud malum, & depellere ſtudens, ſtimulatur.

Profer exemplum eius partis quæ pathos ab Ariſtotele nominatur.

Huius partis exemplum eſt, rubor repentinus ex verecundia, pallor ex timore: item, ira ſubita.

Profer aliquod exemplum patibilis qualitatis.

Vt, nigredo in Aethiope, albedo in niue; odium, quod eſt ira inueterata, hærens in animo, tanquam nota cauterio corpori inuſta.

Cur dicuntur iſtæ qualitates patibiles?

Dictas vult Ariſtoteles iſtas qualitates patibiles, Græcè παθητικάς, non quòd ipſæ aut earum ſubiecta aliquid patiantur, ſed quòd vel ex perturbatione ortæ ſint: vt, pallor infantis, ex metu matris, dum eum in vtero geſtaret: vel quòd πάθος, id eſt, perturbationem in nobis efficiant: vt, dulcedo mellis, delectationem; amaritudo fellis, triſtitiam & horrorem quendam in nobis parit.

Recita

Recita ſeriem tertiæ ſpeciei qualitatis.

PATIBILIS QVALITAS VEL PATHOS.
- Obiectum ſenſu perceptum
  - Obiectum viſu perceptum
    - Color
    - Lux
    - Lumen.
  - Auditu perceptum: vt Sonus
    - Vox
    - Fragor, &c.
  - Odoratu perceptũ: vt Odor
    - Dulcis
    - Auſterus,
    - Ponticus, &c.
  - Guſtu perceptum: vt Sapor
    - Dulcedo
    - Amaritudo
    - Auſteritas, &c.
  - Tactu perceptum: vt Qualitas, quæ tactu percipitur,
    - Prima
      - Calor
      - Frigus
      - Humiditas
      - Siccitas.
    - Secunda
      - Durities
      - Mollities
      - Grauitas
      - Leuitas, &c.
- Affectio animæ
  - Cupiditas
  - Lætitia
  - Metus
  - Triſtitia.

Explica latiùs iſtas quatuor præcipuas animæ affectiones, & earum definitiones partéſque recenſe.

Sũt 4. genera affectionum animæ:

- LAETITIA, quæ eſt ſuauis motus cordis, qui excitatur, cùm cor obiecto expetito fruitur. Cui ſubiiciuntur:
  Delectatio, iactatio, maleuolentia lætans alieno malo.
- CVPIDITAS, quæ eſt animæ motus ex abſentis boni cogitatione exortus. Cui ſubiiciuntur:
  Spes, deſiderium, ira, amor, excandeſcẽtia, odium.
- TRISTITIA, quæ eſt cruciatus cordis compreſſi auerſantis præſens malum. Cui ſubiiciuntur:
  Inuidentia, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mæror, ærumna, dolor, lamentatio, ſollicitudo, moleſtia, deſperatio, &c.
- METVS, qui eſt cruciatus cordis cõpreſſi, tanquam refugientis futurum malum. Cui ſubiiciuntur:
  Pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. vt docet Cic. lib. 4. quæſt. Tuſc.

DE QVARTA QVALITATIS SPECIE.

Quid eſt figura?

Figura nihil aliud eſt, niſi continua quantitatis certa quædam protractio.

Vt lineæ aut ſuperficiei: lineæ, vt figura plana; ſuperficiei, vt figura corporea, quam ſolidam vocant.

Geometræ figuram dicunt eſſe corporum eam qualitatem, quæ termino vel terminis clauditur. Termino vno orbicularis clauditur figura, videlicet linea orbiculari. Item ſphærica figura, vna ſuperficie circumdante clauditur. Terminis continentur omnes aliæ perfectæ, tam planæ quàm ſolidæ: Planæ quidem angulatæ, lineis: vt triangulus, quadratum, altera parte longius, pentagonum, &c. Superficiebus autem, figuræ ſolidæ: vt pyramis, teſſera, &c.

Quod eſt diſcrimen inter figuram & formam?

Figuram & formam plurimi idem ſignificare volunt. Aliqui ſic diſtinguunt; vt figura inanimatorum ſit, forma animatorum. Alij formam rebus naturalibus, præſertim animatis tribuunt: figuram artificioſis, ſecundum verſiculum,

Formam viuentis, picti dic eſſe figuram.

Alij aliter hæc diſcernunt: de qua diſſenſione hoc tantùm obiter monemus, ſecundam opinionem & tertiam verbis Ariſtotelis multo magis conſentaneam quàm primam nobis videri.

Recita ſeriem quartæ ſpeciei qualitatis.

FIGVRA VEL FORMA
- Imperfecta
  - Rectitudo — Concauitas *conuexū*
  - Curuitas — Angulus, &c.
- Perfecta
  - Plana
    - Circulus
    - Triangulus
      - Iſopleurus
      - Iſoſceles
      - Scalénos.
    - Quadrangulus
      - Quadratum
      - Altera parte longius
      - Rhombus, &c.
    - Quinquangulus, &c.
  - Solida
    - Sphærica
    - Pyramis
    - Cubus
    - Columnaris figura, &c.

Recita qualium deſcriptionem ex Ariſtotele.

Ποιά ἐστι τὰ κατ' αὐτὰς παρωνύμως λεγόμενα, ἢ ὁπωσοῦν ἀπ' αὐτῶν.

PER. Qualia autem ſunt ea, quorum nomina ex iis, aut quoquo alio modo deducuntur.

COL. *Qualia ſunt ea quæ ab eis ſunt cognominata, aut quoquo modo ducta.*

ARG.

ARG. Qualia ſunt ea, quæ denominatiuè ab ipſis, aut alio aliquo modo dicuntur.

Hoc eſt, qualia ſunt res nomine concreto categoriæ qualitatis denominatæ: quod quidem nomen concretum paronymum eſt, vel voce & ſignificatione ſimul, vel ſignificatione tantùm, reſpectu eius qualitatis vnde ſuam habet denominationem.

Pro quibus hic accipitur definitum?

Definitum accipitur pro rebus denominatis per nomina concreta categoriæ qualitatis. Poſſet etiam pro ipſiſmet nominibus concretis iſtius categoriæ accipi; hunc tamen locum ſicut pleraque alia loca in Ariſtotele, plauſibilius eſt de rebus, quàm de vocibus interpretari; licèt fortaſſe id ad tenera adhuc iuuentutis ingenia minus ſit accommodatum

Et, vt hoc obiter dicam, pluribus in locis apud Ariſtotelē de ſigno & re ſignata idem prorſus eſt iudicandū, adeò, vt ridiculas eſſe exiſtimemus altercationes, quibus, an de rebus, an de vocibus Ariſtoteles intelligendus ſit, contenditur; cùm vtraque interpretatio in eandē prorſus incidat ſententiam, licèt interdum vnus dicendi modus paulò grauior videatur; quod tamen tanti non eſt faciendum, vt alter modus dicendi explodatur, ſi fortè facilior ſit aut vtilior.

Pro quibus ſumitur pronomen [ipſis] ſeu [eis] in iſta definitione poſitum?

Sumitur pro qualitatibus antè enumeratis atque ſimilibus; & ſub multitudinis numero intelligendus eſt ſingularis, maximè ſi de vocibus agatur: quia ab eadem qualitate poſſunt plura παρωνύμως dici ſeu cognominari: vt ab albedine, albus, alba, album.

Quid eſt παρωνύμως dici, ſeu cognominatum eſſe à qualitate?

Eſt eſſe paronymum voce & ſignificatione ſimul, comparatione alicuius qualitatis denominantis; vel ſignificari huiuſmodi paronymo: vt à grammatica grammaticus, à fortitudine fortis: commodè enim iſta particula (vt antè diximus) & ad voces ſignificantes, & ad res quæ per voces ſignificantur, referri poteſt.

Quid eſt aliquo alio modo dici, ſeu quoquo modo deductum eſſe?

Eſt eſſe paronymum ſignificatione tantùm, comparatione alicuius dictarum qualitatum, vel huiuſmodi paronymo ſignificari: vt probus reſpectu virtutis, & albus reſpectu candoris.

Si quis roget, an homo, equus, lapis, & ſimilia contineantur ſub definitione qualium, quomodo eſſet reſpondendum?

Loquendo de vocibus facillima eſt reſponſio, quòd non: quia non ſunt aliquo modo paronyma qualitatum: ſed loquendo de rebus, reſpondendum eſt, definitione contineri, vt alba dicuntur aut nigra, vel alio quopiam qualitatis concreto appellantur.

Quorſum agit hic Ariſtoteles de qualibus?

Oſtendere vult qualitatem non tantùm abſtracto, verùm etiam concreto ſignificari, ſimul innuens, de aliis quoque accidentibus idem eſſe ſentiendum.

Recita tres ex Ariſtotele qualitatis proprietates.

PRIMA EST:

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης κατὰ τὸ ποιόν.

COL. *Eſt qualitatibus inter ipſas repugnantia.*

ARG. Contrarietas in qualitate eſſe videtur.

Hoc eſt, qualitas vna alteri qualitati eſt contraria.

Vt, Iuſtitiæ contraria eſt iniuſtitia, & nigrori candor: Itémque cætera eiuſdem generis. Similiter contrariè opponuntur, quæ ex iis qualia nominantur: vt, iuſtum & iniuſtum, candidum & atrum. Non autem in omnibus qualitatibus vel qualibus id contingit. Rubro enim aut pallido, aut aliis intermediis, nihil eſt contrarium.

SECVNDA EST:

Ἐπιδέχεται δὲ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὰ ποιά.

COL. *Recipiunt intenſionem & remiſſionem qualia.*

ARG. Qualia ipſa gradus ſuſcipiunt, ac magis talia, minúſve dicuntur.

Hoc eſt, ſola qualia aptè cohærent cum his aduerbiis magis & minus, ratione intenſionis ac remiſſionis, quam qualitates per ipſa deſignatæ patiuntur; non omnia tamen. Nam hæc proprietas non extenditur ad figuras, vt Ariſtoteles declarat.

Intendi, eſt augeri per ſimilem qualitatem in eadem parte ſubiecti. Propter talem intenſionem calidum aliud alio magis minúſve calidum dicitur. Caloris enim vis in alio augetur, in alio minuitur, vt ipſe ſenſus iudicat. Quinetiam in eodem corpore calor aliàs maior, aliàs minor ineſt.

Ita ſunt, lucis, colorũ, & pæne omniũ qualitatum gradus, etiam notitiarũ, virtutũ & affectuum. In eodẽ enim homine amor eiuſdẽ rei aliàs ardentior, aliàs frigidior cõſpicitur; quod hoc verſu ſignificatum eſt: *Intrat amor mentes vſu, dediſcitur vſu.*

Eiuſdem propoſitionis quoque notitia illuſtrior eſt ſeni Ptolemæo, quàm iuueni.

TERTIA EST:

Ὅμοια δὲ ἢ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται.

COL. *Similia aut diſſimilia aliqua in ſolis qualitatibus reperiũtur.*

ARG. Similia diſſimiliáq. per qualitates ſolas dicuntur.

Quæ eſt horum Ariſtotelis verborum ſententia?

Vult Ariſtoteles ſubiecta ſimilia dici aut diſſimilia, ſecundum ſolas qualitates: quòd illæ proximum ſint fundamentum, primúmque ac proprium ſubiectum ſimilitudinis diſſimilitudiníſve. Et proinde, quæcumque ſimilia aut diſſimilia extra qualitates appellantur, non ratione ſui, ſed ratione qualitatum, quas in ſe habent, eiuſmodi appellationem obtinere.

Quid eſt ſimilitudo?

Similitudo (teſte Boëthio) eſt rerũ diuerſarũ eadẽ qualitas.

Quid eſt diſſimilitudo?

Diſſimilitudo eſt diuerſa rerum qualitas.

Quæ deſcriptiones veræ ſunt, ſi non ſimpliciter, ſed figuratè accipiantur: de qua acceptione in fine primi lib. diximus: ita enim ſunt exponendæ: Similitudo, eſt relatio inde naſcens, quód plures qualitates eiuſdem ſpeciei in diuerſis ſubiectis cernantur. Diſſimilitudo verò inde, quód diuerſæ ſecundum ſpeciem qualitates in aliquibus ſubiectis inhæreant: vt, duo cygni, ſimiles ſunt ratione ſuarum albedinum, ſiue hæ albedines æqualiter fuerint intenſæ, ſiue non. Neque enim hîc de tam perfecta abſolutáque ſimilitudine agitur, quàm in libro de Generatione, vbi negatur ſimile poſſe agere in ſimile. Coruus autem & cygnus, homo auarus, & alter prodigus, diſſimiles ſunt. Atque ita de aliis.

Quid poſtulat ſimilitudo, & quid diſſimilitudo?

Similitudo qualitates eiuſdem ſpeciei; diſſimilitudo verò qualitates ſpecie differentes poſtulat. Pluribus erat opus, vt quantitates æquales aut inæquales dici poſſent; vt ex iis quæ ſuperiùs de quantitate dicta ſunt, manifeſtum eſt.

Quis eſt vſus proprietatum, & aliorum de qualitate dictorum?

Ad qualitatis propriam rationem declarandam omnia ſpectant: aptiſſimè enim, commemoratis iam proprietatibus, qualitatis natura (quatenus in ſummo genere fieri poteſt) explanatur, quód vniuerſæ ſecundum communem dialecticorum ſententiam ſolis qualitatibus conueniant.

Præterea maxima eſt vtilitas cognitionis qualitatum, neque vllum rerum ordinem tam refert probè cognitum habere, quàm iſtũ, quód latiſſimè pateat. Nulla eſt enim ſubſtantia, nulla ferè quantitas, in qua non plurimæ qualitates cernantur. Deinde ex hoc loco, & Rhetores formulas laudum ac vituperationum, variarúmque probationum materiam petunt. Hinc & definitiones virtutum ac vitiorum, artium & ſimilium rerum facillimè conficiuntur.

Quid eſt in qualitatibus, quod, propriè dictis differentiis non occurrentibus, earum vicem commodè ſupplere poſſit?

Differentiæ qualitatum quando propriis deſignari nominibus non poſſunt, commodiſſimè per ſubiecta qualitatum denotantur. Sicut enim ſubſtantiarum diſcrimina ex accidentibus conficimus; (nam maluam ab abſinthio figura & ſapore diſcernimus) ſic rurſus accidentia diſcernuntur per ſubiecta; ita mutuas operas tradunt inter ſe accidentia & ſubiecta. Eſt igitur obſeruandum in definiendis accidentibus, in qua re ſingula hærere poſſint. Quæ obſeruatio multorum accidentiũ ſuppeditabit differentias. Clarum enim eſt, alia propria corporum eſſe, vt colorem, ſaporem, atque formam: alia

propria animi: vt religionem, eruditionem atque temperantiam.

Poſſemus igitur (exempli cauſſa) temperantiam ita definire, vt dicamus eam virtutem eſſe voluntati inhærentem, quæ illam refrenat, & intra rectæ rationis terminos cohibet, in iis quæ ad victum & generationem pertinent, expetendis.

TRANSITIO.

Hactenus de qualitate & qualibus ſit dictum. Nunc reliquas ſex categorias breuiter cum Ariſtotele perſtringamus.

DE CAETERIS SEX CATEGORIIS.

POTERANT reliquæ categoriæ, quas pauciſſimis abſoluit Ariſtoteles, ſub relatis ſiue ad aliquid comprehendi. Sed quia placuit veteribus decem categorias ſtatuere, ſequemur & nos illorum auctoritatem: iſtud interim admonentes, non tam neceſſitatis, quàm diſtinctionis cauſſa ſequentes categorias à relationum communi genere, magno veterum conſenſu ſeiunctas eſſe & ſeparatim tractatas: cùm enim infinitæ ſint relationũ varietates, iudicauerunt antiqui, ſi in certas claſſes diſtribuerentur, clariorem fore earum tractationem, & confuſionem magna ex parte minuendam.

Quid eſt actio?

Actio eſt relatio agentis ad patiens.

Quid eſt paſſio?

Paſſio eſt relatio patientis ad agens.

In quo differt actio à productione actiua; & itẽ paſſio à paſſiua productione?

Conſtat multũ intereſſe inter actionem & productionem actiuam; item inter paſſionem & paſſiuam (vt vocant) productionem; licèt hæc inter ſe ferè ſint connexa: Nam actio reſpicit ipſum patiens; productio verò actiua effectum in patiente productum. Verbi gratia, dum ignis aquã calfacit, relatio ignis ad aquam eſt actio, nempe calfactio actiua: & contrà, relatio aquæ calfactæ ad ignem eſt paſſio, quæ dicitur paſſiua calfactio. Relatio verò ignis ad calorem in aquam productum, eſt productio actiua, ſeu effectio; & relatio caloris producti ad ignem ipſum, dicitur productio paſſiua. Fatetur enim & vulgus, ignem producere calorem, non aquam: aſt in aquam agere, non in calorem. E diuerſo autem calorem ab igne produci, aquam verò ab igne pati; eò quòd ab ipſo illi quippiam imprimatur. Non autem dicitur actiua productio aut paſſiua, quaſi ad actionis paſſioníſve pertineat categoriam, ſed quia actiuis verbis vel paſſiuis exprimitur.

In quas partes primùm diuiditur actio?

Diuiditur actio in actionem animæ & corporis.

Quid eſt actio animæ?

Quam anima ipſa exequitur: vt eſt digeſtio actiua, nutritio, ſenſus perceptio, & intellectio actiua.

Quid

Quid eſt actio corporis?

Quæ ſine alia re intermedia, vel corpori, vel proprio eius accidenti conuenit: vt ſectio actiua, percuſſio, calefactio.

Recita ſeriem categoriæ actionis.

- ACTIO
  - Animæ
    - Vegetantis: Nutritio, Accretio, Generatio — actiua.
    - Sentientis: Viſio, Auditio, Olfactio, Guſtatio, Tactio — actiua.
    - Intelligentis: Intelligere, Velle, Nolle
  - Corporis: Percuſſio, Aedificatio, Coloratio (Denigratio, Dealbatio — actiua.), Calfactio, Exiccatio.

Quomodo diuiditur paſſio?

Diuidenda eſt ad eundē modum paſſio, quo iam diuiſa eſt actio.

Immò totidem pænè verbis diuidi poteſt paſſio, quibus diuiſa nunc eſt actio: hoc tantùm eſt obſeruandum, vt quæ vocabula in actionis categoria actiuam habebant ſignificationem, hîc paſſiuè capiantur: nam in abſtractis nominibus conſentiunt ferè hæ duæ categoriæ, ſed in concretis manifeſtam habent differentiam.

Explica multiplicem ſignificationem verbalium in io finitorum.

Abſtracta verbalia in io finita, quæ nunc actiuè, nunc paſſiuè ſignificant, tertiam frequenter ſignificationem obtinent, nec actiuam, nec paſſiuam, ſed neutram: vt exempli gratia, Intellectio præter actiuam intellectionem atque paſſiuam, quæ ſunt relationes, etiam ſignificat nonnumquam ipſius intellectus actum ſeu operationem, quæ eſt res abſoluta categoriæ qualitatis.

Sunt quæ pro tertia illa ſignificatione deſignent non qualitatem, ſed motum: Cuiuſmodi ſunt, calfactio, refrigeratio, dealbatio, denigratio, generatio, & huius generis alia.

Explica quoque latiùs propriam concretorum categoriæ actionis & paſſionis ſignificandi rationem.

Concreta harum categoriarum, ferè verba ſunt, aut participia: ſed aduertēdum, non ſemper eorum ſignificationem Grammatico generi reſpondere.

Quædam enim actiui generis paſſionem ſignificant: vt

Video	Guſto
Audio	Tango
Olfacio	Intelligo.

Nam quod videt, audit, intelligit, &c. patitur, aliquid in ſe recipiendo.

Quædam paſſiui generis, pertinent ad actionem, vt eorum quæ jam commemorauimus, paſſiua. Quod enim videtur, auditur, intelligitur, agit in vim cognoſcendi, in ea ſuam ipſius imprimens imaginem.

Quædam neutrius generis, paſſionem deſignant: vt { Vapulo / Veneo / Fio, &c.

Deponentium Verborum { Quædam deſignant actionem, { Loquor / Veſcor / Ordior, &c. — Quædam paſſionem: vt patior.

Verba communia ὁμώνυμα ſunt, actionem paſſionémque ἀμφωνύ-μως ſeu ambiguè ſignificantia: vt oſculor, veneror, &c.

An omnia verba ad alteram harum categoriarum pertinent?

Nequaquam. Quædam enim ſunt aliarum categoriarum: vt iaceo, ſedeo, ſto, &c. quæ ſunt categoriæ Situs. Item caleo, frigeo, tepeo, palleo, &c. quæ ſunt tertiæ ſpeciei Qualitatis.

Recita ex Ariſtotele duas actionis paſſioniſque communitates.

PRIOR EST:

Ἐπιδέχεται δὲ καὶ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν ἐναντιότητα.

COL. *Agere & pati repugnantiam recipiunt.*

ARG. Suſcipit ipſum agere patíve contrarietatem.

Hoc eſt, Actiones inter ſe ſunt contrariæ, & Paſſiones inter ſe. Neque enim vult Ariſtoteles actionibus paſſiones contrarias eſſe; hoc namque falſum eſt: cùm actioni paſſio relatiuè, non autem contrariè opponatur. Et hanc ſententiam ſatis declarant exempla Ariſtotelis, qui dicit: Calefacere & refrigerare, calefieri & refrigerari, eſſe contraria; nimirum per accidens, ratione qualitatum contrariarum, per agentia in diuerſis ſubiectis effectarum. Et quia non omnes qualitates ab agente effectæ contrariæ ſunt, vt pallor & rubor, ac ſimiles nullum habent cõtrarium; idcirco non omnes actiones paſſionéſve ſunt contrariæ. Neque etiam ſolæ, cùm & ſubſtantiis conueniat per accidens contrarium habere: vt elementis: Item Ioanni albo & Petro nigro, & aliis permultis.

POSTERIOR EST:

Ἐπιδέχεται καὶ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον.

COL. *Recipiunt etiam magis & minus.*

ARG. Gradus quoque ſuſcipiunt, vt magis atque minus dicantur.

Quæ quidem cõmunitas, ſicut etiam prior, non conuenit actioni aut paſſioni per ſe, verùm per accidens tantùm, ratione videlicet qualitatum magis vel minus ſuſcipientium, quæ ab agentibus efficiuntur, & à patientibus recipiuntur. Dum enim dicimus vnum ignem magis calefacere, & alium minus; & cùm dicimus vnam aquam magis refrigerare & aliam minus; iſta verba, calefa-

cere

cere & refrigerare, aptè coniunguntur cum aduerbiis magis & minus intenſionem remiſſionémq. ſignificantibus, non quidem propter relationes quas propriè ſignificant, ſed propter qualitates quas ab agentibus effici, & à patientibus recipi denotant.

Sunt ne aliquæ actionis paſſioniſque proprietates?

Solent Dialectici nonnullas hoc loco commemorare, è quibus hæc vna ad iſtarum relationum naturam declarandam videtur aliquid habere momenti; videlicet, Quòd actio & paſſio perpetuò aliquem motum comitentur.

DE CATEGORIA VBI ET QVANDO.

Quid eſt Vbi?

Vbi, eſt relatio locati ad locum, vel loci ad locatum.

Quid eſt Quando?

Quando, eſt relatio rei quæ tempore menſuratur ad tempus ipſum; vel temporis ad rem tempore menſuratam.

Quomodo diuiditur Vbi & Quando?

Diuiditur vtrumque in actiuum & paſſiuum, prout hæ relationes nunc actiuo verbo continere, menſurare; nunc paſſiuo, contineri, menſurari, exprimuntur: vt relatio Socratis ad locum quò continetur, eſt Vbi paſſiuum; & contrà, relatio loci ad Socratem quem continet, eſt Vbi actiuum.

Ad eũdem modum relatio Socratis ad tempus quo menſuratur, eſt Quando paſſiuum: & è diuerſo, temporis quod Socratis durationem menſurat, relatio, reſpectu Socratis, eſt Quando actiuum.

Quomodo diuiduntur vlterius Vbi actiuum & Vbi paſſiuum?

Vtrumque Vbi, tam actiuum quàm paſſiuum, diuiditur in compoſitum & ſimplex. *Quid eſt Vbi compoſitum?*

Quod conſiſtit inter locum & locatum corpus: Ita enim corpus à loco circumſcribitur, vt vna eius pars in vna parte; & alia in alia parte loci ſit; ſic vt propter corporis locati partes, continentis loci latera neceſſariò à ſe mutuo ſeiungantur. Hoc modo quantitates corporeæ, & ſubſtantiæ his imbutæ ſunt in loco: atque iſtud vocant, loco circumſcribi.

Quid eſt Vbi ſimplex?

Quod conſiſtit inter loci punctum & rem indiuiduam in eo exiſtentem: vt relatio ſecundum quam angelus vel animus eſt in indiuiduo loci puncto: Item ea relatio qua indiuiduus loci punctus angelum vel animum hominis dicitur continere.

Explica ſimiliter quid ſit Quando ſimplex & Quando compoſitum.

Quando ſimplex, eſt relatio rei indiuiduo tempore exiſtentis ad ipſum tempus indiuiduum: vt relatio angeli ad inſtans. Quando compoſitum, eſt relatio rei diuiduo aliquo tempore exiſtentis ad tempus diuiduum; vt relatio hominis ad annum.

Recita ſeriem categoriæ Vbi.

- Vbi
  - Paſſiuum
    - Compoſitum
    - Simplex.
  - Actiuum
    - Compoſitum
    - Simplex.

Recita ſeriem categoriæ Quando.

- Quando
  - Paſſiuum
    - Compoſitum
    - Simplex.
  - Actiuum
    - Compoſitum
    - Simplex.

DE CATEGORIA SITVS.

Quid eſt Situs?

Situs eſt relatio partium corporis inter ſe, quam ratione loci vel naturalis vel fortuiti, in quo collocatæ ſunt, habent.

Quotuplex eſt Situs?

- Duplex eſt:
  - Quidam naturalis,
  - Alter fortuitus.

Quid eſt ſitus naturalis?

Situs naturalis, eſt relatio partium corporis inter ſe, quam ratione loci naturalis, in quo collocatæ ſunt, habent: vt ſitus ſecundum quem naturaliter caput dicitur eſſe ſurſum, reſpectu aliorum membrorum, etiam ſi fortè homo capite deorſum ſteterit, pedibus in cælum erectis. Situs brachiorum in vtroque latere, aurium circa tempora, & ita de ſimilibus.

Quid eſt ſitus fortuitus?

Situs fortuitus, eſt relatio partium corporis inter ſe, quam ratione fortuiti loci, in quo collocatæ ſunt, habent: vt ſtatio, ſeſſio, accubatio, poſitio manuum ſuper caput, &c.

Quæ ſubiecta potiſſimum denominantur ab eiuſmodi ſitu?

Huiuſmodi ſitus, licèt propriè conueniat partibus inter ſe collatis, frequentius tamen integra ipſa denominare ſolet. Potiùs enim dicimus hominem ſedere, ſtare, iacere, quàm has aut illas partes.

Recita ſeriem categoriæ Situs.

- Situs
  - Naturalis
    - Capitis ſurſum
    - Ventris in medio
    - Pedum deorſum, &c.
    - } hic, ille.
  - Fortuitus
    - Seſſio
    - Statio
    - Accubatio
    - Situs pedum ſurſum.

DE CATEGORIA HABITVS.

Quid eſt Habitus?

Habitus eſt relatio corporis & potiſſimùm humani, ad ea quibus indutũ eſt aut ornatũ, vel è diuerſo, horũ ad illud.

Quare addis in deſcriptione (& potiſſimùm humani?)

Quia natura cæteris animantibus, quantum ad veſtes & arma pertinet, prouidit.
- Quibuſdam ſunt pro veſtibus pili, hirſutique villi.
- Aliis duram cutem, aliis teſtas, aliis ſquamas, aliis alia veſtimentorum loco conceſſit natura.
- Tauros cornibus armauit: Leones vnguibus.
- Apris fulmineos dedit dentes.
- Elephantos præter cutem & molem, promuſcide quoque muniuit.
- Delphinis teli vice pinnas addidit.
- Hiſtricem ſpinis.
- Raiam aculeis defendit.
- Gallis calcar affixit.
- Columbis pernicitate proſpexit.
- Quibuſdam venenum teli vice tribuit.
- Alia aliter communiuit.

Solum hominem nudum produxit, imbecillem, tenerum, inermem, molliſſima carne, læui cute. Nihil vſquam in membris eius, quod pro veſtitu vel armis ad pugnam & violentiam datum videri poſſit: Sed pro omnibus huiuſmodi (quod multo præſtantius eſt) donatus eſt mente & oratione, atque manibus plurimarum artium miniſtris, quibus ſibi parare queat, quæcumq. ad corporis ſui tuendam ſalutem neceſſaria ſunt munimenta, à quibus præſentis categoriæ relationes oriuntur. Nihilominus bruta quoque animantia nonnumquam ab hominibus eiuſmodi vel ornantur vel armantur indumentis: vt equi phaleris, ſimiæ tunicellis, canes torquibus: quod ſi fiat, non minus inter eiuſmodi animantia & ſua indumenta vel ornamenta, quàm inter homines & ſuas veſtes, intercedet habitus relatio.

Quotuplex eſt habitus?

Ex deſcriptione conſtat duplicem eſſe:

Videlicet
- Indumenti, quo habetur aliquod indumentum domeſticum aut militare.
- Ornamenti, quo aliquid ad ornatum habetur: quo modo plurima habent mulierculæ,

Quæ ſua caudato veſtigia ſyrmate verrant.

Recita ſeriem categoriæ Habitus.

- Habitus
  - Indumenti
    - Domeſtici
      - Pileatio
      - Tunicatio
      - Induſiatura
      - Calceatio, &c.
    - Militaris
      - Loricatio
      - Galeatio
      - Gladij accinctio.
  - Ornamenti
    - Annulatio
    - Coronatio
    - Redimitio mitræ, &c.

Sic de poſterioribus quatuor categoriis ſcholæ docent.

Non ignoramus hæc multo aliter nonnullos tractaſſe, vt videlicet Vbi, Quando, &c. ad circumſtantias rhetoricas referantur.

Sed quia hæc tractandi ratio non modò craſſior eſt, minúſque limata, quàm dialecticæ poſtulat ſubtilitas (quòd categoriarum inducere videatur confuſionem, abſoluta cum relatis permiſcens) verùm intempeſtiua quoque eſt hoc loco; conſultò eam, vt Rhetoricæ magis conuenientem, prætermiſimus.

Licet enim Rhetorica & Dialectica inter ſe arctiſſimo deuinctæ ſint vinculo, adeò vt vna ſine altera prorſus manca ſit & imperfecta; (vt nos docent plurima excellentium virorum exempla, qui, tametſi acutiſſimè doctiſſiméque cogitare poſſint, tamen propter dicendi exercitationem neglectam, minimè ſunt ad ſcribendum, vel ad orationem coram multitudine aut coram eruditis viris habendam, idonei. Itaque dolendum eſt, harum cõiunctiſſimarum artium in huius florentiſſimæ Academiæ 4. Pædagogiorum exercitationibus, natura earum reclamante, factam eſſe diuulſionem) ſunt nihilominus his artibus ſua cuique præcepta & documenta, quorum tractatio nequaquam eſt confundenda.

TERTIA PARS,

VOCVM QVARVNDAM OBSCVRIORVM (QVAS POSTPRAEDICAMENTA VOCANT) INTERPRETATIONEM CONTINENS.

DOCTRINA huius partis plana eſt atque facilis; nihil enim habet præter Grammaticam vocabulorum aliquot obſcurorum enarrationem: ob idque ab Ariſtotele, poſtquam abſoluit doctrinam categoriarum, adiecta eſt: vt moneret in omni diſputatione atque oratione claritati atque perſpicuitati, quatenus rei quæ tractatur natura patitur, ſeruiendum eſſe.

Explica

Explica igitur quid poſtprædicamentorum nomine intelligant dialectici.

Nominant dialectici poſtprædicamenta, voces quaſdam obſcuriotis ſignificati, quarum explicationem poſt abſolutas categorias tradidit Ariſtoteles.

Quotuplicia ſunt poſtprædicamenta?

Poſtprædicamenta ſunt quintuplicia, videlicet { Oppoſita, Prius, Simul, Motus, Habere.

Liceret ne his poſtprædicamentis alia addere?

Plura addere nullum fuerit nefas: ſed huius non eſt inſtituti, aliorum præter hæc, quæ ab Ariſtotele ſunt poſita, tractationem perſequi.

DE OPPOSITIS.

De qua oppoſitione agit hoc loco Ariſtoteles?

Hîc non agitur de oppoſitione enuntiationum, de qua in ſequẽti libro περὶ ἑρμηνείας dicetur, ſed tantùm de oppoſitione ſimplicium, ſiue vocum, ſiue rerum: qualis eſt inter patrem & filium, albedinem atque nigredinem, & alia huiuſmodi.

Quo modo definiuntur repugnantia, quæ comparatione oppoſitorum, rationem generis aut magis communis obtinent?

Repugnantia ſunt, quæ de eadem re ſingulari affirmari eadem ratione non poſſunt.

Vt, homo & aſinus, album & nigrum, pater & filius.

Quomodo diuiduntur repugnantia?

Repugnãtia vulgò diuiduntur in { Oppoſita & Diſparata.

Quæ dicuntur opponi?

Opponi ea dumtaxat volunt, quæ ſic repugnant inter ſe, vt neutrum eorum cum vllo alio ſimiliter pugnet.

Quo nomine appellat Cicero ea quæ vulgò nominantur oppoſita?

Quæ nos oppoſita vocamus, Ciceronem in Topicis contraria appellaſſe conſtat. Boëthius autem quarto commentariorum, quibus Topica Ciceronis enarrauit libro, oppoſitorum nomen hoc loco commodius eſſe putat, & ea quæ à Græcis τὰ ἐναντία, à Cicerone verò aduerſa nominantur, contraria potius quàm aduerſa appellari oportere exiſtimat. Cæterùm quandoquidem de re controuerſia nulla eſt, in vſu verborum faciles eſſe debemus, quatenus ſermonis puritas non violetur. Nos Boëthium ſequimur, propter ſcholarum conſuetudinem, quæ in iſtis vocabulis eam quam probat Boëthius ſignificationem confirmauit.

Oppoſita

Oppoſita igitur ſunt, album & nigrum, pater & filius, viſus & cæcitas, bonum & non bonum. Album enim, licèt non albo opponatur, nulli tamen eodem modo ſeu eodem repugnantiæ genere repugnare inuenietur quo repugnat nigro. nec è diuerſo, nigrum alij, ſicut albo, aduerſatur: nulli enim alteri contrariè: & ita de ceteris. Vnde planum eſt, idem pluribus oppoſitum eſſe poſſe, ſecundum diuerſa oppoſitionis genera.

Quot ſunt genera oppoſitorum?

Quatuor,
- ὡς τὰ πρός τι,
  RELATA: vt, duplum & dimidium.
- ὡς τὰ ἐναντία,
  CONTRARIA: vt, bonum & malum.
- ὡς στέρησις καὶ ἕξις,
  PRIVANTIA: vt, cæcitas & viſus.
- ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις,
  CONTRADICENTIA: vt, ſedet & non ſedet.

Quomodo definit Ariſtoteles oppoſita relata?

Ὅσα μὲν οὖν ὡς τὰ πρός τι ἀντίκειται, αὐτὰ ἅπερ ἐστὶ, τῶν ἀντικειμένων λέγεται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς αὐτά.

PER. Ac ea quidem contraria, quæ cum aliquo conferuntur, quicquid ipſa ſunt, ad contraria referuntur, aut quoquo modo aliter ad ea affecta ſunt.

COL. *Oppoſita relata ſunt, quæ quicquid ipſa ſunt, oppoſiti eſſe dicuntur, aut quoquo modo aliter ad ea affecta ſunt.*

ARG. Quæ vt ea quæ ſunt ad aliquid, opponuntur, (ſunt) ea quæ id quod ſunt, oppoſitorum, aut alio aliquo modo ad illa dicuntur.

Hoc eſt, Oppoſita relata ſunt voces, quæ ex ſua ſignificatione ad ſe mutuo vel in genitiuo vel alio caſu referuntur. Vt duplum, id quod eſt, alterius dicitur: Item pater, filius: dominus atque ſeruus.

In quo conſiſtit relatorum oppoſitio?

Conſiſtit relatorum oppoſitio ſecundũ Boëthium in hoc, quód non dicantur de eodem, comparatione eiuſdem, ſecundum idem, & eadem ratione.

An iam recitata Ariſtotelis definitio aperit, in quo propriè conſiſtat relatorum oppoſitio?

Non explicat, ſed eſt potius regula quædam vtilis ad cognoſcendum, quænam ſint ad eum modum oppoſita, docens ea ſemper eſſe correlatiua: In omnibus enim & ſolis relatis ſe mutuò reſpicientibus inuenitur relatorum oppoſitio.

Recita

Recita contrariorum definitionem.

C o l. *Contraria (alio nomine aduerſa) ſunt oppoſita, quæ ſub eodem genere poſita, maximè à ſe mutuo diſtant, eidem ſubiecto capaci viciſſim inſunt, à quo mutuo ſe expellunt, niſi alterum inſit à natura.*

L o v. Contraria ſunt oppoſita, quæ poſita ſub eodem genere, maximè à ſe inuicem diſtant, eidem ſubiecto ſuſcepticio viciſſim inſunt, à quo ſe mutuò expellunt, niſi alterum inſit à natura.

Vt, calor & frigus, ſpecies ſunt eiuſdem generis, vtpote qualitatis quæ tactu percipitur, & ita ſecundum ſuam naturam repugnãt, vt nulla alia ſub eodẽ genere poſita magis repugnent; & cuicumq; ſubiecto alterum ineſt, eidem alterum ineſſe poteſt viciſſim, ſic vt vno cedente, alterũ ſuccedere poſſit, ſeruata tamẽ exceptione quam ponit Ariſtoteles: nam igni viciſſim ineſſe non poſſunt calor & frigus, quòd ei calor inſit à natura, hoc eſt, tam arcta coniunctione, vt eum ab igne permanente nulla vis naturalis ſeparare poſſit.

Diſtribue contraria in ſuas ſpecies.

Τῶν ἐναντίων
- Τῶν μὲν οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον.
- Τῶν δὲ ἔστι τι ἀνὰ μέσον.

P e r. Contrariorum
- quædam ſunt talia, vt inter ea nulla media interiecta ſint.
- quædam verò ſunt talia, vt in medio eorum aliquid ſit collocatum.

C o l. *Contrariorum*
- *alia ſunt contraria* τὰ ἄμεσα, *id eſt, medio carentia: vt ægritudo & ſanitas.*
- *alia ſunt contraria* τὰ ἔμμεσα *.i. medium habentia: vt album & nigrum.*

Contrariorum
- Alia ſunt contraria immediata: Vt, paritas & imparitas.
- Alia ſunt contraria mediata: Vt, album & nigrum.

Recita definitionem contrariorum medio carentium.

Ὅσα δὲ τῶν ἐναντίων τοιαῦτά ἐστιν, ὥστε ἐν οἷς πέφυκε γίνεσθαι ἢ ὧν κατηγορεῖται ἀναγκαῖον αὐτῶν θάτερον ὑπάρχειν, τούτων οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον.

P e r. Quæ autem aduerſa ſunt eiuſmodi, vt neceſſe ſit alterum ineſſe in iis in quibus natura inſunt, aut de quibus dicuntur, inter ea nulla media interiecta ſunt.

C o l. *Contraria medio carentia ſunt eiuſmodi, vt neceſſe ſit alterũ ineſſe in iis in quibus natura inſunt, aut de quibus dicuntur.*

A r g. Contraria immediata ſunt, quæ talia ſunt, vt ipſorum alterum neceſſariò rebus iis inſit in quibus aptum eſt fieri, aut de quibus prædicatur.

Hoc eſt, Contraria immediata ſeu medio carentia ſunt contraria, quorum alterum ſemper de quouis ſubiecto ad ipſa ſuſcipienda apto verè affirmari poteſt: vt quilibet numerus aut par eſt, aut impar. *Recita definitionem contrariorum quæ medium habent.*

Ὧν μὴ ἀναγκαῖον θάτερον ὑπάρχειν τούτων ἀνὰ μέσον ἐστί τι πάντως.

P e r. Quorum non eſt neceſſe ineſſe alterum, in medio illorum aliquid eſt collocatum.

C o l. *Contraria medium habentia ſunt, quorum non eſt neceſſe alterum ineſſe in quibus natura inſunt, aut de quibus dicũtur.*

A r g. Contraria mediata ſunt, quorum alterutrum ineſſe neceſſe non eſt.

Hoc eſt, Contraria medium habentia ſunt contraria, quorum vtrumque abeſſe poteſt ab eo ſubiecto quod ad ipſa ſuſcipienda eſt idoneum: cuiuſmodi ſunt albedo & nigredo. Neque enim cuilibet ſubiecto ad albedinem aut nigredinem ſuſcipiendam apto, neceſſe eſt albedinem ineſſe aut nigredinem, ſed poteſt ei ineſſe pallor, flauus color, &c. Et huiuſmodi corpus, cui neutrum contrariorum ineſt, ab Ariſtotele μέσον, id eſt, medium vocatur.

Medium itaque in contrariis eſt, ſubiectum ad ipſa ſuſcipienda aptum, de quo tamen neutrum verè poteſt affirmari: cuiuſmodi medium eſt paries ruber inter albedinem & nigredinem. Hinc planum eſt, non ob hoc contraria dici habere medium, quòd omnia formam habeant mediam. Licèt enim id in multis cernatur, vt in extremis vitiis & pleriſque qualitatibus tertiæ ſpeciei, non tamen omnibus id contingit; quod facilè oſtendi poteſt: neque enim inter iuſtitiam & iniuſtitiam, quæ contraria ſunt medium habentia, vlla eſt interiecta forma. *Recita definitionem priuantium.*

C o l. *Priuantia ſunt oppoſita, quæ in eodem ſubiecto aliquo verſantur tempore a natura definito, eóque ordine, qui viciſſim retrò commeare non poteſt.*

L o v. Priuantia ſunt, quæ verſantur circa quippiam idem, tempore à natura definito, ſic vt commutatio fieri non poſſit.

Pro quibus ſumitur huius definitionis definitum?

Definitum priuantia (quemadmodum habitus & priuatio, quæ ſimul

ſimul ſumpta idem quod definitum valent) capitur pro illis quæ propriè & peculiari quodam modo talia ſunt, hoc eſt, quæ ſic ſe habent vt ex habitu fieri queat priuatio, non autem contrà. Euiuſmodi autem ſunt, quorum alterum eſt priuatio tollens naturalem aliquam vim: vt viſus & cæcitas ſunt hoc loco Priuantia, quia ſunt oppoſita, quæ verſantur circa quippiam idem, puta circa oculum, ſic vt mutua commeatio fieri non poſſit.

Explica latiùs & clariùs iam recitatam definitionem

Priuantia ſunt oppoſita quæ verſantur circa quoduis idem numero ſubiectum, tali ordine, vt ab vno procedatur ad aliud, non contrà; idque tempore à natura conſtituto, & niſi alterum inſit à natura.

Cur ponitur in definitione iſta pars (tempore à natura definito?)

Ponitur ad declarandum non ſemper ſubiecto ad priuantia ſuſcipienda apto alterum ineſſe: catulo enim ante nonum diem neque ineſt viſus, neque cæcitas.

Cur iſta pars ponitur (niſi alterum inſit à natura?)

Iſta pars (niſi alterum inſit à natura) neceſſariò additur: Nam tactus & priuatio tactus circa nullum idem verſantur, quia tactus ineſt omni animali ac ſemper; eiúſque naturæ ita inſitus eſt, vt nullum priuationi ſibi reſpondenti in eodem ſubiecto locum relinquat: & proinde non eſt hîc viciſſitudo habitus & priuationis.

Quid eſt verſari circa quoduis idem numero ſubiectum?

Eſt tali vinculo priuantia inter ſe connexa eſſe, vt de nullo poſſit dici vnum, de quo eodem numero non ſit reliquum dici aptum. Sic viſus nulli ineſſe poteſt, quod non idem ad ſuſcipiendam cæcitatem ſit idoneum.

Declara aliquid excludi per iſtam partem, quæ verſantur circa quoduis idem numero ſubiectum, quod per reliquas partes non excluditur.

Non verſantur circa quoduis idem quædam contradicentia, quibus definitionis reliquæ partes conuenire videntur: album enim & non album ſi referantur ad cygnū, habent fieri circa ipſum ordine in quo non eſt regreſſus, tempore à natura definito: nam poſteaquam conſtituto à natura tempore, albus eſt cygnus, numquam erit non albus: ſed non habent fieri circa quoduis idem; nam non album dicitur de Deo, de angelis, & multis aliis, de quibus album dici nequit.

Recita definitionem contradicentium.

C O I. *Contradicentia ſunt, in quibus nihil, quod verè medium ſit, reperiri poteſt.*

L O V. Contradicentia ſunt, quorum per ſe medium nullum eſt.

Hoc eſt, Contradicentia ſunt, vna eadémque vox ſemel affir-

mata & ſemel negata, quæ ſic expreſſa tam latè extenditur, vt nihil ſit in rerum natura, de quo altera eius pars non verè dicatur; & ita diſſident eius partes, vt nulli eidem rei ſingulari tribui queant. Cuiuſmodi voces ſunt, homo & non homo; item, currens & non currens: Quicquid enim in rerum natura exiſtit, vel homo eſt, vel non homo. Similiter, Quicquid in rerum natura eſt, vel currens, vel non currens verè dicitur; atque neque homo & non homo, neque currens & non currens, eidem rei ſingulari, propter ſuam oppoſitionem, tribui queunt.

Quid hoc loco dicitur medium?

Medium hoc loco dicitur, res ſingularis exiſtens, de qua duo aliqua verè affirmantur vel negantur: vt inter album & dulce, medium eſt hoc lac, & hoc fel; quorum iſtud quidem medium negationis, illud verò appellatur medium affirmationis.

Explica latiùs, in quibus oppoſitis inueniatur medium, & in quibus non.

Omnibus oppoſitis commune eſt, non habere medium affirmationis, ſaltem comparatione eiuſdem, eadém.que ratione; ſed ſolis contradicentibus proprium eſt, ſecundum ſe nullum omnino nec affirmationis, nec negationis pati medium: nam aliquid eſt, quod neque album eſt neq. nigrum: aliquid etiam quod neque ſanum ſit, neque ægrum. Non enim dicuntur contraria quædam medio carere, quia nullum penitus medium habent; ſed quia nullum medium negationis, quod alterutrius ipſorum ſit capax, habere competientur.

Similiter quippiam inuenias, quod nec pater ſit nec filius, nec cæcum nec viſu præditum: Sed nihil prorſus exiſtit, quod neque currat neque non currat; aut quod neque ſit homo neque non homo; & ita de cæteris contradicentibus, ſiue verbo, ſiue nomine exprimantur.

Cur adiicitur definitioni iſta particula (per ſe?)

Particulam (per ſe) adiectam volunt, vt excludatur, rationis particeps & non homo, ſubſtantia & accidens, creator & creatura, aliáque eius generis, quæ aut oppoſita non ſunt, ſed diſparata tantùm, aut ſi ſint oppoſita, quòd non habeant medium, non contingit illis per ſe, hoc eſt, ratione ſuæ oppoſitionis, ſed alia peculiari ratione.

DE PROPRIETATIBVS CONTRARIORVM.

Cur potius contrariorum, quàm aliorum oppoſitorum proprietates commemorantur ab Ariſtotele?

Inter quadruplicia oppoſita prius enumerata, frequentiſſimus eſt vſus contrariorum: ideo Ariſtoteles eorum tradit proprietates ſeu conditiones, vt magis innoteſcant.

Quot ſunt proprietates contrariorum ſecundum Ariſtotelis doctrinam?

Quinque.

Recita

Recita primam proprietatem.

Prima proprietas duas habet partes, quarum iſta eſt prior:

Ἐναντίον δέ ἐστιν, ἀγαθῷ μὲν ἐξ ἀνάγκης κακόν.

P E R. Bono autem malum aduerſum eſt neceſſariò.

C O L. *Bono malum contrarium eſt neceſſariò.*

A R G. Malum bono neceſſariò contrarium eſt.

Cuius ſenſus eſt: Neceſſariò ſi alicui bono quippiam contrarium fuerit, illud erit malum. Vel (vt apertius dicatur) quicquid contrarium eſt bono, illud eſt malum: vt, temperantia bona eſt & naturæ conueniens; intemperantiam igitur, quæ illi contraria eſt, malam eſſe & à natura alienam, neceſſarium eſt.

Non tamen omni bono aliquid eſt contrarium: vt viſus & viſio ad bonum oculi eiúſque perfectionem ſpectant; quibus tamen nihil eſt contrarium. Intellectus quoque & intelligibiles ſpecies, & intelligendi actus, bona quædam ſunt animi, nullum penitus contrarium habentia; ídque in pluribus aliis licet reperire. Non igitur omni bono aliquod eſt contrarium malum, neque id ſignificant proprietatis verba; ſed omne id quod bono contrarium fuerit, eſſe de genere malorum. Et quemadmodum non omni bono aliquid eſt contrarium, ſic nec omne malum contrarium habet. Priuationes enim bonorum malæ ſunt, quibus tamen nihil opponitur contrariè.

Altera verò pars eſt:

Κακῷ δὲ, ὁτὲ μὲν ἀγαθόν ἐστιν ἐναντίον, ὁτὲ καὶ κακόν.

P E R. Malo verò aliàs bonum, aliàs malum aduerſum eſt.

C O L. *Malo aliàs bonum, aliàs malum contrarium eſt.*

A R G. Malo interdum bonum, interdum malum contrarium eſt.

Hoc eſt: Non omne id quod malo eſt contrarium, eſt bonum; ſed eidem malo aliquando contrarium eſt vnum quod bonum eſt, & alterum quod eſt malum: vt, timiditati contrariè opponitur non ſolùm fortitudo, ſed etiam temeritas: auaritiæ non ſolùm liberalitas, ſed & prodigalitas contraria eſt.

Recita ſecundam proprietatem.

Ἔτι τῶν ἐναντίων οὐκ ἀναγκαῖον ἂν θάτερον ᾖ, καὶ τὸ λοιπὸν εἶναι.

P E R. Deinde aduerſorum ſi alterum ſit in rerum natura, non eſt neceſſe eſſe alterum.

C O L. *Contrariorum ſi alterum ſit in rerum natura, non eſt neceſſe eſſe alterum.*

A R G. Non neceſſarium eſt, ſi contrariorum alterum eſt, & reliquum eſſe.

Hoc eſt: Non eſt neceſſarium, ſi vna qualitas contraria ſit, al-

teram eſſe: Nam ſi omnes ſint ſani, ſanitas quidem erit, morbus verò non erit. Similiter, ſi omnia ſint alba, albedo quidem erit, non autem nigredo.

Quorſum conducit huius proprietatis cognitio?

Diſtinguit hæc proprietas ea quæ denominantur contraria: cuiuſmodi ſunt ſanitas & ægritudo, albedo & nigredo: ab oppoſitis relatis: vt ſunt pater & filius, dominus & ſeruus; quæ ſimul eſſe natura, dictum eſt priùs

Recita tertiam proprietatem.

Μὴ ἐνδέχεται δὲ ἅμα ἀμφότερα τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν.

Per. Non poſſunt autem ſimul ambo eidem ineſſe.

Col. *Non poſſunt contraria ſimul ambo eidem ineſſe.*

Arg. Fieri non poteſt, vt ambo ſimul eidem inſint.

Hoc eſt, Fieri non poteſt, vt duo contraria de eadem re ſingulari ſimul verè affirmentur: Nam ſi Pantaleon eſt ſanus, vt ſimul langueat, fieri non poteſt.

An hæc proprietas ſolis conuenit contrariis?

Nequaquam: Nam illis eſt cum reliquis omnibus oppoſitorum generibus communis.

Recita quartam contrariorum proprietatem.

Δῆλον δὲ, ὅτι καὶ περὶ τὸ αὐτὸ εἴδει, ἢ γένει πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία.

Per. Atque etiam illud perſpicuum eſt, in iis quæ ſunt eiuſdem ſpeciei vel generis, exiſtere ſolere contraria ea quæ aduerſa diximus.

Col. *Contraria in iis quæ ſunt eiuſdem aut ſpeciei, aut generis, ſolent exiſtere.*

Arg. Patet etiam & circa idem aut ſpecie aut genere contraria fieri ſolere.

Hoc eſt, Omnia contraria aut tantū verſantur in ſubiectis vnius eiuſdémque ſpeciei, aut tantùm in iis ſubiectis quæ eidem generi ſubiiciuntur. *Quid eſt fieri circa idem ſpecie?*

Fieri circa idem ſpecie, eſt vnius tantummodo ſpeciei ſubiectis poſſe inhærere. Subiectis, inquam, eiuſdē ordinis, hoc eſt, proximis aut ſaltem æquè propinquis. Sic moralis iuſtitia & iniuſtitia in hominibus dumtaxat inhærere comperiuntur, qui omnes eiuſdē ſunt ſpeciei. *Quid eſt fieri circa idem genere?*

Fieri circa idem genere, eſt poſſe inhærere ſubiectis non tantùm vnius ſpeciei infimæ, ſed etiam diuerſarum ſpecierū, ſub vno eodémque genere contentarum: conferendo rurſus ſubiecta proxima cum proximis, aut remota cum aliis æquè remotis. Vnde accidit eadem contraria ſub vtroq. membro contineri cum diuerſis ſubiectis comparata. Nam albedo & nigredo habent fieri circa idem ſpecie; ſi referantur ad proxima ſubiecta, quæ ſunt ſuperficies: Omnes namque ſuperficies eiuſdem ſunt ſpeciei. Si verò ad

vltima

vltima ſubiecta referantur, fieri habent circa eadem genere; nam circa corpora quæ in categoria ſubſtantiæ collocantur: omnis en im color proximè in ſuperficie ſubiicitur; huius verò interuentu in corpore ad ſubſtantiæ categoriam pertinente, cuius varias eſſe ſpecies. ex categoria ſubſtantiæ palam eſt

Cur omiſit Ariſtoteles tertiam partem, videlicet, aut circa idem numero?

Rectè Ariſtoteles omiſit iſtam tertiam partẽ; nam nulla contraria vni ſingulari ſubiecto, quod idem numero dicitur, ſunt addicta.

Recita quintam contrariorum proprietatem.

Ἀνάγκη δὲ πάντα τὰ ἐναντία ἢ ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι, ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις γένεσιν, ἢ αὐτὰ γένη εἶναι.

PER Poſtremo omnia contraria quæ diximus aduerſa, vel in eodem genere, vel in contrariis generibus ſita ſunt, vel ipſa genera ſunt neceſſariò.

COL. *Omnia contraria vel in eodem genere, vel in contrariis generibus ſita ſunt, vel ipſa ſunt genera neceſſariò.*

ARG. Cõtraria inſuper omnia aut eodẽ in genere, aut cõtrariis in generibus eſſe, vel ipſa genera eſſe neceſſe eſt.

Vt, Album & nigrum in eodem genere ſunt, vtpote colore: iuſtitia verò & iniuſtitia ſub contrariis generibus, nempe virtute & vitio. At bonum & malum (ſecundum quorundam veterum opinionem, qui ea ſtatuebant ſumma genera) non ſunt in genere, ſed aliquorum ipſa ſunt genera.

Explica latiùs diſtinctionem membrorum iſtius proprietatis.

Membra iſtius proprietatis, ſi tantùm ratione diſtinguantur, omnia vera ſunt, eorúmque diſtinctio in promptu eſt. Sin verò re ipſa diſtinguere velis, vt ex Ariſtotelis declaratione videtur faciendum, vltimum accipiendum erit ſecundum receptam Ariſtotelis tempore Pythagoricorum ſententiam, qui tantùm ponebant duas rerum ſeries, vnam bonorum, alteram malorum; in quibus ſumma genera erant bonum & malum. Dicentur autem ea eſſe in eodem genere, quæ eidem generi proximè ſubiiciũtur. Ea verò in contrariis generibus, quæ contrariis generibus proximè ſubiiciuntur. Ad quorum priorem ordinem naturalia; ad poſteriorem verò moralia contraria referre ſolent.

Quis eſt vſus oppoſitorum?

Prodeſt oppoſitorum cognitio atque diſtinctio, vt rectiùs intelligantur ea loca tractatus categoriarum, in quibus contrariorum mentio eſt facta: cuiuſmodi eſt iſte: Quantitati nihil, qualitati verò aliquid contrarium eſſe. qui locus vt veritatem habeat, de cõtrariis propriè ſumptis, cuiuſmodi nunc definita ſunt, accipi debet; non de cõtrariis impropriè & latè ſumptis: quomodo contrariorum nomen vſurpauit Ariſtoteles, cùm dixit in Phyſicis (vt habet vulgata verſio) in omni genere quandã eſſe primam contrarietatem.

Valet etiam oppoſitorum cognitio ad Topica rectiùs intelligenda: nam inter locos dialecticos oppoſitum, omnéſque eius formæ recenſentur.

DE MODIS PRIORIS.

Quot ſunt modi Prioris?

SIGNIFICATIONES ſeu modi Prioris ſunt quinque, quatuor quidem, quos ante Ariſtotelem alij tradidere; quintus verò, quem ipſe Ariſtoteles adiecit.

Recita primum modum Prioris.

Πρῶτον καὶ κυριώτατον. λέγεται ἕτερον ἑτέρου πρότερον κατὰ τὸν χρόνον.

PER. Primum genus (ſ. prioris) & aptiſſimum tempore.

COL. *Primum genus eſt, & aptiſſimum tempore.*

ARG. Primò & propriiſſimè dicitur prius tempore.

Sic Socrates tempore prior fuit Ariſtotele.

Recita ſecundum modum Prioris.

Δεύτερον δὲ τὸ μὴ ἀντιστρέφον κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν.

PER. Alterum quod non viciſſim conſequens eſt, cùm rei ſtatus exquiritur.

COL. *Secundò prius dicitur, à quo non retrò commeat conſecutio, cùm rei ſtatus exquiritur.*

ARG. Secundò, id quod non conuertitur eſſendi conſequentia.

Vt, Vnum prius eſt duobus. Exiſtentibus enim duobus, conſequens eſt vnum eſſe, & non contrà.

Quid eſt eſſendi conſequentia?

In qua quòd vnum exiſtat, alterum quoque exiſtere infertur: vt cùm dico, Duo homines ſunt, ergo vnus homo eſt. Item, homo eſt, ergo animal eſt. Et hæ conſecutiones non ſunt reciprocæ, neq. viciſſim commeant: quia tametſi ſequatur, homo eſt, igitur animal eſt; non tamen è diuerſo concludere licet, ſi animal eſt, ideo hominem eſſe. Similiter rectè ſequitur, duo homines ſunt, igitur vnus homo eſt; non autem è diuerſo, vnus homo eſt, igitur duo homines ſunt.

Quæ dicuntur conſequentiæ reciprocæ?

In quibus ſicut ex antecedente conſequens, ſic ex conſequente antecedens ſequitur: vt, Pater eſt, ergo filius eſt: & è diuerſo, filius eſt, ergo pater eſt. Sic, numerus eſt, ergo binarius eſt: & vice verſa, binarius eſt, ergo numerus eſt.

Recita tertium modum Prioris.

Τρίτον δὲ καὶ κατά τινα τάξιν πρότερον λέγεται.

PER. Tertio, quodam ordine prius appellatur.

COL. *Tertiò, prius quodam ordine appellatur.*

ARG. Tertio modo, ordine quodam dicitur prius.

Vt in

Vt in Grammatica, elementa priora ſunt ſyllabis: in Rhetorica exordium prius eſt narratione.

Recita quartum modum Prioris.

Ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα, τὸ βέλτιον καὶ τιμιώτερον, πρότερον τῇ φύσει δοκεῖ.

P E R. Extra cæteros quæ enumerata ſunt genera, quod melius eſt, & in maiore pretio, id prius naturæ ordine videtur.

C O L. *Quarto prius dicitur, quod melius eſt, & maiore pretio.*

A R G. Præterea id quod eſt præſtabilius honorabiliúſve, prius natura eſſe videtur.

Hoc eſt: Id prius altero eſt, quod alteri dignitate antecellit: Sic Imperator rege prior eſt, Rex duce, Dux milite, Conſul ſenatore, Homo muto animante.

Recita quintum modum Prioris.

Δόξειε δ' ἂν καὶ παρὰ τοὺς εἰρημένους, ἕτερος εἶναι προτέρου τρόπος. τῶν γὰρ ἀντιστρεφόντων κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, τὸ αἴτιον ὁπωσοῦν θατέρῳ τοῦ εἶναι, πρότερον εἰκότως τῇ φύσει λέγοιτ' ἄν.

P E R. Eſt etiam præterea aliud eius genus. Eorum enim quæ viciſſim retrò commeant in argumentatione de ſtatu rei tractanda; quod cauſa eſt quomodocumque, cur ſit alterum, id rectè prius natura ordine dicitur.

C O L. *Eorum quæ viciſſim retrò commeant in argumentatione exiſtendi, id prius eſſe dicitur, quod cauſſa eſt quomodocumque, cur ſit alterum.*

A R G. Videbitur autem & vltra dictos alius quidam eſſe prioris modus: eorum enim quæ eſſendi conſequentia conuertuntur, alterum quod eſt cauſa quouis modo vt alterum ſit, prius natura non incongruè dici poteſt.

Vt, Lux lumine eſt prior: nam ſi lux ſit, lumen quoque eſſe conſequitur: & vice verſa, Si lumen ſit, lucem eſſe neceſſarium eſt. Lux autem luminis eſt cauſa, vt in Phyſicis docetur.

Quot ſunt modi Poſterioris?

His quinque modis Prioris, totidem reſpondent modi Poſterioris, ſecundum communem Dialecticæ regulam, quæ habet, Tot modis dici vnum oppoſitorum, quot modis dicitur reliquum.

Fieri ne poteſt, vt idem prius ſit atque poſterius reſpectu eiuſdem?

Dubium non eſt, quin aliquid poſſit eſſe prius altero primo modo, & eodem poſterius quarto modo. Hominibus enim natu grandioribus & dignitate inferioribus priores & poſteriores ſunt iuniores qui illos dignitate ſuperant, & ab iis ætate ſuperantur.

Recita verſiculos quibus ad memoriam iuuandam modorum prioris ordo comprehenſus eſt.

Tempore, natura, prius ordine, dic & honore;
Et cauſa effectis dicitur eſſe prior.

Quis eſt vſus modorum prioris?

Eò potiſſimùm referuntur iſti prioris modi, vt rectiùs intelligamus id quod dictum eſt, oppoſita relata eſſe ſimul natura; quandoquidem ea quæ priora ſeu poſteriora ſunt, ſimul eſſe nequeunt, & relatum vnum altero non eſt prius niſi quarto modo, qui planè improprius eſt, & omnium modorum, teſte Ariſtotele, alieniſſimus.

DE MODIS SIMVL.

Quot enumerantur apud Ariſtotelem modi ſeu ſignificationes Simul?

Tres.

Recita primum modum Simul ſecundum Ariſtotelis doctrinam.

Ἅμα δὲ λέγεται, ἁπλῶς μὲν καὶ κυριώτατα, ὧν ἡ γένεσις ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ.

PER. Simul autem ſunt ea omnino & propriè, quorum ortus in eodem tempore eſt.

COL. *Omnino & propriè ea ſimul eſſe dicuntur, quorum ortus in eodem eſt tempore.*

ARG. Simul ea ſimpliciter propriiſſiméque dicuntur, quorum generatio eſt tempore in eodem.

Sic gemelli ſunt ſimul.

Recita ſecundum modum Simul.

Φύσει δὲ ἅμα, ὅσα ἀντιστρέφει μὲν κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, μηδαμῶς δὲ αἴτιον θάτερον θατέρῳ τοῦ εἶναί ἐστιν.

PER. Natura verò ſimul ſunt ea quæ reciprocantur illa quidem in argumentatione quæ ex ſtatu rei ducitur, ſed neutiquam alterum cauſa eſt ortus alteri.

COL. *Secundus modus eſt, quo ſimul eſſe dicuntur ea quæ reciprocantur illa quidem in argumentatione, qua ſi vnũ ſit, alterum eſſe concluditur; ſed neutiquam alterum cauſſa eſt ortus alteri.*

ARG. Natura verò ea dicuntur ſimul, quæ eſſendi quidem conſequentia cùm conuertantur, neutrum tamen, vt ſit alterum, cauſſa eſt.

Vt, duplum & ſimplum ſimul ſunt natura: Nam ſi duplum ſit, ſimplum eſt; & ſi ſimplum ſit, eſt duplum: nec vnum eſt cauſſa cur ſit alterum. Similiter dominus & ſeruus ſecundum hanc ſignificationem ſunt ſimul; nam & exiſtendi conſecutio inter illos re-

los reciprocatur, & neuter alterius eſt cauſa: neceſſariò enim ſequitur, Si dominus eſt, ſeruum quoq. eſſe: & è diuerſo, Si ſeruus eſt, dominum eſſe. neque ſerui dominus, neque domini ſeruus eſt cauſſa.

Recita tertium modum Simul.

Καὶ τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ἀντιδιῃρημένα ἀλλήλοις, ἅμα τῇ φύσει λέγεται.

PER. Atque etiam ea quæ ex eodem genere quaſi ex altera parte diuidendo reſpondent, ſimul natura eſſe dicuntur.

COL. *Dicuntur etiam ſimul ea eſſe, quæ ex eodem genere, quaſi ex altera parte diuidendo reſpondent.*

ARG. Præterea quæ eiuſdem generis diuiſione ſibi opponuntur, ſimul eſſe dicuntur natura.

Hoc eſt: Dicuntur hoc modo eſſe ſimul, quæ eiuſdem diuiſionis ſunt membra: vt, homo & beſtia in diuiſione animalis: Item, quantitas continua, & quantitas diſcreta, quæ tamquam diſtincta membra ſumuntur in eadem diuiſione, ſpecies quantitati proximè ſubiectas complectente.

Recenſe verſiculos ad horum modorum memoriam iuuandam à dialecticis olim excogitatos.

Tempore dico ſimul, quorum generatio nunc eſt;
Quæ conuertuntur, dicimus eſſe ſimul.
Suntque ſimul ſpecies genus idem diſtribuentes.

Poſſéntne modi Simul in minorem numerum contrahi?

Poſſent: tres enim iam commemorati modi rectè ad duos reuocantur, hoc pacto:

- Simul
  - Tempore
  - Natura:
    - Inter quæ reciprocatur exiſtendi conſecutio, & neutrum alterius eſt cauſſa.
    - Duæ ſpecies, in quas genus aliquod diſtribuitur.

Quis eſt vſus modorum Simul?

Conferunt hi modi ſimul ad ea quæ priùs dicta ſunt, perfectiùs cognoſcenda. Tertius quidem ad omnem diuiſionem generis in ſuas ſpecies ſub ſe proximè contentas. Secundus, ad ſecundam proprietatem Ad aliquid, ſeu Relatorum, (hic enim explicatur quæ propriè ſint ſimul natura.) Primus verò ad cognoſcendum, quòd ea quæ ſunt diuerſa, non ita repugnant, quin poſſint ſimul eſſe tempore, ſiue eiuſdem ſint categoriæ, ſiue diuerſarum.

DE

DE MOTVS GENERIBVS.

OB id (vt arbitrantur quidam , non abſurdè) agit Ariſtoteles hoc loco de motu , vt indicet nullius ex ſuprà commemoratis ſummis generibus ipſum eſſe ſpeciem: quamquam non deſunt qui ad actionis paſſionisque ordinem verba & nomina verbalia motus ſignificantia pertinere putent. quod quàm ſit doctrinæ Ariſtotelicæ conſentaneum, relinquo aliis diſcutiendum : nam curioſa de eiuſmodi argutiis diſputatio non eſt præſentis inſtituti.

Quot ſunt motuum ſpecies?

Κινήσεώς ἐστιν εἴδη ἕξ: γένεσις, φθορά, αὔξησις, μείωσις, ἀλλοίωσις, καὶ ἡ κατὰ τόπον μεταβολή.

COL. *Motus ſex ſunt genera: Ortus, Interitus, Acceſſio, Deceſſio, Commutatio, & Loci mutatio.*

ARG. Motus ſex ſpecies ſunt:
- Generatio
- Corruptio
- Accretio
- Decretio
- Alteratio
- Ea mutatio quæ loco accommodatur.

Quid eſt generatio?

Eſt motus à non eſſe ad eſſe.

Quid eſt corruptio?

Eſt motus ab eſſe ad non eſſe.

Expone quid ſit accretio & decretio.

Accretio, eſt motus quo quantitas fit maior.

Decretio, eſt motus quo quantitas fit minor.

Quid eſt alteratio?

Eſt motus quo quippiam nouam acquirit qualitatem : vt, Calfactio, refrigeratio, dealbatio.

Quid eſt loci mutatio?

Loci mutatio, eſt motus quo quippiam ex vno loco in alium transfertur.

Quorſum prodeſt iſta motuum diſtributio?

Eò prodeſt in primis, vt motuum varietate cognita, rectiùs perfectiùſque intelligatur is locus in tractatu categoriæ ſubſtantiæ, vbi dicit Ariſtoteles, Subſtantiam ſui mutatione ad contraria ſuſcipienda aptam eſſe: quæ quidem mutatio, alteratio eſt, quinta motus ſpecies. Præterea etiam hac breui & plana motuum expoſi-

expoſitione, via munitur ad Phyſicam diſciplinam, in qua fuſiſſimè motuum natura & propria ratio explicatur.

DE MODIS HABENDI.

VErbum Habere, in omnibus linguis latè vagatur, ita vt variæ res atque multiplices non modò Latinè aut Græcè, verùm etiam in cuiuſuis alterius generis ſermone haberi dicantur; veluti membra corporis, res contentas, attributa, veſtes, ornamenta, vxores, maritos, ſecundum vulgatam & receptam loquendi conſuetudinem, haberi dicimus.

Quotuplices igitur res ab Ariſtotele haberi dicuntur?

Octuplices: videlicet,

- *Qualitas*: vt ſcientia & virtutes.
- *Quantitas*: vt magnitudo ſeptem pedum.
- *Ea quæ circa corpus ſunt*: vt tunica, vel gladius.
- *Aliquid in corporis parte*: vt in manu annulus aureus.
- *Pars*: vt pes, vel manus.
- *Contentum*: vt, modius grana tritici, aut lagena vinum habet.
- *Res poſſeſſa*: vt domus, vel ager.
- *Vxor aut vir.*

Sed hic modus omnium maximè improprius videtur Ariſtoteli: nam qui hoc modo habet, etiam habetur; quod aliis modis non contingit.

Recita verſiculos ordine continentes varias illas res quas Ariſtoteles haberi dicit.

Affectum, quantum, veſtitum dic velut aurum,
Membrum, contentum, poſſeſſio, vir mulierem.

Quæ eſt vtilitas iſtius rerum quæ haberi dicuntur expoſitionis?

Prodeſt diſtinctio modorum τοῦ ἔχειν, ſeu habendi, ad categoriam habitus, aliáſque perfectiùs intelligendas: nam tertius & quartus modus ad habitus categoriam pertinent; ab huius enim categoriæ relatione dicimur habere, tum ea quæ circa corpus exiſtunt, vt veſtem vel gladium; tum ea quæ in corporis parte ſunt, vt in digito annulum.

Ad quam categoriam referuntur reliqua habendi genera?

Reliqua habendi genera alius alio, plerique εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρός τι, ſeu ad aliquid referunt; alij contrà diſputant; ſed fugienda eſt otioſa ſubtilitas. Quare ſuperſedendum videtur anxia inquiſitione, vtrum in eandem aliquam communem rationem omnes habendi ſignificationes incidant, nec ne; & ſi non incidant, ad quas categoriarum claſſes ſinguli pertineant modi. Satis ſit tertium & quartum citra controuerſiam ad eandem categoriam (vti iam dictum eſt) pertinere.

OMNIVM QVAE IN CATEGORIIS HACTENVS tradita ſunt (ad iuuandam puerorum memoriam) breuis comprehenſio.

In Categoriarum libro ab Ariſtotele tractantur

- Antecedentia categorias
  - Definitio
    - Aequiuocorũ, Vniuocorum, Denominatiuorum. — Hinc diſcitur vocũ ſimplicium varietas & triplex prædicatio,
      - Aequiuoca à diſciplinis reiiciẽda,
      - Vniuoca, Denominatiua: — Philoſophicæ.
  - Diuiſio
    - Vocũ, Rerũ — Hinc noſcitur à categoriis arcendas eſſe orationes: Item quæ in eadem, quæ in diuerſis ſint categoriis, &c.
  - Regula
    - Quando alterum, &c. Diuerſorum gen. &c. — Hæ docent categorias non debere permiſceri, & quæ ſit rerũ eiuſdem categoriæ inter ſe cognatio.
- Categoriæ quæ generatim diuiduntur in
  - Subſtantiam — Quæ in primã & ſecũdã diuiſa, ſex proprietatibus explicatur, oſtenſo vſu: vt in ſequentibus quoq; fit.
  - Accidens
    - Abſolutum
      - Diuiſionis capax: vt eſt Quãtitas, quę bipartitò diuiſa, tribus proprietatibus explicatur.
      - Diuiſionis expers. vt eſt Qualitas, quæ ſpecies 4. proprietates tres habet cum vſu.
    - Relatum — Gręcè τὸ πρός τι, vulgo Ad aliquid. Quod Ariſtoteles duabus definitionib[9], cõmunitatibus duabus, & totidẽ proprietatibus explicat. Sub relatis reliquas ſex categorias (quas breuiſſimè Ariſtoteles perſtrinxit) cõprehẽdere licet.
- Sequentia categorias
  - Oppoſita
    - Relata, Cõtraria, Priuãtia, Contradicentia.
      - Carentia medio, Habẽtia medium.
      - quæ quinq; proprietatibus explicantur. Cognita oppoſitorũ natura, quædã proprietates Subſtantię, Quantitatis, Qualitatis, &c. meliùs intelliguntur.
  - Prius
    - Tẽpore, Natura, Ordine, Dignitate, Cauſſà. — Horũ vſus eſt ad 2. proprietatẽ relatorũ pleniùs intelligendã, tum etiam, ad declarandã harũ vocũ multiplicẽ acceptionem.
  - Simul
    - Tempore
    - Natura — quæ reciprocantur, & alterũ nõ eſt alterius cauſſa, quæ idem genus diuidunt.
  - Motus, cuius explicatis 5. ſpeciebus, intelligitur ſubſtantiã ſui mutatione, hoc eſt alteratione, recipere cõtraria.
  - Habere, cuius explicatis 8. modis, noſcitur 3. & 4. ad categoriam habitus pertinere.

COM-

COMPENDIARIA DEFINIENDI DIVIDENDIQVE RATIO.

ETsi apud Ariſtotelem nihil hîc de definiendi diuidendíve ratione ſequitur (nam categoriis liber περὶ ἑρμηνείας apud eum coniunctus eſt) nos tamen opportunum duximus, hoc loco definiendi diuidendíque doctrinam breuiter perſtringere, ſine qua mutilata nobis videbatur ſimplicium verborum, in qua hactenus laboratum eſt, tractatio; eius præcipua vtilitate, quæ maxima eſt, ſilentio prætermiſſa. Neque enim vlla eſt Dialectices pars in qua magis laborandum eſſe arbitrantur omnes eruditi, quàm in ſingulis rebus atque vocibus rectè, preſſè atque appoſitè definiendis; propterea quòd error, quamlibet in definiendo exiguus, breui fit ingens, procedente diſceptatione. Quod ſi rectè ſit ab exordio definitum, omnia certiora exiſtunt, clariora & intellectu faciliora.

Poſtquam verò quid vnumquodque ſit, commoda definitione eſt declaratum; proximum eſt, vt quotuplex ſit exquiratur, & apta partium enumeratione, quàm latè pateat, oſtendatur. Id enim magnoperè conducit ad rei quæ tractatur, naturam dilucidè patefaciendam: oratio quoque hac ratione efficitur copioſior, dum generis latè patentis ſingulæ ſpecies ſeorſum & nominatim recenſentur. Cauſſa igitur, quæ nos ad hunc locum de definiendi atque diuidendi ratione tractandum impulit, breuiter expoſita, ad rem ipſam veniamus, & primùm quæ ad definiendi rationem pertinent, declaremus.

Quid eſt Definitio?

Definitio, eſt nominis vel rei explicatio.

Quotuplex eſt definitio?

Duplex eſt definitio { Nominis & Rei.

Quid eſt nominis definitio?

Nominis definitio eſt qualiſcumque vera nominis ſeu figuræ, ſeu phraſis interpretatio. pertinétque hoc definiendi genus ad grammatici potius quàm ad Dialectici munus.

Sumit enim Dialecticus à Grammatica ſermonem proprium, purum, perſpicuum, ſine ambiguitate aliquid certi ſignificantem.

Itaq; non putandum non eſt, nominis definitione ſolam nominis ſimplicis aut compoſiti etymologicam interpretationem contineri; cuiuſmodi iſta eſt, Solſtitium eſt ſolis ſtatio. Complectitur enim hoc definitionis genus etiam phraſis & figuratæ locutionis in quauis lingua atque materia dilucidam & eruditam explanationem.

Quis

Quis eſt uſus definitionis nominis?

Ob hanc cauſam præceperunt Dialectici de nominis definitione, vt ipſa diſputatio, ſublato obſcuritatis vitio, magis eſſet perſpicua: plurimum namque lucis allaturum eſt diſputationi, ſi propria earum linguarum, vnde orta eſt controuerſia, phraſis explicetur; & ſi veluti inter ſe paciſcantur diſputaturi, quo ſenſu & ſimplicibus & coniunctis verbis vti debeant; alioquin ſæpe accidit etiam in diſputationibus ſuſceptis de rebus grauiſſimis, vt alter alterum verbi amphibolia ludificet. Sic Pelagius, teſte beato Auguſtino, nomen gratiæ ad varias ſignificationes referendo, Catholicis imponere ſtudebat. Rectè quoque Cicero Epicurum tanquam Protea aut Vertumnum inſimulat, quòd vocabulo voluptatis, nunc hoc, nunc illud intelligens, ſine diſtinctione vteretur.

Quid nominis vocabulo hoc loco accipiendum eſt?

Nominis vocabulo hoc loco accipienda ſunt in primis quælibet vocabula tam ſimplicia quàm iuncta ſeu compoſita; deinde illæ phraſes & figuratæ orationes, ſine quarum expoſitione diſputationis claritas conſtare non poteſt.

Quotuplex eſt definitio nominis?

Eſt multiplex definitio nominis: Decem autem genera recenſent multi, quorum

PRIMVM EST,

Quod Græci κατὰ λέξιν dicunt: quando videlicet vocem ignotam alia notiore interpretamur: vt, Ἀρετὴ Græcè, Latinè eſt virtus: Ἄνθρωπος eſt animal ſurſum ſpectans: Antichriſtus dicitur, qui eſt contra Chriſtum: Amen Hebraicè, Græcè γένοιτο, vel τετελεσμένον ἔστω, Latinè eſt, firmum ſit, vel fiat. Quod quidem definitionum genus apud eos qui Grammaticam docent, eſt frequentiſſimum.

SECVNDVM,

Κατὰ διαφοράν, hoc eſt, per differentiam, quando quid inter vocabula interſit, declaratur: vt odium ab ira differt, quòd ira breuis ſit, odium diuturnum. Item Tyrannus à Rege, quòd hic religioni ſtudeat moribúſque ſincerioribus ſubditorum, & tranquillitati reip. Tyrannus verò non ſubditorum, ſed ſuis vnius commodis ſtudeat.

TERTIVM,

Tertium genus eſt metaphorica nominis definitio, Græcè κατὰ μεταφοράν: Quando ſcilicet rei cuiuſpiam proprietas vocabulo non propriè, ſed figuratè ſumpto, indicatur: vt, Homo bulla eſt; Adoleſcentia eſt flos ætatis. Senectus eſt occaſus ætatis. Sic Cicero iuſtitiam definit: Iuſtitia, inquit, eſt domina & regina virtutum. Huc referuntur quæcumq. per μετωνυμίαν, μετάληψιν, συνεκδοχὴν, κατάχρησιν, & alios tropos deſcribuntur. Locum autem maximè habet hoc definiendi genus in laudationibus, vituperationibus, & iis orationis partibus quæ ad commouendos animos adhibentur.

QVARTVM,

Κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, hoc eſt, per ablationem contrarij, quan-

quando videlicet per contrarium aut priuationem definimus: vt cæcitas eſt viſus priuatio. Item, Virtus eſt fuga vitiorum, teneute Horatio: *Virtus eſt, vitium fugere; & ſapientia prima,*
Stultitia caruiſſe.——————

Hoc genere definitionis vtimur, cùm notum eſt contrarium vt, bonum eſt quod malum non eſt.

QVINTVM.

Κατὰ περίφρασιν, hoc eſt, per circumlocutionem, quæ aſciſcitur vel decoris, vel neceſſitatis cauſa: vt cùm dicimus, Euerſorem Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione Africano: & cùm Horatius Troiani belli ſcriptorem dixit, Homerum ſignificare volens.

SEXTVM.

Ὡς ἐν τύπῳ, vel ὡς τύπῳ, hoc eſt, quæ craſſo modo, & rudi (vt aiunt) Minerua, exemplo videlicet aliquo producto vocabulum exponit. Eiuſmodi definitio eſt, ſi quæratur quid ſit animal, & reſpõdeatur, vt homo. Nomen inde habet hæc definiendi ratio, quod Græci, vbi hoc genere definitionum vtuntur, inſerere ſoleant clauſulam, ὡς τύπῳ λαβεῖν, ἢ, ὡς τύπῳ εἰπεῖν.

Vt Ariſtoteles in categoriis: Ἔστι δὲ οὐσία μὲν, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, οἷον ἄνθρωπος, ἵππος.

Quod noſter interpres ſic vertit: Eſt autem ſubſtantia, vt figuraliter dicatur, homo, equus. Vbi mirum quàm ſe torqueant quidam, id genus definitionum ignorantes, qui in voce (figuraliter) ſe expedire non poſſunt. Vnde patet, huius definiendi generis cognitionem etiam ad Ariſtotelem faciliùs perfectiúſque intelligendum conducere.

SEPTIMVM.

Κατ' ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, hoc eſt, per indigentiam pleni ex eodem genere: vt, Enthymema eſt Syllogiſmus imperfectus, in quo vel propoſitio, vel aſſumptio deſideratur. Item, quadrans eſt, cui dodrans deeſt, vt ſit as. Similiter, deunx eſt, cui deeſt vnica vncia, vt ſit quoque integer as. ſic enim definiri ſolent partes aſſis.

OCTAVVM.

Κατὰ ἔπαινον, hoc eſt, per laudem: quando laudamus aliquid, vel epitheto illuſtramus: vt, Lex eſt mens, & animus, & conſilium, & diſciplina ciuitatis.

Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuncia vetuſtatis. Dialectica eſt ars artium, ſcientia ſcientiarum. Laudatio hæc videtur ridicula, ſed veriſſima eſt ſi rectè intelligatur. ſic autē intelligēda eſt: Dialectica eſt ars artium, & ſcientia ſcientiarum, hoc eſt, non dignitate antecedens, ſed vſus diffuſione; quippe cuius vtilitas ad omnes omnium ſcientiarum varietates ſeſe extendit: affert enim Dialectica lumen ad ceteras diſciplinas perfectè intelligendas, armáque ſuppeditat & ad earum ve-

ritatem fortiter propugnandam, & ad falſitatem, quæ in omni genere ſcientiarum diſcentibus inſidiatur, facilè repellendam.

Huc quoq. referuntur deſcriptiones à vituperio ſumptæ: cuiuſmodi eſt iſta Voluptatis apud Platonem deſcriptio: Voluptas eſt eſca malorum.

NONVM,

Κατ' ἀναλογίαν, hoc eſt, per proportionē: quando aliquid ſimilitudine ſeu proportione declaramus: vt, Homo eſt μικρόκοσμος, id eſt, paruus mundus: Mens eſt in homine, quod in mundo Deus: Sol eſt mundi oculus: Magiſtratus eſt lex loquens: Lex eſt anima ciuitatis: Caput eſt arx corporis. Cæterùm in hac definiendi forma ferè fit, vt totum cum toto, partes cum partibus conferantur, & ſingulis rerum ſimilium nomina tribuantur: veluti ſi quis ex partium corporis humani ſimilitudine ciuitatis partes deſcribere velit, Magiſtratum caput ciuitatis: Milites, humeros aut pectus: opifices, manus ciuitatis: otioſos locupletes (qui tametſi nihil facere videantur, tamen ſunt reip. ad eam pecunia, quando opus eſt, iuuandam, vtiles) ſtomachum, aut ventriculum ciuitatis, ei ἀναλογικῶς appellare licebit.

DECIMVM,

Κατ' ἐτυμολογίαν. Hoc definiendi genus apud Ariſtotelē σύμβολον, apud Ciceronem notatio, apud Quinctilianum originatio dicitur. Huius definiendi generis exempla ſunt, Focus quòd omnia foueat dictus eſt, ſecundum Ouid. in Faſtis. Iuſtitium eſt iuris ſtatio. Hæreticus eſt falſi dogmatis religioni aduerſantis elector; nam αἵρεσις eſt ſecta & electio propriæ doctrinæ. Huiuſmodi Athenis quatuor erant, Academica, Peripatetica, Epicurea & Stoica, ex quibus aliæ promanarunt. Sic in Eccleſia, qui peculiaribus & falſis opinionibus pertinaciter adhærentes, catholicæ & orthodoxæ Eccleſiæ contemnunt auctoritatem, hæretici nominantur.

Quid eſt definitio rei?

Definitio rei, eſt oratio, quæ eſſentiam, aut cauſſas, aut partes, aut accidentia rei explicat: nam quod definitur, eſt quoddam velut complicatum, & inuolutum, quod ferè vna voce denotatur, & dicitur Græcè ὁριζόμενον, Latinè nunc Finitum, nunc Definitum: Oratio autem, quæ quid res ſit, explicat, Græcè ὁρισμὸς dicitur, Latinè Definitio.

Quot ſunt neceſſariò obſeruanda, vt definitio rei legitima ſit atque perfecta?

Tria recenſere ſolent, quæ in omni legitima & perfecta definitione obſeruari debent.

PRIMVM EST:

Ne definitio ſit anguſtior definito.

Debet enim legitima definitio omnibus conuenire, quæ ſub defini-

definito continentur. Quare malæ ſunt iſtæ definitiones: Homo eſt animal litteratum: beſtia eſt animal quadrupes.

SECVNDVM:

Ne latiùs vagetur definitio quàm definitum.

Debet enim ſoli rei definiendæ conuenire. Quare vitioſa eſt iſta definitio: Fortitudo eſt periculorum atque laborum contemptus, quippe qua piratæ, fures & latrones fortitudine eſſent præditi, quocirca ad horum in adeundis periculis nefariam audaciam excludendam, & definitionis iam commemoratæ vitium tollendum, iſta vel ſimilis particula illi eſſet addenda, rectæ rationi, ſeu honeſtati conſentaneus.

TERTIVM:

Vt ſint verba definitionis propria, perſpicua, & ſine ambiguitate, rei naturam explicantia.

Ex quo conſequitur, abeſſe debere à definitionibus ambigua, & è longinquo petita verba. Oportet enim ſemper definitionem eſſe notiorem quàm definitum.

Quartum addunt nonnulli, ſed quod ex duobus prioribus intelligitur, videlicet iſtud:

Definitionem & definitum debere inter ſe reciprocari.

Tunc autem reciprocantur, quando verè vtrumq. de altero vniuersè dicitur ad hunc modum: Omnis homo eſt animal rationis particeps: & item, Omne animal rationis particeps eſt homo.

Cur tam accuratè hoc loco de iis quæ in definiendo ſeruanda ſunt, præcipitur?

Licet de his conditionibus admonere puerile videatur, tamen non eſt prætermittendum. Sæpe enim inter definiendum etiam eruditiſſimos viros errare contingit. Notum eſt ex Laërtio in vita Diogenis, quid Platoni acciderit; qui cùm diligenter hominis definitionem reddere videretur, & definiret hominem animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallum gallinaceum, cui dempſerat plumas, in auditorium illius proiiciens, Ecce, inquit, hominem Platonicum.

Modus definiendi quis eſt?

Modus definiendi eſt, vt inuento genere, ſeu magis communi vocabulo, tot, loco veræ differentiæ, vocabula congerantur, quot ad rei naturam declarandam terminandámque ſufficiant; ita vt eorum collectio rei definiendæ toti & ſoli conueniat. Exempli cauſa, ſi quis ciuitatis definitionem contexere vellet, ſic illi progrediendum foret: Ciuitas eſt multitudo: adeſt genus. Sed nondum definitio perfecta eſt: ſi enim vaga ſit multitudo, palàm eſt non eſſe ciuitatem. Adſtringamus igitur arctiùs: Ciuitas eſt multitudo collecta. Sed nondum legitima eſt definitio: ſi enim decem aut centũ fuerint, non erit ciuitas. Iterum arctiùs

adſtringamus, Ciuitas eſt multitudo collecta ad ſtatum rerum ſuarum tuendum per ſe ſufficiens. Sed necdum perfecta definitio eſt: vt ſint enim quantumuis multi, ſed diſſideant animis, non conſulant in commune, non vitæ genere conueniant; non video quomodo ciuitas dicantur. Addamus itaque poſtremam clauſulam, vitæ genere communiúmque legum vinculo coniuncta. iam collige à capite omnia, videbis definitionem ſecundum conditiones & leges præſcriptas abſolutam, hanc videlicet: Ciuitas eſt multitudo collecta, ad ſtatum rerum ſuarum tuendum per ſe ſufficiens, vitæ genere communiúmque legum vinculo coniuncta.

Ad ſimilem modum res plurimæ definiri poterunt: ſed ſufficit viam ingenioſis & diligentibus demonſtraſſe.

Quot ſunt formæ definitionis rei?

Sex,
- Eſſentialis, — Οὐσιώδης.
- Cauſſalis, — Αἰτιώδης.
- Per correlatiuum, — πρός τι.
- Ex effectis & officiis.
- Collecta ex coaceruatione partium, — Κατὰ μέρη.
- Collecta ex accidentium coaceruatione, — Ὑπογραφή.

Ceteri plures modos recitant: nos multitudinem inanem, & memoriæ grauem, reſecandam putauimus; alij enim modi ferè in iſtis includuntur.

Quid eſt Οὐσιώδης definitio?

Οὐσιώδης ſeu eſſentialis definitio eſt, quæ conſtat ex genere & vera differentia ſpeciem efficiente: vt, Homo eſt animal rationis particeps.

Vocatur autem hoc genus definitionum eſſentiale, quòd in eo rei definiendę eſſentia diſtinctè & particulatim explicetur: vt cùm homo definitur, Animal rationis particeps. Similiter cùm definitur Virtus, habitus animi, operis boni promptitudinem afferens, vbi habitus animi genus eſt virtutis; differentia verò, afferens promptitudinem operis boni quæ à vitiis virtutem ſecernit; neque minus accidentia quàm ſubſtantiæ eiuſmodi definitionibus explanari poſſunt.

Generaliter enim hic nomine eſſentiæ vtimur pro rei natura, ſiue res ſit in categoria ſubſtantiæ, ſiue in alia quauis. Hoc definiendi genus rariſſimum eſt, longè alioqui illuſtriſſimum, idque contingit propter differentiarum inopiam, & eſſentiæ cuiuſque rei abditam rationem: & tamen hæ vel ſolæ definitiones dici merentur. Reliquæ magis declarationes ſeu expoſitiones ſunt, aut, vt vulgò in Scholis vocantur, deſcriptiones; quamquā nolumus adeò anxiè deſcriptionem à definitione ſeparari, cùm differentia frequentiſſimè confundatur.

Quid eſt Αἰτιώδης definitio?

Αἰτιώδης, vulgò Cauſſalis definitio vocata, eſt oratio, quæ rei defi-

definiendæ vel omnes, vel ſaltem aliquas cauſſas, diſtinctè & nominatim complectitur. Eſtque affinis ſuperiori; præſertim ex ea parte qua vel ex rei materia aut forma, vel ex vtraque conflatur: materia enim & forma, eius rei quæ ex ipſis conſtat, eſſentiam conſtituunt

Quomodo diſponi debent ea verba, ex quibus cauſſalis definitio conſtat?

VNO MODO,

Vt cauſſa in recto de ſuo effectu enuntietur: vt cùm dicitur, Lunæ eclipſis, eſt directa interpoſitio terræ inter Solem & Lunam, in capite aut cauda Draconis poſitam.

ALTERO MODO,

Vt cauſſa obliqui caſus, inter prædicati partes incluſa, de ſuo effectu dicatur: vt Eclipſis eſt priuatio luminis lunaris ex interpoſitione terræ inter Solem & Lunam in capite aut cauda Draconis verſantem, eueniens.

Quomodo diuiditur cauſſalis definitio?

Cauſſalis definitio, ſecundum quatuor cauſſarum genera, quadrifariam eſt diuidenda.

Cauſſarum genera ſunt { *Materia* / *Forma* / *Efficiens.* / *Finis.* }

Quid eſt materia?

Materia propriè eſt, ex qua aliquid fit: vt, Pannus eſt materia veſtis; lana materia panni; ligna & lapides, materia domus.

Aliquando materia dicitur, circa quam res verſatur, aut in qua res conſiſtit: ſic color materia eſt circa quam oculus verſatur: paries autem eſt materia in qua color conſiſtit.

Quid eſt forma?

Forma eſt id à quo res ſuum nomen & propriam peculiaremque ſortitur naturam: vt eſt hominis animus, equi anima, & figura in rebus artificioſis.

Quid eſt efficiens cauſſa?

Cauſſa efficiens eſt, quæ in re efficienda operam ponit: vt veſtiarius, in veſte conficienda; & piſtor, in pane pinſendo.

Quid eſt finis?

Finis eſt id cuius gratia fit aliquid: vt corpora exercentur valetudinis gratia: Bellum fit publicæ pacis, & concordiæ cauſſa: Litterarum fines ſunt, vt noſtra vita inſtituatur ſapienter: vt in promptu ſit copia & facultas dicendi: vt animus reficiatur omni tempore, loco, & ætate; vt habet Cicero pro Archia poëta.

Ex hiſce cauſſis aut ſingulis, aut pluribus, aut etiam omnibus fiunt definitiones, quas inopia commodioris vocabuli, cauſſales appellamus.

Profer exempla ſingulorum generum definitionis cauſſalis.

EX MATERIA.

Cereuiſia, Græcè ζῦθος, eſt potus ex aqua, hordeo, & lupulo confectus.

EX FORMA.

Homo, eſt animal ex anima rationis & conſilij participe conſtans.

Animal, eſt corpus animatum ex anima ſenſu prædita conſtans. ad hunc modum illæ omnes definitiones pertinent, in quibus concretorum natura, abſtractorum adminiculo declaratur: vt cùm definiuntur qualia per qualitatem, album per albedinem; & ita de reliquis: Sunt enim qualitas atque albedo formales cauſſæ albi & qualis, ipſis natura potiores atque notiores.

Hicque definiendi modus natura quidem notior eſt, nobis autem ignotior, qui craſſiora & poſteriora faciliùs cognoſcimus.

EX EFFICIENTE.

Ira eſt (vt inquit Damaſcenus) efferueſcentia ſanguinis circa cor, ex euaporatione exuſcitationéve bilis naſcens.

Dies, eſt latio Solis ſupra terram.

Nox, eſt latio Solis ſub terra, &c.

EX FINE.

Domus, eſt ædificium ad prohibenda propulſandáque incommoda ea, quæ tum à ventis, tum ab imbribus, tum ab æſtu & frigore hominibus euenire ſolent, extructum

Homo, animal eſt ad perceptionem æternæ felicitatis deſtinatum.

Pluribus ex cauſſis vel omnibus conſtantur iſta:

Homo, eſt animal ex corpore & animo conſtans, à Deo creatũ ad perpetuam felicitatem.

Ira eſt appetitus vindictæ, ex ebullitione ſanguinis circa cor naſcens.

Eſt & hæc cauſſalis definitio apud Demoſthenem ex pluribus cauſſis:

„ ***Lex eſt Dei inuentum atque donum, decretum virorum***
„ ***ſapientum, correctio delictorum, conſultò vel inconſultò***
„ ***commiſſorum, vrbis commune pactum: ſecundum quod***
„ ***omnibus ciuibus conuenit viuere.***

Legis cauſſa efficiens.

Nam cauſſa efficiens legis, eſt (Deus) qui inſculpſit rationi noſtræ ſententias certas de moribus, quas vocant ius naturæ, vnde leges omnes naſcuntur. Proinde primùm ait (*Legem eſſe Dei inuentum atque donum*) neque enim legis vim habere debet, ſi quid conſtituitur, quod à naturali iure diſſentit: qualia ſunt, Patrem ſenem

mactare,

mactare, apud Triballos: Item, Ne vxor marito defuncto ſuperſtes ſit, apud pleroſque Barbaros. Item illa Mileſiorum lex, Nemo noſtrûm frugi eſto.

Legis materia in qua, & ſimul efficiens cauſſa.

Deinde in quo ſubiecto ſint leges, aut quibus inſcripſerit Deus, adiicit, cùm ait (*Decretum virorum ſapientum.*) Sunt igitur in hominibus prudentibus leges; horúmque decretum, cauſſa eſt efficiens imperans.

Efficientem verò cauſſam, quæ obſequens nominatur, indicant iſta verba (*Vrbis commune pactum:*) nam non ſtatim omnis ſententia de moribus lex eſt, ſed illa demum ſecundum Demoſthenem, cui ſe populus adſtrinxit: neque enim ciuiles conſtitutiones vim auctoritatémve legum ſecundum Demoſthenis ſententiam habent, niſi ſint communi populi conſenſu comprobatæ.

Sunt autem ſuæ cuique genti leges & inſtituta viuendi: hinc prouerbium eſt, Νόμος καὶ χώρα.

Apud Athenienſes publicis deteſtabantur execrationibus eos, qui viatorem de via interrogantem fefelliſſent. præclara & honeſta lex fuit, ſed nobis non eſt lex, ſaltem iure ciuili ſancita; quia talis legis obligatione noſtra ciuitas ſeſe non obſtrinxit.

Apud Perſas capitalis fuit ingratitudo; apud nos non eſt capitalis; quia Magiſtratus noſtri non conſtituerunt certam pœnam aduerſus ingratos.

Finis legis.

Adiicit finem legis, qui eſt (*corrigi vel arceri delicta.*) hoc legis officium eſt, & verus vſus, coërcere quælibet delicta, vt cuique ſuum maneat, vt nemo lædatur, vt nocentes puniantur, vt innocentes defendantur & honorentur, ne quo modo hominum inter ſe ſocietatis & charitatis rumpatur vinculum.

Ad finem quoque pertinet, cùm dicitur (*Secundùm quam omnes viuere conuenit.*) Niſi enim legibus ex æquo teneantur omnes, & potentes, & illi qui propter exiguas opes iniuriis obnoxij ſunt, magni motus exiſtunt in rebus publicis: vt, Romæ bellum ciuile exarſit, ob id, quòd Iulius contra leges petebat conſulatum. Parem igitur & æqualem vim legum in omnes eſſe oportet.

Atqui hactenus de legis definitione, quæ apud Demoſthenem extat, idcirco verboſiùs egimus, quòd videremus iuris peritos quoque eam ſuis ſcriptis paſſim inſerere.

Quid eſt definitio πρός τι?

Eſt oratio, qua quid ſit vnum relatorum, per alterum ei oppoſitum declaratur: vt, Patronus eſt qui habet clientem; Diſcipulus, qui præceptorem: Pater, qui filium: Dominus, qui ſeruum.

Quid eſt ex effectis & officiis definitio?

Eſt oratio, qua rei naturam, eius effecta & officia explicando, declarat.

Vt, Sol eſt auctor diurnæ lucis.

Luna, ſidus eſt, cuius vi fluunt ac refluunt maria.

Hæmatites, lapis eſt, qui ſanguinem ſiſtit.

Smaragdus, lapis eſt viridis, impudicitiæ impatiens.

Iuſtitia, eſt virtus, tribuens vnicuique quod ſuum eſt.

Miles, eſt perſona, auctoritate publica ad id munus delecta, vt à regione quam defendendam ſuſcepit, hoſtem ingredi conantem vi & armis arceat, vel iam ingreſſum eiiciat atque propulſet.

Huc referuntur omnes ferè omnium virtutum ac vitiorum; item ſcientiarum ac artium definitiones.

Quid eſt definitio Κατὰ μέρη?

Κατὰ μέρη, hoc eſt, partitione ſeu partium enumeratione collecta definitio, eſt oratio continens alicuius totius partes peculiares, vel omnes vel præcipuas, vel alicuius generis ſpecies: vt, Philoſophia eſt, quæ præcepta tradit de naturæ obſcuritate, de diſſerendi ſubtilitate, de vita atque moribus.

Domus eſt, quæ ex fundamento, parietibus, tectóque conſtat. Tales ſunt & hæ: Pœna legalis eſt, quæ vno ex iſtis octo modis, nempe aut damno, aut vinculis, aut verberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut ſeruitute, aut morte, infligitur.

Mundus eſt cæli & elementorum cum ſpiritibus ac corporibus, quæ intra horum ambitum continentur, aggregatio.

Explica cur dixeris partes peculiares ad hoc definiendi genus eſſe aſſumendas.

Idcirco diximus peculiares partes eſſe aſſumendas, quòd illæ partes, quas res definienda cum alia re communes habet, non ſint idoneæ ad eius definitionem conficiendam. Non enim rectè Dialectica ad hunc modum definiretur, Dialectica eſt ars inueniendi & iudicandi; quia Rhetoricæ quoque illæ partes adſcribuntur. Sed rectè Grammatica definitur eſſe ars, conſtans ex Orthographia, Proſodia, Etymologia, & Syntaxi; quandoquidem eiuſmodi partes propriæ ſunt Grammaticæ.

Cur in ſuperiori definitione adiectum eſt (vel præcipuas?)

Adiectum eſt (vel præcipuas) vt intelligatur in iis quorum multæ ſunt partes, non eſſe neceſſarium omnes enumerari, ſed ſufficere primarias recenſeri: vt, ſi corpus humanum definire libeat, ſuffecerit talis partium eius enumeratio: Corpus humanum eſt ſubſtantia ex capite ſurſum erecto, pectore, ventre, manibus atque pedibus conſtans. nam ſi omnes partes hîc enumerarentur, longior fieret oratio, quàm definitionis ratio patiatur.

Cur hæc pars poſita eſt (vel alicuius generis ſpecies?)

Adiecta fuit hæc pars in explicatione definitionis Κατὰ μέρη, quia paſſim, cùm apud iuris peritos, tum apud philoſophos mora-

les,

les, eiuſmodi definitiones obuiæ ſunt, in quibus genus nuda ſpecierum enumeratione declaratur.

Poſſent ne ad aliud definiendi genus referri illæ definitiones quæ ex partibus conſtantur?

Poſſunt huiuſmodi definitiones, præſertim quæ integrales partes continent, referri ad eam ſpeciem definitionis cauſſalis, quæ ex materia eſt. Nam partes integrales ad materiam Ariſtoteles reducendas cenſet.

Quid eſt Υπογραφή?

Υπογραφὴ, Latinè deſcriptio, eſt oratio quæ attributorum ſeu accidentium collectione, rei alicuius naturam demonſtrat, & veluti propriis quibuſdam coloribus depictam ante oculos ponit.

Quod eſt proprium munus huius definitionis?

Proprium munus huius definitionis eſt (teſte Rodolpho, cap. 5. libri primi) non, vt quid res ſit indicet, ſed vt qualis ſit, velut inſpiciendum ante oculos ponat.

IDQVE VEL BREVITER.

Vt: Ignis, eſt elementum calidum & ſiccum, & leuitate cætera omnia vincens.

Achilles, eſt vir acer, inexorabilis, regibus infenſus, liber, ſimplex, atque velox.

VEL VERBOSIVS.

Qualis eſt iſta famæ apud Maronem deſcriptio:

„ Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
„ Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo:
„ Parua metu primo, mox ſeſe attollit in auras,
„ Ingreditúrque ſolo, & caput inter nubila condit.
„ Illam terra parens ira irritata Deorum
„ Extremam (vt perhibent) Cœo Enceladóque ſororem
„ Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.
„ Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ,
„ Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
„ Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures:
„ Nocte volat cæli medio, terræque per vmbram
„ Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
„ Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti;
„ Turribus aut altis, & magnas territat vrbes:
„ Tam ficti prauíque tenax, quàm nuntia veri.

Copioſa eſt hæc famæ deſcriptio, in qua prætermiſſo definiti genere, quod eſt ſermo, tamquam ſatis noto (quod in aliis definitionibus quoque frequenter fieri ſolet) Virgilius copioſiſſimè enumerat accidentia & proprietates, adhibita poëtarum more pictura, quibus diſertiſſimè qualis ſit fama deſcribitur, cùm famam

mam ita breuiter licuiſſet deſcribere: Fama eſt ſermo latè ſparſus incerto auctore, non minus falſi quàm veri nuntius.

Quo conſilio tam prolixam in hunc locum adduxiſti famæ deſcriptionem?

Non alio conſilio, quàm vt iuuentus eam cum breuibus Dialecticorum definitionibus conferat, ne tam aridè eas ab auctoribus ſemper proponi putet: & vt videant hîc iuniores, quàm appoſitè ad artis dialecticæ normam ſummus Poëta definiuerit, & quàm concinnè ad Rhetorici artificij præſcriptionem, quod alioqui nudum & rude fuiſſet, ornarit.

Quis eſt vſus huius formulæ definiendi?

Multū hac definiendi formula vtimur in deſcriptionibus plantatum, animantium, gemmarum, elementorum, vrbium, populorum, regionum, montium, fluuiorum, fontium, & ſimilium: item ad Indiuiduorum & perſonarum diſcrimina indicanda: vt, Mitionem à Demea ſecernunt accidentia. Inter Catonem & Iulium, ex figura, habitu corporis, voce, ſtatu, greſſu, ætate, & animi affectione, aptiſſimè diſcrimen conficitur.

Sed hæc magis hiſtoricorum, oratorum ac poëtarum ſunt, quàm philoſophorum: quare ſatis de iis ſit dictum.

MONITIO.

Definitionum formulas recenſuimus varias, exemplis copioſè illuſtratas. Optimè autem conſuluerint iuuentuti præceptores, ſi in quotidianis lectionibus plurima monſtrent exēpla, & ſuos diſcipulos in iis imitandis diligenter exerceant, cùm doctè & appoſitè definire poſſit nemo, niſi eius rei vſum ſibi quendam confirmauerit. Simùlque de vtilitate eos commonefaciant: doceant in omni quæſtione ſeu facilis ſit, ſeu difficilis, cùm homines docendi ſunt, fontem eſſe totius explicationis perſpicuam & eruditam definitionem, in qua videlicet argumentorum omnis reliquæ diſputationis ſemina conſpiciantur.

Sicut enim actio in dicendo vna dominatur; adeò vt ipſi Demoſthenes primas, ſecundas, poſtremò & tertias tribuerit; ita nos in accurata & ſubtili diſputatione vnam definitionem maximè dominari, eíque iure primas, ſecundas & tertias deberi exiſtimamus.

Omnium

Omnium quæ de ratione definiendi hactenus tradita ſunt, ad iuuandam puerorum memoriam, breuis comprehenſio.

DEFINITIO

- Nominis
  - Κατὰ λέξιν, Definitio ad verbum, Grammaticis vſitatiſſima: vt Ἀρετή, i. virtus: Amen, i. fiat, vel firmum ſit.
  - Κατὰ διαφοράν, Definitio per differentiam: vt, Ira breuis, odium inueteratum eſt.
  - Κατὰ μεταφοράν, Definitio per Tropum: vt, Homo eſt bulla. Sic Apoſtoli in ſacris literis piſcatores, ſal terræ dicuntur.
  - Καθ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Definitio per negationem contrarij: vt, Malum eſt, quod non eſt bonum.
  - Κατὰ περίφρασιν, Definitio per circumlocutionem: vt Numantiæ & Carthaginis euerſor, pro Scipione Africano.
  - Ὡς τύπος, Definitio per exemplum: vt, Subſtantia eſt, vt homo: differentia eſt, vt rationis particeps.
  - Κατ' ἔνδειαν πλήρους, Definitio per indigentiam pleni: Deunx eſt, cui deeſt vnica vncia, vt ſit as.
  - Κατὰ ἔπαινον, Definitio à laude ſumpta: vt, Dialectica eſt ars artium, ſcientia ſcientiarum.
  - Κατ' ἀναλογίαν, Definitio à proportione, vel ſimilitudine: vt, Homo eſt μικρόκοσμος, minor mundus: Lex anima ciuitatis.
  - Κατ' ἐτυμολογίαν, Definitio ab expoſitione nominis ſumpta: vt, Iuſtitium eſt iuris ſtatio. Focus dicitur, quód omnia foueat.
- Rei
  - Οὐσιώδης, Definitio eſſentialis: vt, Homo eſt animal rationis particeps.
  - Αἰτιώδης, Definitio cauſſalis ex
    - Materia: vt, Cereuiſia eſt potus ex aqua, hordeo & lupulo confectus.
    - Forma: vt, Homo eſt animal, in quo conſilij & rationis particeps animus præſidet.
    - Efficiente: vt, Senatus conſultum eſt, quod ſenatus iubet atque conſtituit.
    - Fine: vt, Homo animal eſt ad perceptionem æterni boni deſtinatum.
  - πρός τι, Definitio vnius relati per alterum ei oppoſitum: vt, Dominus eſt, qui habet ſeruum.
  - Ex effectis & officiis definitio: vt, Sol eſt auctor diurnæ lucis.
  - Κατὰ μέρη, Definitio, quæ fit partium vel ſpecierũ enumeratione: vt, Homo eſt, qui conſtat ex capite ſurſum erecto, brachiis, pectore, ventre, pedibus atq. manibus.
  - Ὑπογραφική. Definitio, quæ fit accidentium coaceruatione: vt, Terra eſt elementum frigidum & ſiccum, maximáque præditum grauitate.

LEGES DEFINIENDI.

Definitio rei, debet perſpicuè definiti naturam explicare, & cum definito reciprocari. Cæterùm nominis definitio non rarò anguſtior eſt definito, & nonnumquam latiùs vagatur.

MODVS DEFINIENDI.

ſupra 115

Inuento genere, ſeu latiùs patente vocabulo, oportet veram differentiam ſeu ſpecificam inquirere, aut tot veræ differentiæ loco vocabula congerere, quot ad rei definiendæ circumſcribendam & declarandam naturam ſufficere videantur. Quare definiendæ rei in primis categoria inquiratur; qua inuenta, eò vſque deſcendendum eſt, donec genus proximum inueneris; hoc inuento, quæratur differentia; ea ſæpe formarum eiuſdem diuiſionis inter ſe facta collatione inuenietur. Verbi cauſſa: Cupis virtutem definire? Cogita eam qualitatem eſſe, deinde habitum, poſtea habitum animi; quæ omnia etiam in vitium conueniunt. denique virtutis à vitio differentiam inquire; hæc autem eſt afferens promptitudinem operis boni, qua cum proximo virtutis genere coniuncta, aptè contexitur virtutis definitio, ad hunc modum, Virtus eſt animi habitus, operis boni promptitudinem afferens.

DE RATIONE
DIVIDENDI.

ORDITVR Boëthius librum De diuiſione ab ipſius multiplici acceptione: quòd nomen (diuiſio) ſit homonymum ſeu æquiuocum, cuius non eſt vna definitio, ſed plures. Poſſet tamen generali deſcriptione diuiſionum varietas comprehendi.

Quæ eſt igitur iſta generalis deſcriptio, omnem diuidendi ſpeciem complectens?

Diuiſio eſt vocabuli magis communis in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, magis commune eſt; diuidentia verò membra minus communia.

Magis commune inquam, { Aut prædicatione, Aut continentia, Aut ſignificatione.

Magis commune prædicatione eſt, quod cum altero comparatum, de illo vniuerſè enuntiari quidem verè poteſt, non autem eidem ſubiici vniuerſè: vt eſt animal cum homine comparatum.

Magis cõmune continentia eſt, quod cum altero comparatum, plures res in ſe coaceruatas habere inuenitur quàm alterum: vt cælum continentia communius eſt aëre.

Magis commune ſignificatione vocant ὁμώνυμον ſeu æquiuocum cùm voce alterum tantùm ex eius ſignificatis denotante comparatum: vt eſt Polypus, ſi cum polypo piſce conferatur.

ADMO-

ADMONITIO.

Quia à Grammaticis vocum ſignificationes ſunt petendæ, de hoc genere diuiſionum nihil in præſentia dicendum eſt. Sed hoc admonendi ſunt diſputaturi, quicumque priuatim aut publicè verſabuntur in grauibus cauſſis: vt ſi quid in verbis diſputandæ quæſtionis inſit obſcuri vel ambigui, illud primùm certa verborum ſignificatione ſtatuta, remoueant; ſic enim tota diſputatio clarior euadet, & eodem ſenſu à diſputante & reſpondente, ſeu audiente, verba accipientur: alioqui fieri non poteſt, quin maximæ tenebræ diſputationi offundantur, & à ſcopo frequenter aberretur.

Sic enim fallere ſtuduit Catholicos (vt ſuprà monuimus) Pelagius hæreticus, vt eſt apud D. Auguſtinum, quòd aliàs aliter Gratiæ nomine vteretur, eo vno (deſperata ſæpe cauſſa) vtens perfugio.

Huius generis quoque exempla in dialogis Platonicis frequenter occurrunt.

Quot ſunt genera diuiſionum magis vulgata?

Duo.

Diuiſio { Generis in ſpecies,
Totius in partes { Subſtantiales, Integrales.

Diuiſio generis in ſpecies propriè diuiſio dicitur, & omnium artium communis eſt: vt animal in ſuas ſpecies ad hunc modum diuiditur:

Animalium aliud eſt { Homo, Beſtia.

ITEM:

Beſtiarum alia eſt { Auis, Piſcis, Animal quadrupes { Equus, Leo, Bos, &c. Animal reptile.

Hæ ſpecies deinde proprietatibus diſcernuntur: vt, Bos eſt animal quadrupes, cornutum, mugiens, &c. Neceſſe eſt autem ſpecies diſcerni vel per differentias, vel per proprietates, vel per accidentia, vel per ſubiecta in quibus hærent, vel per obiecta circa quæ verſantur, vel per cauſſàs, vel per effecta. Quocirca diligenter videndum eſt, vnde commodius diſcrimina ſumi poſſint, ad ſpecies inter ſe diſcernendas, aut genus diuidendum.

Diuiſio totius in ſuas partes propriè nominatur partitio, quo nomine eam Cicero appellat, quia partes ſeu membra ipſius rei diuidendæ complectitur.

Sic hominem in animum & corpus diuidere licet: Item, humanum

num corpus in caput, collum, pectus, cor, hepar, ventrem, &c.

Quomodo hæc diuidendi forma à ſuperiori diſtinguitur?

Superior forma inferiora colligit, de quibus diuiſum verè enunciari poteſt: iſta verò partes integrales, vel οὐσιώδεις id eſt, ſubſtantiales, quibus falsò tribueretur diuiſum, complectitur.

Quæ cautiones obſeruari debent in hac diuidendi forma?

Hîc diligenter obſeruandum eſt, quod & Cicero monet, ne partes cum ſpeciebus confundantur. Eſt autem hæc (propriè & dialecticè loquendo) inter ſpecies & partes manifeſta differentia, quód ex partibus totum confletur, ita vt ſi aliqua earum deſideretur, vel totum non ſit omnino, vel relinquatur imperfectum; quod non ita eſt in ſpeciebus & illarum genere: poſſet enim genus eſſe perfectum, vna dumtaxat eius, immò nulla exiſtente ſpecie. Præterea genus (vt modò indicatum eſt) de ſuis ſpeciebus, non autem totum de ſuis partibus verè dicitur: & homo enim & beſtia animal eſt; at homo de capite, pectore aut ventre, in proprio ſermone dici non poteſt. licet interim non ignoremus, iſtam partium & ſpecierum differentiam tam apud dialecticos, quàm apud rhetores frequenter confundi.

Præterea eſt obſeruandum, vt decorus partium ordo ſeruetur: id quod Homerus in deſcriptione πανοπλίας τοῦ Ἀλεξάνδρου egregiè præſtitit.

Poſtremò monent, partium partes vel ſpecierum ſpecies generali diuiſioni non eſſe admiſcendas, ſed vlteriùs facta diuiſione complectendas, ad hunc modum: Animalium aliud rationis particeps, aliud expers rationis: Expertium rationis aliud volúcre, aliud aquaticum, &c.

Suntne aliæ præterea diuidendi formæ?

Addunt his diuidendi formis & diuiſionem ſubiecti in accidentia: vt, Hominum alij ſunt liberi, alij ſunt ſerui. Item, hominum alij probi ſunt, alij improbi.

Præterea accidentis in ſubiecta: vt, Feritas, alia eſt tigridis, alia crocodili, &c. Candidorum, hoc lilium, illud cygnus, &c. Ad hæc accidentis in accidentia: vt, Dulcium hoc flauum eſt, illud album, &c.

Vnde ſumenda eſt diuiſionis materia?

Ex ſingulis categoriis, quemadmodum & definitionis materia ſumi debet.

Vt exempli cauſſa, ſi ſit hominis facienda diuiſio, eam ad hunc modum facere licebit: Primùm ſumendo partes ſubiectas,

I. EX SVBSTANTIA;

Ad hunc modum:

Hominum, alius eſt Socrates, alius Homerus, alius Demoſthenes, alius Herodotus, &c.

2. EX QVANTITATE.

Hominum, alius quidem procerus nimium eſt, alius verò puſillus nimis, alius denique mediam ſtaturam obtinet.

3. EX QVALITATE.

Hominum, alius liberalis, alius prodigus, alius auarus eſt.

4. Ex τῶν πρός τι, ſeu EX RELATIS.

Hominum, alius pater eſt, alius filius: alius dominus, alius ſeruus, &c.

5. EX ACTIONE.

Hominum, alius pacificè rempub. adminiſtrat, alius pro repub. bellum gerit, alius rem familiarem curat, alius aliis rebus operam dando ſuam tranſigit ætatem.

6. EX PASSIONE.

Homines partim torquentur conſcientia ſcelerum, partim aliis diuexantur afflictionibus.

7. EX VBI.

Hominum, alij ſunt in vrbe nati, alij in agris.

8. EX QVANDO.

Hominum, alij fuerunt tempore legis naturæ, alij tempore legis Moſaicæ, alij tempore Euangelij.

9. EX SITV.

Homines aut iacent, aut ſedent, aut ſtant, &c.

10. EX HABITV.

Hominum, alius exornatus eſt, alius ſine ornamentis: alius armatus eſt, alius inermis: alius veſtitus, alius nudus.

Quot ſunt conditiones ad perfectam diuiſionem neceſſariæ?

Duæ tantùm.

Prior eſt, vt membra inter ſe pugnent, vnde vitioſa eſt iſta diuiſio: Hominum alij pij, alij litterati.

Poſterior, vt membra ipſi diuiſo paria ſint & æqualia, ita vt nihil ſub diuiſo, quod non ſub membris, aut contrà, contineatur.

Addunt nonnulli tertiam, nimirum, diuiſionem debere eſſe bimembrem: verùm cùm ſæpe contingat rei diuidendæ latitudinem tantam vel talem eſſe, vt ad binarium membrorum numerum cõmodè reuocari non poſſit, nequaquam eiuſmodi conditionem inter diuidendi leges numerandam putamus.

EPILOGVS DIVISIONIS VSVM EXPLICANS.

Hactenus tradidimus diuiſionum formulas exemplis illuſtratas: reliquum nunc eſt, vt propoſitis variis exemplis, in omni diuiſionis genere diligenter exerceatur iuuentus: ſentiet talis exercitationis vtilitatem longè vberrimam.

In primis vetus dictum eſt: Qui bene diſtinguit, bene docet. Et

cet. Et in Phædro Platonis, longa diuiſionum laudatio extat, vbi cùm oratorem inſtituit ac format, numquam quemquam ait dicendi artificem futurum eſſe, niſi ſciat omnia de quibus dicendum eſt, diuidere ac partiri, & appoſita certáque definitione vnamquamque partem comprehendere: & tandem; inquit Socrates, ſi nactus fuero ducem qui rectè partiri ſciat, ipſius, tamquam Dei, veſtigia ſequar. Inſeratur ergo teneris mentibus hæc veriſſima perſuaſio, diuidendi artem ad rerum paulo latiùs diffuſarum diſtinctam & dilucidam explanationem maximè eſſe neceſſariam. Cùm enim ad munus dicentis atque de re aliqua diſſerentis vel in primis pertineat docere auditores, ídque ſine clara diuiſione multis in locis commodè fieri nequeat, perſpicuum eſt ad doctam & dilucidam quæſtionis aliquantulum intricatæ pertractationem neceſſarium eſſe diuidendi artificium, alioqui in oratione omnia temerè congerentur, erúntque quod aiunt, πάντα μία κόνις.

Et Cicero Seruium Scæuolæ, quamuis peritiſſimo iuris, tamen ideò præfert, quia Dialecticen addiderat ſcientiæ Iuris, artem, vt ipſe ait, omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea quæ confusè ab aliis aut reſpondebantur, aut agebantur.

Et Boëthius in libro de diuiſione inquit Andronicum ſcriptum reliquiſſe, diuidendi ſcientiam ſummo in honore ſemper apud Peripateticos fuiſſe, quòd nullam rem ſine hac dilucidè & perſpicuè explicari poſſe putarent.

Præcipuè verò ad diſſerendi copiam, & rhetoricas diſtributiones & amplificationes, diuidendi ars neceſſaria eſt: veluti ſi latè, vt oratorem decet, iſtius aſſertiones [Verres totus eſt monſtrum] ſententiam exprimere velimus. id percommodè fiet, ſi Verrem in corpus & animum partiamur; deinde ſingulas eius tum corporis tum animi partes nominatim percurrentes, eas monſtroſas eſſe dicamus, ad hunc modum: Et animò & corpore monſtrum eſt. Oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inſpice, quid aliud quàm monſtrum præ ſe ferunt? &c.

Atque hæc orationis ornamenta ſeu ſchemata ex diuiſione Dialectica ceu ex fonte deriuantur: quemadmodum è ſingulis dialecticis locis ſingulæ fermè Rhetorum figuræ naſcuntur.

Poſtremò, vt vſum diuiſionum abſoluamus, ſicut abſque demonſtratione nulla ſcientia ritè comparari poteſt; ita abſque diuiſione, atque etiam definitione, non ſcientiam ſolùm, ſed ne vllam quidem ingenuam artem aſſequi quis poterit. Ipſa namque Diuiſio aditum ad artes omnes & diſciplinas præparat, ceu diligens quædam exploratrix, quantum quæque res extendatur: Definitio præparata iam atque explorata, veluti lumine adhibito illuſtrat: illuſtrata verò accipit Demonſtratio ad ſcientiæ efficiendam certitudinem.

OMNIVM QVAE DE RATIONE DIVIDENDI hactenus tradita ſunt, ad iuuandam puerorum memoriam, breuis comprehenſio.

DIVISIO

- Nominis ambigui in ſua ſignificata, propriè diſtinctio dicitur.
- Rei quæ duplex eſt
  - Ex ſubſtantia ſeu natura rei ſumpta, quæ etiam duplex eſt, videlicet
    - Diuiſio generis in
      - Differentias: vt Subſtantiarum alia
        - Corporea
        - Incorporea.
      - Species proximas: vt, Subſtantiarum alia
        - Corpus
        - Spiritus.
      - Per differẽtias in ſpecies: vt Subſtantiarũ alia eſt
        - Corporea: vt Corpus.
        - Incorporea: vt Spiritus.
    - Partitio totius in partes
      - Integrales: vt quando Romanorum reſp. in ſenatores, equites, & plebeios diſtribuitur.
      - Eſſentiales: vt ſi in animum & corpus hominem partiaris.
  - Fortuita, quæ quadruplex eſt
    - 1. Subiecti in accidentia: vt, Hominum alij liberi ſunt, alij ſerui.
    - 2. Accidentis in ſubiecta: vt, Candidorum illud lac, hoc cygnus, hoc lilium, hoc charta, &c.
    - 3. Accidentis in alia accidentia: vt, Candidorum hoc liquidũ, illud ſolidum.
    - 4. Accidentis in ſubiecta per accidentia: vt, Candidorum
      - hoc liquidum: vt lac.
      - hoc ſolidum: vt marmor.

Duæ cautiones in diuidendo obſeruandæ.

1. Vt membra inter ſe diſſideant.
2. Vt membra diuidentia paria ſint & æqualia diuiſo.

DE METHODO EXPLICANDI SIMPLICIA THEMATA.

HACTENVS oſtendimus vocum varietatẽ, gradus, itémque claſſes, ad quæ ſingula vocabula referri debeant; formas quoque definiendi ac diuidendi tradidimus. Nunc monſtrare conabimur, quis ſit ſuperiùs traditorum præceptorum vſus, & quomodo ea ſint ex ſchola, & ex vmbra in lucem, ac velut in aciem proferenda; quibus ſi quis non didicerit vti, is ſciat ſe in eis cognoſcendis inanem operam poſuiſſe: non ſecus quàm miles fruſtra ſibi compararet ea arma, quibus neſciret vti.

Patet autem in omni ſermone hominum, vſus huius partis latiſſimè: etenim in omni ferè congreſſu hominum quæri ac dubitari de alicuius certæ rei natura, cauſſis ac partibus ſolet. Doceri autem nulla res ac ordine explicari poteſt, niſi adhibeatur dialectica Methodus.

Quocirca quid nomine Methodi accipiendum ſit, paucis explica.

Methodus, eſt certa & compendiaria diſcendi atque docendi ratio, ex definiendi diuidendíque præceptionibus conſtans.

Perge idem paulo latiùs explanare.

Tradiderunt auctores, vt cùm aut docere aliquid alios, aut diſcere ipſi, aut iudicare aliqua de re volumus, certas quæſtiones ſequamur, quæ admoneant, quid in vniuſcuiuſque rei explicatione requirendum ſit, & quid veluti Theſei filum, ne à ſuo ſcopo aberret oratio, ſit ſequendum.

Quot ſunt Methodi quæſtiones?

Methodi quæſtiones, quæ viam ſimplicis thematis tractandi monſtrant, alij Ariſtotelem ſequentes, quatuor dumtaxat, alij octo, nonnulli decem recenſent: quarum

Prima eſt, quid vocabulum ſignificet:
Secunda, an res ſit:
Tertia, quid res ſit:
Quarta, quæ ſint rei partes:
Quinta, quæ ſint ſpecies:
Sexta, quæ cauſſæ:
Septima, qui effectus:
Octaua, quæ adiacentia:
Nona, quæ cognata:
Decima, quæ pugnantia.

Cæteris in præſentia omiſſis, quatuor quæſtionum genera ab Ariſtotele tradita latiùs explicato.

Ariſtoteles in libro Reſolutionum poſteriorum ſecundo, quæſtionum recenſet quatuor genera.

Quæ

Quę ſunt & in noſtro iam commemorato quæſtionum catalogo præcipua: videlicet,

	An ſit	Εἰ ἔστι.
	Quid ſit	Τί ἐστι.
	Quod ſit	Ὅτι ἐστὶ.
	Quare ſit	Διότι.

An ſit, quærit de iis quæ non ſunt in conſpectu: vt, an ſit Deus, an ſint ſpiritus viui ſine mole corporum. Ad hanc quæſtionem ſumitur reſponſio ab auctoritate, ab experientia, & ab effectibus, ſeu ſignis: vt eſſe ſpiritus confirmatur, quia à multis fide dignis conſpecti ſunt.

Eſſe Deum, maximi & illuſtriſſimi effectus, è quibus ſunt admiranda iſtius mundi creatio, & ſapientiſſima eiuſdem gubernatio.

Quæſtione, quid ſit, de rei definitione, quæ in omni explicatione caput eſt, ſciſcitamur: vt cùm quærimus, quid ſit cometa, ſtelláne, an halitus inflammatus, &c.

Quod ſit, particula apud Ariſtotelem, non eſt interrogatio, ſed aſſeueratio, ſignificans aliquid attribui ſubiecto: vt, Cometa paulatim conſumitur. Sic enarrat Ariſtotelem Ammonius Græcus interpres: τὸ ὑπάρχον τινὶ κατηγορούμενον, id eſt, quod exiſtit alicui attributum, ſeu, quod ipſum ſubiectum ſit tale.

Quare ſit, quæſtio eſt de cauſſis: vt dum quæritur, quæ ſit cometæ materia: quæ cauſſæ tantam molem viſcoſorum halituum contrahant & accendant.

Congruunt igitur Ariſtotelicæ quæſtiones cum illis, quas recenſui. Congruunt cum vtriſque & loci dialectici, qui infrà recitabuntur: nam illi materiam ſuppeditant, qua opus eſt ad ſingularum quæſtionum explicationem.

Cæterùm vt iſtarum quæſtionum, de quibus agimus, diſtinctio fiat euidentior, earúmque vſus clarè cōſpiciatur, exemplum de virtute ſubiiciemus, & ad eius naturam perfectè explicandam, ex quæſtionũ ordine, commodiſſimam ſumi methodum oſtendemus.

Prima quæſtio eſt de vocabuli ſignificatione. Interdum enim virtus generaliter vim ſeu facultatem ſignificat: vt cùm dicitur, virtus hepatis; aliàs aliud ſignificat. Sed hîc virtus, vt Græcis ἀρετὴ, ſignificat habitum parientem honeſtas & laude dignas actiones.

An ſit. Eſſe virtutem inde conſpicitur, quia Scipio diſſimilis eſt Antonio: Scipio abſtinet ab alienis, eſt temperans. Idq́. ſanę mentis omnes iudicant conuenire hominis naturæ, rationíque eſſe conſentaneum. E contrario, Antonij mores longè alij ſunt, obſcœni, ſæui, quos probi omnes deteſtantur.

Ita experientia nos docet eſſe virtutem, eámque vitij conſideratione maximè eſſe conſpicuam.

Quid ſit: Cùm quærimus definitionem, inſpiciendæ ſunt claſſes categoriarũ. Vnde diſcitur, an res, de qua dicendum eſt, ſit ſubſtantia an accidens. & ſi eſt accidens, in qua parte ſit, in corpore, an in anima. genus igitur virtutis inuenietur eſſe habitus animi.

deinde differentia inquirenda, quæ, collatione ſpecierum iam inuenti generis, facilè inuenietur. nam quod ſpeciei definiendæ toti, aliis verò eiuſdem generis ſpeciebus nequaquam conuenire animaduerſum fuerit, id proculdubiò differentiæ vicem obtinere poterit; cuiuſmodi eſt, operis boni promptitudinem afferens. Itaque rectè ad hunc modum virtus definietur: Virtus eſt animi habitus operis boni promptitudinem afferens.

PARTES.

Habitus non in partes, ſed in ſpecies ſecatur.

SPECIES.

Species multæ ſunt, iuſtitia, fortitudo, modeſtia, temperantia, caſtitas, &c.

CAVSSAE.

Habituum cauſſæ ſunt actiones: ſed actionum honeſtarum efficientes cauſſæ principales ſunt Deus, mens rectè iudicans, & voluntas obtemperans recto iudicio, & conſtanter imperans membris, vt actio cum recto iudicio congruat.

Cauſſæ adiuuantes ſunt, voluntatis in bonam partem naturalis propenſio, & doctrina & diſciplina, hoc eſt, diligens & aſſidua rerum honeſtarum meditatio & exercitatio.

Materiam ex qua, nulla accidentia habent: ſed ſubiectum cui inhærent, eorum materia in qua, vocatur: Sunt autem virtutes in voluntate & animo, qui nomine cordis frequenter ſignificatur.

Propinqui fines omnium habituum ſunt ipſorum actiones; vnde quidam philoſophi virtutis vltimum & præcipuum finem in eius actione collocauerunt, aſſerentes paſſim virtutem propter ſe eſſe expetendam. Nos Eccleſiæ doctrinam ſequentes dicimus, hunc virtutis præcipuum & poſtremum finem eſſe, vt officium Deo creatori & redemptori noſtro debitum, eius voluntati obtemperando perſoluamus, & vt illius gloria noſttorum morum probitate per omnes nationes propagetur, felicitatémque futuri ſeculi conſequamur.

Sit præterea & hic finis honeſtæ vitæ, licet non vltimus, vt pœnæ & tragicæ calamitates vitentur. Hanc enim regulam in politica iuſtitia ſeruat Deus, qui eſt cuſtos & vindex diſciplinæ, vt ferè atrocia delicta puniat manifeſtis pœnis in hac vita: vt ſatis apertè teſtatur Ieremias cap. 14. vbi ait: Nunc recordabitur Dominus iniquitatum eorum, & viſitabit peccata eorum. & dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo iſto in bonum. Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum; & ſi obtulerint holocauſtomata & victimas, non ſuſcipiam ea: quoniam gladio, & fame, & peſte conſumam eos.

Eodem quoque pertinet iſta Chriſti ſeruatoris noſtri comminatio: Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt; ferè enim

ita fit, vt qui vi & ferro graſſantur, vi & ferro opprimantur. propter cuius rei crebram experientiam vulgò celebrati ſunt iſti verſus: *Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci*
Deſcendunt reges & ſicca morte tyranni.

Sciunt denique pij, benefactis in hac vita mitigari priuatas publicáſque calamitates: item dari incrementa donorum ſpiritalium in præſenti vita, & in poſterum expectari æterna præmia.

EFFECTVS.

Tranquillitas cordis, quæ oritur ex conſcientia rectæ voluntatis & actionum congruentium, ad regulam diuinæ legis. Multi ſecundi euentus & proſperi ſucceſſus; quia plerumq. Deus honeſta conſilia adiuuat. Vtilitas & pax publica: vt, Fabij moderatio profuit Reipub. Romanæ. Honeſta exempla inuitant alios ad imitationem, & pudefaciunt negligentiores. E contrario: turpitudo lacerat conſcientiam, & adfert horribiles cruciatus, turbat pacem publicam & nocet exemplo, &c.

ADIACENTIA.

Gloria, id eſt, conſentiens laus bonorum, & cordatorum excellentiúmque hominum comprobatio, Odia malorum, Pericula, Diuina defenſio in periculis.

COGNATA.

Virtuti cognatæ ſunt, in bonam partem voluntatis inclinationes: vt ϛοργαὶ φυσικαὶ, & aliarum virtutum ſemina: vt in Alexandro naturalis propenſio fuit ad fortitudinem: in aliis ad temperantiam: in aliis ad manſuetudinem.

PVGNANTIA.

Pugnantia ſunt, vitia ſeu turpitudines: Item ὑπόκρισις ſeu falſa ſimulatio virtutis.

Adiiciam præterea alterum exemplum de homine, vt vſus propoſitarum quæſtionum clariùs conſpiciatur.

ETYMOLOGIA SEV VERA ORIGInis nominis expoſitio.

Humana creatura inde homo vocata eſt, quòd ex humo, id eſt, limo terræ ſit creata.

2. AN RES SIT.

Hominem eſſe eſt notum.

3. QVID SIT.

Homo eſt animal rationis conſiliíque particeps.

4. QVAE PARTES.

Caput, os, pectus, brachia, manus, pedes, lingua, guttur, pulmo, cor, nerui, oſſa, ſunt hominis partes.

5. SPECIES.

Homo, cùm infima ſpecies ſit, in ſpecies non diducitur à Philoſophis. Vocant tamen ſcriptores aliquando hominis ſpeciem, hominem doctum, hominem indoctum, hominem Græcum,

cum, hominem Barbarum. Item, Italum, Germanum, Gallum, Hiſpanum, &c.

6. QVAE CAVSSAE.

Efficientes, Deus Opt. Max. Sol, Parentes, Solum natale.

Forma & materia, animus & corpus cum elementis, ex quibus homo componitur.

Finis quem Deus ei deſtinauit, Aeterna felicitas: finis verò quem illi praua cupiditas ſuggerit, opum affluentia, honores, nomen illuſtre, voluptates, & ſimilia fluxa atque caduca præſentis vitæ bona.

7. QVAE EFFECTA.

Ciuitates, leges, litteræ, tot diſciplinæ atque artes, &c.

8. QVAE ADIACENTIA.

Robur, imbecillitas, firmitudo, infirmitas, ſanitas, morbus, in animo affectus, in mente acumen, hebetudo, memoria, &c.

9. QVAE COGNATA.

Homo cognationem habere videtur cum tota hac mundi machina: vnde μικρόκοσμος dicitur. Cum ſuperis cognationem habet, ſi virtutibus ſupra humanam conditionem aſſurgere ſtudeat. Cum beſtiis verò, ſi ita ſeſe abiiciat atque proſternat, cupiditatibus corporis immoderatè ſeruiendo, vt ad mutarum pecudum naturam & vilitatem degeneret, proximéque accedat.

10. QVAE PVGNANTIA.

Lupus, Crocodilus, Baſiliſcus, &c.

MONITIO.

Hoc pacto per quæſtiones, quas recenſui, in diſcendo, docendóve, quandocumque de ſimplici vocabulo, vel vna de re dicitur, ipſius natura, certis veluti limitibus eſt circumſcribenda; quo diſtinctiùs perfectiúſque res ipſa explicari, & quæ ad eius explicationem pertinent, faciliùs memoriæ mandari poſſint. Verùm in grauibus argumentis oratione populari explicandis, omnes tam Rhetoricæ quàm Dialecticæ inueniendi rationes erunt perſequendæ; licèt interim etiam ad eiuſmodi thematum latam & eruditam explicationem, ea, quam modò tradidimus, quæſtionum declaratio aditum aperiat, plurimúmque iuuet.

Prodeſt igitur plurimum hoc exercitationis genus, tum ad linguam, tum etiam multo magis ad mores formandos, dum eorum, quæ in communi vita verſantur, propria ratio, cauſſæ, adiuncta, & conſequentia diligenter inueſtigantur, & inuenta ante oculos ſtatuuntur. Ideo iunioribus multa exempla in quotidianis exercitationibus, vt vocabula patientiæ, amicitiæ, pacis, belli, & ſimilia, proponere conſultum fuerit.

OMNIVM,

OMNIVM, QVAE DE METHODO, SEV MODO explicandi ſimplicis thematis (quo vniuerſa ſuperiorum librorum ſpectat doctrina) tradita ſunt, ad iuuandam puerorum memoriam, ἀνακεφαλαίωσις.

Quandocunq. de ſimplici vocabulo, vel de vna re, vt, de virtute, vitio, amicitia, &c. dicendũ eſt: viam monſtrant hę decem quæſtiones:

1. Quid vox ſignificet.	Virtus eſt, quam Græci ἀρετὴν dicunt.
2. An res ſit.	Virtutem eſſe oſtendit claré diſcrimen inter vitioſos, & virtute præditos.
3. Quid ſit res.	Virtus eſt animi habitus, operis boni promptitudinem & conſtantiam afferens.
4. Quæ ſint rei partes.	Habitus nõ ſecantur in partes.
5. Quæ ſint ſpecies.	Temperantia, Fortitudo, Modeſtia, &c.
6. Quæ cauſſæ.	Efficientes Deus, actiones ipſæ, voluntas obtemperans recto rationis iudicio: Item doctrina & accurata aſſuefactio. Materiam ex qua, non habet. Materia in qua, eſt voluntas & mens. Finis, ipſæ actiones ſecundum quoſdam Philoſophos: at ſecundum veritatem, Deus, æterna præmia.
7. Qui effectus.	Tranquillitas cordis, multi proſperi ſucceſſus, vtilitas & pax publica.
8. Quæ adiuncta.	Gloria, & laus à probis, Odia ab improbis & pericula; Diuina denique defenſio in periculis.
9. Quæ cognata.	Inclinationes ad bonum.
10. Quæ pugnantia.	Turpitudines & vitia, ὑπόκρισις ſeu falſa virtutis ſimulatio.

LOGICES LIBER III.

περὶ ἑρμηνείας.

Vulgò

DE ENVNTIATIONE.

EX vocvm illarum coniunctione, quas in prædicabilibus & categorijs ſigillatim ſeparatímque inſpiciendas dedimus, conflatur oratio illa dialectica verū falſúmve deſignans; de qua nunc eſt agendum.

Epigraphe libri huius (qui in Græco quidem textu vnicus eſt, licet in verſionibus Latinis paſſim bifariam diuiſus conſpiciatur) eſt ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, hoc eſt, liber Ariſtotelis de interpretatione. Græcis enim verbum ἑρμηνεύω, vnde ἑρμηνεία, idem eſt quod interpretor: ob id autem de interpretatione inſcriptus eſt hic liber, quòd in eo de enuntiatione, quæ verus eſt animi interpres, potiſſimùm agatur.

Si quis ergo, vt vulgò faciunt, per interpretationem intellexerit ipſam enuntiationem, huius libri inſcriptio erit ab ipſius materia, ſeu ſubiecto deſumpta. Illud enim certum eſt, præcipuam hîc enuntiationum haberi rationem, & inter has ſimplicium.

Quód autem de nomine & verbo paucula Ariſtoteles præmittat, id ad perfectiorem enuntiationum cognitionem eſt factum, quæ ex verbis & nominibus, tamquam partibus præcipuis, præcipuáque (attributi nimirum & ſubiecti) munia obeuntibus, componuntur.

DE NOMINE.

Quomodo definitur nomen ab Ariſtotele.

Ὄνομα μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον.

PER. Nomen igitur vox eſt ex inſtituto ſignificans, omnis expers temporis, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim.

COL. *Nomen eſt vox ex inſtituto ſignificans, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim.*

ARG. Nomen vox eſt ſignificatiua ex inſtituto, ſine tempore, cuius nulla pars ſignificat ſeparata.

Cuiuſmodi nomen hîc definitur?

Nomen logicum voce prolatum: & ſimiliter eſt de Verbo, Oratione, atque enuntiatione, de quibus poſteà dicetur, iudicandum.

Sunt enim hæc omnia triplicia, nempe { Mente cogitata, Voce prolata, Scripta. }

Quōd manifeſtum eſt ex libri huius apud Ariſtotelem initio. Sed de ſolis iis quæ voce proferuntur, in præſenti tractatu agitur.

Explica planiùs iam recitatæ definitionis ſententiam.

Recitatæ iam definitionis hæc eſt ſentētia: Nomen eſt vox vna, ſeu ſecundùm vnam ſignificationem accepta, ex hominum inſtituto rem aliquam ſignificans, nulla ad principalem ſignificationem aut præſentis, aut præteriti, aut futuri temporis (quemadmodum in verbis fieri ſolet) denotatione annexa, cuius nulla pars, vt in ipſa voce ſumitur, ſignificat aliquid ſeparatim accepta.

An nihil eſt addendum iſti definitioni, vt ſit plena, & omnibus ſuis numeris abſoluta?

Addendum eſt ex Ariſtotelis ſententia, Finita & recta.

Quid eſt vox finita?

Quæ non conſtat ex negatione, quam vocant infinitantē, cuiuſmodi ſunt, Homo, terra, cælum, currit, &c.

De voce finita & infinita ſi latiorem earum declarationem requiris, conſule Prodidagmata noſtra.

Quid eſt vox recta?

Vox nominatiui caſus, vel præſentis temporis indicatiui modi: vt, Homo, beſtia, ſcribo.

Accommoda verba definitionis alicui exemplo.

Nominatiuus poëta, eſt nomen, cùm ſit vox vna non naturaliter, ſed ex inſtituto ſignificans eum qui elegantia carmina ſcribit; neque vllum tempus ad hoc ſuum ſignificatum adiungit; neque partem ſignificantem habet, neque eſt vox conſtans negatione, neque eſt obliqui caſus.

Ad eundem modum his vocibus, dominus, ſeruus, pater, filius, annus, dies, & aliis ſimilibus, definitionem accommodare licebit.

DE VERBO.

Recita ex Ariſtotele verbi definitionem.

Ῥῆμα δέ ἐστι, τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρὶς, καὶ ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημεῖον.

COL. *Verbum eſt, quod tempus adſignificat, cuius pars nulla ſignificat ſeparatim, ſempérque ea declarat & indicat quæ de altero dicuntur.*

ARG. Verbum eſt id quod inſuper tempus ſignificat, & cuius nulla pars ſeorſum ſignificat: atq. ſemper eorum quæ de alio dicuntur, eſt ſignum.

Cuius definitionis ſenſus eſt: Verbum logicum voce prolatum, eſt vocabulum vnum, ſignificans rem aliquam ex inſtitutione hominum, quod vocabulum ſimul denotat præſens tempus, præteritum, aut futurum, cuius nulla pars ſeparatim ſumpta ſigni-

LOGICES
LIBER III.

περὶ ἑρμηνείας.
Vulgò
DE ENVNTIATIONE.

EX VOCVM illarum coniunctione, quas in prædicabilibus & categorijs ſigillatim ſeparatímque inſpiciendas dedimus, conflatur oratio illa dialectica verũ falsúmve deſignans; de qua nunc eſt agendum.

Epigraphe libri huius (qui in Græco quidem textu vnicus eſt, licet in verſionibus Latinis paſſim bifariam diuiſus conſpiciatur)eſt ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, hoc eſt, liber Ariſtotelis de interpretatione. Græcis enim verbum ἑρμηνεύω, vnde ἑρμηνεία, idem eſt quod interpretor: ob id autem de interpretatione inſcriptus eſt hic liber, quòd in eo de enuntiatione, quæ verus eſt animi interpres, potiſſimùm agatur.

Si quis ergo, vt vulgò faciunt, per interpretationem intellexerit ipſam enuntiationem, huius libri inſcriptio erit ab ipſius materia, ſeu ſubiecto deſumpta. Illud enim certum eſt, præcipuam hîc enuntiationum haberi rationem, & inter has ſimplicium.

Quód autem de nomine & verbo paucula Ariſtoteles præmittat, id ad perfectiorem enuntiationum cognitionem eſt factum, quæ ex verbis & nominibus, tamquam partibus præcipuis, præcipuáque (attributi nimirùm & ſubiecti) munia obeuntibus, componuntur.

DE NOMINE.
Quomodo definitur nomen ab Ariſtotele.

Ὄνομα μὲν οὖν ἐστι φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν, κεχωρισμένον.

PER. Nomen igitur vox eſt ex inſtituto ſignificans, omnis expers temporis, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim.

COL. *Nomen eſt vox ex inſtituto ſignificans, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim.*

ARG. Nomen vox eſt ſignificatiua ex inſtituto, ſine tempore, cuius nulla pars ſignificat ſeparata.

Cuiuſmodi nomen hic definitur?

Nomen logicum voce prolatum: & ſimiliter eſt de Verbo, Oratione, atque enuntiatione, de quibus poſteà dicetur, iudicandum.

Sunt enim hæc omnia triplicia, nempe { Mente cogitata, Voce prolata, Scripta.

Quod

Quod manifeſtum eſt ex libri huius apud Ariſtotelem initio. Sed de ſolis iis quæ voce proferuntur, in præſenti tractatu agitur.

Explica planiùs iam recitatæ definitionis ſententiam.

Recitatæ iam definitionis hæc eſt ſentẽtia: Nomen eſt vox vna, ſeu ſecundùm vnam ſignificationem accepta, ex hominum inſtituto rem aliquam ſignificans, nulla ad principalem ſignificationem aut præſentis, aut præteriti, aut futuri temporis (quemadmodum in verbis fieri ſolet) denotatione annexa, cuius nulla pars, vt in ipſa voce ſumitur, ſignificat aliquid ſeparatim accepta.

An nihil eſt addendum iſti definitioni, vt ſit plena, & omnibus ſuis numeris abſoluta?

Addendum eſt ex Ariſtotelis ſententia, Finita & recta.

Quid eſt vox finita?

Quæ non conſtat ex negatione, quam vocant infinitantẽ, cuiuſmodi ſunt, Homo, terra, cælum, currit, &c.

De voce finita & infinita ſi latiorem earum declarationem requiris, conſule Prodidagmata noſtra.

Quid eſt vox recta?

Vox nominatiui caſus, vel præſentis temporis indicatiui modi: vt, Homo, beſtia, ſcribo.

Accommoda verba definitionis alicui exemplo.

Nominatiuus poëta, eſt nomen, cùm ſit vox vna non naturaliter, ſed ex inſtituto ſignificans eum qui elegantia carmina ſcribit; neque vllum tempus ad hoc ſuum ſignificatum adiungit, neque partem ſignificantem habet, neque eſt vox conſtans negatione, neque eſt obliqui caſus.

Ad eundem modum his vocibus, dominus, ſeruus, pater, filius, annus, dies, & aliis ſimilibus, definitionem accommodare licebit.

DE VERBO.

Recita ex Ariſtotele verbi definitionem.

Ῥῆμα δέ ἐστι, τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρίς, καὶ ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημεῖον.

COL. *Verbum eſt, quod tempus adſignificat, cuius pars nulla ſignificat ſeparatim, ſempérque ea declarat & indicat quæ de altero dicuntur.*

ARG. Verbum eſt id quod inſuper tempus ſignificat, & cuius nulla pars ſeorſum ſignificat: atq. ſemper eorum quæ de alio dicuntur, eſt ſignum.

Cuius definitionis ſenſus eſt: Verbum logicum voce prolatum, eſt vocabulum vnum, ſignificans rem aliquam ex inſtitutione hominum, quod vocabulum ſimul denotat præſens tempus, præteritum, aut futurum, cuius nulla pars ſeparatim ſumpta ſigni-

ficat aliquid: & ſignificat id quod ſemper dicitur de altero, quando videlicet ſuam ſignificationem retinens in oratione ponitur.

Declara definitionem aliquo exemplo.

Amo verbum eſt, ſignificans ex arbitrio inſtituentis, amorem; & conſignificans tempus præſens, quo amor ille exiſtit; cuius nulla pars ſeparatim ſumpta, aliquid ſignificat. Denique amo, nota eſt amoris, qui ſemper prædicati locum tenet, ſubiecti numquam, quandocumque vox (amo) ſuam retinens ſignificationem in enuntiatione ponitur: vt in his enuntiationibus, Ego amo, tu amas, &c.

Nihil ne in recitata iam verbi definitione deſideratur?

Modò recitata verbi definitio (vt ipſe Ariſtoteles docet) non eſt plena & abſoluta, niſi adiiciantur duæ voculæ, quas paulo antè nominis definitioni adiiciendas diximus: videlicet finitum & rectum: aut aliæ, quibus idem quod his, ſignificetur.

Paucis, id ſolum Ariſtoteli verbum videtur, quod eſt grammaticis verbum præſentis temporis indicatiui modi, quódque negatione (quam infinitantem vocant) caret. Hoc addimus, quia, nón currit, vel, non laborat, negat Ariſtoteles eſſe verbum.

Quam habent inter ſe rationem verbum grammaticum & logicum?

Verbum grammaticum magis commune eſt, ſi cum logíco comparetur.

Quæ ratio eſt inter nomen ſuperiùs definitum, & nomen grammaticum?

Inter nomen priùs definitum & grammaticum nomen ratio eſt excedentis & exceſſi. Nam plurima ſunt nomina grammatica quæ ſub nominis logici appellationem non cadunt, nimirum, omnes caſus obliqui nominum grammaticorum. contrà: Sunt quædam nomina logica, quæ nominis grammatici ambitu non continentur; vt ſunt iſta pronomina, Ego, tu, & ſimilia. denique plurimæ ſunt voces, quibus vtrumque & grammaticum & logicum nomen verè tribuitur; cuiuſmodi ſunt pater, dominus, poëta, & aliæ infinitæ.

Quæ voces ſe mutuò excedant, latè declaratum eſt ſuprà, & in Logices prodidagmatis.

DE ORATIONE.

INſitam nobis à natura cognoſcendi viam (quæ, vt primo Phyſicorum libro dicitur, à confuſis & longè latéque vagantibus rebus ad earum, quæ arctiores & contractiores ſunt, notitiam ducit) ſequens Ariſtoteles, cùm de enuntiatione agere ſtatuiſſet, ab oratione, quæ genus illius eſt, ſuam auſpicatus eſt declarationem.

Recita igitur ex Ariſtotele orationis definitionem.

Λόγος δέ ἐστι φωνὴ σημαντική, ἧς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστι κεχωρισμένον ὡς φάσις, ἀλλ' οὐχ ὡς κατάφασις.

PER. Oratio eſt vox quæ ſignificat, cuius pars aliqua ſeiuncta ſeparataque, vt nomen, non vt affirmatio ſignificat.

COL.

Col. *Oratio eſt vox, quæ ſignificat, cuius pars aliqua ſeiuncta ſeparatáque, vt nomen, non vt affirmatio aut negatio ſignificat.*

Arg. Oratio eſt vox ſignificatiua, cuius partium aliqua ſeparata, ſignificat vt dictio, ſed non vt affirmatio vel negatio.

Hoc eſt, Oratio eſt vox vna, ſeu vnius ſenſus, ex inſtituto ſignificans, cuius aliqua pars ſeparata, nec verum nec falſum ſignificat: hoc enim indicat ſequens pars, non vt affirmatio vel negatio, quæ ex ſententia Boëthij & Alexandri Aphrodiſienſis explicationis cauſſa additur, ne quis ambiguitate vocabuli (dictio) fallatur: nam dictio aliquando pro affirmatione ſumitur, & dicere pro affirmare: & apud Ciceronem tota oratio dictio appellatur, & dicere eſt orare. Similíſque eſt in voce, φάσις, apud Græcos ambiguitas, vt quod apud Ariſtotelem, poſt ipſam in iſta definitione ſequitur, etiam expoſitionis, eius quod anteceſſerat, loco poſitum eſſe meritò credatur.

Profer aliqua exempla definitionis.

Vt, Homo albus, homo eſt albus. Si probus eſt Paulus, improbus non eſt.

Quomodo diuiditur oratio?

Orationum alia { Perfecta, Imperfecta.

Oratio perfecta quid eſt?

Quæ ſententiam abſoluens, animum eius qui audit, reddit quietum; vel quæ eius animo qui audit, ſententiam offert abſolutam: vt, Ioannes ſcribit.

Oratio imperfecta quid eſt?

Quæ mutilatam & imperfectam continens ſententiam, eius qui audit, animum relinquit ſuſpenſum: vt, Socrates & Plato, quiſquis ambulat, homo albus: nondum enim percepit audiens, quid ſibi velit, qui huiuſmodi voces profert.

Quomodo diuiditur oratio perfecta?

Orationum perfectarum alia eſt oratio { Perfecta non enuntians, Perfecta enuntians.

Quid eſt oratio perfecta non enuntians?

Quæ licet perfectum gignat ſenſum in animo audientis, non tamen verum aut falſum deſignat.

Enumera

Enumera partes orationis perfectæ non enuntiantis.

Orationes perfectæ non enũtiãtes, ſunt omnes illæ quibus
- Deprecamur: vt, Deus propitius eſto mihi miſero peccatori.
  Parcite Dardanidæ de tot, precor, hoſtibus vni.
- Imperamus: vt, *Claudite iam riuos pueri.*———
- Interrogamus: vt,
  Eſt aliquid quò tendis? & in quod dirigis arcum?
  An paſſim coruos ſequeris teſtâque lutóque?
- Optamus: vt,
  O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos.
- Vocamus: vt, *Huc ades ô Melibœe.*

Ad quos pertinet harum orationum vſus, quæ licet perfectæ ſint, tamen nulla in iis veritas neque falſitas conſpicitur?

Ad oratores & poëtas, inquit Ariſtoteles, quorum ſtudium atque conatus maximè in eo verſatur, vt animi motus concitare, delectare, atque perſuadere poſſunt, ſubtili veritatis inquiſitione, quæ philoſophorum propria eſt, frequenter prætermiſſa.

Quorſum ſpectant ea quæ hactenus de nomine, verbo & oratione ſunt dicta?

Vt, quid ſit enuntiatio, clariùs perfectiùſque intelligatur: cùm enim nomen & verbum præcipuæ ſint enuntiationis partes, oratio verò illius ſit genus; niſi hæc prius rectè percepta ſint, plena perfectáque enuntiationis cognitio haberi non poteſt.

DE ENVNTIATIONE, ET eius diuiſionibus.

Quid eſt enuntiatio?

Ἀποφαντικὸς λόγος ἐστι, ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει.

PER. Ea ſola oratio enuntiat ac dicit, quæ vel verũ vel falſum complectitur.

COL. *Enũtiatio eſt oratio, quæ vel verũ vel falſum complectitur.*

ARG. Enuntiatiua oratio eſt, quæ vera eſt vel falſa.

Vt, Deus eſt verax: Omnis homo eſt mendax. Item:

———Ingenuas didiciſſe fideliter artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Quibus nominibus appellari ſolet ab auctoribus enuntiatio?

Enuntiatio ab Ariſtotele nunc λόγος ἀποφαντικὸς, nunc ἀπόφανσις dicitur; à Cicerone effatum, enuntiatum, enuntiatio, vel pronuntiatum vocatur; à Varrone proloquium; à Stoicis verò ἀξίωμα.

Quomodo diuidit Ariſtoteles enuntiationem?

Λόγος ἀποφαντικὸς { εἷς / πολλοί.

COL. *Enuntiatio* { *Vna.* / *Multa.*

Lov. Enuntiationum alia { Vna / Plures.

Quæ enuntiatio hic diuiditur?

Non ea dumtaxat quæ eſt priùs definita (quæ videlicet eſt vna ſeu vnius ſenſus oratio) verùm & ea,& ei ſimilis, vt enuntiationes ambiguæ, vel coniunctionibus carentes, (quas πολλὰς, id eſt plures, hic Ariſtoteles vocat) comprehendantur.

Recita definitionem enuntiationis vnius?

Ἔστι δὲ εἷς λόγος ἀποφαντικὸς, ἢ ὁ ἓν δηλῶν, ἢ ὁ συνδέσμῳ εἷς.

Per. Vna autem enuntiatio eſt quæ aut vnum aliquid declarat, aut ex vna vincta coniunctione.

Col. *Enuntiatio vna eſt, quæ aut vnum aliquid declarat, aut quæ vna fit per coniunctionem.*

Arg. Eſt autem enuntiatiua vna oratio, aut ea quæ vnum ſignificat, aut ea quæ coniunctione eſt vna.

Hoc eſt, Enuntiatio vna, eſt enuntiatio quæ vnum prædicatum de vno ſubiecto enuntiat; vel cuius partes inter ſe coniunctione ſunt vnitæ: vt, Homo eſt animal: Item, Si homo eſt, animal eſt.

Recita ex Ariſtotele definitionem eius enuntiationis quam vulgò enuntiationem plures, vocant.

Πολλοὶ δὲ, οἱ πολλὰ καὶ μὴ ἕν, ἢ οἱ ἀσύνδετοι.

Per. Multæ verò, quæ vel multa, & non, &c. vt Col.

Col. *Enuntiationes multæ ſunt, quæ vel multa & non vnum aliquid ſignificant, vel carent coniunctionibus.*

Arg. Plures verò, eæ quæ plura, & non vnum ſignificant, aut eæ quæ carent coniunctione.

Hoc eſt, Enuntiatio plures vocatur, quæ multa & nõ vnum tantùm ſignificat, vel quæ eſt plures enuntiationes inter ſe coniunctione non vnitæ: vt, Vidi lupum. Item hæ enuntiationes ſine coniunctione ſumptæ: Ariſtoteles ambular. Socrates philoſophatur.

Quomodo diuiditur enuntiatio vna?

Τούτων δὲ ἡ μὲν ἁπλῆ ἐστιν ἀπόφανσις, ἡ δὲ ἐκ τούτων συγκειμένη.

Per. Harũ autem enuntiationũ ſimplex alia eſt, alia autẽ quæ ex his conſtat.

Col. *Enuntiationum vnarum alia eſt* { *Simplex* / *Coniuncta.*

Lov. Enuntiatio vna eſt { Simplex / vel / Compoſita.

Seu, vt Neoterici diuidunt:

Enuntiatio vna, eſt { Categorica / vel / Hypothetica.

Has enim diuiſiones pro iiſdem habendas, ſecundum Ariſtotelis doctrinam, arbitramur, non ignorantes interim permultos in alia eſſe ſententia.

Recita ex Ariſtotele priorem ſimplicis enuntiationis definitionem.

Ἡ μὲν ἁπλῆ ἐστιν ἀπόφανσις, οἷον τὶ κατά τινος, ἢ τὶ ἀπό τινος.

PER. Simplex alia eſt, vt quæ aliquid de quodam dicit, &c. vt Col.

COL. *Enuntiatio ſimplex eſt, quæ aliquid de quodam dicit, vel aliquid cuidam ineſſe negat.*

ARG. Enuntiatio ſimplex eſt, aliquid dicens de aliquo, aut aliquid de aliquo remouens.

Hoc eſt: quæ aliquod prædicatum cuipiam ſubiecto attribuit, vel ab eo remouet atque ſeparat.

Deſignat enim apud Ariſtotelem præpoſitio (κατά, Latinè de) compoſitionem ſeu affirmationem: (ἀπό, Latinè ab) negationem atque ſeparationem.

Nonnumquam tamen κατὰ ſeu de, latius accipitur, vt ad vtrumque ſeſe extendat. quemadmodum in definitione propoſitionis, primo Ariſtotelis libro priorum reſolutionum.

Quomodo diſtinguuntur partes huius definitionis?

Priore parte comprehenduntur categoricæ affirmationes: vt, Vlyſſes eſt eloquens.

Poſteriore verò, negationes: vt, Vlyſſes non eſt formoſus.

Quid dicendum eſt de iis, quæ copulam habent miſtam? vt eſt iſta, Vlyſſes interfecit vel non interfecit Aiacem.

Relinquendum eſt iſtud diſputantibus. Sunt enim talia leuiuſcula & arbitraria; attamen eruditiorum ſententia eſt, ſimplices enũtiationes omnes ſimplicis eſſe qualitatis.

Recita poſteriorem definitionem enuntiationis ſimplicis.

Ἔστι δὲ ἁπλῆ ἀπόφανσις φωνὴ σημαντικὴ περὶ τοῦ ὑπάρχειν τι ἢ μὴ ὑπάρχειν, ὡς οἱ χρόνοι διῄρηνται.

PER. Simplex pronuntiatũ eſt oratio quæ aliquid de quodã dicit, &c. vt Col.

COL. *Simplex enuntiatio eſt oratio, quæ aliquid de quodam dicit vel negat, pro ratione temporum.*

ARG. Simplex enuntiatio, eſt vox ſignificatiua, eſſendi quippiam, vel non eſſendi, vti tẽpora ſunt diſtincta.

Hoc eſt: Simplex enuntiatio eſt eiuſmodi enuntiatio, quæ denotat vnum prædicatum vni tribui ſubiecto, vel negari: quo fit, vt ſubiectum ſignificetur aliquid eſſe, vel aliquid non eſſe ſecundum aliquam

aliquam ex temporum differentiis, hoc eſt, ſecundum tempus præſens aut præteritum, aut aliud. vt in his enuntiationibus, Homo eſt albus, homo ſedet. item, Homo non eſt albus, homo non ſedet.

Quid eſt diſcriminis inter iam dictas enuntiationis ſimplicis deſcriptiones?

In verbis aliquod diſcrimen eſt, in re nullum; niſi quòd prior videatur negationem & affirmationem magis ad prędicatum referre, cuius eſt dici vel remoueri: hæc verò ad ſubiectum, cuius eſt eſſe quippiam vel non eſſe. vt enim prædicatum dicitur de ſubiecto, vel ab eo remouetur; ſic ſubiectum aliquid eſt, aut non eſt.

Cur adiunxit Ariſtoteles ſuæ definitioni iſtam particulam, (quemadmodum tempora diuiſa ſunt?)

Ne ipſa intelligatur ſolùm de præſenti tempore, additum eſt (vt ait Boëthius) quemadmodum tempora diuiſa ſunt, id eſt, pro temporum diuerſitate.

Num omnis enuntiatio ſimplex enuntiat prædicatum de ſubiecto ſecundum aliquam temporis differentiam?

Non: quia contingit enuntiationem ſimplicem conſtare ex copula nullam temporis differentiam deſignante. Quapropter intelligemus in definitione, ſi cauillationes excludere velimus, aut aliquando non habita temporis ratione: vt cùm dicimus, Homo eſt animal.

Recita definitionem enuntiationis compoſitæ.

Ἡ δὲ ἀπόφανσις, ἐκ τούτων συγκειμένη, οἷον λόγος τις ἤδη σύνθετος.

PER. Alia autem enuntiatio quæ ex his conſtat, iam quaſi coniuncta oratio eſt.

COL. *Enuntiatio coniuncta eſt, quæ ex his ſimplicibus conſtat.*

LOV. Enuntiatio compoſita eſt, quæ ex ſimplicibus enũtiationibus conſtat.

Videlicet tamquam partibus principalibus ſui.

Quæ ſunt partes principales enuntiationis?

Partes principales ſunt, quæ vniuntur copula totius: vt in hac oratione, Si animus eſt immortalis, æterna illi quærenda ſunt. Partes principales ſunt hæ enuntiationes ſimplices, Animus eſt immortalis, Aeterna illi quærenda ſunt; quæ vniuntur copula totius, videlicet coniunctione, Si.

Quomodo diuidit Ariſtoteles enuntiationem ſimplicem?

Ἁπλῆ ἀπόφανσις { κατάφασις / ἀπόφασις.

PER. Simplex pronuntiatum { Affirmatio / Negatio.

C o l. *Enuntiationum ſimplicium alia*	*Affirmatio* *Negatio.*
L o v. Enuntiationum ſimplicium alia	Affirmatio Negatio.

Quid eſt affirmatio?

Κατάφασις δέ ἐστιν ἀπόφανσις τινὸς κατά τινος.

C o l. *Affirmatio eſt enuntiatio quæ aliquid de quopiam dicit.*

A r g. Affirmatio eſt de aliquo alicuius enuntiatio.

Hoc eſt, eſt enuntiatio ſimplex, quæ ſignificat aliquod prædicatum ſubiecto alicui conuenire: vt, Sobrietas eſt mater virtutum?

Quid eſt negatio?

Απόφασις δέ ἐστιν ἀπόφανσις τινὸς ἀπό τινος.

C o l. *Negatio eſt enuntiatio qua aliquid ineſſe cuipiã negamus.*

A r g. Negatio eſt enuntiatio qua aliquid ab aliquo dimouetur.

Hoc eſt: Negatio eſt enuntiatio ſimplex, quæ ſignificat prædicatum quodpiam ab aliquo ſubiecto ſeparari: vt, Nulli veniunt ſine Marte triumphi. Nemo eſt vndequaque beatus.

Diuide aliter enuntiationem ſimplicem.

Subnectunt hoc loco aliam diuiſionem Neoterici omnes, quam Ariſtoteles in primo Priorum recenſet; hanc nimirum:

C o l. *Enuntiatio ſimplex, ſeu propoſitio categorica*	*Generalis* *Specialis* *Indefinita.*
L o v. Enuntiatio ſimplex, ſeu categorica	Vniuerſalis Particularis, ſeu ſpecialis Indefinita.

Profer exempla harum partium enuntiationis ſimplicis.

Vniuerſalis: vt	Omnis homo eſt mortalis. Nullus homo eſt immortalis.

Particularis: vt, Quidam homo eſt candidus.
Indefinitæ: vt, Malus eſt cuſtos diuturnitatis metus.

Inuenitúrne alia præter has ſimplicis enuntiationis ſpecies?

Inuenitur, nimirum ſingularis: cuiuſmodi eſt iſta, Hic homo eſt niger.

MONITIO.

De hac diuiſione fuſiùs in primo Priorum dicturi ſumus. Interim non fuit ſilentio prætereunda propter interrogationum de enuntiatione modos, qui hoc loco explicari ſolent.

Quot hoc loco commemorari ſolent à dialecticis interrogationum quibus de enuntiatione rogatur, modi?

Tres, videlicet: Quæ, Qualis & Quanta.

Declara paulo fuſius ſignificationem iſtarum vocum.

Cùm ſciſcitari volumus de enuntiatione aliqua, vtrùm ſit categorica, an hypothetica, vtimur hoc vocabulo, Quæ, interrogantes, quænam ſit hæc, aut illa enuntiatio.

Cùm autem interrogare volumus, affirmans ne ſit an negans enuntiatio quæpiam; qualis ſit ea enuntiatio quærimus.

Cùm verò quærere volumus de aliqua enuntiatione, vniuerſalis ne ſit, an ſpecialis, an indefinita vel ſingularis; quanta ſit eiuſmodi enuntiatio interrogamus

Quis eſt vſus doctrinæ de enuntiationibus, præſertim ſimplicibus?

Doctrina enuntiationum, licèt admodum tenuis, & puerilis videatur, eſt tamen ad formanda iudicia iuniorum admodum neceſſaria; quòd in omnibus controuerſiis diſceptationibúſq. iudicandis operæpretium ſit, ex iis omnibus, quæ perſuadendi cauſſa producuntur, magna induſtria, & prudenti iudicio notare, quænam ſit illa ſimplex enuntiatio, in qua velut in cardine quodam tota cauſſa & controuerſia voluatur; cuius intuitu & argumentorum pondus examinari, & de tota diſceptatione ſententia ferri debet. Prolixas enim diſputationes & controuerſias, argumenta item, rhetorum figuris illuſtrata, comprehendere animus hominis nequit, niſi ita ad breues & ſimplices ſententias referantur.

In primis itaque in vnaquaq. cauſſa diiudicanda ipſius cauſſæ ſcopus, quem rhetores ſtatum vocant, quærendus eſt, & vnico pronuntiato comprehendendus: deinde cum illo vniuerſæ diſputationis argumenta, in breuiſſimas item, atque ſimpliciſſimas ſententias redacta, ſunt conferenda. Exempli gratia, totius diſputationis Milonianæ ſtatus hac enuntiatione ſimplici comprehenditur: Clodius iure cæſus eſt. Argumenta autem hoc ſyllogiſmo, in tres ſimplices enuntiationes contracto, includuntur:

Vim vi arcere ius naturæ permittit,
Milo vim vi arcens Clodium occidit,
Iure igitur occidit.

Atque ſic pronuntiatorum vim vſumq. maximum cernere licet. idem clariùs conſpicietur in ſyllogiſmis contexendis, aliíſque efficiendis argumentationibus; denique in locis, reliquíſque Dialecticæ partibus excutiendis.

DE OPPOSITIS.

Abſolutis illis, quæ de nomine, verbo, oratione, enuntiatione eiúſque ſpeciebus explicat Ariſtoteles; nunc de op-

poſitione dicendum eſt, vbi primùm nobis monendus eſt lector, quemadmodum in ſimplicibus vocibus vel rebus oppoſitio reperitur (de qua ſuprà ſtatim poſt categorias à nobis dictum eſt, & in locorum tractatu iterum dicendum erit.) Ita quoque ſimplicibus enuntiationibus ſuam inter ſe eſſe oppoſitionem, ſeu, vt Ariſtoteles loquitur, contradictionem, de qua in præſenti tractatu agitur: nam hæc oppoſitio, categoricæ enuntiationis proprietas eſt quædam, ob idque deinceps ab Ariſtotele explicatur: eiuſdem enim diſciplinæ eſt, ſubiectum ipſum, & ſubiecti proprietates accidentiáque pertractare.

Quomodo igitur ab Ariſtotele definitur contradictio ſeu oppoſitio?

Hoc mōdo:

Καὶ ἔσω τοῦτο ἀντίφασις κατάφασις, καὶ ἀπόφασις ἀντικείμεναι.

P E R. Sit autem contradictio, affirmatio negatióque contrariæ.

C O L. *Contradictio eſt affirmatio, negatióque contrariæ.*

A R G. Contradictio eſt affirmatio & negatio, quæ opponuntur.

Hoc eſt, Oppoſitæ enuntiationes ſunt, quarum altera eſt affirmans, altera negans, eorundem extremorum ſenſum vnum non ancipitem continentium. Ariſtoteles autem, ne incertus hæreret lector, quænam affirmatio & negatio oppoſitæ eſſent; ita quid ſit opponi, declarat.

Λέγω δὲ ἀντικεῖσθαι τὴν τοῦ αὐτοῦ, κατὰ τοῦ αὐτοῦ, μὴ ὁμωνύμως δὲ, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν τοιούτων προσδιοριζόμεθα πρὸς τὰς σοφιστικὰς ἐνοχλήσεις.

P E R. Opponi autem contradictorio nomine dico eam, quæ eiuſdem rei eſt, & de eadē re dicit de qua altera, non ὁμωνύμως, cæteriſque omnibus adiunctis, quæ cōtra ſophiſtarum moleſtas rationes cōſtituta ſunt, & definita à nobis.

C O L. *Opponi autem contradictorio nomine dico eam, quæ eiuſdem rei eſt, & de eadem re dicit de qua altera, non ὁμωνύμως, cæteríſque omnibus adiunctis, quæ contra ſophiſtarum moleſtas rationes afferre ſolemus.*

A R G. Opponi eam dico, quę eſt eiuſdem de eodem non æquiuocè, & quæcumque alia determinauimus, ad ſophiſtarum moleſtias euitandas.

Hoc eſt, Oppoſitæ ſunt affirmatio & negatio eiuſdem prædicati atque ſubiecti non æquiuocè ſumpti, ad idem, ſecundum idem, ſimiliter, & in eodem tempore. quæ omnia ex definitione Elenchi, ad definitionem oppoſitarum enuntiationum transferri & accommodari debere, indicat Ariſtoteles.

Quorſum addit Ariſtoteles (eiuſdem de eodem?)

Vt doceat has non eſſe oppoſitas: Aethiops eſt niger, & Germanus non eſt niger.

Neque

Neque item has:

Maro fuit gratus Auguſto: Virgilius non fuit gratus Auguſto: Omnis cygnus eſt albus, & quidam cygnus non eſt candidus. Vult enim Ariſtoteles idem eſſe ſubiectum atque prædicatum in vtraque enunciatione, non ſignificatione tantùm, verumetiam voce, quòd repugnantiam ſeu oppoſitionem indicet non in mente ſolùm, ſed etiam in vocibus ipſis conſpici debere.

Cur ponit Ariſtoteles in ſua definitione iſtam partem (non æquiuocè?)

Quia ὁμωνυμία oppoſitionem enuntiationum tollit. Non enim opponuntur iſtæ enuntiationes, Cato ſe occidit, Cato ſe non occidit; ſi ambiguè in ipſis Catonis nomen accipiatur: in vna nimirum pro Vticenſi, & in altera pro Cenſorio Catone.

Cur adiunxit iſtam partem (ad idem?)

Non ſine cauſſa; nam defectu eius hæ non opponuntur, Decem ſunt dupla, Decem non ſunt dupla, ſi in affirmatione duplum acceperis, vt ad quinque fiat relatio, in negatione verò ad ſex.

Cur iſtam partem (ſecundum idem) additam putas?

Quia ſi in contradictione reperiatur aliquod vocabulum relatum ſeu comparatum, debet fieri comparatio ſecundum idem; alioquin non conſtaret oppoſitio. Quare hæ non ſunt oppoſitæ, Ioannes excellit Paulo, Ioannes non excellit Paulo: ſi vna de excellentia ſecundum virtutem, & altera de excellentia ſecundum eruditionem accipiatur.

Cur additum eſt (ſimiliter?)

Quia oportet prædicatũ in vtraque oppoſitionis parte ſimiliter accipi. Nam ſi quis dixerit Socratem currere, intelligens de curſu quouis in genere; & alter Socratem non currere dicat, intelligens de curſu veloci: non erunt tales enuntiationes inter ſe oppoſitæ vel contradicentes.

Cur additum eſt (in eodem tempore?)

Quia connexio vel ſeparatio ſubiecti & prædicati in vtraque enuntiatione ad vnum idémque tempus referri debent. Si enim dicas, Iob eſt vlceroſus, Iob non eſt vlceroſus; referens ad tempora diuerſa, nulla erit oppoſitio.

Recita oppoſitarum diuiſionem.

COL. *Oppoſitarum aliæ ſunt* { *Contrariæ* / *Subcontrariæ* / *Contradicentes.* }

LOV. Oppoſitarum aliæ ſunt { Contrariæ / Subcontrariæ / Contradictoriæ. }

Quomodo definit Ariſtoteles enuntiationes contrarias?

Hoc modo.

Ἐὰν μὲν οὖν καθόλου ἀποφαίνηταί τις ἐπὶ τοῦ καθόλου ὅτι ὑπάρχει ἢ μὴ, ἔσονται ἐναντίαι αἱ ἀποφάνσεις.

PER. Si quis aliquid omnino ineſſe aut non ineſſe in quadam re vniuerſa confirmet, contrariæ erunt enuntiationes.

COL. *Contrariæ enuntiationes ſunt, ſi quis aliquid vniuersè ineſſe, aut non ineſſe in quadam re vniuerſa confirmet.*

ARG. Si quiſpiam vniuerſaliter quidem de vniuerſali enuntiat, competere, inquam, aut non competere quippiam, erunt enuntiationes iſtæ contrariæ.

Hoc eſt, Contrariæ enuntiationes ſunt oppoſitæ, quarum altera eſt vniuerſalis affirmatio, altera vniuerſalis negatio: vt, Omne animal eſt lapis, & nullum animal eſt lapis. In priori denotatur, lapis animali vniuersè ineſſe: in poſteriori, vniuersè ab eodem remoueri.

Similiter, Omne album fuit nigrum, &, Nullum album fuit nigrum, ſunt contrariæ enuntiationes.

Quomodo ſubcontrariæ ſecundum Ariſtotelem definiuntur?

COL. *Subcontrariæ ſunt, cùm in re vniuerſa non vniuersè aliquid ineſſe, aut non ineſſe enuntiatur.*

LOV. Subcontrariæ ſunt in quibus de vniuerſali non vniuerſaliter aliquid enuntiatur.

Hoc eſt, ſunt oppoſitæ, quarum altera eſt particularis vel indefinita affirmatio, altera verò talis negatio: vt, Aliquis homo eſt probus, aliquis homo non eſt probus.

Quomodo definit Ariſtoteles contradicentes enuntiationes?

Hoc modo:

Ἀντικεῖσθαι μὲν οὖν κατάφασιν ἀποφάσει λέγω ἀντιφατικῶς, τὴν τὸ καθόλου σημαίνουσαν τῷ αὐτῷ, ὅτι οὐ καθόλου.

PER. Affirmatio igitur negationi contradictorio nomine opponitur, quæ rem vniuerſam in eodem ineſſe dicit, ſed non omnino.

COL. *Contradicentia ſunt affirmatio & negatio, quarum altera vniuersè aut ineſſe, aut non ineſſe dicit; altera verò non omnino.*

ARG. Affirmationem & negationem opponi contradictoriè quidem dico, cùm vniuerſaliter altera ſignificat de eodem, altera verò non.

Hoc eſt, Contradicentes enuntiationes ſunt duæ enuntiationes ex iiſdem conſtantes extremis, quarum altera eſt vniuerſalis, altera particularis; & altera aiens, altera verò negans: cuiuſmodi ſunt iſtæ, Omnis albedo diſſipat viſum, Aliqua albedo non diſſipat viſum.

Sequitur ſchema, ad ea quæ ſuperiùs de oppoſitis enuntiationibus dicta ſunt, faciliùs memoriæ commendanda perutile. in quo etiam ſubalternas (licet propriam oppoſitionis rationem non habeant) aliorum Dialecticorum exemplo adiunximus.

Omnis albedo diſſipat viſum. CONTRARIAE Nulla albedo diſſipat viſum.

SVBALTERNAE. CONTRA DICENTES. CONTRA DICENTES. SVBALTERNAE.

Aliqua albedo diſſipat viſum. SVBCONTRARIAE. Aliqua albedo non diſſipat viſum.

OPPOSITIONIS, PAVLO LATIVS EXTENSAE, quàm eam extendit Ariſtoteles, ſecundùm ſcholarum receptam doctrinam explicatio.

QVAE hactenus de oppoſitione tradidimus, ad ea quæ apud Ariſtotelem de ſimplicium enuntiationum oppoſitione exſtant vtcumque intelligenda, haud dubiè ſufficiunt: verùm cùm Ariſtoteles ad id tantùm ſimplicis enuntiationis genus, quod ex ſubiecto communi conſtat, oppoſitionem retulerit (ſicut ex iis quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt) crediderunt recentiores ſe rem non inutilem facturos, ſi pauló latiùs ſpatiantes oſtenderent, nullum eſſe omnino enuntiationis vel ſimplicis vel compoſitæ genus ab oppoſitione alienum. itaque iſtius rei declarationem hoc loco veluti auctarium quoddam doctrinæ Ariſtotelicæ adiunxerunt, quorum exemplum nos quoque ſumus ſecuti. ſi cui tamen hæc tractatio, quæ ſpinoſior eſt, non placet, longa eam pertica tranſilire poterit, vſque ad vſum oppoſitionis, aut etiam ad leges oppoſitarum enuntiationum, de quibus pauló infrà ſecundùm Ariſtotelis doctrinam dicturi ſumus.

Quomodo definiuntur oppoſitæ enuntiationes ſecundùm doctrinam Neotericorum?

COL. *Oppoſita ſunt affirmatio & negatio eiuſdem attributi & ſubiecti, in quibus reperitur vel eadem vox vniuersè accepta tantùm, vel tantùm vox non vniuersè accepta, vel neque vniuersè vtrobique, neque non vniuersè.*

LOV. Oppoſitæ enuntiationes ſunt affirmatio & negatio eiuſdem de eodem, in quibus vox aliqua communis bis vniuersè, & nulla bis ſpeciatim ſumitur: vel è diuerſo, in quibus vox aliqua communis bis ſpeciatim capitur, & nulla bis vniuersè: vel in quibus nulla vox communis aut bis vniuersè, aut bis ſpeciatim accipitur.

Primæ partis exemplum.

Omnis homo eſt temperans: &, Nullus homo eſt temperans.

Secundæ partis exemplum.

Quædam gloria eſt expetenda: &, Quædam gloria non eſt expetenda.

Tertiæ partis exemplum.

Nullum maleficium impunè committitur, &, Aliquod maleficium committitur impunè.

Quomodo definiũtur cõtrariæ enuntiationes ſecundum Neotericorũ doctrinã?

COL. *Contraria ſunt oppoſita, quæ habent aliquam eandem vocem vniuersè acceptam, & nullam eandem quæ non vniuersè vtrobique ſumpta ſit.*

LOV. Contrariæ ſunt oppoſitæ enuntiationes, in quibus vox aliqua communis bis vniuersè, & nulla bis ſpeciatim accipitur.

Vt huic, Cuiuſque hominis oculus eſt dexter, contraria eſt iſta, Nullius hominis oculus eſt dexter: non autem iſta, Cuiuſque hominis oculus non eſt dexter, eò quòd vna vox communis, videlicet oculus, & in iſta negatione, & in priori affirmatione ſpeciatim ponatur.

Item hæ contrariæ ſunt: Omnis homo neceſſariò mouetur, & omnis homo neceſſariò non mouetur: Ioannes omnem equũ poſſidet:& Ioannes nullũ equũ poſſidet: Semper flant Fauonij,& nũquam flant Fauonij: Vbique ſunt pygmæi,& nuſquã ſunt pygmæi.

Defini ſubcontrarias enuntiationes ſecundum Neotericorum ſententiam.

COL. *Subcontraria ſunt oppoſita, in quibus reperitur aliqua eadem*

eadem vox non vniuerſa, & nulla eadem vniuersè ſumpta.

LOV. Subcõtrariȩ, ſunt oppoſitȩ enũtiationes, in quibus aliqua vox bis ſpeciatim, & nulla bis vniuersè ponitur.

Vt, Alicuius hominis omnes dentes ſunt acuti, alicuius hominis aliqui dentes non ſunt acuti: Omnis homo poteſt ambulare, & quidam homo poteſt non ambulare.

Non autem hæ, Aliquis homo ſemper dormit, & aliquis homo numquam dormit: quia in eis eſt vna vox communis bis vniuersè ſumpta; ſuntque ſimul falſæ. Sed ſubcontraria prioris eſt hæc, Aliquis homo aliquando non dormit: & poſterioris iſta, Aliquis homo aliquando dormit.

Quomodo definiunt Neoterici contradicentes enuntiationes?

COL. *Contradicentia ſunt oppoſita, in quibus neque eadem reperitur vox non vniuerſa, neque eadem vniuersè accepta.*

LOV. Contradicentes enuntiationes, ſunt oppoſitȩ enũtiationes, in quibus nulla vox communis aut bis vniuersè, aut bis ſpeciatim accipitur.

Vt, Cuiuſque hominis omnes virtutes omnibus ſunt notæ: &, Alicuius hominis aliquæ virtutes non omnibus ſunt notæ. Ioannes omnem regionem vidit, Ioannes aliquam regionem non vidit.

ADMONITIO.

Admonent hîc determinationes acceptas vnica acceptione poſſe in ſubcontrariis vtrobique vniuersè ſumi: vt hæ ſunt ſubcontrariæ, Homo habens omnem pecuniam, eſt pauper; homo habens omnem pecuniam, non eſt pauper.

Item poſſe vtrobique ſpeciatim capi in contrariis: vt in iſtis, Omne caput aſini auritum eſt, & omne caput aſini non eſt auritũ.

Tertiò poſſe in contradicentibus vtrimq. tum vniuersè, tũ ſpeciatim ſumi: vt hæ ſunt contradicentes, Omnis equus hominis currit, aliquis equus hominis non currit: item, Omnis equus cuiuſlibet hominis currit, aliquis equus cuiuſlibet hominis non currit.

Sed hæc ſophiſticen nonnihil videntur redolere, ac proinde ab eorum latiore declaratione abſtinemus: hoc interim admonentes, non licere talibus determinationibus vniuerſitatis notam in vna oppoſitarum addere, in altera adimere, ſalua oppoſitione: non enim eſſent eiuſdem de eodem. vt in exemplo iam commemorato, ſi in affirmatione dicatur, omnis equus cuiuſlibet hominis; & in negatione, aliquis equus cuiuſdam hominis; clarum eſt, ſubiectum non manſurum idem. Sed in hac re, quòd ab aliis ſatis ſupérque tractata ſit, nolumus in præſentia diutiùs immorari.

ADMONITIO ALTERA.

Iſtud præterea admonemus; Omni enuntiationi, qualiſcumque

 fuerit,

fuerit, reſpondere aliquam contradicentem;quia hæc oppoſitio neque vniuerſali, neque ſpeciali vocis acceptioni eſt adſtricta.

Cæteræ verò duæ alteri harum ſunt deuinctæ, ideóque non in omnibus enuntiationibus poſſunt inueniri, vt quæ nullam habent vocem vniuersè ſumptam, non poſſunt habere contrariam: vt, Aliquis homo eſt albus.

Quæ verò nullam habent vocem particulatim ſumptam, carent ſubcontraria. cuiuſmodi eſt iſta, Nullus homo eſt equus.

Et quo plures eædem voces vniuersè ſumuntur in duabus oppoſitis, eò magis contrariæ ſunt.

Quo verò plures ſpeciatim, eò magis ſunt ſubcontrariæ.

Quæ eſt deſcriptio ſubalternarum?

COL. *Subalternæ ſunt duæ propoſitiones eorundem extremorum, eiuſdémque qualitatis, in quarum altera inuenitur vox vniuerſa, quæ non in altera; & non è diuerſo.*

LOV. Subalternæ, ſunt duæ enuntiationes eorundem extremorum, eiuſdémque qualitatis, in quarum altera vox aliqua vniuersè ponitur, quæ in altera ſpecialem habet acceptionem; non autem è diuerſo.

Hoc eſt, Subalternæ ſunt duæ enuntiationes ſimplices in eo tantum inter ſe differentes, quòd altera ſit vniuerſalis, altera verò ſpecialis.

Quænam ex ſubalternis iudicatur vniuerſalis, & quæ ſpecialis?

Semper in ſubalternis vox aliqua communis ita poſita eſſe debet, vt in altera vniuersè, in altera ſpeciatim accipiatur: eam ſubalternam, in qua huiuſmodi vox communis vniuersè ponitur, vniuerſalem; illam verò, in qua ſpeciatim accipitur, ſpecialem vocant.

Profer aliquod exemplum ſubalternarum.

Semper homo vigilat, & aliquando homo vigilat: Omnis homo eſt albus, & aliquis homo eſt albus: Ioannes nihil ſcit, & Ioannes aliquid non ſcit. Cuiuſque hominis omnis equus eſt candidus, & alicuius hominis equus eſt candidus, vel cuiuſque hominis aliquis equus eſt candidus.

Quis eſt vſus oppoſitionis?

In omnibus contentionibus atque controuerſiis diligenter aduertendum, quam ſententiam cui, & quomodo opponas: nec enim vna eſt tantùm opponendi ratio, vt ex iis quæ diximus, eſt notum; & ſæpè, quæ pugnare inter ſe videntur, reipſa conueniunt, quando aliqua ſubeſt ambiguitas extremorum in alterutra enuntiatione.

Deinde nullũ maius in dicendo peccatũ eſt, quàm pugnantia dicere; nec vllũ certius craſſæ inſcitiæ ſignum, quàm eadem in alienis aut dictis aut ſcriptis non videre. Quare ad confirmandũ & confutandum plurimum, quæ dicta ſunt, habere momenti perſpicuũ eſt.

Diligenter igitur ediſcenda, perfectéque cognoſcenda ſunt oppoſitio-

poſitionum genera, ad cauendos multiplices errores, ad dirimendas quoq. & facilè diiudicandas difficiles eruditorũ controuerſias: ſæpè enim videmus in grauiſſimis cauſſis homines contentioſos pugnantia miſcere. Ad diſſoluenda denique captioſa argumenta quantam adferat vtilitatem oppoſitionis cognitio, clarius eſt, quàm vt res noſtra egeat probatione.

DE ENVNTIATIONVM OPPOSITARVM LEGIBVS.

AD eorum quæ ex Ariſtotele mox afferentur de oppoſitarum enuntiationum legibus, faciliorem intelligentiam, notandum eſt, triplicem inueniri enuntiationum materiam.

Vocant autem materiam enuntiationis, ſubiectum eius atque prædicatum, ex quorum triplici inter ſe reſpectu ſeu comparatione, triplex materiæ diſtinctio emanat.

Recita igitur iſtam materiæ enuntiationum diuiſionem.

Materiam enuntiationum diuidunt in { Naturalem ſeu neceſſariam, Fortuitam, Remotam.

Quæ enuntiatio ex naturali materia dicitur conſtare?

Cuius vnum extremum, (ſubiectum inquam vel prædicatum) cum altero cohæret naturaliter; hoc eſt, vel eſſentiæ partem denotat, vel rem neceſſariò cum ea cohærentem.

Neque hîc refert, vtrùm aientes ſint enuntiationes an negantes, vtrùm veræ an falſæ: vt, Homo eſt animal, Subſtantia eſt corpus, Nullus homo eſt animal.

Quæ enuntiatio ex fortuita materia conſtat?

Cuius extrema, licèt non neceſſariò coniungantur, poſſunt tamen inter ſe cohærere.

Vt, Socrates ſedet, Nullus equus eſt albus.

Quæ enuntiatio dicitur remotam materiam habere?

Quæ ex pugnantibus conſtat extremis.

Hoc eſt, talibus, quæ interueniente copula præſentis temporis non poſſunt verè de ſe mutuò affirmari: vt, Homo eſt equus, Nullus lapis eſt metallum, Aliquod album erit nigrum.

Quis eſt vſus iſtius diſcriminis materiæ enuntiationum?

Hæc diſtinctio materiæ enuntiationum conducit ad diſceptationum ſtatus rectè diiudicandos, necnon ad argumentorum vim prudenter expendendam. plurimùm enim refert ſcire, quæ argumenta neceſſaria, quæ fortuita, quæ impoſſibilia ſint. neceſſaria namque fidem & ſcientiam; fortuita opinionem & coniecturam pariunt: impoſſibilia verò, præterquam quòd ſunt ipſa falſa, etiam ſententiam, cui probandæ adhibentur, falſitatis ſuſpectam plerumque reddunt. Cæterùm, quòd ad leges oppoſitarum

rum rectiùs intelligendas hæc materiæ diſtinctio conducat, ex ſequentibus meridiana luce clarius euadet.

DE LEGIBVS SEV PROPRIETATIBVS. enunciationum oppoſitarum.

Quæ eſt lex contrariarum?

Iſta

Ταύτας μὲν (ἐναντίας ἀντικειμένας) οὐχ οἷόν τι ἅμα ἀληθεῖς εἶναι.

PER. Eſſe hæ ſimul veræ nullo modo poſſunt.

COL. *Contrariæ ſimul veræ nullo modo eſſe poſſunt, falſæ tamen ſimul eſſe poſſunt.*

ARG. Fieri non poteſt, vt contrariæ ſint ſimul veræ.

Quomodo intelligi debent iſta verba?

Vniuersè ſunt intelligenda, hoc nimirum ſenſu, quòd nullæ ſint, nec eſſe poſſint enuntiationes contrariæ, quæ ſimul, ſeu ad vnum idémque tempus relatæ, veritatem contineant: vt in his & ſimilibus videre licet, Omnis homo eſt animal, & nullus homo eſt animal; Omnis equus eſt elephas, & nullus equus eſt elephas: quæ ſimul veræ eſſe non poſſunt.

DE CONTRARIIS FALSIS.

Tametſi contrariæ enuntiationes ſimul eſſe veræ nequeant, frequenter tamen accidit eas ſimul eſſe falſas: idque potiſſimùm in materia fortuita: cuiuſmodi eſt iſtarum materia, Omnis equus eſt albus, & nullus equus eſt albus.

Non item in alia materia, niſi fortè fuerint enuntiationes ex materia naturali inordinatæ: vt, Omne animal eſt homo, & nullum animal eſt homo: aut prædicato affirmantis enuntiationis contra communem loquendi modum addatur ſignum vniuerſale: vt, Omnis equus eſt omne animal, & nullus equus eſt animal; quæ ſunt ſimul falſę.

Idem etiam accidit in quibuſdam quæ remotam habent materiam: vt, Omne album fuit nigrum, & nullum album fuit nigrum.

Quæ eſt lex ſubcontrariarum?

Iſta.

Τὰς δὲ ἀντικειμένας τούτοις (ἐναντίας) ἐνδέχεταί ποτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συναληθεύειν.

PER. At his contrariæ ſimul in eodem dici verè poſſunt.

COL. *Subcontrariæ propoſitiones non poſſunt ſimul eſſe falſæ, ſed veræ ſunt interdum.*

ARG. Fit vt ſubcōtrarię verę nonnumquā ſint de eodē.

In quibus ſubcontrariis contingit vt ambæ ſint veræ?

In quibus maximè locum habeat iſtud, facile eſt ex iis quæ circa ſecundam partem legis contrariarum diximus, intelligere: nam ſemper, cùm contrariæ ambæ ſunt falſæ, tum neceſſarium eſt, ſubcontrarias illis oppoſitas, veras eſſe. Exem-

Exempla breuitatis ſtudio prætermittimus.

Quid addunt recentiores huic ſubcontrariarum legi?

Alienum eſſe à ſubcontrariarum enuntiationum natura, vt vel ambæ ſint falſæ vel impoſſibiles, vel vna impoſſibilis, & altera fortuita. Cæterùm fieri poſſe, vt ambæ ſint neceſſariæ, atque etiam vt vna ſit neceſſaria & altera fortuita.

Ratio & exempla patent ex iis quæ ſuprà ſunt dicta.

Quæ eſt lex contradicentium enuntiationum?

Ὅσαι μὲν οὖν ἀντιφάσεις τῶν καθόλου εἰσὶ καθόλου, ἀνάγκη τὴν ἑτέραν ἀληθῆ εἶναι ἢ ψευδῆ.

PER. Quapropter quæ ex rebus vniuerſis contradictoriæ conſtant, idque omnino & totum, earum neceſſe eſt alteram veram eſſe vel falſam.

COL. *Contradicentes enuntiationes neque ſimul veræ eſſe poſſunt vmquam, neque ſimul falſæ; ſed earum neceſſe eſt alteram veram eſſe, & alteram falſam.*

ARG. Contradictiones ita ſeſe habent, vt altera pars earum ſit neceſſariò vera, altera falſa.

Quare ſi vna earum vera ſit, neceſſe eſſe reliquam eſſe falſam: & è contrario, ſi falſa eſt vna, oportet alteram eſſe veram. quam quidem acerrimam repugnantiam in nullo alio oppoſitionis genere cernere licet.

Quis vſus eſt iſtius contradicentium enuntiationum legis?

Eſt hæc lex, primum Metaphyſicæ principium, adeò manifeſtæ & euidentis veritatis, vt intellecta verborum ſignificatione, nemo ſanæ mentis poſſit non illi ſtatim aſſentiri (vt in pleriſque locis teſtatur Philoſophus) apud quem ſolet ad hunc modum citari:

„ *De quolibet eſt affirmatio vel negatio vera, de nullo verò ſimul.*

Hoc eſt, de qualibet re per ſubiectum ſignificata, neceſſe eſt aientem enuntiationem veram eſſe, aut negantem eorundem extremorum, Vtramque autẽ ſimul veram eſſe non contingit: vel, vt alij explicant, de quolibet ſingulari verè enuntiatur vocabulum finitum vel infinitum ei oppoſitum, de nullo verò vtrumque ſimul.

Quomodo tamen explicatũ hoc generale pronuntiatum non nihil à lege contradicentium enuntiationum modo expoſita recedit.

Stabiliuntur præterea hoc generali principio tamquam fundamento, omnes argumentationes qualeſcumque fuerint, & in vniuerſum omnes diſciplinæ inferiores: vt ex ſequentibus manifeſtius euadet.

Quin & cæterarum oppoſitarum leges per hanc probantur: idcirco enim fieri non poteſt, vt contrariæ ſint ſimul veræ; quia ex hoc conſequeretur, contradicentes enuntiationes ſimul veras eſſe, cùm veritatem vniuerſalis enuntiationis neceſſariò ſpecialis enuntionis veritas ſequatur.

Atque ideò non poſſunt ſubcontrariæ eſſe ſimul falſæ, quia tum contradicentes enuntiationes ſimul falſitati obnoxiæ eſſent. nam ex falſitate ſpecialis enuntiationis, falſitas vniuerſalis rectè concluditur.

Quæ eſt appendix huius legis?

Eam eſſe contradicentium enuntiationum naturam, vt neque neceſſariæ neque impoſſibiles ambæ eſſe poſſint; neq. tales, vt vna vel neceſſaria, vel impoſſibilis ſit, altera exiſtente fortuita.

Præterea omnem hypotheticam diſiunctam ex duabus contradicentibus enuntiationibus compoſitam, eſſe neceſſariam. Copulatam verò impoſſibilem, licèt interim nulla eius pars ſeorſum conſiderata ſit impoſſibilis.

Admonitio de voce (Simul.)

Hoc poſtremò admonendum eſt, cùm diximus in his legibus contradicentes enuntiationes non poſſe eſſe ſimul veras, &c. aduerbium coniungendi (ſimul) non ad verbum (poſſe) ſed ad id quod ſequitur (eſſe veras) eſſe referendum.

Vt hæc ſit ſententia, Fieri non poſſe, vt contradicentes enuntiationes ſimul, hoc eſt, vno eodémque tempore, veritatem contineant: non autem iſta, Contradicentes enuntiationes non habere ſimul poteſtatem veritatis deſignandæ. quam ſententiam falſam eſſe arguunt illæ contradicentes enuntiationes, quæ ſunt ex fortuita materia conflatæ.

Quæ eſt lex ſubalternarum?

Lex ſubalternarum eſt, ſi vera ſit vniuerſalis, ſpecialem quoque debere eſſe veram, & non è contrario: nam ſi ſpecialis ſit vera, non continuò ob id ſequitur, vniuerſalem quoque veram eſſe.

Præterea, ſi ſpecialis ſit falſa, vniuerſalem à falſitate immunem eſſe non poſſe; non autem è diuerſo. Quæ omnia ex ſe perſpicua ſunt, & ſine longiori declaratione facilè ab omnibus intelliguntur.

DE AEQVIPOLLENTIA, ſiue ἰσοδυναμίας

CONSVEVERVNT Neoterici oppoſitis enuntiationibus explicatis, de earum ἰσοδυναμίας, ſeu (vt vocant) æquipollentia protinus inſtituere ſermonem; neque id malè: quandoquidem æquipollentiæ præceptiones cognitionem recentem oppoſitionum exigunt, vt ſequentia perſpicuè docebunt deinde ἰσοδυναμία ſeu æquipollentia facit, vt oppoſitæ alioqui enuntiationes, atque inter ſe tum veritate falſitatéve, tum aut qualitate, aut quantitate, aut vtraque diſſentientes, rurſum inter ſe vniantur, atque veritate & falſitate, qualitate item & quantitate, inter ſe conueniant atque conſentiant. Quocirca nos quoque illorum ſecuti veſtigia, æquipollentiæ tractationem hoc loco perſequemur.

Quid

Quid eſt iſodynamia ſeu æquipollentia?

Iſodynamia eſt duarum enuntiationum categoricarum, quarum ſubiecta diuerſis affecta ſunt ſignis, in vnam eandémq ſignificationem per negationem, eiuſmodi ſignis præpoſitam, aut poſtpoſitam, aut ſimul & præpoſitam & poſtpoſitam, reuocatio.

Quot tradere ſolent de iſodynamia generales regulas?

Tres, veriùs grammaticas quàm dialecticas. ſed (quoniam ex grammaticis ſcholis ſignorum vim & mutationem ad Logicen, vti oportebat, pueri ferè non adferunt) vtiliter hic à Dialecticis repetitas, quòd earum cognitio ad doctè prudentérque diſputandum in primis ſit neceſſaria.

Quæ eſt prima iſodynamiæ regula, & quarum enuntiationum oppoſitionem reſpicit?

PRIMA REGVLA, QVAE

Contradicentes reſpicit enuntiationes, eſt iſta:

COL. *Quoties negatio præponitur ſigno vniuerſali vel particulari, ipſa idem valere facit propoſitiones inter ſe alioqui contradictorias.*

LOV. Si cuipiam ſigno vniuerſali aut ſpeciali præfigatur negatio, enuntiationes alioquin contradicentes ad vnam eandémque reuocabit ſententiam.

Vt cùm inter ſe contradicant, Nulla voluptas eſt bona, Aliqua voluptas eſt bona: Si earum vni præponas negationem; vt exempli cauſſa vniuerſali, ac dicas, Nonnulla voluptas eſt bona; fiet vt hæ duæ, Nonnulla voluptas eſt bona, & Aliqua voluptas eſt bona, veritate inter ſe, & falſitate, item quantitate ac qualitate conſentiant; & per hoc, vt regula ipſa proponit, idem valeant, & eiuſdem penitus ſint ſententiæ.

Ad eundem modum, ſi ſpeciali ſigno præponatur negatio, nempe huic, Aliqua voluptas eſt bona, atque ita dicatur, Non aliqua voluptas eſt bona; erunt iſtæ ſimul veræ & ſimul falſæ, Non aliqua voluptas eſt bona, & Nulla voluptas bona eſt: quæ aliàs veritatem inter ſe falſitatémque diuidebant: erúntque ambæ vniuerſales, cùm altera alioqui ſpecialis fuerit. denique ambæ negabunt, cùm ante additam negationem altera affirmandi vim habuerit.

ADMONITIO.

Ad eum modum regulam commemorauimus, quo in ſcholis recitari conſueuit: ſi tamen Laurentio Vallenſi creditur, locum habet tantùm in iis vniuerſalibus ſignis, quæ negationem, non autem in iis, quæ affirmationem continent: nam ipſius iudicio, ſi negatio præponatur ſigno vniuerſali affirmanti, reddit enuntiationem, nec vniuerſalem, nec etiam particulari neganti æquiualentem. Contendit enim ille, huiuſmodi enuntiationem biparticularem

eſſe,

aues eſſe, quaſdam non eſſe præditas. De qua controuerſia idem quod de ſuperiori nobis dicendum videtur, eas nimirum enuntiationes in quibus ſigno vniuerſali affirmanti negatio poſtponitur, ex craſſo quodam & populari intelligendi modo, biparticulares à Laurentio cenſeri; vniuerſales tamen negantes eſſe, ſi propria ipſarum vis atque ſententia ad ſubtilem Dialecticorum normam examinetur.

Quæ eſt tertia iſodynamiæ regula, & quam enuntiationum oppoſitionem reſpicit?

TERTIA REGVLA ISODYNAMIAE, quæ ſubalternas reſpicit, ita habet:

COL. *Quoties negatio tam præponitur quàm poſtponitur ſigno ſiue generali ſiue ſpeciali, ipſa idem valere facit propoſitiones ſibi mutuo alioqui ſubalternas.*

LOV. Si cuipiã ſigno vniuerſali aut ſpeciali præponatur & ſimul poſtponatur negatio, enuntiationes alioquin ſubalternas, ad vnã eandémque ſententiã reuocabit.

Vt cùm iſtæ ſint ſubalternæ, Omnes laudant virtutem, & quidam laudant virtutem; ſi dicamus, non omnes non laudant virtutem, ſigno vniuerſali præpoſita & poſtpoſita ſimul negatione, commutabitur prior propoſitio per eiuſmodi negationis geminationem, in ſuæ ſubalternæ ſententiam, idémque ſignificabit quod illa, Quidam laudant virtutem.

Recita verſiculum ad faciliorem harum regularum memoriam à Dialecticis excogitatum.

Præ Contradic: poſt Contra: præ póſtque Subalter.

Eſt ne alia iſodynamiæ regula?

Adiicitur prædictis & alia regula ordine quarta, ex duabus prioribus veluti contexta; hæc nimirum:

COL. *Quoties in aliqua propoſitione duo ſigna generalia negantia ponuntur, alterum quidem, quod ad ſubiectum, alterum verò, quod ad prædicatum referatur, prius contrario iuxta ſecundam regulam, poſterius contradictorio iuxta regulam primam æquipollet.*

LOV. Si in aliqua enuntiatione duo ſigna vniuerſalia negationem includentia ponantur, quorũ alterum ad ſubiectũ, alterum verò ad prædicatũ referatur, prius contrarij, iuxta ſecundam regulam, poſterius contradicentis

dicentis ſigni, iuxta regulam primam, vim obtinebit.

Profer huius regulæ exempla.

Huius regulæ exempla ſunt, Nemo numquam errat, Nullum corpus nuſquam eſt. quorum ſenſus eſt, Omnis homo aliquando errat, Quoduis corpus alicubi eſt. Talia ſunt & iſta, Nemo nuſquam eſt, Numquam nemo ſapuit.

Verùm quoniam huiuſmodi loquendi formæ apud idoneos & probatos auctores raro occurrunt; iis in præſentia cum aliis enunciationibus, quas additis negationum plauſtris hîc fingere conſueuerunt prolixiſſimas, omiſſis, qui ſit vſus & vtilitas huius iſodynamiæ, breuiter dicemus.

Quis eſt eius, quæ modò explicata eſt, iſodynamiæ vſus?

Iſodynamia conducit non mediocriter ad iudicium rectè formandum circa propriam & natiuam enunciationum ſignificationem.

Nam inde faciliùs iudicare poſſumus de obſcuriorum enuntiationum tum qualitate tum quantitate, & veritate atque falſitate. vt ſi quiſpiam dubitet, quanta qualiſve ſit iſta enuntiatio, Nonnullus ſapiens eſt diues; facillimè ſe ex eiuſmodi dubitatione expediet iſodynamiæ adminiculo: Si videlicet in iſtam enuntiationem, Aliquis ſapiens eſt diues (quæ dubiæ enuntiationi ſecundum ſuperiorem iſodynamiæ doctrinam reſpondet) mentis oculos intendat: quod enim in vna æquipollente perſpicuè videt, idem in altera quoque eſſe, licèt minus perſpiciatur, certò conſtituet.

Deinde ſi hæc vera ſit, Aliquis ſapiens diues eſt; erit & altera vera, Non nullus ſapiens eſt diues: hoc enim exigit æquipollentium natura, vt vnius veritatem alterius veritas comitetur.

Poſtremò ad copiam augendam iſodynamia valet plurimùm; ad locupletandam enim orationem multum conducit, poſſe multas excogitare loquendi formas, atque ex iis (velut ex magno floſculorum cumulo) aptiſſimam elegantiſſimámque deligere.

TRANSITIO.

Atque hæc habuimus, quæ de categoricarum enuntiationum affectionibus duabus, oppoſitione nimirum & iſodynamia, dicenda viderentur. Reſtat nunc conuerſio, quæ & ipſa affectio quædam eſt iſtiuſmodi enuntiationum, cuius maximus vſus in ſyllogiſmorum imperfectorum probatione cernitur. Ideóque diligenter nobis exponenda eſt, ſed non hoc loco, quo alij eam tradere conſueuerunt: quia ad Ariſtotelis ordinem iam ab initio nos obſtrinximus. Is autem in primo Τῶν ἀναλυτικῶν προτέρων ea tradit, quæ ad conuerſionis pertinent explicationem.

Quocirca nunc doctrina primæ huius libri περὶ ἑρμηνείας partis ſummatim ante oculos poſita, ſecundam eius partem aggrediemur.

OMNIVM

OMNIVM EORVM, QVAE PRIORI PARTE libri περὶ ἑρμηνείας continentur, ad iuuandam puerorum memoriam, generalis comprehenſio.

ENVNTIATIONIS

- Partes
  - Nomen
  - &
  - Verbum.
- Genus, Oratio: & illa eſt
  - Perfecta
    - Enuntians
      - Vera
      - Falſa.
    - Non enũtians
      - Deprecans
      - Imperans
      - Interrogans
      - Vocans.
  - Imperfecta.
- Significata
  - Enuntiatio vna,
  - Enuntiatio plures.
- Species
  - Simplex ſeu categorica, bifariã definita, & bipartitò diuiſa:
    - Primò in
      - Affirmationem
      - Negationem.
    - Secundò in
      - Vniuerſalem
      - Specialem
      - Indefinitam
      - Singularem.
  - Compoſita enuntiatio, ſeu hypothetica.
- Proprietates
  - Oppoſitio
    - Contraria
    - Subcontraria
    - Contradicens
  - Additæ ſunt leges oppoſitarum ἰσοδυναμία, quam vocant æquipollentiam.
- Materia
  - Naturalis ſeu neceſſaria.
  - Fortuita
  - Remota.
- Vſus. Ad formanda iuniorum iudicia: item ad ſyllogiſmos contexendos, ad locos dialecticos, reliquáſque Logicæ partes rectè intelligendas, planè neceſſaria eſt huius tractatus doctrina.

PARS SECVNDA LIBRI ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ.

DIXIMVS antè librum Περὶ ἑρμηνείας apud Ariſtotelem vnicum eſſe, & continuata ſerie perſcriptum (teſte præter alios Politiano:) at poſteriores Dialectici, quos nunc ſcholæ ſequuntur, in duos libros eum ſecuerunt, quorum ſecundum hîc incipiunt, quòd inter ea, quæ hactenus dicta ſunt, & ea quæ deinceps ſequuntur, ſatis magnam differentiam eſſe iudicarint ad noui libri diſtinctionem efficiendam.

Nam priùs egit Ariſtoteles potiſſimùm de enuntiatione ſimplici, huiúſque partibus, & proprietate, quæ dicitur oppoſitio.

Deinceps verò agit de ſimplicium enuntiationum variè in ſuo ſubiecto, prædicato, aut copula affectarum inter ſe cohærentia, oppoſitione & ἰσοδυναμίᾳ.

Quot ſunt regulæ, quibus Neoterici complexi ſunt Ariſtotelis doctrinam de ſimplicium enuntiationũ, in quibus prædicatũ per negationem, nunc additam, nunc remotam, variatum eſt, inter ſe cohærentia?

Duæ.

Quæ eſt prior regula?

COL. *Ab affirmatione ad negationem bona eſt conſequentia, attributó variato ſecundum finitum & infinitum.*

LOV. Affirmans enuntiatio in negantem mutari, ex eáque per legitimam conſecutionem inferri poteſt, prædicato variato ſecundum finitum & infinitum, comparatione eiuſdem ſubiecti.

Quando dicitur prædicatum variari ſecundum finitum & infinitum?

Prædicatum dicitur variari ſecundum finitum & infinitum, quando ipſi ſumpto in antecedente ſine negatione additur in conſequente negatio: aut contrà, ſumpto in antecedente cum negatione, in conſequente adimitur negatio: vt, Paulus eſt ſincerus, ergo Paulus non eſt non ſincerus: ſiue quod eôdem recidit, ergo Paulus non eſt inſincerus.

Quæ eſt ratio iſtius regulæ?

Iſtius regulæ ratio eſt, quia alioqui contingeret voces, inter quas eſt contradictionis oppoſitio, de vno eodémque ſingulari ſubiecto verè dici, quod aduerſatur primo Dialecticæ principio.

Quot ſunt conditiones obſeruandæ, vt hæc regula in vniuerſum ſit vera?

Duæ, quarum prima eſt; vt totum prædicatum mutetur ſecundum finitum & infinitum: cuius conditionis neglectu vitioſa eſt iſta conſecutio, Ego video equum, ergo non video non equum. Poſſum namque ſimul videre equum & non equum: ſed ad hunc modum concludi debuit, ergo non ſum non videns equum.

SECVN-

SECVNDA VERO:

Quando fit argumentatio ex enuntiationibus conſtantibus ex verbo præteriti vel futuri temporis, oportet in antecedente tempus vniuersè accipi, vel in conſequente ſpeciatim; aut cum relatiuo quod denotet verbum ad idem tempus in conſequente eſſe referendum, ad quod in antecedente referebatur: nam fieri debet, vt loquuntur, verificatio pro eodem tempore. Vnde non ſequitur, Homo fuit doctus, ergo numquam fuit indoctus; ſed ſequitur, Homo ſemper fuit doctus, ergo numquam fuit indoctus. Item rectè ſequitur, Homo fuit doctus, ergo aliquo tempore, vel eodem tempore non fuit indoctus.

Alias conditiones prolixitatis vitandæ gratia relinquimus: neque enim omnia perſequi eſt animus, præſertim in hoc tam raro argumentandi genere.

Quæ eſt poſterior regula?

C o l. *A negatione ad affirmationem valet conſequentia, attributo variato ſecundum finitum & infinitum, modò rectè ponatur ſubiectum cohærere.*

L o v. Negans enuntiatio in affirmantem mutari, ex eáque per legitimam conſecutionem inferri poteſt, prędicato variato ſecũdum finitum & infinitum, modò ritè ponatur exiſtentia ſubiecti.

Vt, Homo non eſt iuſtus, & homo eſt; ergo homo eſt non iuſtus: Item, Homo non eſt non iuſtus, & homo eſt; ergo homo eſt iuſtus. Non poſita autem exiſtentia ſubiecti, volunt non ſequi. itaque huiuſmodi argumentationem improbant, Hircoceruus non eſt leo, ergo hircoceruus eſt non leo.

Et ponenda eſt ritè exiſtentia, ſecundum rationem copulæ. hinc non ſequitur, Socrates non fuit albus, & Socrates eſt; ergo Socrates fuit non albus. Ponenda enim erat ſubiecti exiſtentia hoc pacto, Et Socrates fuit.

Item non ſequitur, Socrates aliquo tempore non fuit homo, & Socrates aliquo tempore fuit; ergo Socrates aliquo tempore fuit non homo, propter exiſtentiam ſubiecti non rectè poſitam: debuit enim ad hunc modum poni, Et Socrates eodem tempore fuit.

TRANSITIO.

Sed huiuſmodi argutias, vt nos ſcholarum conſuetudo attingere, ita moleſtiæ & tædij metus leuiter percurrere cogit: quapropter, accurata earum explicatione aliis relicta, ad illa quæ deinceps apud Ariſtotelem ſequuntur, exponenda pergemus.

DE RATIONE ARGVMENTANDI, *variato ſubiecto ſecundum finitum & infinitum.*

ARiſtoteles apertè dicit, illas enuntiationes quæ ſubiectum habent infinitum, nullum habere conſecutionis vinculū cum iis, quæ ex finito conſtant ſubiecto; quod quidem, ſi propria eiuſmodi pronuntiatorum ratio ſpectetur, veriſſimum eſt: neque enim ſequitur, non homo eſt animal, ergo homo non eſt animal. Recentiores tamen, qua ſunt diligentia (ne dicam curioſitate) paulò, quàm Ariſtoteles, ſubtiliùs & profundiùs hanc rem examinantes, duas tradiderunt regulas: quibus obſeruatis, argumentationis firmitas conſtat, ſubiecto variato ſecundum finitū & infinitum. quæ tametſi non multum neceſſariæ doctrinę nobis continere viderentur; quia tamen ab aliis pleriſque hoc loco traduntur, atque, ſi nihil aliud, ſaltem ad ingenium exercendū, excolendúmque, nonnihil vtilitatis afferunt, non putauimus eas ſilentio prætereundas.

Quæ eſt igitur prior regula argumentandi ſubiecto variato penes finitum & infinitum?

C O L. *Ab affirmatione ad negationem valet conſequentia, ſubiecto variato penes finitum & infinitum, modò caueatur, ne vocem in antecedente non diſtributam, ſiue vniuersè acceptam, in conſequente diſtribuamus.*

L O V. Ab affirmante enuntiatione ad negantem firma eſt conſecutio, ſubiecto variato penes finitum & infinitum; hoc ſeruato, vt non procedatur à voce particulatim in antecedente ſumpta, ad eandem vniuersè in concluſione acceptam.

Vt rectè ſequitur, Omnis homo eſt animal, ergo omnis non homo aliquod animal non eſt.

Quæ eſt poſterior regula?

C O L. *A negatione ad affirmationem, ſubiecto variato penes finitum & infinitum, valet conſequentia, modò ſubiectum antecedentis capiatur vniuersè, non autem ſubiectum conſequentis; & aſſumatur prædicatum antecedentis cohærere in rerum natura.*

L O V. A negatione ad affirmationem ſubiecto penes finitum & infinitum variato, legitima conſecutio eſt, modò ſubiectum antecēdētis capiatur vniuersè, non

autem

autem ſubiectum conſequentis: & aſſumatur exiſtere prædicatum antecedentis.

Vt rectè ſequitur, Nullus homo eſt albus, & album eſt, ergo non homo eſt albus.

DE CONIVNCTIS, ET DIVISIS PRAEDICATIS.

DOCET deinde Ariſtoteles plura prædicata diuiſa in vnum coniungere prædicatum; & vice verſa, vnum prædicatum coniunctum in partes diſſoluere.

Recita eam diuiſionem quæ hoc loco extat apud Ariſtotelem, ad faciliorem eorum quæ de diuiſis, & coniunctis prædicatis dicenda ſunt, intelligentiam.

Τῶν χωρὶς κατηγορουμένων { Τὰ μὲν κατηγορεῖται συντιθέμενα, ὡς ἓν τὸ πᾶν κατηγόρημα γίνεσθαι.
Τὰ δ᾽ οὔ.

COL. *Ex his, quæ ſeparatim dicuntur,* { *Alia coniuncta & copulata ſi dicuntur, vt vnum fiat attributum.*
Alia verò non.

ARG. Eorum quæ ſeorſum prædicantur, { Alia iunctim ſic etiam prędicantur, vt vnum omnia prædicatum fiant.
Alia verò minimè.

Quid eſt prædicari ſeorſum de ſubiecto aliquo?

Prædicari ſeorſum de ſubiecto aliquo, eſt verè affirmari de eodem ſubiecto in diuerſis pronuntiatis, aut in eodem pronuntiato coniunctione intermedia.

Quid eſt iunctim prædicari de ſubiecto aliquo, ſeu prædicata compoſita eſſe vt vnum; nam pro iiſdem iſta accipimus?

Iunctim prædicari ſeu prædicata compoſita eſſe vt vnum, eſt duas partes prædicati, quæ diuiſim de ſubiecto aliquo dici poſſent, nulla interiecta coniunctione cohærentes, aptè, & ſeruata ea ſententia quæ foret, ſi diuiſim dicerentur, de eodem ſubiecto enuntiari: vt in his pronuntiatis, Homo eſt animal, & homo eſt rationis particeps, prædicata animal & rationis particeps, de homine dicuntur ſeorſum, dicuntur quoque iunctim ſeu compoſita: vt vnum prædicatum in hoc pronuntiato, Homo eſt animal rationis particeps. Verùm non omnia (inquit Ariſtoteles) quæ ſeorſum dicuntur, compoſita vt vnum dici poſſunt.

Recita Ariſtotelis regulas, quibus docet quæ diuiſim dicta, compoſita vt vnum dici non poſſunt.

PRIOR ARISTOTELIS REGVLA, DE DIVISIS prædicatis, quæ non poſſunt coniungi vt vnum, eſt:

Τῶν δὴ κατηγορουμένων, καὶ ἐφ' οἷς κατηγορεῖσθαι συμβαίνει, ὅσα μὲν λέγεται κατὰ συμβεβηκὸς, ἢ κατὰ τοῦ αὐτοῦ, ἢ θάτερον κατὰ θατέρου, ταῦτα οὐκ ἔσται ἕν.

PER. Eorum igitur, quæ dicuntur, & eorum, de quibus alia dicuntur quæcumque per accidens ita dicuntur, vt aut de eodem aliquo ſubiecto dicantur vtraque, aut alterum de altero, ea omnia non vnum efficiunt.

COL. *Prædicata quæ per accidens, aut de eodem aliquo ſubiecto dicuntur, aut alterum de altero, ea omnia non vnum efficiunt.*

ARG. Quæcumque cùm vel prædicari de aliis, vel aliis ſubiici apta ſint, per accidens aut de eodem, aut alterum de altero prædicantur, ea vnum non erunt.

Quam regulam pertinere vult Faber ad ea prædicata, quæ accidentia quidem ſignificant eiuſdem ſubiecti, ſed inter ſe collata, prædicationem efficiunt externam, eam videlicet quæ ſuperiùs prædicatio per accidens eſt appellata.

Exemplum regulæ proferens Ariſtoteles, ait: Vt homo & albus quidem eſt & muſicus; ſed non vnum eſt album muſicum.

POSTERIOR REGVLA DE DIVISIS prædicatis, quæ non poſſunt vt vnum coniungi, eſt iſta:

Ἔτι ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ ἑτέρῳ, οὐκ ἔσται ἕν.

COL. *Vnum etiam quid non conſtat ex iis omnibus quæ in altero poſita, rurſus repetuntur.*

ARG. Præterea nec vnum ea dicentur, quorum alterum alteri ineſt.

Hoc eſt, illa prædicata iunctim ſumpta, non poſſunt dici vnum, quorum poſterius in priori continetur: vt prædicata horum pronuntiatorum, Ioannes eſt homo, & Ioannes eſt animal, non poſſunt coniunctim, vel vt vnum dici. ſiquidem ineptè diceretur, Ioannes eſt homo animal; continetur enim poſterius prædicatum in priori.

DE CONIVNCTIS PRAEDICATIS quæ non poſſunt diuidi.

Sicut quædam prædicata ſeparata nequeunt coniungi vt vnum; ſic quædam coniuncta nequeunt de eodem dici ſeparatim: de quibus Ariſtoteles ſubiicit duas exceptiones.

Quæ ſunt illæ exceptiones, quas hoc loco recenſet Ariſtoteles?

PRIOR EXCEPTIO EST:

Ὅταν μὲν ἐν τῷ προσκειμένῳ, τῶν ἀντικειμένων τι ἐνυπάρχῃ, ᾧ ἕπεται ἀντίφασις, οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ ψεῦδος.

C OL. *Cùm id, quod adiunctum eſt, aliquid repugnans continet, ex quo etiam repugnantia conſequatur; falſum eſt eadem coniunctim, diuiſimq́ dici.*

A RG. Cùm in eo quod adiunctum eſt, repugnans quippiam ſic ineſt, vt ad id contradictio ſequatur, ibi non verum, ſed falſum dicetur.

Vt in iſto pronuntiato, Cadauer eſt animal mortuum; id quod ſecundo loco prædicato adiunctum eſt, ſic ineſt, vt cum priori non poſſit ſeorſum de eodem affirmari; & propterea iſtius prædicati partes diuidi non poſſunt, vt dicatur verè, Cadauer eſt animal, & cadauer eſt mortuum.

ALTERA EXCEPTIO EST:

C OL. *Cùm alterum attributorum fortuitò dicitur, tunc non rectè de eodem ſubiecto diuiſim dicuntur.*

L OV. Quando alterum prædicatorum ſecundum accidens enuntiatur, tunc non rectè dicuntur diuiſim de eodem ſubiecto.

Ariſtotelis verba hoc loco ſic habent:

Ὅταν δὲ μὴ ἐνυπάρχῃ, οὐ πάντως ἀληθές· ἢ ὅταν τὰ κατὰ συμβεβηκὸς κατηγορῆται (?) —

Ὅταν δὲ μὴ ἐνυπάρχῃ, ἢ τῶν ἀντικειμένων, οὐκ ἀεὶ ἀληθές: ὥσπερ Ὅμηρός ἐστί τι, οἷον ποιητὴς, ἆρ᾽ οὖν καὶ ἔστιν ἢ οὔ; κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ κατηγορεῖται τὸ, ἔστι, τοῦ Ὁμήρου. ὅτι γὰρ ποιητής ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ καθ᾽ αὑτὸ κατηγορεῖται κατὰ τοῦ Ὁμήρου, τὸ ἔστιν.

Hoc eſt, Quando verò nihil quod repugnet, ineſt, non ſemper eſt verum.

Vt, Homerus eſt aliquid, nempe poëta; an ne igitur Homerus eſt? an non eſſe dicendum eſt potius? per accidens enim ipſum (eſt) de Homero dicitur, nempe quia eſt poëta; ſed non per ſe de Homero ipſum (eſt) dicitur.

Quid dicitur ſecundùm accidens enuntiari?

Illud dicitur ſecundũ accidens enuntiari, quod ratione adiuncti enuntiatur, & non per ſe: vt in hac enuntiatione, Aethiops eſt albus ſecundum dentes; vox, albus, enuntiatur ſecundum accidens de Aethiope, quia dicitur tantùm ratione adiuncti, videlicet (ſecundũ dentes.) Per ſe verò album de Aethiope nequaquam diceretur.

Sic in exemplo illo, Cadauer eſt homo mortuus; homo de cadauere dicitur dumtaxat, ratione adiunctæ vocis, mortuus: & ita de cadauere dicitur per accidens.

videns album. Quæ concluſio quòd ab vſitata Latinè loquendi conſuetudine aliena ſit, barbara eſt iudicanda, & ab omni diſputatione procul amouenda.

Similiter non rectè concludit illud vulgatum ſophiſma, Album dicitur de pluribus differentibus ſpecie, & dicitur in eo quod quid eſt; ergo dicitur de pluribus differentibus ſpecie in eo quod quid eſt: nam conſequens eſt falſum, antecedente vero. Quod inde contingit, quia non repetuntur in conſequente integra prædicata: ſed ita concludi debuit, ergo album eſt dictum de pluribus differentibus ſpecie dictum in eo quod quid eſt. Quod conſequens quoque ineptum eſt & repudiandum.

Conſtat igitur, ex talibus pronuntiatis antecedentis loco poſitis, numquam rectè procedi à diuiſis prædicatis ad coniuncta, in quibus prædicata coniungenda aptè inter ſe ſine coniunctione media cohærere non poſſunt: vt exempla iam adducta ſatis declarant.

Quid eſt argumentari à coniunctis prædicatis ad diuiſa?

Eſt prædicata coniunctim in antecedente ſumpta, inferre in concluſione eadem diuiſa.

Quot modis hic argumentari licet?

Duobus: affirmando, & negando: non tamen ſimiliter. quia dum argumentamur affirmando, vtimur in conſequente copulandi particula: vt, Paulus eſt homo pius, ergo eſt homo, & eſt pius.

Negando verò argumentantes, diſiungendi particulam in conſequente adhibemus: vt, Elephas non eſt beſtia alba, ergo elephas non eſt beſtia, vel elephas non eſt albus.

Quomodo argumentandum eſt à ſubiectis coniunctis ad diuiſa?

A ſubiectis coniunctis ad diuiſa ſic argumentamur:

Homo albus currit, ergo homo currit, & album currit.

TRANSITIO.

Verùm quia numquam aut perraró inter diſputandum eiuſmodi argumentationibus vtuntur eruditi, propterea iis omiſſis ad modificatas enuntiationes, quas vulgò modales vocant, explicandas, accedimus.

DE MODIFICATIS ENVNTIATIONIBVS.

VEndicant ſibi non immeritò peculiarem apud Ariſtotelem tractationem enuntiationes illæ, quæ Modales, aut modificatæ, à quatuor modis his, Poſſibile, Contingens, Impoſſibile & Neceſſe, nominantur.

Aliter enim quodammodo in his & iſodynamia & oppoſitio conſideratur, quàm in ſimplicibus illis, in quibus enuntiatur prædicatum ſimpliciter de ſubiecto, citra talium modorum adiectionem.

Quam vocant modificatam enuntiationem?

Eam enuntiationem modificatam vocant, cuius copula afficitur aliquo horum quatuor modorum, Poſſibile, Contingens, Impoſſibile, Neceſſe, vel alia voce eandem vim habente.

Vt ſunt: Oportet, poteſt, accidit, euenit, contingit, exorabilis, inexorabilis, expiabilis, inexpiabilis, aliáque eiuſmodi vocabula, quorum ſignificationem per neceſſe, poſſibile, vel impoſſibile, eorúmve ſynonyma commodè interpretamur.

Quo nomine appellantur eæ enuntiationes, quarum verbalis copula libera eſt ab iſtorum modorum affectione?

Alias enuntiationes omnes, quarum copula verbalis his modis affecta non eſt, vocant enuntiationes de ineſſe, quia ſimpliciter & ſine dictis modis, prædicatum ſubiecto ineſſe vel non ineſſe denotant.

Quo ordine & qua ratione tractat Ariſtoteles quæ ad earum enuntiationum, quæ modificatæ dicuntur, cognitionem pertinent?

Harum enuntiationum oppoſitiones & iſodynamias traditurus Ariſtoteles, conſtituit quatuor ordines enuntiationum, & in ſingulis ordinibus quatuor enuntiationes eiuſdem planè ſignificationis, idque hoc ſemper ordine, vt prima conſtet ex poſſibili, ſecunda ex contingenti, tertia ex impoſſibili, & quarta ex neceſſe.

Ad qualitatem verò eiuſmodi enuntiationum in ſingulis ordinibus demonſtrandam, excogitatæ ſunt à Dialecticis voces quædam artificioſæ, ſingulis reſpondentes ordinibus, quarum vocales, vbi collocanda aut ſit aut non ſit negatio, in ſingulis iſtorum ordinum enuntiationibus clarè oſtendunt.

Voces à Dialecticis excogitatæ ſunt hæ: { Amabimus, Edentuli, Iliace, Purpurea.

Quæ tametſi primâ fronte ridiculæ videantur, ad memoriam tamē iuuandam, & huius loci doctrinam facilè comprehendēdam, mirum in modum ſunt accommodatæ, ſi modò vocalium, quæ in eis cernuntur, ſignificatio rectè ſit intellecta, quæ ita ſe habet:

A, ſignificat nullam omnino adeſſe debere negationem.
E, ſignificat adhibendam eſſe verbo tantùm.
I, negationem ponendam eſſe ad modum tantùm.
V, & ad verbum, & ad modum.

Quæ omnia vulgatus iſte verſiculus breuiter complectitur:
E, verbum negat, Iq́ue modum, nihil A, ſed V, totum.

Eſt ergo oppoſitarum, & item æquipollentium ſeu conſequentium ſe mutuò enuntiationum ſecundum Ariſtotelem deſcriptio huiuſmodi.

CONTRARIAE.

Hæ 4. æquipollent, ſcilicet,

Purpurea.		*Iliace.*
Non poſſibile eſt non eſſe	Et itẽ hæ 4. æquipollent,	Non poſſibile eſt eſſe
Non contingens eſt nõ eſſe		Non contingens eſt eſſe
Impoſſibile eſt non eſſe		Impoſſibile eſt eſſe
Neceſſe eſt eſſe.		Neceſſe eſt non eſſe.

SVBALTERNAE. CONTRA DICENTES. CONTRA DICENTES. SVBALTERNAE.

SVBCONTRARIAE.

Et itẽ hæ 4. æquipollẽt,	*Amabimus.*	Et itẽ hæ 4. æquipollẽt,	*Edentuli.*
	Poſſibile eſt eſſe		Poſſibile eſt non eſſe
	Contingens eſt eſſe,		Contingens eſt non eſſe
	Non impoſſibile eſt eſſe.		Non impoſſibile eſt non eſſe
	Non neceſſe eſt non eſſe.		Non neceſſe eſt eſſe.

Explica paulò latiùs quæ ſuperiori ſchemate obſcuriùs indicantur.

Harum enuntiationum talis inter ſe eſt ratio, vt omni enuntiationi ex poſſibili reſpondeat aliqua ex contingenti, aliqua ex impoſſibili, aliqua ex neceſſario idem prorſus valens, &, vt loquuntur, æquipollens: & ſimiliter cuiuis ex contingenti reſpondet aliqua ex poſſibili, impoſſibili & neceſſario, & ita de reliquis.

Fit autem hæc iſodynamia enuntiationum, diuerſos modos habentium, ſecundum varias affirmationes & negationes, nunc modi, nunc verbi, nunc ſimul vtriuſque; vt quiuis facilè videre poteſt in ſchemate modò deſcripto, vbi ſingulorum ordinum quatuor ennntiationes inter ſe æquipollere denotantur. Sic omnes in Purpurea idem valent: Item, quæ ſunt in Iliace. Et de aliis ſimiliter eſt iudicandum.

Ad oppoſitionem verò iſtorum pronuntiatorum cognoſcendã, aduertendum eſt, pronuntiata, quæ in ſuperiori ſchemate vocibus, Purpu-

Purpurea & Iliace, ſubiiciuntur, contraria eſſe, propriè quidem, ſi eoſdem modos habeant: vt, Non poſſibile eſt non eſſe, & non poſſibile eſt eſſe: Item, Neceſſe eſt eſſe, & neceſſe eſt non eſſe.

Impropriè verò & ſecundum ſignificationem dumtaxat, ſi ex diuerſis conſtent modis: vt, Non poſſibile eſt non eſſe, & neceſſe eſt non eſſe; quia diuerſitas modorum, etiam extremorũ diuerſitatem inducit, quam non patitur propriæ & abſolutæ oppoſitionis ratio.

At propoſitiones quæ ſubſcribuntur, Amabimus & Edentuli, ſunt inter ſe ſubcontrariæ: vt, poſſibile eſt eſſe, poſſibile eſt non eſſe.

Item, poſſibile eſt eſſe, & non neceſſe eſt eſſe: ſed hæ quidem impropriè: illæ verò propriè ſunt ſubcontrariæ: quemadmodum paulò ſuperiùs de contrariis eſt dictum.

Similiter quæ ſubſcribuntur Purpurea & Edentuli, aut Iliace & Amabimus, ſibi mutuò contradicunt.

Quæ verò ſubſcribuntur Purpurea & Amabimus, aut Iliace & Edentuli, ſunt inter ſe ſubalternæ.

Quorum omnium rationem facilè intelliget, qui perpenderit hos quatuor modos, neceſſe, impoſſibile, poſſibile, & poſſibile non, eadem planè ratione efficere oppoſitionem in pronuntiatis modificatis, qua hæc quatuor ſigna, Omnis, nullus, aliquis, & aliquis non, in pronuntiatis (quæ vocant) de ineſſe: nam quemadmodum in iſta deſcriptione quatuor horum pronuntiatorum,

Omnis homo eſt Nullus homo eſt,

Quidam homo eſt Quidam homo non eſt;

Duo ſuprema ſunt inter ſe contraria: duo infima ſubcontraria: illa quæ ſecundum diametrum ſumuntur, ſibi mutuò contradicunt, & duo paria ex duobus lateribus ſumpta, ſunt ſubalterna.

Sic etiam in ſimili deſcriptione harum quatuor modificatarum enuntiationum,

Neceſſe eſt eſſe, Impoſſibile eſt eſſe,

Poſſibile eſt eſſe, Poſſibile eſt non eſſe;

Duæ ſupremæ ſunt contrariæ, duæ infimæ ſunt ſubcontrariæ: illæ quæ ſecundum diametrum ſumuntur, ſibi mutuò contradicunt; & duo paria à lateribus ſumpta, ſunt ſubalterna: nec eſt, quòd quiſpiam miretur, nullam hîc mentionem fieri enuntiationum ex contingenti; quia quantum ad hanc rem attinet, contingens non differt à poſſibili.

Quid præterea ſcitu neceſſarium eſt de enuntiationibus modificatis?

Iſtud quoque de iſtis enuntiationibus ſciendũ eſt, quaſdam ſimplicem, alias verò duplicem habere ſenſum: nam hæ enuntiationes, Poſſibile eſt hominem ſtare, Impoſſibile eſt hominem eſſe equum, & ſimiles, quæ non conſtant ex duobus concretis accidentia denotantibus

tantibus, vnicum habent ſenſum, quem neque compoſitum neque diuiſum appellare ſolemus.

Quæ veró conſtant ex duobus concretis accidentia denotantibus, duplicem habent ſenſum, quorum alter compoſitus, alter diuiſus appellatur: eiuſmodi enuntiationes ſunt, Poſſibile eſt album eſſe nigrum, poſſibile eſt calidum eſſe frigidum.

Quis eſt ſenſus compoſitus iſtarum enuntiationum?

Senſus compoſitus eſt, quando ſignificatur fieri poſſe, vt album manens album ſimul ſit nigrum, & calidum manens calidum ſimul etiam ſit frigidum.

Quis eſt diuiſus?

Diuiſus veró erit, ſi ſignificetur fieri poſſe, vt ea res, quæ eſt alba, aliquando, albedine depoſita, ſit nigra, & vt ea quæ eſt calida, aliquando, calore cedente, ſit frigida.

Profer alia exempla ad eandem rem declarandam.

Eiuſdem generis ſunt hæc: Impoſſibile eſt iuſtum eſſe iniuſtum, Impoſſibile eſt ſedentem ſtare. in ſenſu compoſito ſignificant fieri non poſſe, vt iuſtus manens iuſtus, ſimul ſit iniuſtus; & ſedens manens ſedens, ſimul ſtet. In ſenſu verò diuiſo ſignificant fieri non poſſe, vt is qui iuſtus eſt, aliquando ſit iniuſtus; & is qui nunc ſedet, aliquando ſtet.

Quorſum prodeſt eiuſmodi enuntiationum multiplices ſenſus nouiſſe?

Prodeſt non parum iſtorum ſenſuum cognitio, ad conſideratè & prudenter de veritate atque falſitate eius orationis, in qua tales modificatæ enuntiationes occurrunt, pronuntiandum: ferè enim præmiſſa diſtinctione, raró abſolutè, de iſtiuſmodi oratione eſt reſpondendum, quód plerumque contingat eam in vno ſenſu veram, & in altero falſam eſſe: nam duæ enuntiationes ex poſſibili ſuperiùs poſitæ, ſunt in ſenſu compoſito falſæ, & in ſenſu diuiſo veræ. contrà veró, illæ quæ ex impoſſibili conſtant, ſunt in ſenſu compoſito veræ, & in ſenſu diuiſo falſæ.

Iſtud quoque de modificatis enuntiationibus notatu dignum eſt, in iis enuntiationibus modificatis, in quibus modus nomen eſt, attributi locum obtinens, duplicē eſſe qualitatem atque quantitatem, vnam ratione modi, alteram verò ratione dicti.

Dictum hoc loco (vt etiam iſtud obiter dicamus) appellant dialectici eam orationem ex infinitiuo & eius caſu vel caſibus conſtantem, quæ in hoc modificatarum enuntiationum genere ſubiecti vice fungitur. Exempli cauſſa, iſta modificata enuntiatio, poſſibile eſt nullos mortales eſſe iuſtos, ratione modi, affirmans eſt atque ſpecialis; ratione dicti veró, quod eſt, nullos mortales eſſe iuſtos, negans eſt, atque vniuerſalis.

TRANSITIO.

Hanc de enuntiationibus modificatis doctrinam quanta fieri potuit luce atque breuitate perſtrinximus; in qua deſcribenda

eam ad-

eam adhibuimus moderationem, vt plurimis ieiunis cauillationibus, & vaniſſimis nugis prætermiſſis, ea dumtaxat proponeremus, quorum cognitionem, & ad probatorum auctorum ſcripta faciliùs perſpicienda, & ad doctorum hominum diſputationes rectiùs intelligendas, neceſſariam putabamus. Supereſt nunc, vt de coniunctis ſeu hypotheticis enunciationibus breuiter, vt noſtri inſtituti poſtulat ratio, dicamus.

DE CONIVNCTIS ENVNTIAtionibus, quæ vulgò Hypotheticæ appellantur.

NE ſtudioſis adoleſcentibus, quos inſtituendos ſuſcepimus, deeſſe videamur; de hypotheticis enuntiationibus, quas ſuo loco in hoc libro Περὶ ἑρμηνείας cum Ariſtotele prætermiſimus, latiùs hic putauimus agendum.

Quæ eſt definitio enuntiationis hypotheticæ?

COL. *Enuntiatio coniuncta ſeu hypothetica eſt, quæ plures habet ſimplices & categoricas præcipuas ſui partes, coniunctione aliqua inter ſe connexas.*

LOV. Enuntiatio compoſita ſeu hypothetica eſt, quæ plures habet categoricas, principales ſui partes, coniunctione aliqua inter ſe connexas.

Vt, Si dies eſt, lux eſt.

Num in omni hypothetica expreſſè ponuntur plures categoricæ?

Inueniuntur quædam hypotheticæ enuntiationes, quę vi ſignificationis tantum non expreſſè neq. apertè ex pluribus cōſtant categoricis: cuiuſmodi ſunt iſtæ, Si dies eſſet, lux eſſet: Si reſurrectio non eſſet, pij Chriſtiani omnibus hominibus eſſent miſeriores.

Quot modis diuiditur enuntiatio hypothetica?

Duobus.

Quæ eſt prior diuiſio enuntiationis hypotheticæ?

Enuntiationum hypotheticarū alia eſt
- *Copulata*, cuius partes principales copulante coniunctione vniuntur: vt, Narciſſus eſt formoſus, & Therſites eſt turpis.
- *Diſiuncta*, cuius partes principales coniunctione diſiungente inter ſe vinciuntur: vt, Aut dies eſt, aut nox eſt.
- continens
  - *Conditionem* Vt, Si homo eſt, animal eſt.
  - *Rationem* Vt ſyllogiſmi, de quibus poſtea dicetur.
  - *Cauſſam:* Vt, quia præclara res eſt doctrina, litteris diligens opera nauari debet.

Quæ

Quæ eſt altera diuiſio enuntiationis hypotheticæ?

Hypotheticarum enuntiationum alia { *Affirmat*, Cuius copula principalis non negatur, ſiue partes aliquam contineant negationem, ſiue non: vt, Si lux non eſt, dies non eſt.
Negat, Cuius principalis copula negatur: vt, Non quia Græcus eſt, ideò leuis eſt.

Quam vocas hoc loco principalem copulam?

Principalis copula hic dicitur, à qua enuntiatio hypothetica ſuam ſpeciem accipit: à qua autem coniunctione enuntiatio hypothetica ſuam accipiat ſpeciem, manifeſtius eſt ex iis, quæ pauló antè dicta ſunt, quàm vt hoc loco ſit repetendum.

Quæ oppoſitio inuenitur in hypotheticis enuntiationibus?

Quoniam hypotheticis enuntiationibus tribuitur affirmatio & negatio, hinc fit, vt etiam in ipſis reperiatur contradictionis oppoſitio, quæ ex affirmatione & negatione naſcitur: vt hæ ſibi mutuó contradicunt, Si lux eſt, dies eſt: &, Non ſi lux eſt, dies eſt.

Contraria veró & ſubcontraria oppoſitio certam quantitatem poſtulant: quę cùm in hypotheticis non inueniatur, conſequens eſt, neque contrarias neque ſubcontrarias enuntiationes in iis inueniri.

DE VERITATE ET FALSITATE hypotheticarum enuntiationum.

Expone breuiter, quænam in ſingulis enuntiationum hypotheticarum generibus ad eorum veritatem ſint neceſſaria.

Ad veritatem enuntiationis copulatæ affirmantis neceſſaria eſt vtriuſque partis veritas: vt ad veritatem huius, Homo natus eſt ad laborem, & auis ad volatum; neceſſaria eſt veritas vtriuſque categoricæ, ex qua componitur. Cæterùm ad diſiunctæ veritatem ſufficit alterius partis veritas, nec obeſt ſi plures partes ſint veræ: Nam illorum opinioni qui putant in diſiunctionibus veris vnam tantummodo partem veram eſſe debere, aduerſatur illud Virgilianum pro vero poſitum;

Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Aut aliquis latet error. Huius enim diſiunctę enuntiationis partes omnes ſunt veræ.

Conditionem continens affirmatio eſt vera, ſi inter antecedens & conſequens firma ſit connexio, ſiue partes veræ ſint, ſiue falſæ: vt, Si cælum non mouetur, cælum quieſcit.

Iſtud quoque animaduertendum, omnem enuntiationem, quæ conditionem continet, ſi vera ſit, neceſſariam; ſi veró falſa, impoſſibilem ſemper eſſe.

Enuntiatio rationem continens ſua vi & copulatam, & eam, qua conditio ſignificatur, comprehendit; ideóque vt affirmans vera ſit, duo ei ſunt neceſſaria: videlicet vtriuſque partis veritas, & conſecutionis

tionis firmitudo: vt, Petrus ſtudet, igitur non dormit.

Idem ſentiunt quidam de enuntiatione cauſſam continente, ſed falsò: non enim exigit huius generis enuntiationum affirmantium veritas legitimam vnius partis ex altera conſecutionem; ſed ad veritatem earum & neceſſarium eſt, & ſufficit vtramque partem eſſe veram, ac eam partem, qua cauſſa denotatur, veram cauſſam continere, ſiue firmam efficiat conſecutionem, ſiue non: vera namque eſt iſta enuntiatio, Quia peccauit homo, punitus eſt; in cuius tamen partibus nulla cernitur legitimæ conſecutionis ratio.

Conſultò hîc præterimus, quid ad vniuſcuiuſque hypotheticarum enuntiationum falſitatem, aut quid ad negantium veritatem ſit neceſſariū; eò quòd hæc omnia ex iis, quæ modò diximus, probè intellectis ſua ſponte eluceſcant.

Quis eſt vſus eorum, quæ in hac ſecunda libri περὶ ἑρμηνείας parte declarata ſunt?

Quæ in hac ſecunda libri περὶ ἑρμηνείας parte declarata ſunt, conducunt ad orationis copiam: docet enim hæc pars multiplicare pronuntiata ſimplicia; hoc eſt, tradit quomodo multa contexi queant pronuntiata eiuſdem ſententiæ, ídque vel per additionem negationis: vt, Pantaleon eſt candidus, Pantaleon non eſt non candidus.

Vel per coniunctionem & ſeparationem eorum, quæ ſiue coniunctim ſiue ſeparatim efferantur, vnam eandémque repræſentant ſententiam: vt exempli cauſſa, ſiue coniunctim & vna ſimplici enuntiatione ita dicas, Pantaleon eſt homo candidus: ſiue ſeparatim & duplici enuntiato, ad hunc modum, Pantaleon eſt homo, & Pantaleon eſt candidus, nihil hac variatione de orationis ſenſu mutaueris.

Vel denique per horum modorum, Poſſibile, contingens, impoſſibile, neceſſe, variationem; idem enim valent iſta pronuntiata:

Poſſibile eſt eſſe candidum,
Contingens eſt eſſe candidum;
Non eſt impoſſibile eſſe candidum,
Non eſt neceſſe non eſſe candidum.

Hinc liquidò conſtat, ad iudicium quoque de pronuntiatorum veritate & falſitate, huius partis cognitionem plurimum habere momenti.

Poſtremò, his, quæ iam dicta ſunt, ritè perceptis, intelligitur plurimarum orationum legitima connexio atque conſecutio; ſiquidem pronuntiata vnam eandémque ſententiam continentia, ſe mutuò & ſequi & inferre, omnibus eſt, per ſenſum communem, perſpicuum.

Omnivm eorvm qvae posteriori parte libri περὶ ἑρμηνείας continentur, ad iuuandam puerorum memoriam, generalis comprehenſio.

In secvnda parte libri περὶ ἑρμηνείας agitur rurſus de enunciatione, ſed quatenus

- Nunc additur, nunc adimitur negatio
  - Prædicato
  - vel
  - Subiecto:
  - Fiuntque ex huiuſmodi enuntiationibus argumẽtationes, quæ aliquot regulis declarantur.
- Prædicata
  - Coniuncta diuiduntur
  - Diuiſa coniunguntur,
  - idq́. conſecutionis ſeruata firmitate, additis ad eius rei declarationem aliquot regulis.
- Eſt affecta his modis,
  - Poſſibile
  - Contingens
  - Impoſſibile
  - Neceſſe.
  - Et dicitur paucis de huiuſmodi enũtiationum ἰσοδυναμίᾳ, oppoſitione, & ſenſu compoſito atque diuiſo.
- Eſt hypothetica
  - Affirmans
  - Negans
    - Copulata
    - Disiuncta
    - Conditionem, Cauſſam, Rationem continens.

ADMONITIO.

Quod attigerat tantùm priori parte Ariſtoteles, nos in hanc poſteriorem partem reiectum latiùs explicamus de hypotheticis enuntiationibus.

LOGICES
LIBER IIII.
DE ARGVMENTATIONE.

Ἐξ Ἀριστοτέλους ἀναλυτικῶν προτέρων καὶ ὑστέρων.

id eſt,

Ex libris Analyticis prioribus, poſterioribusque Ariſtotelis.

ARISTOTELES eos libros quos de ratione aliud ex alio concludendi ſeu ratiocinandi ſcriptos poſteris reliquit, Περὶ τῶν ἀναλυτικῶν inſcripſit, quòd argumentationis præſertim ſyllogiſmi, & item demonſtrationis diſſolutio in ſua principia in iis tradatur.

Eſt enim ἀναλύεσθαι apud Græcos, rem quampiam ex multis conflatam partibus retexere, & in ſuas partes diſſoluere.

Nos, præſtantiſſimos Dialecticorum coryphæos (vt hactenus) ſecuti, De argumentatione hunc librum inſcripſimus. qua in re aliorum magis, quàm noſtro iudicio ſumus obſecuti; nobis enim titulus hic, De ſyllogiſmo, aut ſecundum Ariſtotelem περὶ τῆς ἀναλύσεως, magis placuiſſet.

Sed miſſa hæc arbitraria faciamus, & à diuiſione doctrinæ huius libri, eius explicationem auſpicemur.

Quæ eſt libri huius quarti diuiſio?

Præſens liber diuiditur in tres partes, ſecundum ordinem & methodum, quam Ariſtoteles in ſuis τῶν ἀναλυτικῶν libris eſt ſecutus.

Quid docet prima pars?

Prima pars docet conficere ſyllogiſmos ex ſuis principiis, & iam confectos, in eadē diſſoluere, idq́; ἐξ Ἀριστοτέλους ἀναλυτικῶν προτέρων α.

Quid in ſecunda parte agitur?

In ſecunda parte agitur de quibuſdā proprietatibus ſyllogiſmorum, aliiſque argumentationum formis, ἐξ ἀναλυτικῶν προτέρων β′.

Quid in tertia parte agitur?

In tertia agitur de demonſtratione ex vtroq; τῶν ἀναλυτικῶν ὑστέρων.

PARS PRIMA,
Ex primo priorum analyticorum Ariſtotelis.
DE PRINCIPIIS SYLLOGISMI.

Quid eſt argumentatio?

Argumentatio oratio eſt, qua aliud ex alio concluditur.

Quomodo diuiditur argumentatio?

Argumentationum ſpecies ſecundum communem Dialecticorum, & receptam in ſcholis doctrinam, ſunt quatuor; Syllogiſmus, inductio, exemplum, & enthymema, quibus alia quædam rariora argumentandi genera inferiùs addentur.

Quis eſt vſus argumentationis?

Vſus præcipuus argumentationis eſt, vt in omni ſermonis genere firmiter & perſpicuè veritas confirmari, atque perſuaderi falſitas autem cōfutari atq. explodi poſſit. Deinde vt in longis & prolixis diſputationibus, quæ exſtāt apud bonos auctores, ad haſce argumentandi formas tota oratio reuocetur, iiſque veluti certiſſima quadam trutina expendatur atque examinetur. Quæ quidem diligentia in doctorum virorum ſcriptis euoluendis omnino eſt adhibenda; efficit enim vt res ipſas altiùs inſpiciamus, falſáſque connexiones deprehendamus citiùs, & facillimè totius orationis neruos, & argumentandi ordinem atque diſpoſitionem percipiamus.

De qua potiſſimùm argumentandi forma in his περὶ τῶν ἀναλυτικῶν libris agit Ariſtoteles?

Agit quidem de omnium, quæ paulò antè commemorauimus, argumentationum formis, ſed præcipuè & omnium accuratiſſimè de ſyllogiſmo: eſt enim ſyllogiſmus forma argumentandi longè perfectiſſima, ad quam & cæteræ quodammodo, vt imperfectiora ſolent ad perfecta, reducuntur.

Quem ſequitur Ariſtoteles ordinem in iis quæ ad ſyllogiſmi explicationem pertinent, declarandus?

Cùm nulla res perfectè cognoſci poſſit, niſi principia eius, præſertim ea, ex quibus ipſa conſtat, prius cognoſcantur, Ariſtoteles primùm de ſyllogiſmi principiis diſſerit; deinde reliqua, quæ huius loci propria ſunt, perſequitur.

Digere in ordinem & ſeriem aliquam ſyllogiſmorum principia.

Principia ſyllogiſmorum
- *Ad materiam eorum pertinentia*
  - Remota, vt termini.
  - Propinqua, vt pronuntiata.
- *Ad formam eorum pertinentia*
  - Remotum, quod reſpondet terminis, & vocatur figura.
  - Propinquum, quod reſpicit pronuntiata, & modus appellatur.
- *Dirigentia*, quibus tamquam regulis quibuſdam dirigitur omnis ſyllogiſmus: Et ſunt duo huiuſmodi principia ſumpta ex definitionibus: Dici de omni, & dici de nullo.
- *Perficientia*, quibus imperfecti ſyllogiſmi ad perfectos reducuntur: quæ ſunt,
  - Conuerſio
    - In oppoſitam qualitatem
    - In terminis.
  - & Tranſpoſitio partium antecedentis.

Recita ex Ariſtotele definitionem protaſis, ſeu pronuntiati.

Πρότασις μὲν οὖν ἐστὶ λόγος καταφατικὸς ἢ ἀποφατικὸς, τινὸς κατά τινος.

C o l. *Propoſitio oratio eſt, qua aliquid alteri conuenire aut confirmamus, aut negamus.*

L o v. Propoſitio eſt alicuius de aliquo affirmatiua, negatiuáve oratio.

Vt, Felix eſt is, quèm faciunt aliena pericula cautum. item, Virtuti nullum eſt theatrum conſcientia maius.

ADMONITIO.

Propoſitionis nomen (quo hîc vti conſueuerunt Dialectici) non quamuis enuntiationem ſimplicem, ſed primam dumtaxat ratiocinationis ſeu ſyllogiſmi partem apud Ciceronem, primarium latinitatis auctorem, ſignificat: ſic enim apud eum lib. 1. de inuentione rhetorica, definitur propoſitio:

Propoſitio eſt, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo vis omnis oportet emanet ratiocinationis.

Quocirca huius vocabuli abuſum fugientes, in eius locum pronuntiati nomen, quod ad πρoτάσεως interpretationem accommodatius videbatur, non alicuius nouitatis inducendæ ſtudio, ſed proprietatis vocabulorum conſeruandæ animo, ſubſtituere maluiſſemus, ſi per receptas in ſcholis definitiones (in quibus aliquid leui de cauſſa immutare temerarium videbatur) licuiſſet; nihilominus tamen in noſtro commentario, in quo liberior nobis eſt verborum delectus, quoad fieri poterit, propoſitionis nomini ea, quam illi Cicero tribuit, ſeruabitur ſignificationis proprietas.

Quod pronuntiati genus hîc definit Ariſtoteles?

Categoricum ſimplicis qualitatis.

Exclude hypotheticas enuntiationes ab hac definitione, & eas quæ ſunt miſtæ qualitatis.

Excluduntur hypotheticæ enuntiationes, quòd non ſecundum ſuam totam ſignificationem affirment aliquid de aliquo, aut negent. qua ratione etiam miſtæ qualitatis enuntiationes excluduntur: cuiuſmodi eſt iſta, Quodlibet eſt vel non eſt.

An hac definitione etiam ſingulares enuntiationes comprehenduntur?

Comprehenduntur: nam quòd dicunt nonnulli, Ariſtotelē nullam ſingularium habuiſſe rationem, falſum eſt; docet enim quomodo in tertia figura expoſitorij ſyllogiſmi fieri debeant, & quomodo per hos alij eiuſdem figuræ ſyllogiſmi perficiantur.

Cur repetit hoc loco Ariſtoteles pronuntiati categorici ſub nomine πρoτάσεως enuntiationis ſimplicis definitionem?

Quoniam recenti illius memoria ad eorum, quæ hoc loco tractantur, facilem intelligentiam eſt opus. ideò autem prius de protaſi, quàm de termino agit: quia in definiendo termino vtitur πρoτάσεως ſeu pronuntiati nomine. quod ſi anteà definitum non fuiſſet, aliquas definitioni termini ea res tenebras offundere potuiſſet.

Quomodo

Quomodo diuidit Ariſtoteles pronuntiatum?

Οὗτος δὲ (λόγος) ἢ καθόλου, ἢ ἐν μέρει, ἢ ἀδιόριστος.

PER. Hæc (oratio) aut generalis, &c. vt Col.

COL. *Propoſitio aut generalis eſt, aut ſpecialis, aut indefinita.*

ARG. Ea verò (propoſitio) aut vniuerſalis eſt, aut particularis, aut indefinita.

Quibus partibus eſt addenda & iſta, aut ſingularis.

Quæ eſt definitio pronuntiati vniuerſalis?

Λέγω δὲ καθόλου μὲν, τὸ, παντὶ ἢ μηδενὶ ὑπάρχειν.

PER. Dico autem generalem, cùm vniuerſo generi, &c. vt Col.

COL. *Generalis eſt, qua vniuerſo generi, aut nulli generis parti, aliquid conuenire dicitur.*

LOV. Vniuerſalis eſt, cùm aliquid aut omni aut nulli ineſſe ſignificat.

Hoc eſt, Illud pronuntiatum eſt vniuerſale, quod prædicatum aliquod ſubiecti communis cuilibet inferiori aut denominato tribuit, vel ab eo remouet: vt, Omnis virtus eſt laudanda: Omne genus de ſpecie dicitur, Nullus mortalium eſt ex omni parte beatus, Nulla præſentis vitæ bona poſſunt hominis animum explere.

Quæ eſt definitio particularis pronuntiati?

Ἐν μέρει δὲ (λέγω) τὸ τινὶ, ἢ μὴ τινὶ, ἢ μὴ παντὶ ὑπάρχειν.

PER. Specialem autem (dico) cùm aut alicui generis parti, &c. vt Col.

COL. *Specialis eſt, qua aut alicui generis parti, aut non alicui, aut certè non omni conuenire aliquid dicitur.*

ARG. Particularis eſt, cùm alicui, aut non alicui, aut non omni ineſſe ſignificat.

Hoc eſt, Illud pronuntiatum, eſt particulare quod ſignificat prædicatum ſubiecto communi, particulari ſigno affecto, tribui, vel ab eo remoueri.

Accipitur apud Ariſtotelem μὴ τινὶ, non alicui, pro, alicui non: & quod ſequitur μὴ παντὶ, id eſt, non omni, ipſum declarat; ſub quo facilè intelligitur quarta pars huic definitioni neceſſaria: videlicet, nonnulli. *Profer exempla definitionis.*

Exempla ſunt, Aliquis homo eſt eruditus, Aliquis homo non eſt eruditus, Non omnis qui dicit mihi Domine, domine, intrabit in regnum cælorum, Nonnulli Græci ſunt leues, Quidam Germani non ſunt bibuli; quamquam hoc poſtremũ nonnulli ſingulare eſſe contẽdant. Verùm huiuſcemodi diſputatio ad Grammaticen potius pertinet. Iſtud hîc addimus, tametſi nonnulli diuerſum ſentiant; nos tamen cum Cæſario & compluribus aliis non indoctis Dialecticis in ea eſſe ſententia, vt vocem, quidam, idoneum eſſe ſignum ad particularium pronuntiatorum confectionem putemus.

Quæ eſt definitio pronuntiati indefiniti?

Ἀδιόριστον δὲ (λέγω) τὸ ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν, ἄνευ καθόλου ἢ κατὰ μέρος.

PER. Indefinitam verò (dico) cùm vel conuenire, &c. vt Col.

COL. *Indefinita eſt, qua vel conuenire, vel non conuenire ſine illo, vniuersè, vel ex parte, cuipiam dicitur.*

ARG. Indefinita eſt, cùm quid ineſſe vel non ineſſe, ſine vniuerſali particularíue nota ſignificat.

Vt, Homo eſt animal, homo eſt albus.

Vnde metienda eſt propria vis & ſignificatio pronuntiati indefiniti?

Quamquam indefinitum pronuntiatum ex propria ſignificatione ſenſum habeat dubium & ambiguum, vt incertum ſit de parténe an de toto genere ſit accipiendum, aufert tamē huiuſmodi ambiguitatis magnam partem extremorū inter ſe ratio: ſi enim neceſſariò in affirmante, aut impoſſibiliter in negante, prædicatū ſubiecto connectatur, generalē continet ſenſum: ſin fortuitò, ſenſu ſpeciali cōmuniter eſt accipiendum. Rectè proinde ſingularia pronūtiata, indefinita eſſe negamus, eáq à definitione indefiniti pronuntiati excludimus, quòd in ipſis non ſignificetur aliquid ineſſe aut non ineſſe ſubiecto communi; ſic enim intelligitur ea pars definitionis. Quæ autem vox communis ſit, quæque ſingularis, reperies in Prodidagmatibus noſtris à Chriſtophoro Plantino excuſis, ſub titulo, De vſitatis apud dialecticos vocis diuiſionibus. Commune autem ſubiectum vocatur, quod latè patet, nec eſt ad vnicam rem ſingularem denotandam adſtrictum.

Quæ eſt definitio pronuntiati ſingularis?

Singulare pronuntiatum eſt, cuius ſubiectum eſt ſingulare.

Vt, Cicero eſt orator, Plato eſt philoſophus.

Cur in hunc locum diſtulit Ariſtoteles pronuntiati ſimplicis diuiſionem?

Vt recens eſſet memoria eius differentiæ, quæ eſt inter vniuerſale, particulare & indefinitum pronuntiatum.

Quæ ſanè differentia omnino ſcitu eſt neceſſaria, tum ad ſyllogiſmos conficiendos, tum ad regulas figurarū, tam ſpeciales quàm generales intelligendas: inſuper ad conuerſionem enuntiationum, quam ſtatim Ariſtoteles tractat: ad ipſam denique ſyllogiſmorum imperfectorum reductionem: vt ex ſequentibus palàm erit.

Quæ eſt definitio termini?

Ὅρον δὲ καλῶ, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις· οἷον τό τε κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι.

PER. Verbum autem dico id, in quod, &c vt Col.

COL. *Terminus ſeu verbum eſt, in quod propoſitio deſinit: cuiuſmodi eſt tum id quod dicitur, tum id, in quo aliud dicitur, adiuncto verbo eſſe, vel non eſſe, aut etiam ſeparato.*

LOV. Terminus eſt, in quem reſoluitur propoſitio vt prædicatum, & de quo id, vel appoſito vel ſeparato eſſe vel non eſſe, prædicatur.

Hoc eſt, Terminus eſt extremitas quædam ipſius pronuntiati, in quam pronuntiatum veluti in prædicatum, vel id de quo prædicatum interueniente copula verbali affirmata, aut negata, dicitur, poteſt diuidi. Vel paucis verbis: Terminus eſt ſubiectum aut prædicatum cuiuſlibet pronuntiati.

Secundum quam ſignificationem definitur hoc loco terminus?

Vox terminus variè accipitur: nam quandoque terminus dicitur cuiuſuis rei extremitas, ſiue lineæ, ſiue panni, ſiue agri, &c. Antiquitas verò, multorũ deorum ſuperſtitioſa cultrix, credidit Terminum deum quendam eſſe, qui agrorum fines immobiliter diſterminaret; & hunc ſub ſpecie grandis ſaxi adorabat. de quo Virgilius:

——— *Capitoli immobile ſaxum.*

Et Ouidius ſecundo libro Faſtorum:

Nox vbi tranſierit, ſolito celebretur honore,
Separat indicio qui Deus arua ſuo.
Termine, ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes.

Et nonnullis interpoſitis:

Tu populos vrbéſque & regna ingentia finis:
Omnis erit ſine te litigioſus ager.
Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrumperis auro,
Legitima ſeruas credita rura fide.

Aliquando ſumitur terminus pro oratione rei naturam breuiter comprehendente, quam Dialectici eſſentialem definitionem vocant: vt in primo Topicorum.

Hic autem accipitur pro eo quod incipit aut finit pronũtiatum: qualia ſunt ſubiectum & prædicatum, vt nomina & verba, cùm iam prædicatorum vel ſubiectorum obeunt munus. vt in his pronuntiatis, Homo eſt bulla, homo intelligit; termini ſunt in priori quidem, homo & bulla; in poſteriori autem, homo & intelligit.

Quis eſt vſus termini?

Vtuntur iſta termini voce Dialectici frequẽtiſſimè ad deſignanda pronuntiati extrema: eſtque eius cognitio planè neceſſaria ad ea quæ de figuris ſyllogiſmorum Ariſtoteles tradit, & ad pleraque alia præcepta, in quibus terminorum ſyllogiſmi mentio fit, intelligẽda.

DE SYLLOGISMO EIVSQVE DIVISIONE, & principiis dirigentibus.

Quomodo definit Ariſtoteles ſyllogiſmum?

Hoc modo.

Συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι.

Col. *Syllogiſmus ſeu ratiocinatio eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliquid aliud ob eam cauſſam quia hæc ſunt neceſſariò efficitur.*

Arg. Syllogiſmus eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab his, quæ poſita ſunt, neceſſariò accidit, eò quòd hæc ſunt.

Hoc eſt:

Syllogiſmus eſt oratio coniuncta ſeu hypothetica, vel argumentatio in qua duabus antecedentis enuntiationibus ritè ſecundum legitimum aliquem modum & figuram diſpoſitis, tertia, vi diſpoſitionis ſuperiorum enuntiationum neceſſariò concluditur.

Vt, Omne vitium eſt deteſtandum,
Omnis ſuperbia eſt vitium; igitur,
Omnis ſuperbia eſt deteſtanda.

Quid excludit illa pars definitionis ſyllogiſmi (quibuſdam poſitis?)

Entnymemata & conuerſiones, in quibus antecedentis loco vnicum ſumitur pronuntiatum; Item inductiones & exempla: Poſtremò ſyllogiſmos ſecundum modos inutiles confectos; nam in his non ſunt duæ antecedentis enuntiationes ſecundum legitimum aliquem modum diſpoſitæ: quod facilè ex ſequentibus intelligetur.

Explica ſyllogiſmi etymologiam.

Syllogiſmus dicitur παρὰ τὸ συλλογίζεσθαι, id eſt, computare, colligere, & ratiocinari: metaphora ſumpta ab arithmetica additione: quemadmodum enim in hac arithmetices ſpecie per calculos vel certas notas, complures diuerſi numeri in vnam ſummam conflantur atque colliguntur; ita hîc ex coniunctione partium antecedentis tamquam calculorum, ſumma quædam totius ratiocinationis in concluſione conflatur atque colligitur. Itaque ſi ſola nominis ratio ſpectaretur, ad multa argumentandi genera extendi poſſet ſyllogiſmi vocabulum: verùm hæc non eſt vſitata & conſueta eius acceptio: ſed vt vnam dumtaxat eámque præcipuam ratiocinandi formulam deſignet.

Quotuplex eſt ſyllogiſmus generatim ſumptus?

Duplex eſt ſyllogiſmus generatim acceptus: vnus categoricus, cuius propoſitio & aſſumptio categoricæ ſunt enuntiationes: cuiuſmodi eſt iſte ſyllogiſmus, Omnis virtus eſt laudanda: Manſuetudo eſt virtus; Manſuetudo igitur eſt laudanda.

Alter eſt hypotheticus, cuius propoſitio & aſſumptio, vel ſaltem altera earum, eſt hypothetica: vt ſunt hi, Si homo eſt, animal eſt: ſed homo eſt, ergo animal eſt. Si homo eſt immortalis, animal eſt immortale: ſed nullum animal eſt immortale; ergo nullus homo eſt

mo eſt immortalis. Omne animal eſt rationis particeps, vel rationis expers; ſed elephas eſt animal, & non eſt rationis particeps; ergo eſt rationis expers. De quo quidem genere ſyllogiſmorum non agit hoc loco Ariſtoteles.

Quomodo diuiditur ſyllogiſmus categoricus?

Syllogiſmus categoricus (de quo ſolo agit Ariſtoteles) bifariam diuiditur; vel enim ex communi, vel ex ſingulari conſtat medio: Poſteriorem, expoſitorium appellare ſolent Dialectici, qualis eſt iſte,

Socrates eſt patiens,
Et Socrates eſt philoſophus,
Ergo philoſophus eſt patiens.

Quæ eſt diuiſio ſyllogiſmi iam definiti?

Συλλογισμὸς { τέλειος / ἀτελής.

Col. *Ratiocinationum* { *Alia perfecta,* / *Alia imperfecta.*

Lov. Syllogiſmorum { Alius perfectus, / Alius imperfectus.

Quod eſt diſcrimen inter perfectum & imperfectum ſyllogiſmum?

Tametſi & imperfectus & perfectus ſyllogiſmus ſuperiori definitione comprehendantur; hoc tamen inter ſe differunt, quòd perfectus euidenter, imperfectus verò ſubobſcurè propoſitum thema concludat.

Quæ eſt definitio perfecti ſyllogiſmi?

Τέλειον μὲν οὖν καλῶ συλλογισμὸν, τὸν μηδενὸς ἄλλου προσδεόμενον παρὰ τὰ εἰλημμένα, πρὸς τὸ φανῆναι τὸ ἀναγκαῖον.

Per. Ac perfectam quidem ratiocinationem voco eam, quæ præter ea, quæ &c. vt Col.

Col. *Ratiocinatio perfecta eſt, quæ præter ea, quæ ſumpta ſunt, nihil aliud requirit, vt res neceſſaria videatur.*

Arg. Syllogiſmus perfectus eſt qui nullius alius indiget, præter ea quæ ſumpta ſunt, neceſſarium vt appareat.

Quæ eſt definitio imperfecti?

Ἀτελῆ δὲ καλῶ συλλογισμὸν, τὸν προσδεόμενον, ἢ ἑνὸς, ἢ πλειόνων, ἅ ἐστι μὲν ἀναγκαῖα, διὰ τῶν ὑποκειμένων ὅρων, οὐ μὴν εἴληπται διὰ προτάσεων.

PER. Imperfectam verò eam ratiocinationem voco, quæ vnum, pluráve deſiderat, quæ ſunt illa quidem neceſſaria propter poſita vocabula, ſed tamen non ſumpta ſunt in propoſitionibus.

COL. *Ratiocinatio imperfecta eſt, quæ vnum pluráve deſiderat, quæ ſunt illi quidem neceſſaria propter propoſita vocabula, ſed tamen non ſumpta ſunt in propoſitionibus.*

ARG. Syllogiſmus imperfectus eſt, qui vnius pluriúmve eget, quæ quidem per ſubiectos terminos neceſſaria ſint, ſumpta verò per propoſitiones non ſint.

Repete paucis ex ſuperioribus ea, quorū ad has definitiones rectè intelligendas meminiſſe oportet, eáque ad præſentis loci declarationem accommoda.

Ad harum definitionum faciliorem intelligentiam, reuocanda ſunt in memoriam quatuor principiorum genera, de quibus paulò antè, initio videlicet huius quarti libri, dictum eſt. Ex ſyllogiſmorum principiis quædam, vt ſuprà diximus, ad materiam pertinent: vt termini & pronuntiata, ex quibus omnis ſyllogiſmus componitur. Alia formæ rationem habent:, vt modus & figura. Alia ſunt dirigentia, quæ ſumuntur ex deſcriptionibus, dici de omni, & dici de nullo. Et ſunt quartò quædam principia perficientia: vt conuerſio in terminis, conuerſio in oppoſitam qualitatem, & duarum antecedentis partium, quas præmiſſas vocant, tranſpoſitio.

Tribus prioribus generibus principiorum nullus ſyllogiſmus indigere aut carere poteſt; quia ſi aliquod eorum deſideretur, eo ipſo talis argumentatio ſyllogiſmi nomen amittit.

Sed quartum genus principiorum in iis ſyllogiſmis deſideratur, qui ex ſe euidentes non ſunt: quia non directè fiunt ſecundum normam principij dici de omni, vel dici de nullo; ſed indigent vlteriori probatione, vt ad alterum horum reducantur: quæ probatio fit per principia perficientia; de quibus ſtatim dicetur.

Expone ſententiam definitionis ſyllogiſmi perfecti.

Syllogiſmus perfectus, ſeu per ſe euidens eſt, qui nullius alterius principij ſyllogiſtici indiget, præter ea, quæ in ipſo ſunt, vt ſtatim cuiuis ſanæ mentis appareat neceſſaria & euidens eſſe illius conſecutio; ſed ſufficiunt tria principiorum genera, quæ in omni ſyllogiſmo reperiuntur.

Quis eſt ſenſus definitionis ſyllogiſmi imperfecti?

Syllogiſmus imperfectus eſt, qui indiget vnius principij tantùm, aut plurium, præter ea quæ ſumpta ſunt, vt perſpicua & euidens ſit conſecutionis neceſſitas: quæ quidem principia nullam inducunt terminorum mutationem; nam manent iidem termini: ſed enuntiationum tantum; ſiquidem conuerſio nouam inducit enuntiationem, manentibus planè iiſdem terminis. Paucis & clarè: Syllogiſmus imperfectus eſt, cui conuerſione tantùm, aut conuerſione

uerſione ſimul & duarum antecedentis partium tranſpoſitione opus eſt, vt dici poſſit euidens argumentatio.

Qui ſyllogiſmi imperfecti vnius indigent principij, & qui plurium?

Illi qui per ſolam reducuntur conuerſionem, vnius indigent: plurium verò, qui reducuntur ſimul per conuerſionem, & partium antecedentis tranſpoſitionem. Prioris partis exempla ſunt ſyllogiſmi omnes imperfecti, confecti ſecundum illos modos, in quorum nomine littera, m, non conſpicitur.

Poſterioris verò partis exempla ſunt ſyllogiſmi facti ſecundum modos, Fapeſmo, Friſeſomorum, Cameſtres & Diſamis: qui dum oſtenſiuè reducuntur, & tranſpoſitione egent, & conuerſione. quæ omnia ex ſequentibus erunt manifeſta.

DE PRINCIPIIS QVIBVS ſyllogiſmi diriguntur.

Philoſophus explicationem dirigentium principiorum aggreſſurus, quid ſit dici de omni. & dici de nullo, primùm exponit.

Quomodo igitur definit Ariſtoteles dici de omni?

Λέγομεν δὲ τὸ κατὰ παντὸς κατηγορεῖσθαι, ὅταν μηδὲν ᾖ τοῦ ὑποκειμένου λαβεῖν καθ' οὗ θάτερον οὐ λεχθήσεται.

COL. *De toto genere dici, eſt ita dici, vt nihil eorum, quæ rei ſubiectæ & propoſitæ conueniant, ſumi poſſit, in quo alterum non intelligatur.*

ARG. Dicimus de omni prædicari, cùm nihil ſumere ſubiecti eſt, de quo alterum non dicatur.

Quis eſt ſenſus definitionis?

Dici de omni, eſt eſſe prædicatum alicuius enuntiationis, quod dicitur, hoc eſt, denotatur dici poſſe de quolibet contento ſub ſubiecto. Vnde euidens eſt, excludenda eſſe prædicata harum enuntiationum; Homo eſt animal, equus eſt ad hinniendum aptus; in quibus prædicata quidem poſſunt & apta ſunt dici de iis omnibus, quæ eiuſmodi ſubiectis comprehenduntur: verùm id tali enuntiationis genere non denotatur. At prædicata harum enuntiationum dicuntur de omni, Omnis homo eſt equus, omnis homo eſt albus, omne animal eſt rationis particeps: nam licèt prædicata earum non poſſint verè dici de quibuſlibet contentis ſub ſubiectis; de iiſdem tamen denotantur verè poſſe dici; quod eſt ſatis: non enim veritas, ſed denotatio hìc requiritur.

Eſt ergo (vt breuiter & clarè aliis verbis dicamus) dici de omni, eſſe prædicatum affirmationis vniuerſalis.

Quid eſt dici de nullo?

Ariſtoteles inter definiendum quid ſit dici de omni, hanc innuit, ipſius dici de nullo, deſcriptionem:

Τὸ κατὰ

Τὸ κατὰ μηδενὸς κατηγορεῖσθαι λέγω ὅταν μηδὲν ᾖ τοῦ ὑποκειμένου λαβεῖν ἀφ' οὗ θάτερον οὐκ ἀφαιρεθήσεται.

COL. *Dici de nullo eſt, cùm nihil eorum, quæ rei ſubiecta & propoſita conueniant, ſumi poſſit, à quo alterum non remoueatur.*

LOV. Prædicari de nullo eſt, cùm nihil ſumere ſubiecti eſt, à quo alterum non remoueatur.

Hoc eſt, Dici de nullo, eſt eſſe prædicatū euuntiationis alicuius, quod denotatur remoueri à quolibet contento ſub ſubiecto: quod nihil aliud eſt, quàm eſſe prædicatum vniuerſalis negationis.

Recita illa axiomata ſeu dirigentia ſyllogiſmorum principia, quæ ex definitionibus dici de omni, & dici de nullo, ſumpta, à Dialecticis traduntur.

PRIVS EST:

Quicquid dicitur de ſubiecto vniuersè accepto, dicitur & de re quauis, quæ aſſumitur ſub illo.

ALTERVM EST:

Quicquid remouetur à ſubiecto vniuersè accepto, remouetur & à re quauis quæ aſſumitur ſub eo.

Quis eſt vſus horum principiorum?

His principiis diriguntur ſyllogiſmi omnes conſtantes ex medio communi, affirmantes quidem per prius, negantes verò per poſterius.

Quid eſt principio aliquo dirigi?

Dirigi principio, eſt habere talem diſpoſitionem, qualem ipſum principium indicat: cuiuſmodi diſpoſitio imperfectis ſyllogiſmis clarè conſpicitur, in imperfectis verò ſubobſcurè, & ex conſequenti tantùm continetur.

Cur vocantur iſta dirigentia principia?

Quia oſtendunt qnomodo diſponi ſyllogiſmi iudicio communis ſenſus debeant. Nec opus eſt argumentis accuratè conquiſitis ad horum principiorum fidem ſtabiliendam; tam enim eſt perſpicua eorum veritas, vt ſolo ſenſu communi ab omnibus cernatur atque comprobetur.

DE CONVERSIONE.

DEinceps Philoſophus agit de eo perficiente principio ſyllogiſmorum imperfectorum, quod à dialecticis Conuerſio appellatur, tranſpoſitione partium antecedentis (quæ & ipſa eiuſmodi principium eſt) omiſſa, propter nimiam eius facilitatem.

Recita

Recita conuerſionis diuiſionem, vt planum euadat, de qua conuerſione in hoc tractatu ſit agendum.

CONVERSIO
- *Rerum*, qua vnum corpus mutatur in aliud: vt aqua in vinum, vinum in acetum.
- *Verborum*
  - *Simplicium*. Sic homo & aptus ad ridendum conuertuntur, & quæcumque alia de ſe mutuò vniuersè & verè affirmantur.
  - *Coniunctorum ſeu enuntiationum*,
    - *In oppoſitam qualitatem*, quæ duplex eſt,
      - *Altera eſt*, cuius conuertens (id eſt enuntiatio, in quam fit conuerſio) & cõuerſa (hoc eſt, quæ cõuertitur) nõ diſcrepãt in veritate neq. falſitate: de qua agetur poſtea in tractatu de contingenti.
      - *Altera eſt*, cuius conuertẽs & conuerſa pugnant in veritate & falſitate: & de hac agetur inferiùs in eo loco vbi ſyllogiſmi per impoſſibile reducendi modus exponetur.
    - *In terminis*
      - *Variatis*, ſecundũ finitũ & infinitum, & vocatur cõuerſio per contrapoſitionem quæ non ſeruit reducendis imperfectis ſyllogiſmis.
      - *Non variatis*, quæ duplex eſt,
        - Simplex, ſeu per ſe, &
        - Per accidens.

De quo genere conuerſionis agit hoc loco Ariſtoteles?

Aliis conuerſionibus prætermiſſis, agit Ariſtoteles de illa dumtaxat conuerſione, quæ extremo loco in ſuperiori diuiſione poſita eſt, quæ videlicet enuntiationum eſt, quæque fit manentibus terminis penitus iiſdem.

Quomodo definitur iſta enuntiationum conuerſio, de qua hoc loco agit Ariſtoteles?

Conuerſio, de qua hoc loco apud Ariſtotelem agitur, eſt ſubiecti in prædicatum, & contrà, prædicati in ſubiectum, manente eadem qualitate, commutatio.

Quæ quidem definitio ſumpta eſt ex Boëthij verbis in libro de categoricis ſyllogiſmis: vt, Nullus piſcis eſt planta, ergo nulla planta eſt piſcis.

Quid

Quid eſt conuerſio ſimplex?

Conuerſio ſimplex eſt, in qua, permutatis terminis, eadem manet qualitas & quantitas enuntiationum.

Quæ enuntiationes conuerſione ſimplici conuertuntur?

Vniuerſalis negans, & particularis ſeu ſpecialis aiens: vt, Nulla virtus eſt vituperanda, ergo nullum vituperandum eſt virtus: Quidam homo eſt philoſophus; ergo quidam philoſophus eſt homo.

Quid eſt conuerſio per accidens?

Conuerſio per accidens eſt, in qua, terminis permutatis, eadem qualitas quidem, ſed non eadem quantitas enuntiationum manet.

Quæ enuntiationes conuertuntur per accidens?

Vniuerſalis aiens in ſpecialem aientem: vt,
Omnis ſitis eſt appetitus humidi,
Ergo quidam appetitus humidi eſt ſitis.

Similiter & vniuerſalis negans in ſpecialem negantem: vt,
Nulla ſitis eſt appetitus ſicci, ergo
Aliquis appetitus ſicci non eſt ſitis.

Quæ eſt ratio nominum in hac conuerſionum diſtinctione?

Prior conuerſio videtur vocari ſimplex, quòd ſimplici terminorum tranſpoſitione, nulla alia accedente mutatione perficiatur.

Conuerſio autē per accidens dicitur, quia non fit in ipſa tantùm mutatio terminorum, ſed etiam variatio quantitatis: quæ quidem quantitas quoddam eſt enuntiationis accidens.

Quæ ſunt conditiones in conuerſionibus obſeruandæ?

Vt quæ conuerſio legitima, & quæ vitioſa ſit, meliùs intelligatur, ſolent hoc loco Neoterici legitimæ conuerſionis plurimas recenſere conditiones, inter quas quædam ſunt planè pueriles: vt illæ quæ admonent de diſſolutione verbi, & aliis id genus.

Aliæ verò communes ſunt omni argumentationi: nimirum, vt vitetur amphibolia: item ne quod in antecedēte ſpeciatim poſitum fuerat, idem in conſequente vniuersè ponatur. nos vnam tantùm conditionem obſeruandam referemus, illis, quòd per ſe ſatis ſint manifeſtæ, prætermiſſis, nimirum in omni conuerſionum genere cautiſſimè ſeruandum eſſe,

Vt totum ſubiectum in totum prædicatum, & totum prædicatum in totum ſubiectum mutetur.

Ob cuius conditionis defectum vitioſa eſt iſta conuerſio: Mus rodit panem, ergo panis rodit murem.

TRANSITIO.

Hactenus de ea conuerſione actum eſt, cuius meminit Ariſtoteles, & cuius in ſyllogiſmis imperfectis ad perfectos reducendis maxi-

maximus eſt vſus. de conuerſione per contrapoſitionem, quam Græci κατ' ἀντίθεσιν vocant, nihil quidem tradit Ariſtoteles: at Neoterici fusè ipſam tractant: quæ res fecit, vt aliquid de ea hoc loco nobis dicendum putaremus.

Quæ eſt igitur conuerſio per contrapoſitionem?

Eſt conuerſio in terminis, quæ fit in enuntiationibus eiuſdem qualitatis, commutatis terminis finitis in infinitos, & è diuerſo, terminis infinitis in finitos.

Quis dicitur terminus infinitus, & quis finitus?

Terminus infinitus dicitur prædicatum vel ſubiectum, cui præpoſita eſt negatio quam vocant infinitantem: vt, Non homo, non arbor, non currit. Finitus verò terminus dicitur prædicatum aut ſubiectum, cui nulla talis præponitur negatio: cuiuſmodi ſunt, Homo, arbor, currit.

Plura de voce finita & infinita reperies in noſtro Prodidagmatum libello, multò quàm antea correctiùs & auctiùs per Chriſtophorum Plantinum in lucem nuper emiſſo, ſub titulo, De vſitatis apud Dialecticos vocis diuiſionibus.

Quæ enuntiationes hanc recipiunt conuerſionem?

Vniuerſalis aiens conuertitur in vniuerſalem aientem: vt, Omnis homo eſt animal; ergo omne non animal eſt non homo: hoc eſt, vt alij dicunt apertius, Ergo quicquid non eſt animal, non eſt homo. & item in ſpecialem affirmantem: ſequitur enim, Omnis homo eſt animal, ergo aliquod non animal eſt non homo: cuius ratio in promptu eſt; nam quicquid ſequitur ad conſequens legitimæ conſecutionis, ſequitur quoque ad antecedens eiuſdem.

Specialis autem negans in ſpecialem negantem conuertitur: vt, Quidam homo non eſt lapis, ergo quidam non lapis non eſt non homo. hoc eſt, ergo aliquid, quod non eſt lapis, non eſt non homo.

Recita verſiculum, quo breuiter docetur quam quæque enuntiationes recipiant conuerſionem.

Ecce tibi Simp. armigeros Ac, arma bono Con.
In quo vocalis A, vniuerſalem aientem:
E, verò, vniuerſalem negantem:
I, particularem aientem: &
O, particularem negantem ſignificat.

Quis eſt vſus conuerſionis?

Magnus quidem eſt vſus (licèt fortaſſe imperitis, tum propter inſulſitatem exemplorum, & ſpinoſas cauillationes, quibus iſta doctrina antè obſcurata fuit; tum propter ignorantiam grauiorum diſciplinarum, ludus quidam ridiculus & puerilis videatur, ita retexere pronuntiata, & vocum ordinem permutare;) vtimur enim huius loci doctrina, cùm poſito aliquo pronun-

nunciato, quid ex eo neceſſariò conſequatur, volumus inquirere, & vt ex grauioribus materiis demus exempla.

In phyſicis ſequitur per conuerſionem ſimplicem: Nulla ſtella conſumitur, ergo nulla flamma, quam videmus conſumi, eſt ſtella.

In Euangelio quoque per contrapoſitionem ſic argumentatur Chriſtus, Ioan. 8. Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: vos igitur, cùm non audiatis, ex Deo non eſtis.

Præterea conſpicitur hinc & ſignorum natura.

Maior vis eſt ſigni, nullus, quàm iſtius ſigni, omnis: nam in vniuerſali negante ita ſpargitur vis negationis in totam enuntiationem, vt in permutatione ſignum idem retineatur, conuertendo ſimpliciter, quod in vniuerſali affirmante fieri non poſſe, ſuperiùs eſt dictum.

Recitat autem Ariſtoteles hoc loco doctrinam conuerſionum, ob hanc cauſſam, vt poſtea duas figuras ſyllogiſmorum, ſecundam & tertiam, confirmet, & illuſtret per certam & neceſſariam enuntiationis conuertentis & conuerſæ inter ſe cohærentiam, atque connexionem.

Eſt enim conuerſio veluti inſtrumentum per quod imperfecti & non ſatis euidentes ſyllogiſmi perficiuntur.

ADMONITIO.

Proinde Dialecticæ ſtudioſi omnes iterum atque iterum ea quæ de ratione conuertendarum enuntiationum iam tradita ſunt, relegere, in iíſque ſe ſedulò exercere debent: vt ad eum locum, qui eſt de reducendis ſyllogiſmis, hac doctrina muniti, & probè inſtructi accedant: qua ratione fiet, vt quod alioquin magnam haberet difficultatem, id nullo negotio, nullóque labore percipiant.

DE PRIMA FIGVRA.

Deinceps Philoſophus de iis principiis, quæ ad ſyllogiſmi formam pertinent, agit; quę ſunt duo, Figura videlicet & Modus.

Quid eſt figura?

Figura eſt trium terminorum in antecedente ſyllogiſmi ordo, ex certa eorum ſubiectione & prædicatione naſcens.

Quæ quidem definitio etſi non expreſſè ab Ariſtotele tradatur, ex eius verbis tamen ſatis intelligi poteſt, ſiue ea conſideremus, quæ in figura prima tradit, ſiue quæ in aliis.

Quibus nominibus appellantur iſti tres termini, ex quorum certa diſpoſitione naſcitur figura?

Ex his tribus terminis, vnus Maior extremitas, alius Minor extremitas, tertius verò Medium, vocatur.

Quid eſt maior extremitas?

Maior extremitas eſt terminus, qui cum medio ponitur in propoſitione, quam maiorem vocare ſolent.

Quid

Quid eſt minor extremitas?

Minor extremitas eſt terminus, qui cum medio ponitur in aſſumptione.

Quid eſt medium?

Medium eſt is terminus, qui bis ponitur ante concluſionem.

Quotuplex eſt figura?

Triplex, { *Prima* / *Secunda* / *Tertia.* }

Quid eſt prima figura?

Prima figura eſt, qua medium ſemel ſubiecti, & ſemel prædicati locum obtinet.

Hoc eſt, Talis trium terminorum in ſyllogiſmi antecedente diſpoſitio, qua medium in propoſitione quidem ſubiecti, in aſſumptione verò prædicati locum obtinet, vocatur prima figura.

Quid eſt ſecunda figura?

Secunda figura eſt, qua medium bis prædicati munus obit.

Hoc eſt, Talis trium terminorum in ſyllogiſmi antecedente diſpoſitio, qua medium & in propoſitione & in aſſumptione prædicati tenet locum, appellatur ſecunda figura.

Quid eſt tertia figura?

Tertia figura eſt, qua medium bis ſubiecti fungitur munere.

Hoc eſt, Talis trium terminorum in ſyllogiſmi antecedente diſpoſitio, qua medium & in propoſitione & in aſſumptione ſubiecti obtinet locum, nominatur tertia figura.

Quid eſt modus?

Modus eſt trium enuntiationum, ex quibus ſyllogiſmus conſtat, ſecundum qualitatem & quantitatem certa diſpoſitio: vt Barbara.

Quo nomine appellantur duæ enuntiationes, quæ in omni ſyllogiſmo concluſionem antegrediuntur?

Duarum enuntiationum, quæ concluſionem antecedunt, prior propoſitio; altera aſſumptio vocatur; & ambæ communi apud dialecticorum vulgus nomine dicuntur præmiſſæ; ab Ariſtotele verò προτάσεις appellantur.

Quid eſt propoſitio?

Propoſitio eſt antecedentis ea pars, in qua præcipuum robur ſyllogiſmi continetur; & quia ferè talis eſt prima ſyllogiſmi pars, ob id iſta propoſitionis nomen, cùm apud Ciceronem (vt ſuprà oſtendimus) tum apud cæteros Latinitatis bonos auctores, ſibi vendicauit.

Quid eſt aſſumptio?

Aſſumptio eſt, quæ adiuuat quidẽ, ſed non continet præcipuam vim conſecutionis: id autem ferè euenit ei enuntiationi, quæ in ſyllogiſmi antecedente ſecundum obtinet locum. hinc factum eſt, vt iſta enuntiatio ab eruditioribus ſumptio vel aſſumptio, à Dialecticis vulgaribus minor propoſitio appellari conſueuerit.

Quomodo diuiditur modus?

Modi ſingularum figurarum ſunt { Vtiles, Græcè συλλογιστικοί, vel Inutiles, ἀσυλλόγιστοι.

Suntque numero 64. modi ſyllogiſmorum communium in ſingulis figuris, ſi inutiles cum vtilibus numerare,& tam concluſionis quàm antecedentis rationem habere velimus, indefinitámque ſub ſpeciali, vt facit Ariſtoteles, comprehendamus.

Oriuntur enim ſedecim modorũ diuerſitates ex duarum enuntiationum, quæ in antecedente ſyllogiſmi continentur, varietate: nam hæc varietas ratione quatuor enuntiationis generum, quæ ſunt vniuerſalis aiens, particularis aiens, vniuerſalis negans, particularis negans, decuplex & ſextuplex eſſe poteſt.

Harum autem ſedecim diuerſitatum ſingulæ quadrifariam ratione concluſionis variari poſſunt; itaq. ſexaginta quatuor modorũ numerus expletur: quod quidem vt clarius euadat, ſedecim modorum varietates, quæ ratione mutati antecedentis contingunt, ſchemate ob oculos ponemus, in quo, A, vniuerſalem aientem: E, vniuerſalem negantem: I, particularem aientem: & O, particularem negantem denotat.

Si enim ſingulas has litteras ſingulis præponas, efficientur ſedecim varietates hoc pacto:

A	E	I	O.
a a	e a	i a	o a
a e	e e	i e	o e
a i	e i	i i	o i
a o	e o	i o	o o

Quotuplices ſunt regulæ, quæ hoc loco à Dialecticis tradi ſolent ad modos vtiles ab inutilibus ſecernendos?

Duplices ſunt: nimirum { Generales, quæ ad omnium figurarum modos pertinent; cuiuſmodi ſunt ſeptem: & Speciales, quæ ad ſingularum figurarum modos vtiles diſcernendos referuntur, etiam numero ſeptem.

Quæ eſt prima generalis regula?

Ex ſolis ſpecialibus legitimus non conficitur ſyllogiſmus.

Vt non ſequitur:

Animal eſt quadrupes, &
Aliquis homo eſt animal; ergo
Aliquis homo eſt quadrupes.

Quæ regula de ſyllogiſmo medij communis, vt cæteræ omnes, non autem de ſyllogiſmo expoſitorio intelligenda eſt: ſequitur enim,

Aliquod animal eſt bucephalus,
Aliquis equus eſt bucephalus; ergo
Aliquis equus eſt animal.

Quæ enim cohærent cum eodem tertio ſingulari, illa inter ſe etiam cohærere neceſſe eſt; ſed non oportet eas res continuò inter ſe coniungi, quæ in eodem tertio communi conueniunt.

Quæ eſt ſecunda regula generalis?

Ex puris negantibus nihil ſequitur.

Non enim oportet aliqua ob id mutuò à ſe ſeparari, quòd ipſa ſeparentur ab eodem tertio: vt non ſequitur,

Nullus equus eſt rationis particeps,
Nullus homo eſt equus; ergo
Nullus homo eſt rationis particeps.

Quæ eſt tertia generalis regula?

Quando vna antecedentis ſyllogiſmi enuntiatio eſt ſpecialis, tunc concluſionem ſpecialem quoque eſſe oportet.

Effectus enim debiliorem ſuæ cauſſæ partem ſequitur: quod autem eſt ſpeciale, debilius vniuerſali cenſetur.

Hæç regula ſecundum Neotericos patitur exceptionem, quando aſſumptio in prima figura eſt vniuerſalis negans; & concluſio nouo & inuſitato loquendi modo infertur: vt,

Quidam homo eſt animal,
Nullus equus eſt homo; ergo
Omnis equus aliquod animal non eſt.

Sed miſſa huiuſmodi faciamus: veteres enim abſtinuerunt ab huiuſmodi enuntiationibus, quas noſtri de inconſueto modo loquendi vocant; aut eas pro conſuetis vſurparunt. quod & hodie eruditi omnes faciunt, nihil conſtituentes diſcriminis inter has, Lapis non eſt animal, lapis animal non eſt.

Quæ eſt quarta generalis regula?

Si in antecedente ſyllogiſmi altera enuntiatio fuerit negans, concluſionem quoque negantem eſſe oportet.

Nam videtur affirmatio perfectionem, negatio verò imperfectum quiddam continere.

Quæ eſt quinta generalis regula?

Medium numquam ingredi poteſt concluſionem.

In omni enim ſyllogiſmo quilibet trium terminorum debet bis repeti, & bis dumtaxat. Itaque cùm medium in antecedente bis ponatur, nequaquam eſt in concluſione repetendum.

Quæ eſt ſexta generalis regula?

In omni ſyllogiſmo medij communis oportet medium ſemel ſaltem in antecedente vniuerſè poni.

Quæ eſt ſeptima & poſtrema?

In omni ſyllogiſmo cauendum eſt, ne vlla vox communis in antecedente pro parte tantùm accepta, in conſequente pro toto genere ſumatur.

In quibus duabus regulis fundantur duæ regulæ ſuprapoſitæ, nempe prima & tertia: nam quandocumque inter argumentandum contra illas vitium committitur, ſimul etiam contra alterutram ex iſtis duabus poſtremis peccatum eſſe comperitur: quod quidem exemplis probare, niſi prolixitatem in re per ſe ſatis clara metueremus, haud difficile foret.

Pleræque etiam regulæ ſpeciales in ſingulis figuris poſtea recitandæ, altera harum regularum nituntur.

Quot ſunt regulæ ſpeciales, quibus vtiles primæ figuræ modi ab inutilibus ſeparantur?

Duas eſſe eiuſmodi regulas non obſcurè indicant Ariſtotelis verba.

Quæ eſt prior?

Aſſumptione in prima figura negationem continente, nulla ſequi poteſt ſyllogiſtica concluſio.

Nam ita à maiore extremitate in antecedente ſpeciatim accepta, ad eandem in conſequente vniuerſè ſumptam procedeteretur. quo quidem vitio declinato, nihil prohibebit, quominus in prima figura aſſumptio negationem contineat. declinatur autem hoc vitium concludendo indirectè, vt fit in Fapeſmo & Friſeſomorum.

Quæ eſt poſterior?

Propoſitione exiſtente ſpeciali, in prima figura nihil ſequitur.

Nam quando id accidit, medium nuſquam in antecedente vniuerſè accipitur: aſſumptio enim (vt iam dictum eſt) negationem habere non poteſt; hæc tamen regula in modis directè concludentibus dumtaxat habet locum: nam Friſeſomorum ex particulari conſtat propoſitione.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles modos primæ figuræ vniuerſales ſeu vniuerſè concludentes, quos ipſe vocat γράμματα, ἔγραψε, Latini vero Barbara, Celarent?

Ὅταν οὖν ὅροι τρεῖς οὕτως ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους, ὥστε τὸν ἔσχατον ἐν ὅλῳ εἶναι τῷ μέσῳ, καὶ τὸν μέσον ἐν ὅλῳ τῷ πρώτῳ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀνάγκη τῶν ἄκρων εἶναι συλλογισμὸν τέλειον.

Col. *Cùm tria verba eam inter ſe rationem habent in oratione, vt & poſtremum in medio toto dicatur, & medium in toto primo dicatur, aut non dicatur, ex verbis ita locatis, perfecta abſolutaq́; concluſio naſcatur neceſſum eſt.*

Arg. Quando tres termini ſic ſe habent ad inuicem, vt & poſtremus ſit in toto medio, & medius in toto primo vel ſit vel non ſit, extremorum perfectum fieri ſyllogiſmum neceſſe eſt.

Quorum verborum hæc eſt ſententia:

Cùm tres termini ita inter ſe in antecedente ſyllogiſmi ſunt diſpoſiti, vt medium maiori quidem extremitati vniuersè (ſiue affirmatè, ſiue negatè id accidat) ſubiiciatur, de minore autem extremitate vniuersè & affirmatè dicatur; tum neceſſe eſt ſyllogiſmum concludentem extremitates directè, eſſe perfectum.

Quid eſt directè concludere extremitates?

Directè concludere extremitates, eſt maiorem extremitatem de minori in concluſione enuntiare.

Quid eſt indirectè concludere extremitates?

Indirectè concludere extremitates, eſt minorem extremitatem de maiori in concluſione enuntiare; rectus ſiquidē ordo poſtulat, vt maior extremitas prædicati, minor verò ſubiecti locum teneat.

Quomodo definit Ariſtoteles medium primæ figuræ?

Καλῶ δὲ μέσον μὲν ὃ καὶ αὐτὸ ἐν ἄλλῳ, καὶ ἄλλο ἐν τούτῳ ἐστίν.

Per. Medium autem verbum voco id, quod & ipſum in aliquo, & aliud in ipſo dicitur.

Col. *Medium verbum eſt, quod & ipſum in alio, & aliud in ipſo dicitur.*

Arg. Medium eſt, quod & ipſum in alio, & aliud in ipſo eſt.

Quis eſt ſenſus iſtorum Ariſtotelis verborum?

Medium primæ figuræ eſt, quod in propoſitione ſeu prima antecedentis parte maiori extremo affirmatè ſubiicitur, & in aſſumptione de minori extremo affirmatè enuntiatur: vnde manifeſtum euadit, nunc recitatam ex Ariſtotele medij primæ figuræ deſcriptionem perfectam non eſſe: eos enim dumtaxat modos reſpicit qui propoſitionem affirmantem, non autem eos qui negantem habent, ſed ita ſecundum phraſim Ariſtotelicam iam dicta deſcriptio eſſet perficienda.

Medium primæ figuræ eſt, quod in alio vel eſt, vel non eſt, & aliud in ipſo.

Quid ſibi vult iſtud quod adiungit Ariſtoteles (quod & poſitione medium eſt?)

Hoc accipi ſolet tamquam ſecunda medij primæ figuræ deſcriptio. Quod quidem ideo dicitur medium poſitione, quia ſemel ſubiecti & ſemel prædicati locum tenet. Id enim primum locum in ordine terminorum ſibi vendicat, quod frequentiſſimè prædicatum eſt: id verò vltimum quod ſæpiſſimè ſubiectum eſt: & id medium, quod partim prædicatum fuerit, partim ſubiectum. Vnde liquet, in hac figura maiori extremitati primum locum; minori extremitati poſtremum; medio verò, medium quendam locũ eſſe tribuendum; quòd maior extremitas ſemper prædicati, minor extremitas ſemper ſubiecti, medium verò ſemel ſubiecti, & ſemel prædicati vicem ſubeat.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles extrema primæ figuræ?

Ἄκρα δὲ καλῶ, τὸ αὐτό τε ἐν ἄλλῳ ὄν, καὶ ἐν ᾧ ἄλλο ἐστίν.

PER. Primum autem verbum voco, id quod ipſum in alio: extremum verò id, in quo aliud dicitur.

COL. *Extrema huius figuræ ſunt, quorum alterum in alio, & alterum in quo aliud dicitur.*

ARG. Extrema voco id, quod & ipſum in alio eſt, & id, in quo aliud eſt.

Quæ eſt iſtorum verborum ſententia?

Iſta verba ſatis manifeſta ſunt, ſi aduertatur ablatiuum (alio) & nominatiuum (aliud) pro eodem accipi, nempe pro medio. Continetur autem ſub priori parte minor extremitas; & ſub poſteriori maior: id quod etiam ſequentes definitiones ſatis declarant. Vnde perſpicuum eſt, poſteriorem partem huius deſcriptionis quæ maiori extremitati tributa eſt, imperfectam eſſe; quippe in qua hæc particula (vel non eſt) deſideratur.

Recita ſeorſum extremitatum primæ figuræ deſcriptiones.

Λέγω δὲ μεῖζον μὲν ἄκρον, ἐν ᾧ τὸ μέσον ἐστίν.
Ἔλαττον δὲ, τὸ ὑπὸ τὸ μέσον ὄν.

PER. Primum autem verbum voco, quod ipſum in alio.
Extremum verò id, in quo aliud dicitur.

COL. *Primum verbum eſt, id quod ipſum in alio dicitur:*
Poſtremum verò id, in quo aliud dicitur.

ARG. Dico autem maiorem extremitatem quidem, in qua medium eſt:
Minorem verò, quæ ſub medio eſt.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles modos primæ figuræ ſpeciatim concludentes, quos ipſe vocat γραφίδι, τεχνικός, Latini verò Darij, ferio?

Εἰ δ' ὁ μὲν καθόλου τῶν ὅρων, ὁ δ' ἐν μέρει πρὸς τὸν ἕτερον, ὅταν μὲν τὸ καθόλου τεθῇ πρὸς τὸ μεῖζον ἄκρον. ἢ κατηγορικὸν, ἢ στερητικὸν. τὸ δὲ ἐν μέρει, πρὸς τὸ ἔλαττον κατηγορικὸν ἀνάγκη συλλογισμὸν εἶναι τέλειον.

PER. Si verò verbum vnum vniuersè dicatur, alterũ autem quadam ex parte cum altero collatum, cùm propoſitio omni ex parte dicit, aut negat, aſſumptio autem quadam ex parte dicit, abſoluta ratiocinatio ſit neceſſe eſt.

COL. *Cùm propoſitio omni ex parte dicit aut negat, aſſumptio autem quadam ex parte dicit; tum abſoluta ratiocinatio ſit neceſſe eſt.*

ARG. Si autem terminorum hic quidem in vniuerſum, ille verò partim in alio ſit, vniuerſale quidem maiorem ad extremitatem, vel prædicatiuum vel priuatiuum; particulare verò ad minorem prædicatiuum ponitur, ſyllogiſmum eſſe perfectum neceſſe eſt.

Hoc eſt, Is ſyllogiſmus primæ figuræ, in quo propoſitio quidem vniuersè vel affirmat, vel negat, aſſumptio autem ſpeciatim affirmat, eſt perfectus.

Quod intelligendum eſt, modò directè concludatur.

Cur ex omnibus primæ figuræ modis iſtos quatuor dumtaxat deſcribendos & explicandos ſibi ſumpſit Ariſtoteles?

Quia licèt (vt antè diximus) in prima figura ſedecim inueniantur modi, ratione varietatum, quæ in duabus antecedentis enuntiationibus contingere poſſunt; ex iis tamen omnibus directè concludendo, quatuor dumtaxat reperiuntur idonei & vtiles ad firmam euidentemque argumentationem conficiendam: proinde Ariſtoteles, ceteris omiſſis, hos quatuor dumtaxat explicandos & declarandos putauit.

Profer exempla ſingulorum modorum perfectorum primæ figuræ.

Γράμ Bar Omne vitium eſt execrandum, &
μα ba Omnis auaritia eſt vitium; ergo
τα ra Omnis auaritia eſt execranda.

Ἔ Ce Nullum corpus diuiſionem reſpuit,
γρα la Omnis atomus eſt corpus; ergo
ψε rent Nulla atomus diuiſionem reſpuit.

Γρα Da Omnis virtus eſt laudanda,
φί ri Aliqua taciturnitas eſt virtus; ergo
δι i Aliqua taciturnitas eſt laudanda.

Τιχ Fe Nullum violentum eſt perpetuum,
ν ri Tyrannis eſt violenta ; ergo
κός o Tyrannis non eſt perpetua.

Súntne alij præter hos modi vtiles primæ figuræ?

His modis perfectis addunt Neoterici, partim ex Ariſtotelis, partim ex Boëthij doctrina, alios quinque, vtiles quidem, ſed imperfectos; duos nimirum Fapeſmo & Friſeſomorum ex ipſo habent Ariſtotele docente poſtea: In omni figura ex aiente vniuerſali vel ſpeciali propoſitione, aſſumptione autem vniuerſali negante ſyllogiſticè ſequi concluſionem indirectam minoris extremitatis de maiori.

Reliquos tres modos ex Boëthij libro de categoricis ſyllogiſmis ſumpſerunt.

Profer exempla iſtorum quoque adiecticiorum primæ figuræ modorum.

Ba Omne animal eſt corpus,
ra Omnis homo eſt animal; ergo
lip Aliquod corpus eſt homo.

Ce, Nullum animal eſt lapis,
lan Omnis homo eſt animal;
tes Nullus igitur lapis eſt homo.

Da Omnis virtus eſt habitus bonus,
bi Aliqua taciturnitas eſt virtus : ergo
tis Aliquis habitus bonus eſt taciturnitas.

Fap Omnis cupiditas eſt animi motus,
eſ Nulla virtus eſt cupiditas ; ergo
mo Aliquis animi motus non eſt virtus.

Friſ Aliqua taciturnitas eſt digna laude,
eſ Nulla modeſtia eſt taciturnitas ; ergo
om Aliquod dignum laude non eſt modeſtia.

Sed cùm non tam dilucidè concludant hi quinque modi, quàm ſuperiores quatuor, ſolent ab eruditis minus commendari, & ad communem vſum pro inutilibus haberi. Aliorum autem primæ figuræ modorum, quos perfectos diximus, vſus eſt longè maximus atque frequentiſſimus.

ADMONITIO.

Exemplis autem vtimur ſimplicioribus, vt imperiti, & qui adhuc ſunt rudiores, in eiuſmodi notis & vulgatis vocibus, ſingulorum terminorum diſpoſitionem tum in antecedente, tum in conſequente ſyllogiſmi, certiùs & diſtinctiùs intueri queant: Sunt tamen adoleſcentibus inter docendum ex morali & ciuili diſciplina ſumti ſyllogiſmi proponendi, vt & vſum huius artis intelligant, & eius vtilitatem deguſtare incipiant.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles ſecundam figuram?

Ὅταν δὲ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν παντί, τῷ δὲ μηδενὶ ὑπάρχῃ, ἢ ἑκατέρῳ παντὶ ἢ μηδενί, τὸ μὲν σχῆμα τὸ τοιοῦτον, καλῶ δεύτερον.

COL. *Cùm idem verbum vnius omni, alterius nulli parti conuenit, aut vtriuſque omni, aut nulli parti: hanc talem voco ſecundam formam collocationis.*

ARG. Quando verò idem, huic quidem omni, illi verò nulli, vel vtrique omni nullíve ineſt: figuram huiuſmodi ſecundam voco.

Hoc eſt, Ea terminorum ſyllogiſmi diſpoſitio, qua idem medium de altera extremitate vniuersè affirmatur, de altera verò vniuersè negatur, vel de vtraque vniuersè affirmatur, aut vniuersè negatur, ſecunda vocatur figura.

Recita deſcriptiones terminorum ad ſecundam figuram relatorum ex Ariſtotele.

Μέσον δὲ ἐν αὐτῷ ‥ δευτέρῳ σχήματι ‥ λέγω τὸ κατηγορούμενον ἀμφοῖν.
Ἄκρα δέ, καθ' ὧν λέγεται τοῦτο.
Μεῖζον δὲ ἄκρον, τὸ πρὸς τῷ μέσῳ κείμενον.
Ἔλαττον δέ, τὸ πορρωτέρω τοῦ μέσου.

PER. Medium autem verbum in ea ‥ ſecunda figura ‥ appello id quod tam in propòſitione, quàm in ſumptione dicitur.
Extrema verò ea, de quibus illud dicitur, quorum primum eſt id quod medio eſt finitimum.
Poſtremum, id quod ab eodem longius.

COL. *Medium ſecundæ figuræ eſt id, quod tam in propoſitione, quàm in aſſumptione dicitur:*
Extrema autem ſunt, de quibus medium dicitur:
Primum verbum eſt id, quod medio eſt finitimum.
Poſtremum verò verbum, id quod ab eodem longius eſt.

ARG. Medium autem in hac dico, quod de vtraque ‥ extremitate ‥ prædicatur.
Extremitates verò, de quib. medium hoc prædicatur:
Maiorem quidem, quæ poſita iuxta medium eſt:
Minorem verò, quæ ſita longius eſt à medio.

Explica paulò latiùs maioris & minoris extremitatis deſcriptiones.

Vt iſtæ deſcriptiones faciliùs intelligerentur, mox ſubiecit Ariſtoteles in ordine terminorum huius figuræ, primum locum obtinere ipſum medium, quòd bis prædicati vice fungatur. ex quo

conſequens eſt, maiorem extremitatem ſecundo, minorem verò extremitatem tertio & poſtremo loco eſſe collocandam. Vnde liquet, cur dixerit Ariſtoteles minorem extremitatem longiùs à medio eſſe ſitam, nimirum quia medium ſemper, ipſa numquam prædicati ſubit vicem.

Quot ſunt regulæ ſpeciales ſecundæ figuræ, quibus modi vtiles ab inutilibus ſecernuntur?

Tres numerari ſolent.

Quæ eſt prima?

In ſecunda figura oportet propoſitionem eſſe vniuerſalem.

Nam alioqui à maiore extremitate pro parte tantummodo in antecedente accepta, ad eandem pro toto genere in conſequente acceptam procederetur, propter concluſionem, quæ per negationem efferri debet: vt videre licet in iſta vitioſa argumentatione;

Aliquis homo eſt albus, &
Nullus Aethiops eſt albus; ergo
Aliquis Aethiops non eſt homo.

Patitur ne iſta regula aliquam exceptionem?

Patitur, nimirum quando concluditur indirectè.

Quæ eſt ſecunda regula?

Ex puris affirmationibus non fit ſyllogiſmus in ſecunda figura.

Quia medium in neutra antecedentis parte vniuerſalem haberet acceptionem; particulatim enim, affirmantis enuntiationis prædicatum accipi ſolet. quapropter vitioſa eſt iſta argumentatio,

Omnis homo eſt animal, &
Omnis equus eſt animal; ergo
Omnis equus eſt homo.

Si tamen vitetur iam notatum vitium, legitima poterit eſſe ex puris affirmationibus in ſecunda figura argumentatio. vitatur autem vel capiendo medium ſingulare, vel ſi commune ſit, vniuerſale ſignum illi adiungendo.

Quæ eſt tertia regula?

In ſecunda figura, vt rata ſit & legitima argumentatio, concluſionem oportet eſſe negantem.

Cuius rei ratio eſt, quòd legitimi huius figuræ ſyllogiſmi antecedentis alteram partem ſemper negantem habeant.

Profer exempla quatuor modorum vtilium ſecundæ figuræ.

Ε	Ceſ	Nulla virtus eſt vitium,
γρα	a	Omnis ebrietas vitium eſt;
ψε	re	Nulla igitur ebrietas eſt virtus.
Κά	Ca	Omne animal eſt præditum ſenſu, &
τε	meſ	Nulla ſpongia eſt prædita ſenſu; ergo
χε.	tres.	Nulla ſpongia eſt animal.

Ma-

Mi Feſ Nullus ſpiritus habet carnem & oſſa,
τει ti Corpus glorioſum habet carnem & oſſa; ergo.
ον no Corpus glorioſum non eſt ſpiritus.

A Ba Omnis qui ex Deo eſt, verbum Dei audit,
χο ro Phariſæus incredulus non audit verbum Dei; ergo
λον co Phariſæus incredulus non eſt ex Deo.

DE TERTIA FIGVRA.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles tertiam figuram?

Οταν δὲ τῷ αὐτῷ τὸ μὲν παντὶ, τὸ δὲ μηδενὶ ὑπάρχῃ, ἢ ἄμφω παντὶ ἢ μηδενὶ τὸ μὲν σχῆμα τὸ τοιοῦτον καλῶ τρίτον.

C o l. *Cùm eidem verbo toti vnum, alterum nulli eius parti conuenit, aut vtrumque toti aut nulli, eiuſmodi collocationis formam tertiam nomino.*

A r g. Si autem eidem, hoc quidem omni, illud verò nulli ineſt, vel ambo omni, vel nulli inſunt; figuram quidem hanc tertiam voco.

Hoc eſt, Illa terminorum ſyllogiſmi diſpoſitio, qua de medio altera extremitas vniuersè affirmatur, altera verò de eodem vniuersè negatur, vel ambæ de eodem vniuersè affirmantur, aut vniuersè negantur, tertia vocatur figura.

Quos modos complectitur iſta deſcriptio?

Omnes tertiæ figuræ vniuerſales, tam inutiles quàm vtiles.

Recita definitiones terminorum tertiæ figuræ, quas iam commemorata definitio non obſcurè commonſtrat.

Μέσον δὲ ἐν αὐτῷ ·· τρίτῳ σχήματι ·· λέγω, καθ' οὗ ἄμφω κατηγοροῦμεν·
Ἄκρα δὲ τὰ κατηγορούμενα·
Μεῖζον δὲ τὸ ἄκρον, τὸ πορρώτερον τοῦ μέσου·
Ἔλαττον δὲ, ἐγγύτερον.

P e r. In ea autem medium voco id, de quo vtrumque dicimus.
Extrema verò, ea quæ dicuntur:
Primum, id quod à medio abeſt longiùs:
Poſtremum, id quod eidem eſt vicinius.

C o l. *Medium tertiæ figuræ eſt id, de quo vtrumque dicitur:*
Extrema autem ſunt, quæ de medio dicuntur:
Primum eſt id, quod à medio longiùs abeſt.
Poſtremum eſt id, quod eidem eſt vicinius.

A r g. Medium autem in hac ·· tertia figura ·· dico, de quo ambo prædicamus:
Extremitates verò, quæ prædicantur.

Maio-

Maiorem quidem, quæ longiùs à medio:

Minorem verò, quæ propiùs diſtat.

Cùm medium in hac figura ſemper ſubiiciatur, maior extremitas bis prædicati vice fungatur, minor autem in antecedente prædicati, & in concluſione ſubiecti munus obeat; liquet cur maiorem extremitatem longiùs à medio diſtare, minorem verò eidem propinquiorem eſſe dixerit Ariſtoteles.

Quot ſunt modi vtiles tertiæ figuræ?

Sex:
- Duo ex vtraque antecedentis parte vniuerſali conſtantes
  - Darapti
  - Felapton.
- &
- Quatuor ex altera tantùm antecedentis parte vniuerſali conſtantes
  - Diſamis
  - Datiſi
  - Bocardo.
  - Feriſon.

Quot ſunt regulæ peculiares tertiæ figuræ, quibus modi vtiles ab inutilibus ſeparantur?

Duæ commemorari ſolent.

Quæ eſt prior?

In tertia figura non poteſt aſſumptio eſſe negans.

Nam ſic à maiore extremitate in antecedente ſpeciatim accepta (eſſet enim prædicatum propoſitionis affirmantis) ad eandem in concluſione vniuersè acceptam procederetur: exempli cauſſà non ſequitur,

Omnis elephas eſt quadrupes, &c.
Nullus elephas eſt camelus; ergo
Camelus non eſt quadrupes.

Committitur enim in iſta argumentatione iam dictum vitium: Nam maior extremitas (quadrupes) in antecedente ſpeciatim, in concluſione verò vniuersè accipitur: quod vitium ſi vitetur, non habebit iſtius regulæ præceptio locum.

Quæ eſt poſterior?

In tertia figura ſemper ſpeciatim concludendum eſt.

Alioqui à minori extremitate pro parte in antecedente accepta, ad eandem pro toto genere in concluſione ſumptam procederetur, cùm ſecundum priorem regulam oporteat aſſumptionem eſſe affirmantem: qui defectus ſi vitetur, nihil prohibebit, quominus in tertia figura vniuersè concludatur.

Profer exempla ſex modorum tertiæ figuræ.

A Da Omnis anas natat,
ra rap Omnis anas eſt auis; ergo
ei ti Quædam auis natat.

Nulla

Φι' Fe Nulla ſcientia nobis eſt innata,
να lap Omnis ſcientia eſt animi promptitudo; ergo
ϛος ton Non omnis animi promptitudo eſt nobis innata.

I Diſ Quoddam bellum eſt neceſſariò ferendum,&
σά a Omne bellum eſt calamitoſum; ergo
κις mis Quoddam calamitoſum eſt neceſſariò ferendum.

Ασ Da Omnis homo poteſtatibus ſublimioribus ſubiectus eſt,
πί tiſ & Quidam homo eſt Chriſtianus; ergo
δι. i Chriſtianus ſubiectus eſt poteſtatibus ſublimioribus.

O Bo Quædam caſtitas non eſt perpetua,
μα car Omnis tamen caſtitas eſt virtus; ergo
λὸς do Quædam virtus non eſt perpetua.

Φί Fe Nullæ veteres leges priuata auctoritate abrogari debent,
ρι riſ Quædam veteres leges habent aliquid vitij; ergo
ϛος on Quædam vitij aliquid habentia, priuata auctoritate abrogari non debent.

Poſſentne iſta exempla in aliam figuram transferri?

Poſſent quidem hæc exempla maxima ex parte, aliquantulum mutata medij diſpoſitione, in aliam conuerti figuram; verùm naturali terminorum ordine turbato,& pronuntiatorum inter ſe connexio durior, & totus ſyllogiſmus obſcurior redderetur.

Recita ſummatim omnes omnium figurarum vtiles modos vnà cum verſibus ad eorum faciliorem memoriam veterum induſtria excogitatis.

Summatim colligendo omnes modos vtiles hactenus poſitos, inuenimus eos numero eſſe decem & nouem; quatuor videlicet primæ figuræ perfectos, & quinque imperfectos: quatuor ſecundæ figuræ, & ſex tertiæ. ad quos faciliùs memoriæ mandandos, firmiúſq. memoria tenendos excogitauerunt veteres hos verſiculos:

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum:
Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco: Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Apud Græcos recenſentur quatuordecim modi, hoc pacto:
Primæ figuræ, Γράμματα, Εγραψε, Γραφίδι, Τεχνικός.
Secundæ figuræ, Εγραψε, Κάτεχε, Μέτριον, Αχολον.
Tertiæ figuræ. Απασι. Σθέναρος, Ισάκις, Ασπίδι, Ομαλὸς, Φέριστος.

Quis eſt vſus eorum quæ modò dicta ſunt de figuris & modis?

Maximus eſt eorum vſus: iſta enim, quæ modò tradita eſt de modis & figuris doctrina, veluti trutina quædam eſt certiſſima atque commodiſſima ad momenta rationum, quibus homines vel inter loquendum vel inter ſcribendum vti ſolent, ſine erroris periculo

periculo examinanda. Itaque & ad veritatis inuentionem, & ad prudentiæ corroborationem, hominiſq. omnibus in rebus fulciendum iudicium, dictu mirum, quantum huius loci præcepta conducant.

DE REGVLIS QVIBVSDAM SYLLOGISMORVM.

ARiſtoteles ex iis quę dixit de ſyllogiſmis hactenus, colligit quaſdam regulas, ad ſolidiorem perfectioremq́ue reddendam ſyllogiſmi cognitionem, de quibus in præſentia ſtrictim agemus.

Quæ eſt prima regula quam adducit Ariſtoteles ad magis illuſtrandam ſyllogiſmi cognitionem?

Δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἐν ἅπασι τοῖς σχήμασιν, ὅταν μὴ γίγνηται συλλογισμὸς, κατηγορικῶν μὲν ἢ στερητικῶν ἀμφοτέρων, καὶ ἐπὶ μέρους ὄντων τῶν ὅρων, οὐδὲν ὅλως γίνεται ἀναγκαῖον.

PER. Hoc etiam perſpicuũ eſt, quando in omni diſpoſitionis forma concluſio non ſequatur: ſi enim vtraque propoſitio vel aiens ſit vel negans, & ad generis partem accommodetur, nihil prorſus ex iis neceſſariò efficitur.

COL. *In omni figura, ſi vtraque propoſitio vel aiens ſit vel negans, & ad generis partem accommodetur, nihil prorſus ex iis neceſſariò efficitur.*

ARG. Omnibus in figuris ſyllogiſmus non fit, prædicatiuis quidem priuatiuíſve vtriſque terminis, & particularibus exiſtentibus.

Quæ quidem regula nota eſt ex regulis generalibus ſyllogiſmorum paulò antè recitatis.

Quæ eſt ſecunda?

Κατηγορικοῦ δὲ καὶ στερητικοῦ καθόλου ληφθέντος τοῦ στερητικοῦ, ἀεὶ γίνεται συλλογισμὸς τοῦ ἐλάττονος ἄκρου πρὸς τὸ μεῖζον.

PER. Cùm autem vna earum dicit, negat altera, ſi ea quæ negat in toto genere verſetur, ſemper ſequitur concluſio verbi poſtremi de primo.

COL. *In omni figura cùm vna propoſitionum dicit, negat altera, ſi ea quæ negat, in toto genere verſetur, ſemper ſequitur concluſio verbi poſtremi de primo.*

ARG. Cùm autem prædicatiuus alter, alter priuatiuus eſt, & vniuerſaliter priuatiuus ſumitur; ſemper ſyllogiſmus minoris extremitatis de maiore fit.

Quorſum adduxit Ariſtoteles iſtam regulam?

Vt oſtenderet non omnem abſolutè diſpoſitionem partium antecedentis inutilem eſſe, quæ priùs dicta eſt inutilis: ſiquidẽ ſecundum illos duos modos, Fapeſmo & Friſeſom, qui ſuperiùs inter inutiles modos ab Ariſtotele ſunt computati, fieri poſſunt legitimi &

firmi ſyllogiſmi, non modò in prima, ſed etiam in ſecunda & tertia figura; hoc vno ſeruato, vt indirectè concludatur; hoc eſt, vt in concluſione minor extremitas de maiore enuntietur.

Quæ eſt tertia?

Δῆλον δὲ καὶ ὅτι τὸ ἀδιόριστον ἀντὶ τοῦ κατηγορικοῦ τοῦ ἐν μέρει τιθέμενον, τὸν αὐτὸν ποιήσει συλλογισμὸν ἐν ἅπασι τοῖς σχήμασι.

PER. Illud etiam perſpicuum eſt, indefinitum, ſi pro certæ rei propoſitione, quæ ait, ponatur, eandem in omni diſpoſitionis forma effecturam concluſionem.

COL. *In omni figura, indefinita pro ſpeciali poſita eundem efficit ſyllogiſmum.*

ARG. Indefinitum prædicatum particularis loco poſitum, ſyllogiſmum omnibus in figuris eundem parit.

Quæ eſt quarta?

Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀτελεῖς συλλογισμοὶ τελειοῦνται διὰ τοῦ πρώτου σχήματος, ἢ γὰρ δεικτικῶς, ἢ διὰ τοῦ ἀδυνάτου.

PER. Illud quoque perſpicuum eſt, omnes imperfectas ratiocinationes prima forma poſſe perfici: aut enim directò docendo, aut incommodo concluduntur omnes.

COL. *Omnes imperfectæ ratiocinationes, prima figura, aut directè docendo, aut vrgendo incommodo perficiuntur.*

ARG. Omnes imperfecti ſyllogiſmi per primam figuram perficiuntur, aut oſtenſiuè, aut per impoſſibile.

Oſtenſiuè quidem per conuerſionem: per impoſſibile verò, aſſumendo enuntiationem concluſioni contradicentem cum altera partium antecedentis. quomodo autem id fieri debeat, poſtea dicetur.

Quæ eſt quinta?

Ἔστι δὲ καὶ ἀναγάγειν πάντας τοὺς συλλογισμοὺς, εἰς τοὺς ἐν τῷ πρώτῳ σχήματι καθόλου συλλογισμούς.

COL. *Omnes ratiocinationes ad omnes primæ figuræ eas, quæ in toto genere verſantur, reuocari poſſunt.*

ARG. Reducere etiam ſyllogiſmos omnes ad primæ figuræ vniuerſales ſyllogiſmos licet.

Idque intelligitur de reductione oſtenſiua, vel per impoſſibile propinqua vel remota.

TRANSITIO.

Hanc poſtremam regulam ipſe Ariſtoteles abundè declarat: tamen vt eius verba faciliùs intelligantur, vberiorémque capiant iuniores vtilitatem ex iam recitatis regulis, dicemus paucis de ſyllogiſmorum reductione, præſertim imperfectorum ad perfectos.

ΠΕΡΙ

ΠΕΡΙ ΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΩΓΗΣ, *ſeu* DE OSTENSIVA REDVCTIONE.

Quando dicitur ſyllogiſmus reduci oſtenſiuè?

Tunc dicitur ſyllogiſmus oſtenſiuè reduci, quando per conuerſionem tantùm, aut per conuerſionem vnà cúm antecedentis partium tranſpoſitione reducitur ad alium ſyllogiſmum, & ita eius oſtenditur firmitudo. Ad poſteriorem partem pertinent ſyllogiſmi quatuor ſequentium modorum, ſcilicet Fapeſmo & Friſeſomorum in prima figura, Cameſtres in ſecunda, & Diſamis in tertia. Ad priorem verò reliqui omnes imperfecti ſyllogiſmi, exceptis iis qui ſecundum modos, Baroco & Bocardo, ſunt confecti; hi enim per impoſſibile tantùm, non autem per conuerſionem aut tranſpoſitionem partium antecedentis reducuntur.

Explica latiùs quo modo fieri debeat iſta reductio oſtenſiua.

Quo pacto vnuſquiſque modus imperfectus ſit oſtenſiuè reducendus ad modum aliquem perfectum, facillimo compendio docent conſonantes litteræ in Latinis modorum nominibus locatæ, iſtæ nimirum ſeptem, B, C, D, F, M, P, S.

Nam omnem modum aliqua harum quatuor primarum litterarum inchoat, ſignificans, ipſum, ſi imperfectus fuerit, ad eum perfectum modum reduci debere oſtenſiuè, qui ab eadem inchoatur littera: vt omnes ſyllogiſmi imperfecti qui oſtenſiuè reduci poſſunt, quorum eſt prima conſonans [B] reducuntur ad Barbara:

Quorum verò [C] ad Celarent:

Quorum [D] ad Darij: Et quorum [F] ad Ferio.

Alibi verò poſitæ eædem conſonantes, nullam habent hac in re ſignificationem.

Niſi quòd [C] in medio poſita, indicat eum modum non oſtenſiuè poſſe reduci, ſed per impoſſibile tantùm; quod in ſolis Baròco & Bocardo vſu venit.

Ex cæteris verò conſonantibus [P] deſignat in reductione enuntiationem eam, quæ per vocalem antegredientem intelligitur, conuerſione per accidens, eſſe mutandam.

S] verò indicat conuerſionem ſimplicem pronuntiati ſignificari per antecedentem vocalem.

M] autem vbicumque ponatur, tranſponendarum partium antecedentis eſt ſignum.

His diligenter obſeruatis, facile erit quemlibet imperfectum ſyllogiſmum oſtenſiuè reducere ad primæ figuræ euidentes modos, ſi modò aliqua accedat exercitatio.

Intelligenda autem ſunt, quæ iam diximus, de ſyllogiſmis ex medio communi conſtantibus.

Si enim medium eſſet ſingulare, non poſſet talis reductio per

eiuſmodi conuerſiones procedere ad aliquem modorum quatuor principalium primæ, ſed ad expoſitorium quempiam ſyllogiſmum primæ vel tertiæ figuræ.

Ratio autem cur Baroco & Bocardo nequeant oſtenſiuè perfici, eſt, quia ſi id fieret, componendus eſſet ſyllogiſmus primæ figuræ ex ambabus antecedentis partibus particularibus, aut conuertenda eſſet particularis negans; quorum vtrumque abſurdum eſt, & dialecticæ diſciplinæ contrarium.

Quis eſt vſus huius reductionis oſtenſiuæ?

Quis ſit vſus huiuſmodi reductionis, vno exemplo oſtendemus. Si quis infitietur in ratiocinatione modi Ceſare firmam ineſſe conſecutionem, eò quòd non ſit clara & perſpicua, ita cum illo agendum erit: Ex antecedente ſyllogiſmi ſecundum modum Ceſare confecti neceſſariò ſequitur antecedens ſyllogiſmi ad modum Celarent diſpoſiti: ſed hoc antecedens complexionem, quæ priùs in ſyllogiſmo ſecundæ figuræ erat illata, firmiter & neceſſariò concludit; igitur neceſſaria eſt conſecutio ſyllogiſmi ad modum Ceſare confecti: nam quicquid ſequitur ad conſequens legitimæ argumentationis, id ſequatur neceſſum eſt ad antecedens eiuſdem: quod in hoc ſyllogiſmo euidentiſſimè oſtendi poteſt:

Nullus homo eſt quadrupes, &
Omnis aſinus eſt quadrupes; ergo
Nullus aſinus eſt homo.

Mutata enim prima antecedentis parte ſecundum ſimplicem conuerſionem, totus ſyllogiſmus in primam migrat figuram, omnibus eius partibus ad modum Celarent diſpoſitis.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ ΑΝΑΓΩΓΗΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ,

ſeu,

DE REDVCTIONE SYLLOGISMORVM per impoſſibile, quæ locum habet in omnibus ſyllogiſmis imperfectis.

Quid eſt reductio per impoſſibile?

Reductio per impoſſibile eſt, qua imperfecti ſyllogiſmi improbator ad id quod impoſſibile eſt concedendum cogitur.

Quomodo fit iſta reductio per impoſſibile?

Sumitur pronuntiatum complexioni ex diametro repugnans, & cum eo vel propoſitio vel aſſumptio ipſius imperfecti ſyllogiſmi, ex quibus ſecundum modum aliquem euidentem & perfectum infertur complexio, omiſſæ imperfecti ſyllogiſmi propoſitioni aut aſſumptioni contraria, vel contradicens: vt exemplũ inferiùs poſitum manifeſtè oſtendit.

Vnde accipit iſta reductio ſuum robur?

Accipit iſta reductio ſuum robur ex hoc axiomate:

Omnis ea argumentatio rata eſt atque legitima, in qua concluſionis falſitas cum antecedentis veritate conſiſtere nequit.

Quis eſt vſus reductionis per impoſſibile?

Hac reductione cogitur is, qui pertinaciter negauerit in ſyllogiſmo aliquo imperfecto ineſſe legitimam conſecutionem, concedere id quod impoſſibile eſt, & à communi ſenſu prorſus alienum: videlicet duo pronuntiata contrariè, aut ex diametro inter ſe pugnantia ſimul vera eſſe, & ita ad agnoſcendum ſuum errorem, & ad falſam, quam de imperfecto ſyllogiſmo conceperat, opinionem deponendam adigitur.

Vt ſi neges hunc ſyllogiſmum in Ceſare rectè concludere:

Nulla planta eſt animal, &
Omnis homo eſt animal; ergo
Nullus homo eſt planta:

Neceſſe eſt concedas, antecedens poſſe eſſe verum conſequente falſo: erit igitur pronuntiatum, quod ex diametro conſequenti opponitur, verum; nimirum iſtud, Aliquis homo eſt planta. & cùm vtraque pars antecedentis iam prolati ſyllogiſmi, vt ais, vera ſit; capiam eius alteram partem, propoſitionem videlicet, contexámque ſecundùm modum Ferio eiuſmodi ſyllogiſmum:

Nulla planta eſt animal, &
Aliquis homo eſt planta; ergo
Aliquis homo non eſt animal.

Hic ſyllogiſmus euidens eſt, quare illum negare non potes: antecedens autem totum eſt à te conceſſum, quare & conſequens confitearis neceſſe eſt; hoc autem contradicit aſſumptioni ipſius ſyllogiſmi imperfecti, quam etiam dicebas veram eſſe. Cogeris ergo, velis nolis, duo pronuntiata ex diametro inter ſe pugnantia fateri ſimul vera eſſe, aut concedere in Ceſare factum prius ſyllogiſmum firmum & legitimum fuiſſe.

Inter modos imperfectos ab Ariſtotele commemoratos duo tantùm ſunt, qui hanc reductionem ſolam recipiunt, qua perficiantur, nempe Baroco & Bocardo: reliqui verò omnes duplici ratione poſſunt perfici, oſtenſiua videlicet, & ea quæ eſt per impoſſibile.

DE EXPOSITORIO SYLLOGISMO.

Quemadmodum ſyllogiſmorum medij communis alium ſuperiùs diximus perfectum, alium imperfectum; ita & de iis, qui medium habent ſingulare, eſt iudicandum. Sed aliter ſunt conſtituenda principia, quibus hi diriguntur, quàm principia eorum, qui ex medio communi conſtant. Quod vt meliùs intelligatur, ſyllogiſmi expoſitorij natura latiùs nobis eſt explicanda.

Quid eſt ſyllogiſmus expoſitorius?

Syllogiſmus expoſitorius eſt, qui conſtat ex medio ſingulari: cuiuſmodi eſt iſte.

Plato eſt eloquens, &
Plato eſt philoſophus; igitur
Aliquis philoſophus eſt eloquens.
Item iſte:
Socrates non fuit Iudæus vel Chriſtianus, &
Socrates fuit cultor vnius Dei; igitur
Aliquis cultor vnius Dei, non fuit Iudæus vel Chriſtianus.

Quomodo diuiditur ſyllogiſmus expoſitorius?

Syllogiſmus expoſitorius diuidendus eſt quemadmodum is qui ex medio conſtat communi, in perfectum videlicet & in imperfectum.

Qui ſyllogiſmi expoſitorij ſunt perfecti, & qui imperfecti?

Ex ſyllogiſmis expoſitoriis quinam ſint perfecti & qui imperfecti, non ſatis conſtat. Illud tamen certum eſt, omnes ſyllogiſmos expoſitorios indirectè concludentes eſſe imperfectos, eóſque perficiendos per alios directè concludentes.

De concludentibus autem directè magna eſt inter doctos diſceptatio: pleriſque tamen placet, ſyllogiſmos expoſitorios tertiæ figuræ directè concludentes eſſe perfectos, omnes verò aliarum figurarum eſſe imperfectos, ac perficiendos reductione oſtenſiua ad ſyllogiſmos tertiæ figuræ: eos videlicet qui ſunt primæ, per conuerſionem aſſumptionis; & eos qui ſunt ſecundæ figuræ, per conuerſionem totius antecedentis, propoſitionis videlicet & aſſumptionis: idque ex dirigentibus principiis ſyllogiſmorum expoſitoriorum perſpicuum eſſe videtur.

Quot ſunt principia, ad quorum normam ſyllogiſmi expoſitorij diriguntur?

Duo ſunt, quemadmodum duo priùs tributa ſunt ſyllogiſmis conſtantibus ex medio communi.

Quod eſt prius principium?

Quæcumque conueniunt vni tertio ſingulari, inter ſe quoque conueniunt: cuius principij normam (extra trinitatis myſterium) veriſſimam ſequuntur omnes expoſitorij ſyllogiſmi affirmatè concludentes.

Quod eſt alterum principium?

Quæcumque ſic ſe habent, vt vnum eorum cum aliquo tertio ſingulari verè cohæreat, & alterum ab eodem diſcrepet (extra trinitatis myſterium) ea diſcrepare ſeu remoueri à ſe mutuò neceſſarium eſt. Quod quidem principium ſequuntur ij expoſitorij ſyllogiſmi, qui negantem habent concluſionem. Diximus extra trinitatis myſterium, quia in vocibus paſſim apud theologos in myſterio ſacroſanctæ trinitatis explicando vſitatis, vitioſa eſt iſta, affirmatè ſecundum prius principium procedens argumentatio: Eſſentia diuina eſt pater, & eſſentia diuina eſt filius; ergo filius eſt pater. Item iſta, negantem ſecundùm poſterius principium

Iſte vſus eſt aduerſus febres glycyrrhiza; ergo
Vtens glycyrrhiza liberabitur à febribus.

Nominatur autem ἔκθεσις, Latinè expoſitio, ἀπὸ τοῦ ἐκθέσθαι, ab exponendo; quia oratio communis, quæ fit concluſio, per ſingulares exponitur & declaratur: atque expoſitorius ſyllogiſmus nihil aliud eſt, niſi quędam communium enuntiationũ explicatio: neq. enim ſyllogiſmus expoſitorius mutat concluſionem, quando per eum ſyllogiſmus aliquis communis probatur, ſed antecedentes partes reddit per ſingulares enuntiationes, tamquam per exempla, magis claras. Quare ſpeciatim eo vtitur Ariſtoteles veluti inſtrumento, ad imperfectorum tertiæ figurę ſyllogiſmorum firmitatem demonſtrandam. Vbi enim primum modum tertiæ figuræ per reductiouem ad primam firmum demonſtrauit, ſubiungit:
Ἔστι δὲ καὶ διὰ τοῦ ἀδυνάτου, καὶ τῷ ἐκθέσθαι ποιεῖν τὴν ἀπόδειξιν.

Ad eundem modũ, cùm Datiſi ad primã figurã reduxit, ſubdit:
Ἔστι δ᾽ ἀποδεῖξαι καὶ διὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ τῇ ἐκθέσει, καθάπερ ἐπὶ τῶν προτέρων.

Expoſitio igitur eſt, quando ſumitur aliquid, quod eſt in medio imperfecti alicuius ſyllogiſmi, eiq́. tributo vtroque, vel adempto altero extremorũ, ad priorem concluſionẽ reditur: vt exempli cauſſa,

Omnis homo habet aures immotas,
Omnis homo eſt animal; ergo
Aliquod animal habet aures immotas.

Si imperitus quiſpiam non videat eiuſmodi conſecutionis firmitatem, eſt enim ſubobſcura (vt antè dictum eſt) imperfectorum ſyllogiſmorum ratiocinatio, nec eorum vis niſi à doctis percipitur, poterit iam prolatus ſyllogiſmus expoſitione ita probari, vt intelligat aduerſarius neceſſariam fuiſſe in eo conſecutionem, ſi nimirum ſumatur aliquid, quod ſub medio eſt, tamquam pro exemplo, & tribuatur ei vtrumque extremum, hunc in modum:

Socrates habet aures immotas, & Socrates eſt animal.

Quo ita expoſito, communi ſenſu ſuggerente, intelliget aduerſarius veram eſſe priorem concluſionem, qua aliquod animal aures habere immotas dicebatur.

Vides igitur, hunc ſyllogiſmum vtilem eſſe ad enuntiationes iam antè probatas, nondum autem ſatis perſpectas aut intellectas à rudibus, explicandas, & quaſi exemplo aliquo noto declarandas: idque ſæpe fit in familiari ſermone, & in diſertorum ſcriptis: vt apud Ciceronem, cùm docet principes rerum publicarum non debere præcipites eſſe, & contationem prodeſſe in magnis rebus gerendis: qui communem ſententiam exponens per ſingulares enuntiationes ſic argumentatur:

Fabius Maximus ſeruauit vrbem Romam,
Fabius Maximus fuit contator; ergo
Contatio ſeruat reſpublicas.

Poſſent infinita huiuſmodi exempla referri: nam incurrũt tales

argumētationes in quotidianum ſermonem, etiam nobis ignorantibus. Eſt enim prima hæc via argumentandi, quam natura ipſa nos docet, ſed artis eſt obſeruare in ſermone, an membra ritè cōiuncta ſint: ideoque fit eius in Dialectica mentio, vt certam quandam diſpoſitionem tenentes, quid firmum, quid infirmum ſit, in eiuſmodi argumentatione, citra omnem dubitationem ſtatuere poſſimus.

DE CONTINGENTI.

Quomodo definit Ariſtoteles contingens?

Λέγω δὲ ἐνδέχεσθαι, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, οὗ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, τεθέντος δὲ ὑπάρχειν, οὐδὲν ἔσται διὰ τοῦτ᾽ ἀδύνατον.

PER. Dico autem contingere & contingens, id quod non eſt neceſſarium; quoque poſito, nihil ſequetur incommodi.

COL. *Contingens eſt id, quod non eſt neceſſarium, quoq; poſito, nihil ſequetur incommodi.*

ARG. Dico autem contingere & contingens, quod cùm non exiſtat neceſſariò, eſſe verò ponatur, nihil inde impoſſibile ſequitur.

Vt, Hominem caneſcere, animal ambulare.

Explica latiùs iam recitatam contingentis definitionem.

Contingens eſt res, quæ cùm non ſit neceſſaria; nullum tamen, ſi eſſe concedatur, ſequetur impoſſibile. Poſtrema definitionis parte exclūduntur impoſſibilia: vt Chimæram eſſe hominem, eſſe equum. nam ex omni & ſolo impoſſibili, rectè ſequitur aliud impoſſibile. Priori autem definitionis parte res neceſſarias excludimus: vt Deum eſſe, hominem eſſe animal.

Eſt ergo contingens quoddam medium inter neceſſariū, & inter impoſſibile, per vtriuſque extremi negationem rectè definitum: & eſt res non modò iam ſubſiſtens, verumetiam quæ eſſe poſſit.

Dicitur enim non minus de his quæ futura ſunt, vel eſſe poſſunt; licèt numquam futura ſint, quàm de illis quæ iam ſunt, & corrumpi poſſunt.

Ad intelligendum illud dictum Ariſtotelis, quo ait, omnes enuntiationes ex contingenti non negato conſtantes, in oppoſitam qualitatem conuerti, declara paucis, quid ſit conuerſio in oppoſitam qualitatem.

Conuerſio in oppoſitam qualitatem, eſt firma argumentatio, qua ex aiente enuntiatione concluditur negans, vel è diuerſo, eiuſdem planè ſubiecti, prædicati, atque quantitatis, niſi ex antecedente vniuerſali conſequens ſpeciale concludatur.

Habet autem hæc conuerſio neceſſariam conſecutionem in ſolis & omnibus enuntiationibus ex contingenti conſtantibus, ſiue modus affirmetur, ſiue negetur; hoc vno ſeruato, vt ſimiliter ſe habeat modus in antecedente & conſequente: vt ſequitur,

Omnem

Omnem hominem contingit eſſe album; ergo
Omnem hominem contingit non eſſe album.
Non contingit cælum quieſcere; ergo
Non contingit cælum non quieſcere.

Modo autem variato, conſecutionis tollitur vinculum: diſſoluta enim & vitioſa eſſet iſta ratiocinatio:

Omnem hominem contingit currere; ergo
Omnem hominem non contingit currere.

Verùm iſtud notandũ, eas enuntiationes propriè ex contingenti conſtare, in quibus vox contingens affirmatè ponitur, idem ſignificans quod poſſibile & poſſibile non: illas verò quæ contingens negatum habent, voce quidem eſſe ex contingenti; ſecundum ſenſum verò ex impoſſibili & neceſſario: nam ſenſus huius, Non contingit cælum quieſcere, eſt iſte, Neceſſariò cęlum quieſcit, vel impoſſibiliter cælum quieſcit. huius autẽ, Hominem contingit ſedere, ſenſus eſt, Homo poteſt ſedere, & poteſt non ſedere. Vbi amplius conſiderandum eſt, enuntiationes ex contingẽti non negato exponi per copulantem coniunctionem; ex negato verò, per diſiungentem.

Cur agit hoc loco Ariſtoteles de contingenti?

Quia de ſyllogiſmis, in quibus ſunt enuntiationes ex contingenti, dicturus eſt; qualis eſt hic perfectus primæ figuræ:

Omne album contingit eſſe nigrum, &
Omnem parietem contingit eſſe album; ergo
Omnem parietem contingit eſſe nigrum.

TRANSITIO.

Quoniam huiuſmodi ſyllogiſmorum rarior eſt vſus, idcirco accuratam eorum conficiendorum rationem ex Ariſtotele petendam relinquentes, ad alia properemus.

DE QVIBVSDAM AXIOMATIBVS.

Quatuor ſunt regulæ ſyllogiſmorum iis, quæ pauló antè expoſitæ ſunt, non admodum diſſimiles, vulgò Præſuppoſita, àb aliis Theoremata, à nobis Axiomata nuncupatæ; quòd his veluti quibuſdam principiis in antegreſſa diſputatione frequenter vſus ſit Ariſtoteles, earum explanatione in hunc locum vt opportuniorem reſeruata.

Quæ eſt prima regula, ſeu primum axioma?

Πᾶσαν ἀπόδειξιν καὶ πάντα συλλογισμὸν ἀνάγκη γίνεσθαι διὰ τριῶν τῶν εἰρημένων σχημάτων.

PER. Neceſſe eſt omnem demonſtrationem, omnemq́ue concluſionem per has tres formas effici.

COL. *Omnem ſyllogiſmũ in aliqua trium figurarum fieri oportet.*

ARG. Omnem demonſtrationem, omnémque ſyllogiſmum per tres prædictas figuras fieri neceſſe eſt.

Hoc eſt, Omnis illa ratiocinatio, quæ vel demonſtrationis,

vel ſyllogiſmi nomine continetur, ſuos tres terminos ſecundum aliquam ex tribus antè commemoratis figuris diſpoſitos habet.

Quod eſt ſecundum?

Ἔτι δὲ ἐν ἅπασι κατηγορικόν τινα τῶν ὅρων δεῖ εἶναι καὶ τὸ καθόλου.

PER. Iam verò in omnibus aliquam propoſitionem aientem eſſe oportet, & aliquid vniuersè & in totum conuenire.

COL. *Amplius in omnibus ſyllogiſmis aliquam propoſitionem aientem eſſe oportet, & aliquid vniuersè & in totū conuenire.*

ARG. Amplius in omnibus oportet aliquem terminorum prædicatiuum, & vniuerſalem eſſe.

Quod eſt tertium?

Δῆλον δὲ ὅτι πᾶσα ἀπόδειξις ἔσται διὰ τριῶν ὅρων καὶ μὴ πλειόνων.

PER. Atqui etiam illud perſpici potuit, tribus verbis omnem fieri demonſtrationem, non pluribus.

COL. *Perſpicuum eſt, omnem ſyllogiſmum tribus terminis & non pluribus conſtare.*

ARG. Patet autem & quòd omnis demonſtratio per tres terminos & non per plures erit.

Quod eſt quartum?

Φανερὸν ἡμῖν ἐστι καὶ ποῖον πρόβλημα χαλεπὸν, καὶ ποῖον δυσεπιχείρητον.

PER. Perſpicuum etiam nobis eſt, quæ facilis & quæ difficilis ſit ad probandum quæſtio.

COL. *Quædam propoſitiones faciliùs, quædam verò ægriùs vel probantur, vel refelluntur.*

ARG. Manifeſtum etiam eſt, quoddam problema facile, aliud difficile collectu, aſtructuque eſſe.

Explica breuiter quæ ad hæc dialectica axiomata rectè intelligenda ſcitu ſunt neceſſaria.

Omiſſis duobus primis tamquam notis, circa tertium aduertendum, debere ipſum intelligi de ſyllogiſmo abſolutè vno, & non aucto; interdum enim in ſyllogiſmis adiicitur propoſitioni aut aſſumptioni alia enuntiatio velut ipſius probatio & confirmatio, indicans nouum ſyllogiſmum, antequam ad concluſionem veniatur.

Et hic vocatur ſyllogiſmus auctus, eò quòd augeatur aliqua enũtiatione contra communem ſyllogiſmorum conſuetudinem: vt ſi quis ita ratiocinetur:

Omnis homo eſt capax diſciplinæ, quia omne animal ratione præditum eſt capax diſciplinæ, & Ioannes eſt homo, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ.

Circa quartum axioma aduertendum eſt, illam quæſtionem

ſeu

ſeu enuntiationem facilè colligi atque probari, quæ in pluribus figuris aut modis inferri poteſt; illam verò difficilem collectu eſſe, quæ in paucioribus figuris & modis concludi poteſt.

Atque hinc clarum eſt, inter omnes enuntiationes vniuerſalem affirmantem omnium difficillimè ſyllogiſmo probari: ſolum enim in prima figura, & vnico modo poteſt concludi.

At particularis negans in omnibus figuris concluditur: omnium igitur facillimè ſyllogiſmo probatur.

Sicut autem vniuerſalem affirmantem probare eſt difficillimũ, & particularem negantem probare facillimum: ita è contrario vniuerſalem affirmantem euertere eſt facillimum, difficillimum autẽ confutare particularem negantem.

Illa enim enuntiatio confutatur faciliùs, cuius falſitas poteſt pluribus modis, ſiue per plures vias oſtendi:

Illa verò difficiliùs, cuius falſitas paucioribus modis conuinci poteſt.

Vniuerſalis autem affirmans confutatur & per vniuerſalem negantem ſibi contrariam, & per particularem negantem ſibi ex diametro repugnantem: atqui vniuerſalis negans in duabus; particularis verò negans in omnibus figuris concludi poteſt.

At particularis negans non confutatur niſi per vniuerſalem affirmantem, quæ vnica figura, & vnico modo poteſt concludi: Illa igitur facillimè confutatur, hæc difficillimè. Vniuerſalis autẽ negans & particularis affirmans medio modo ſe habent, quantum attinet ad probandi vel confutandi rationem: vt ex iis, quæ iam dicta ſunt, facilè intelligitur: ipſeque Ariſtoteles non obſcurè ſignificauit, huius quartæ regulæ declarationem ita concludens:

Ὅλως ὐ δεῖ λανθάνειν, ὅτι ἀνασκευάσαι μὲν δι' ἀλλήλων ἐστὶ καὶ τὸ καθόλου διὰ τοῦ ἐν μέρει, καὶ τοῦτο διὰ τοῦ καθόλου κατασκευάσαι δ' οὐκ ἔστι διὰ τοῦ κατὰ μέρος τὰ καθόλου· δι' ἐκείνων δὲ ταῦτά ἐστιν. ἅμα δὲ δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἀνασκευάζειν ἐστὶ τοῦ κατασκευάζειν ῥᾷον. πῶς μὲν οὖν γίνεται πᾶς συλλογισμὸς, καὶ διὰ πόσων ὅρων καὶ προτάσεων καὶ πῶς ἐχουσῶν πρὸς ἀλλήλας. ἔτι δὲ ποῖον πρόβλημα ἐν ἑκάστῳ σχήματι, καὶ ποῖον ἐν πλείοσι καὶ ποῖον ἐν ἐλάττοσι δείκνυται, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

COL. *Omnino intelligendum eſt, generales & ſpeciales propoſitiones alias alius refelli, vt generales ſpecialibus, & ſpeciales generalibus. Confirmari autem ſpecialibus generales non poſſunt: ſpeciales generalibus poſſunt. Illud etiam perſpicuum eſt, facilius eſſe refellere quid, quàm probare. Ac quemadmodum quidem omnis ratiocinatio conficitur, quótque ex verbis & propoſitionibus conſtat, & quam inter ſe rationem habere*

O 5 *debent:*

debent: prætereà quæ in quaque forma quæſtio, & quæ in pluribus, quæq́ in paucioribus probatur, ex iis quæ dicta ſunt, intelligi poteſt.

ARG. Omnino ignorari non debet, quòd deſtruere alterum per alterum, vniuerſalia per particularia, contráq. licet; cõſtruere verò per particularia numquam licet vniuerſalia; per illa verò hæc maximè: nam ſi quid omni, & alicui. Simul autem manifeſtum, quòd deſtruere quàm conſtruere facilius eſt. Omnis igitur ſyllogiſmus & quomodo, & per quot terminos propoſitionéſque, & quomodo ad ſe inuicem habentes fiat: amplius autem quæ propoſitio in vnaquaque figura, quæ in pluribus, & quæ in paucioribus monſtretur, ex his quæ dicta ſunt, patet.

DE MEDII INVENTIONE.

DOCTE quidem & ſubtiliter de medij inuentione ab Ariſtotele ſcriptum eſt; verùm perobſcurè & parum ad communem diſputandi ſcribendíque vſum accommodatè. Eſt enim tota huius loci apud Ariſtotelem doctrina à communi iudicio remotiſſima, & maioribus implicata difficultatibus, quàm aut rei natura poſtulet, aut diſcentium conueniat vtilitati. Quapropter Ariſtotelica doctrina, qua neminem vmquam inter diſputandum vſum fuiſſe arbitramur, prætermiſſa, quædam alia & faciliora, & niſi nos fallat opinio, longè ad vſum accommodatiora, in eius locum ſubſtituemus; verùm noſtri inſtituti memores, non omnia, quæ hac de re dici poſſent, ſingulatim perſequemur; ſed ſumma dũtaxat huius doctrinæ delibantes capita, expeditam huius diſciplinæ ſtudioſis ad reliqua facilè cognoſcenda, viam aperire conabimur.

Quid eſt medium?

Medium nihil aliud eſt niſi argumentum ſeu ratio quædam idonea ad controuerſi thematis fidem ſtabiliendam: vt ſi huius thematis (Litteræ humaniores ſunt diſcendæ) in aliqua diſputatione exagitata veritas hoc modo defendatur: Humaniores litteræ viam aperiunt ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem; igitur litteræ humaniores ſunt diſcendæ: Id quod ad controuerſi thematis veritatem demonſtrandam accerſitum eſt (nimirum ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem, viam aperiens) medij ſeu argumenti locum & nomen obtinet.

Explana paulò latiùs medij in omni diſputatione inueniendi rationem.

Iſtud in primis poſitum ſit, nos hîc de medio ſyllogiſtico agere, cuius videlicet certa cum thematis ſubiecto & prædicato diſpoſitione legitimus & firmus conficitur ſyllogiſmus: cuiuſmodi erat in ſuperiori exemplo hæc adducta ratio (ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem, viam aperiens)

Thema autem vocamus enuntiationem ſimplicem, cuius ſententiam veritati conſentaneam eſſe probare nitimur: cuiuſmodi in ſuperiori exemplo erat hæc enuntiatio: Litteræ humaniores ſunt diſcendæ.

His ita conſtitutis, animaduertendum eſt,

Omne thema quod in diſputationem venit, { Vel aiens eſſe, Vel negans.

Si thema ſit aiens, quærenda erit ratio, cur prædicatum cum ſubiecto rectè cohærere dicamus: ſi verò negans, inueſtiganda erit ratio, cur prædicatum à ſubiecto remouendum cenſeamus.

Hæc ratio inuenta, & ad ſubiectum thematis ritè accommodata, medium erit ad ſyllogiſmi ſtructuram idoneum.

Quando dicitur medium ad ſubiectum thematis ritè eſſe accommodatum?

Tunc medium dicitur ad ſubiectum thematis ritè eſſe accommodatum, quando cum eo in eadem categorica enuntiatione ſubjecti aut prædicati locum obtinens, aptè ſecundum Grammaticæ præcepta & loquendi conſuetudinem collocari poteſt.

Exempli cauſſa, ſi ad iſtud thema probandum (Improborum familiaritas eſt vitanda) hæc afferretur ratio; (Quia qui picem tangit, inquinatur ab ea,) allatum quidem eſſet medium ſolidum & firmum, verùm ad ſyllogiſmi ſtructuram parum vtile, niſi prius ſit ad ſubiectum thematis accommodatum. fiet autem hæc accommodatio, ſi allatæ rationis vim atque momentum talibus efferamus verbis, quæ aptè poſſint cum ſubiecto thematis in eodem pronuntiato cohærere, ad hunc modum: Improborum familiaritas eſt vitanda; quia hominem vitiorum fœditate contaminat.

Quo medio ita accommodato, facillimum fuerit totam ratiocinationem ad eam ſyllogiſmi ſtructuram, quæ per Darij oſtenditur, diſponere, hoc modo:

Quicquid vitiorum fœditate hominem contaminat, eſt vitandum,

Improborum familiaritas hominem vitiorum fœditate contaminat; igitur

Improborum familiaritas eſt vitanda.

Ex qui-

Ex quibus fontibus hauriri debet controuerſi thematis medium?

Ex iſtis quatuor: { Experientia,
Acumine ingenij,
Eruditione,
Perſcrutatione locorum.

E quibus duo priores ad naturam pertinent; poſteriores verò ad artem & ſcientiam referuntur.

Declara exemplis idoneas ad thematis defenſionem ex his fontibus hauriri rationes & accommodata media.

Primùm de experientia dicemus: deinde reliquarum quoque partium exempla proferentur.

Exemplum medij ex vſu ſiue experientia deprompti.

Sit exempli cauſſa medium quærendum ad huius thematis (Intemperantia eſt fugienda) probationem conficiendam, quoniam thema affirmatè proponitur, quærenda cauſſa & ratio eſt, cur rem per prædicatum ſignificatam, cum re per ſubiectum denotata verè coniungi putemus, hanc rationem nobis ſuppeditat experientia: nimirum quòd intemperantia corpus debilitet, facultates exhauriat, & omnem animi ſtatum perturbet. Quæ ratio cùm abundè ſufficiat ad demonſtrandũ, veram fuiſſe prædicati in ſuperiori themate cum ſubiecto connexionem; legitimũ & conueniens erit medium, ex quo cum reliquis duobus extremis, quæ ſemper thema ſecum affert, ſyllogiſmum contexere licebit, ad hunc modum:

Propoſitio.

Quicquid corpus debilitat, facultates exhaurit, & omnem animi ſtatum perturbat, eſt fugiendũ: *Aſſumptio:*

Intemperantia corpus debilitat, facultates exhautit, & omnẽ animi ſtatum perturbat; igitur *Concluſio.*

Intemperantia eſt fugienda.

Exemplum medij ex ingenij acumine ſeu naturali mentis perſpicientia deprompti.

Si hoc thema probandum offeratur, Improborum cupiditas eſt infinita; & ad eius veritatem aſſerendam huiuſmodi ratio, ex naturali mentis perſpicientia, ſine vllo doctrinæ adminiculo, proferatur; Quia improborum cupiditas fines & terminos à lege atq. ratione conſtitutos perfregit: medium erit ex naturali mẽtis acumine depromptum. facilè enim quiuis ſola naturalis ingenij perſpicacitate videt, ob eam cauſſam malos nullum concupiſcendi facere finem, quòd præfinitos à lege & ratione terminos aſpernentur.

Qua ratione ita inuenta, quoniam ad thematis ſubiectum etiam accommodata eſt, perſpicuo & euidenti ſyllogiſmo propoſitum thema concludere licebit; hoc videlicet;

Propoſitio.

Quicquid fines & terminos à lege atq. ratione conſtitutos perfregit, infinitum eſt.

Aſſum-

Aſſumptio.

Improborum cupiditas fines & terminos à lege atque ratione conſtitutos perfregit: *Concluſio.*

Igitur improborum cupiditas eſt infinita.

Exemplum medij ex eruditione vel litteratura deprompti.

Sit hoc thema propoſitum, Diuitiæ non ſunt expetendæ; cuius probationem quærere oporteat: quandoquidem thema negans eſt, omnia quæcumque aliquo modo vel ſubiectum, vel prædicatum eius attingunt, diligenter erunt mente perluſtranda, tantiſper dum occurrat aut neceſſaria aut certè probabilis ratio, cur prædicatum à ſubiecto diſiungendum afferamus. Eiuſmodi ratio cùm ex aliis fontibus, tum ex eruditione commodiſſimè depromi poteſt; ex ea nimirum doctrina quam Paulus tradit ad Timotheum, in hanc ſententiam ſcribens: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus: nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. In hac enim doctrina firma continetur propoſiti thematis ratio, quam ad hunc modum explicare licet: Diuitiæ non ſunt expetendæ, quia, qui diuites cupiunt fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Quæ quidem ratio, iis verbis comprehenſa, licèt ad ſyllogiſmi confectionem idonea non ſit, habet nihilominus ad propoſiti thematis veritatem ſtabiliendam maximum pondus: idque apertiſſimè cernetur, ſi ſententia eadem conſeruata, verbis autem eius nonnihil mutatis, ad ſubiectum thematis accommodetur, & ex ea talis conficiatur ſyllogiſmus:

Propoſitio.

Nullæ res, quibus concupitis homines in tentationem & laqueum diaboli incidunt, ſunt expetendæ:

Aſſumptio.

Diuitiæ ſunt eiuſmodi res, quibus concupitis, homines in tentationem & laqueum diaboli incidunt:

Concluſio.

Igitur diuitiæ non ſunt expetendæ.

Exemplum medij perſcrutatione locorum inuenti.

Sit exempli cauſſa huius thematis, Honores non ſunt admiratione digni, conficienda probatio. prætermiſſis ſuperiùs demonſtratis fontibus (vnde tamen haud difficile foret ad eiuſmodi thema confirmandum, rationem adducere) locorum perſcrutatione ita eam conficere licebit: Primum aliquem ex iis locis, vnde ſpes eſt eiuſmodi rationem duci poſſe, diligenter perſcrutabimur: cuiuſmodi in præſentia eſſe poſſunt, genus, ſpecies, definitio, cauſſa, effectus. Si quod quæſitum erat primi loci perſcrutatione inueniatur, quærendi finis erit: ſin minus, alius locus ſimiliter erit perſcrutandus: idque tantiſper faciendum, donec ad propoſiti thematis fidem ſtabiliendam ſatis firma ratio reperta eſſe videatur. Cùm igitur in præſenti themate primi loci, generis videlicet, perſcrutatio

tatio id abundè præſtet quod quærebatur, non eſt cur nos vlteriùs progrediendo fatigemus: ita enim ratione ex genere ducta propoſitum thema confirmare licet: Honores non ſunt admiratione digni, quia ſunt externa bona probis cum improbis communia. Quæ ratio quantam habeat vim ad oblati thematis ſententiam ſtabiliendam, oſtendit iſte ſyllogiſmus:

Propoſitio.

Nulla externa bona probis cum improbis communia, ſunt admiratione digna: *Aſſumptio.*

Honores ſunt externa bona probis cum improbis communia:

Concluſio.

Honores igitur non ſunt admiratione digni.

Hactenus breuiter & clarè de medij inuentione diſſeruimus. Porrò quoniam hîc à iunioribus dubitari poſſet, ad quam figuram, item ad quem modum inuenta iam & præparata ſyllogiſmi materia aptari & concinnari debeat, non grauabimur, ad illis gratificandum, huius quoque artificij rationem paucis aperire.

Explica igitur breuiter, ad quam figuram, & ad quẽ modũ inuento iam idoneo ad thema probandũ argumento, conſtruenda & componenda ſit ratiocinatio.

Ad id quod de figura quæritur, reſpondemus, omnem argumentationem ex ſolido & firmo conſtantem argumenro (paucis exceptis, de quibus poſtea dicetur) primæ figuræ diſpoſitionem arque ſtructuram poſſe ſuſcipere: De modo autem dicimus, conſtiruta iam figura ad quam ratiocinatio reuocari debet, ad eum modum illius figuræ ſyllogiſmi ſtructuram eſſe faciendam, cuius concluſio & qualitate & quanritate cum themate cõſentit. Vt exempli cauſſa, ſi thema vniuerſalem contineat affirmationem, conſtruendi ſyllogiſmi partes ſecundum modum Barbara, erunt diſponendæ: ſi verò thema vniuerſalem contineat negationem, conſtruendi ſyllogiſmi partes in prima quidem figura ſecundum modum Celarent; in ſecunda verò ſecundum modum Ceſare vel Cameſtres componere oportebit; & ſimiliter de cæteris iudicandum: veluti ſi iſtam argumentationem, Improbi numquam ab omni cruciatu animum liberum habẽt; quia ſemper vel inſtanti cruciantur dolore, vel futurum reformidant: Quandoquidem ſub generali continetur regula, ſecundum primam figuram eius medium diſponendum eſt; quia verò eius thema concluſioni modi Ferio, & qualitate & quantitate conſentit, ad illius modi normam conſtruendus erit ſyllogiſmus, itaque partes eius ad hunc modum erunt diſponendæ:

Propoſitio.

Nulli qui ſemper vel inſtanri cruciantur dolore, vel futurum reformidant, animum liberum habent ab omni cruciatu:

Aſſumptio.

Improbi ſemper vel inſtanti cruciantur dolore, vel futurum reformidant:

Conclu-

Concluſio.

Igitur improbi numquam ab omni cruciatu animum liberum habent.

PRIMA EXCEPTIO.

Diximus autem in regula generali (paucis exceptis:) nam quandocumque thema negans, probandum eſt medio, quod de ſubiecto thematis quoque negatur, tum ſecundùm aliquem ſecundæ figuræ modum, cuius aſſumptio negationem contineat, ſyllogiſmi ſtructura confici debet. veluti ſi hanc argumentationem, Diuitiæ non ſunt vera hominis bona, quia non reddunt hominem meliorem, ad ſyllogiſmum reducere vellemus, ſecundùm normam per Baroco deſignatam, eiuſmodi ratiocinationis materia foret componenda, ad hunc modum:

Propoſitio.

Omnia quæ vera ſunt hominis bona, reddunt hominem meliorem: *Aſſumptio.*

Diuitiæ non reddunt hominem meliorem:

Concluſio.

Igitur diuitiæ non ſunt vera hominis bona.

Cui argumentationi, quòd aſſumptionem habere debeat negantem, nullus eſt in prima figura locus: vt ex iis, quæ ſuperiùs dicta ſunt, manifeſtum eſt.

SECVNDA EXCEPTIO.

Præterea illa argumentatio ad ſyllogiſmum primæ figuræ reuocari non poteſt, in qua ad thema negans vel aiens probandum, argumentum affertur firmum quidem & ſolidum, ſed tale, quod in propoſitione vniuerſali, maiori extremo verè ſubiici nequeat; tunc enim ad modum aliquem tertiæ figuræ inuenta ſyllogiſmi materia diſponenda erit: veluti ſi hoc thema, Quædam animalia viſum non habent, hac ratione, quia homines quidam viſum non habent, probare velimus; non licebit eiuſmodi argumentationis materiam ſecundum aliquem primæ figuræ modum diſponere, quòd conſtruendi ex hac materia ſyllogiſmi propoſitio nequeat eſſe vniuerſalis; propoſitione autem exiſtente ſpeciali in prima figura, nihil ſequitur: vt antè libro quarto dictum eſt.

Ob eandem rationem etiam reſpuit iſta argumentatio omnem ſecundæ figuræ legitimam ſtructuram: reſtat igitur eiuſmodi enthymematis materiam (ſi ſyllogiſmi diſpoſitionem illi tribuere velimus) ad aliquem ex tertiæ figuræ modis eſſe dirigendam; inter quos in præſentia maximè idonens eſt Bocardo, quod & propoſitionem & concluſionem habeat, qualem poſtulat oblata materia. Ad huius ergo modi formulam ſic ex propoſita materia ſyllogiſmum contexere licebit:

Propoſitio.

Quidam homines non habent viſum:

Aſſum-

Aſſumptio.

Omnes homines ſunt animalia:

Concluſio.

Quædam igitur animalia viſum non habent.

Atqui hoc eſt exemplum argumentationis, qua thema negans tali probatur medio, quod maiori extremo vniuersè ſubiici nequit. Argumentationis verò, qua thema aiens ſimili probatur medio: exemplum eſt iſtud, Quædam animalia ſunt longæua, quia quidam homines ſunt longæui. Quæ argumentatio ita ad Diſamis tertiæ figuræ modum reduci debet:

Propoſitio.

Quidam homines ſunt longæui:

Aſſumptio.

Omnes homines ſunt animalia;

Concluſio.

Quædam igitur animalia ſunt longæua.

Quis eſt harum præceptionum de medio inueniendo & diſponendo vſus?

In omni diſceptationum genere, & præſertim in grauioribus diſputationibus, duo ſunt quæ ad veritatem aſſerendam, & contra impoſtorum calumnias defendendam plurimum valent; nimirum rationum pondus, & argumentandi perſpicuitas. ad quorum prius cùm medij inueniendi ratio viam patefaciat, ad alterum verò inuenti iam argumenti ſecundum ſyllogiſticam formulam diſpoſitio, planum eſt ea, quæ de medio inueniendo & diſponendo dicta ſunt, ad diſputationem laudabiliter vtilitérque inſtituendam, plurimum habere momenti.

DE RESOLVTIONE.

POSTQVAM ſyllogiſmorum σύνθεσιν ſeu compoſitionem abſoluit Ariſtoteles, ad ἀνάλυσιν ſeu diſſolutionem eorum in enuntiationes & terminos explicandam accedit: cuius verba, quia pauca ſunt & nulla difficultate inuoluta, in hunc locum transferre operæpretium duximus.

DE SYLLOGISMORVM RESOLVTIONE in enuntiationes ex Ariſtotele.

COL. *Primùm danda opera eſt, vt duas ratiocinationis propoſitiones retexamus, propterea quòd facilius eſt in maiores partes quid diuidere, quàm in minutas. Maiora autem ſunt ea quæ concreta ſunt iis ex quibus illa conſtant. Deinde videndum eſt, vtra ad totum genus, vtra ad partem accommodetur. Quòd ſi vtraque ſumpta non ſit, ipſe alteram debebit ponere. Interdum enim nec ij qui ſcribunt, nec ij qui diſputant,*

propo-

propoſita ea quæ de vniuerſo genere eſt, eam quæ in hac intelligitur, aſſumunt: aut ſi has ſumant, at eas certè quibus hæ concluduntur, prætermittunt, alia verò fruſtra rogant. Obſeruandum eſt autem, num quid quod redundaret, ſumptum ſit, & num quid prætermiſſum, quod neceſſarium eſſet: quorum hoc quidem ſumendum eſt, illud detrahendum, quo ad ventum ſit ad duas propoſitiones. neque enim ſine his ratiocinationes hoc pacto rogatæ, redigi poſſunt.

ARG. Primùm conandum eſt, duas vt propoſitiones ſyllogiſmi cōſtituamus: faciliùs enim in maiora quam in minora concidere eſt; maiora autem compoſitiora ſunt, quàm ea ex quibus componuntur: deinde conſiderare, vtra in toto, & vtra in parte ſit, & ſi non ambæ conſtent, eam quæ deeſt, noſipſi ſupplebimus: aliquoties enim in vniuerſalem protendentes, eam quæ hac continetur, non ſumunt, neque ſcribentes, neque interrogantes: aut has quidem protendunt; per quas autem hæ concluduntur, omittunt: alia verò quędam non attinentia vanè interrogant. Conſiderandum autem & ſi quid ſuperfluum ſumptum ſit, & ſi quid neceſſarium omiſſum; & hoc quidem ponendum, illud verò auferendum, donec duæ nobis propoſitiones liquidè conſtent; ſine his enim reducere obiectam orationem nullam licet.

De resolutione in terminos, ex Ariſtotele.

COL. *Ac tum demum in verba ſimplicia ſecandæ ſunt ratiocinationes. Medium autem verbum id conſtituendum eſt, quod in vtraque propoſitione dicitur: quippe cùm in omnibus collocandæ ratiocinationis formis neceſſe ſit medium verbum ab vtraque propoſitione contineri, ac ſi tum dicat medium verbum, tum dicatur, aut ipſum dicat, alterum autem ei negetur conuenire, prima erit forma collocationis. Sin autem &*

dicatur & negetur alicui conuenire, media erit. Si verò alia de eo dicantur, aut vnum ei conuenire negetur, alterum dicatur, erit extrema. Eiuſmodi enim fuit in omni forma medij verbi collocatio. Similis eſt ratio, ſi non in totum aiant aut negent propoſitiones; eadem enim medij verbi diſpoſitio eſt. Perſpicuum eſt igitur, argumentationem eam in qua idem verbum ſæpe non dicitur, quòd medium verbum non ſit ſumptum, non eſſe habendam ratiocinationem. Quoniam autem quæ in quaque forma quæſtio concludatur intelligimus, & in qua vniuerſum genus, in qua eius pars: perſpicuum eſt non eſſe obſeruandas omnes formas collocationis, ſed eam demum, quæ cuiuſque quæſtionis ac rei propoſitæ erit propria. Quæ autem pluribus diſpoſitionis formis concludantur, in iis ex medij verbi collocatione formam intelligemus.

ARG. Deinde (ait) ſic in terminos diuidere oportet; medium autem terminorum eum, qui in vtriſque propoſitionibus dicitur, ponemus: medium enim vtriſque in propoſitionibus eſſe, omnibus in figuris neceſſe eſt. Si ergo ſubiiciatur prædicetúrque medium, aut ipſum quidem prædicetur, aliud verò de illo negetur, prima: Si autem & prædicetur & negetur de aliquo, media: Si verò alia de illo prædicentur, aut hoc quidem de eo prædicetur, illud verò negetur, poſtrema figura erit; ſic enim ſe habuit in poſtrema figura medium. Similiter autem etſi non vniuerſales propoſitiones ſint: nam determinatio medij eſt eadem. Manifeſtum igitur, quòd in qua oratione idem frequenter non dicitur, ſyllogiſmus non fit: ſumptum enim medium non eſt.

Quoniam autem quòd propoſitorum vnaquaque in figura, item in qua vniuerſale, in qua particulare claudatur, habemus: manifeſtum eſt, quòd non ad omnes figuras, ſed in vnoquoque propoſito ad propriam

reſpicere oportet: Quæcumque verò in pluribus clauduntur, hic medij poſitione figuram cognoſcemus.

Hæc pauca ſatis per ſe clara ex Ariſtotele ſeligere ac referre libuit, tum quòd his (vt ipſe Ariſtoteles ait) rectè intellectis, cætera, quæ prius dicta ſunt, reddantur clariora: tum etiam, quòd hinc plurimum lucis ad rectè de ſyllogiſmis iudicandum ſubministretur.

DE SYLLOGISMO EX OBLIQVIS.

ILLORVM dumtaxat ſyllogiſmorum conficiendorum ratio hactenus à nobis tradita eſt, in quibus termini omnes recto caſu aut verbo efferebantur: nunc verò de illis qui vnum terminum vel plures in caſu obliquo poſitos habent, eſt dicendum; & quomodo eorum termini diſponi debeant, breuiter exponendum.

Quænam ſunt potiſſimùm obſeruanda in confectione ſyllogiſmorum ex obliquis?

In primis hoc non eſt ignorandum, in ſyllogiſmo ex obliquis conſtante eam accidere varietatem, vt nunc medium, nunc extremitatum altera, in obliquo ponatur: ex qua re non parua quoque varietas in concludendo contingit.

Quando enim altera tantùm extremitatum obliqui caſus eſt in antecedente, eadem & in concluſione obliqui caſus eſſe debet: vt,

Omne iumentum eſt hominis, &
Omnis aſinus eſt iumentum; igitur
Omnis aſinus eſt hominis:

Hîc maior extremitas vtrobique in obliquo ponitur. Cùm autem ita ſyllogiſmum conficio,

Omnis aſinus eſt animal, &
Aliquod iumentum Petri eſt aſinus; igitur
Aliquod iumentum Petri eſt animal;

Hîc minor extremitas vtrobique & in antecedente & in conſequente in genitiuo ponitur, ſaltem ex vna ſui parte. Exemplum verò in quo minor extremitas tota obliqui caſus eſſet, non arbitramur poſſe dari, eò quòd ipſa ſubiecti ſeu (vt Grammatici loquuntur) ſuppoſiti locum, vel in antecedente, vel in concluſione tenere debeat; & re penitiùs inſpecta, idem quoque videtur dicendum de medio & maiore extremitate: ſuam tamen cuique ſententiam per nos hìc ſequi licebit. Verùm ſi ambæ extremitates in antecedente ſint obliqui caſus, nihil prohibet quo minus in concluſione ad nominandi caſum reuocentur. vt ex hoc ſyllogiſmo eſt perſpicuum:

Manſuetudinis non eſt contemnere mortis pericula,

Fortitudinis eſt contemnere mortis pericula, ergo
Fortitudo non eſt manſuetudo.

Cùm verò medium in obliquo ponitur, tunc maior eſt adhibenda cautio, vt rectè concludatur.

Interdum enim medium in propoſitione tantùm ponitur obliquè, interdum in aſſumptione tantùm, interdum vtrobique.

Exemplum primi modi.

Omnis hominis eſt aſinus, &
Petrus eſt homo; igitur
Petri eſt aſinus.

Exemplum ſecundi.

Omnis homo eſt animal, &
Aſinus eſt hominis; igitur
Aſinus eſt animalis.

Exemplum tertij.

Nullus leo eſt hominis, &
Omnis aſinus eſt hominis; igitur
Nullus aſinus eſt leo.

Fiunt quoque ſyllogiſmi in omnibus obliquis; quod facile eſſet exemplis declarare, niſi metueremus ne in loco parum amœno diutius æquo immoraremur. quocirca his omiſſis, iſtud dumtaxat ad ſyllogiſmorum huius generis examinationem, & verorum ab adulterinis ſegregationem, addimus; Eos omnes & ſolos veros ac genuinos ſyllogiſmos ex obliquis eſſe, qui vel ipſi ſecundum normam alicuius ex commemoratis antè vtilibus modis ſunt confecti, vel talem ſyllogiſmum vi ſua atque ſententia in ſe continent, verbis tantummodo ab eo diſcrepantes. Exempli gratia: iſte ſyllogiſmus,

Omnis aſinus eſt animal, &
Omne iumentum Petri eſt aſinus, igitur
Omne iumentum Petri eſt animal,

verus ac genuinus eſt ſyllogiſmus ex obliquis; quandoquidem ad normam vnius vtilis primæ figuræ modi, Barbara videlicet, totus eſt conſtructus. Similiter iſte legitimus & genuinus eſt ſyllogiſmus ex obliquis;

Contrariorum eſt eadem ſcientia,
Sanitas & morbus ſunt contraria; igitur
Sanitatis & morbi eadem eſt ſcientia.

Nam licet iſte ſyllogiſmus, ſi ſola eius verba ſpectentur, nullam ex ſuprà deſcriptis ſyllogiſticis formis habeat, vi ſua tamen atque ſententia hunc continet ſyllogiſmum,

Omnia contraria habent eandem ſcientiam circa ſe verſantem,
Sanitas & morbus ſunt contraria; igitur
Sanitas & morbus habent eandem ſcientiam circa ſe verſantem.

Qui quidem ſyllogiſmus totus ad certæ figuræ atque modi vtilis normam

normam Darij videlicet conſtructus eſt: vnde ſequitur manifeſtúmque euadit, ſyllogiſmum ex obliquis illi reſpondentem legitimum quoque ac genuinum fuiſſe.

DE REGVLIS CONSECVTIONVM.

TRADIT Ariſtoteles in fine primi Priorum quatuor conſecutionum regulas, monens initio ſe loqui de oppoſitis ſibi mutuò contradicentibus, quæ non poſſunt eidem ſimul ineſſe, ſed cuilibet ipſorum alterum ineſſe neceſſarium eſt.

Quæ eſt prima regula conſecutionum?

Si ex antecedente ſequitur conſequens, ex oppoſito conſequentis ſequetur oppoſitum antecedentis.

Vt ſi ſequitur, Homo eſt, ergo animal eſt; etiam ſequetur, Non animal eſt, ergo non homo eſt. Item, Si homo eſt, non equus eſt; ergo ſi equus eſt, non homo eſt.

Quid vocat hoc loco Ariſtoteles antecedens, & quid conſequens?

Antecedens vocat, terminum ad probationem efficiendam acceſſitum; qui ad conſequens vel minus communis, vel paris & æqualis rationem habet. Conſequens verò, terminum in concluſione dumtaxat poſitum, qui ad antecedens, vel magis communis, vel paris & æqualis, obtinet rationem.

Quæ eſt ſecunda regula?

Ex oppoſito antecedentis non neceſſariò ſequitur oppoſitum conſequentis.

Vt quamuis ſequitur, Homo eſt, ergo animal eſt; non tamen ſequitur, non homo eſt, ergo non animal eſt. In iis autem quæ reciprocantur, ſequitur: vt, Si viuens eſt, animatum eſt; ergo ſi non viuens eſt, non animatum eſt. Itaque oppoſitum conſequentis interdum ſequitur, interdum non ſequitur ex oppoſito antecedentis, pro diuerſitate terminorum ex quibus argumentatio eſt conflata; ac propterea dicitur in hac regula, oppoſitum conſequentis non neceſſariò ex antecedentis oppoſito ſequi.

Quæ eſt tertia?

Conſequens & oppoſitum antecedentis, eidem conuenire poſſunt.

Hoc eſt, poſſunt de eodem verè affirmari. Cùm enim homo reſpectu animalis ſit antecedens, & animal ſit conſequens reſpectu hominis, contingit in his oppoſitum antecedentis, videlicet, non hominem, & conſequens, videlicet animal, de eodem, videlicet de quolibet leone, verè affirmari; veræ ſiquidem ſunt iſtæ enuntiationes, hic leo eſt non homo, & idem leo eſt animal.

Quæ eſt quarta?

Antecedens & oppoſitum conſequentis eidem conuenire non poſſunt.

Vt, non poſſunt vlli ſimul ineſſe, homo & non animal.

Quomodo quatuor iſtæ regulæ quas ſecundum ſententiam Ariſtotelis de vocibus ſimplicibus expoſuimus, poſſunt enuntiationibus accommodari?

Prima regula ſic accommodatur:

In legitima argumentatione, ex eo pronuntiato quod conſequenti contradicit, rectè infertur illud quod contradicit antecedenti.

Vt quia ſequitur, Aliquis homo eſt bipes, ergo aliquod animal eſt bipes, neceſſarium eſt vt etiam ſequatur, nullum animal eſt bipes, ergo nullus homo eſt bipes.

Quòd ſi alia oppoſitione vtamur quàm contradictione, infirma erit illatio: nam ex contraria vel ſubcontraria conſequentis, non oportet ſequi contrariam vel ſubcontrariam antecedentis enuntiationem. quod per ſe clarius eſt, quàm vt vlla egeat declaratione.

Secunda verò ſic:

In legitima argumentatione, ex eo pronuntiato quod antecedenti contradicit, non neceſſariò concluditur illud quod contradicit conſequenti.

Tertia ad hunc modum:

Conſequens & pronuntiatum antecedenti contradicens, poſſunt ſimul eſſe vera.

Et quarta ad hunc modum:

Antecedens & pronuntiatum conſequenti contradicens, numquam poſſunt ſimul eſſe vera.

Exempla ſunt in promptu.

TRANSITIO.

Hactenus de prima parte libri noſtri quarti: ſequitur nunc vt de ſecunda eius parte ex 2. Priorum Ariſtotelis deſumpta, dicamus.

LIBRI

LIBRI QVARTI

PARS SECVNDA,

Secundo Priorum Ariſtotelis reſpondens.

DE SEXTVPLICI SYLLOGISMORVM FACVLTATE.

SVPERIORI parte huius libri, ex ſuis principiis ſyllogiſmos conficere, & in eadem diſſoluere, docuimus: hac verò parte agetur de ſextuplici ſyllogiſmorum facultate, & tribus eorum vitiis, adhibita etiam declaratione quarundam formarum argumentationis, quatenus tamquam imperfectiores, ad ſyllogiſmum, vt magis perfectum & magis firmum, reducuntur.

Primùm igitur agit Ariſtoteles de ſyllogiſmorum facultatibus, quæ tamen non omnibus ſyllogiſmis conueniunt: vt ex ſequentibus planum erit.

Quot ſunt ſyllogiſmorũ facultates in hoc tractatu ab Ariſtotele cõmemoratæ?

Sex: videlicet Facultas:
- Plura concludendi,
- Concludendi ex falſis verum, non contrà,
- In orbem probandi,
- Per conuerſionem concludendi,
- Per impoſſibile concludendi, &
- Ex oppoſitis concludendi.

Quot modis contingit vnum eundemque ſyllogiſmum plura concludere?

Quatuor modis.

Quis eſt primus modus?

Syllogiſmus concludens vniuerſalem enuntiationem, ſiue aientem, ſiue negantem, concludere quoque poteſt particularem illi ſubiectam.

Sed huius non meminit Ariſtoteles ob nimiam eius facilitatem. Et iſto modo ſolùm ſyllogiſmi vniuerſales, id eſt, concluſionem vniuerſalem habentes, concludunt plura.

Quis eſt ſecundus modus?

Syllogiſmus quilibet poteſt concludere eam vel eas enuntiationes, in quas ſua concluſio legitimè conuertitur.

Qua ratione nititur iſte modus?

Hic modus cum primo, nititur hoc axiomate; Quicquid ex conſequente legitimæ argumentationis ſequitur, idem ex illius argumentationis antecedente quoque concludere licet. Et ita omnes ſyllogiſmi & ſoli, concluſionem habentes quæ conuerti poteſt, concludunt plura.

Quis eſt tertius modus?

Tertius modus plura concludendi, eſt per ſubſumptionem ſub medio.

Exempli cauſſa, in iſto ſyllogiſmo,

1° farulb
Omne animal habet ſenſum, &
Omnis homo eſt animal; ergo
Omnis homo habet ſenſum;

ſic ſubſumuntur ſub eodem medio plura minora extrema;
Omne animal habet ſenſum, &
Omnis equus eſt animal; ergo
Omnis equus habet ſenſum.
Item:
Omne animal habet ſenſum, &
Omnis bos eſt animal; ergo
Omnis bos habet ſenſum: & ſic de cæteris.

Similiter omnes in vniuerſum ſyllogiſmi ex medio communi conſtantes, cuiuſcumque figuræ ſint aut modi, poſſunt concludere plura.

Quis eſt quartus modus?

Quando ſub concluſionis ſubiecto fit ſubſumptio.

Hoc eſt, ſub ipſo minore extremo ſyllogiſmi, in concluſione accepto vniuersè: vt in hoc ſyllogiſmo,
Omne viuens nutritur, &
Omne animal eſt viuens; ergo
Omne animal nutritur;

fieri poteſt ſub concluſionis ſubiecto ad hunc modum ſubſumptio;
Omne animal nutritur, &
Omnis homo eſt animal; ergo
Omnis homo nutritur.
Item:
Omne animal nutritur, &
Piſcis eſt animal; ergo
Piſcis nutritur, &c.

Et iſto modo ſolùm vniuerſales ſyllogiſmi, id eſt, habentes concluſionem vniuerſalem, poſſunt concludere plura.

Quomodo vnus idémque ſyllogiſmus plura concludere poteſt?

Meritò dubitare poſſet quiſpiam, quo modo & qua ratione in hiſce quatuor modis dicamus ſecundum Ariſtotelem, vnum eundémque ſyllogiſmum plura concludere, ſeu plures habere concluſiones; cùm re vera, vbi plures ſunt concluſiones, plures quoque ſyllogiſmos eſſe ſit neceſſarium.

Ad quod reſpondemus, ſyllogiſmum plura concludentem eſſe vnum & eũdem numero, non quòd vnus ſyllogiſmus idem numero, plures habeat concluſiones actu & explicitè, hoc enim fieri non poteſt; ſed quòd vnus & idem ſyllogiſmus numero implicitè & vi ſua

ſua cenſeatur concludere omnium ſyllogiſmorum concluſiones, quæ ratione vnius aut plurium terminorum vniuersè acceptorū, ex eius aliqua parte neceſſariò ſequuntur: vt hic ſyllogiſmus,

Nullum animal eſt planta,
Omnis beſtia eſt animal, ergo
Nulla beſtia eſt planta;

concludit plura poteſtate, quia complectitur vi ſua etiam hunc ſyllogiſmum, per ſubſumptionem ſub medio vniuersè ſumpto;

Nullum animal eſt planta,
Omnis homo eſt animal; ergo
Nullus homo eſt planta.

et hunc per ſubſumptionem ſub ſubiecto concluſionis vniuersè accepto:

Nulla beſtia eſt plantá,
Omnis equus eſt beſtia; ergo
Nullus equus eſt planta.

Et quotquot ſimiliter per ſubſumptionem minus communium vocum ſub medio, aut ſubiecto concluſionis poſſunt fieri noui ſyllogiſmi.

An vnus idémque ſyllogiſmus poteſt euidenter & non euidenter concludere?

Concedimus quidem vnum eundémque numero ſyllogiſmum euidenter & non euidenter diuerſas concluſiones concludere, ſed non eandem concluſionem. quod in Felapton declarari poteſt:

Nam hic ſyllogiſmus in Felapton,

Nullum animal eſt lapis, &
Omne animal eſt corpus, ergo
Aliquod corpus non eſt lapis;

concludit explicitè quidem, ſed non euidenter ſuam concluſionem; implicitè verò & vi medij vniuersè ſumpti concludit hanc euidenter in Celarent:

Nulla beſtia eſt lapis; ſic ſubſumendo ſub medio:

Nullum animal eſt lapis, &
Omnis beſtia eſt animal; ergo
Nulla beſtia eſt lapis.

Similiter hanc concludit:

Nullus equus eſt lapis, & totidem alias quot ſpecies ſub animali ſubſumere licet,

Quis eſt vſus huius facultatis?

Vſus iſtius facultatis eſt, vt intelligamus vno ſyllogiſmo multos alios comprehendi, quorum omnium conceſſio in prioris ſyllogiſmi conceſſione includitur: nam quicquid legitimè inferri poteſt ex antecedente, aut ex concluſione alicuius ſyllogiſmi cóceſſi, id vniuerſum cenſetur eo ſyllogiſmo probatum & conceſſum eſſe.

DE SECVNDA FACVLTATE ſyllogiſmorum.

Quomodo referri ſolet ex Ariſtotele ſecunda ſyllogiſmorum facultas?

COL. *Ex veris non poteſt falſum effici: at verò ex falſis verum poteſt effici, ſed non à cauſſa, ſed ſolùm ab effectu.*

LOV. Ex veris falſum effici non poteſt, ex falſis autem verum nonnumquam concluditur, non tamen propter quid, ſed quia.

Quid ſibi vult quod addit Ariſtoteles (nō à cauſſa, ſeu nō propter quid, &c?)

Hoc eſt, contingit ex falſis concludere verum, non quòd falſitas antecedentis ſit cauſſa veritatis cōcluſionis; hoc enim fieri non poteſt; ſed quia videlicet ſyllogiſmus ille, ex falſis verum cōcludens, conſtat ex talibus extremis, quæ licet ipſi medio nō verè cōnectantur in antecedente, tamen inter ſe verè poſſunt in concluſione connecti. Et iſtam eſſe Ariſtotelis ſententiam planum eſt ex eo quod addit: Nam concluſio non eſt vera propter falſitatem ſumptionū.

Quis eſt vſus huius facultatis?

Munit hæc facultas reſpondentes, firmatque eorum iudicia, ne videntes concluſionem veram eſſe, & eſſe neceſſariam conſecutionem, arbitrentur ſtatim & antecedens verum fuiſſe, cùm circa hoc magna accidat varietas.

Nam verum non ſolùm ex vero, ſed etiam ex falſo legitimè cōcluditur. Exempli gratia, ex vtraq. antecedentis parte falſa verum concluditur in Barbara, hoc modo:

Bar Omne animal eſt arbor, &
ba Omnis pyrus eſt animal; ergo
ra Omnis pyrus eſt arbor.

Formam argumentandi certiſſimam & planè perfectam, qua non poſſit eſſe euidentior, hîc videre licet: ambæ autem antecedentis partes manifeſtam habent falſitatem: concluſione tamen nihil eſt verius, cùm de ſua ſpeciè genus dicatur.

Ex altera falſa verum ſequi contingit: vt,

Da Omne animal eſt homo, &
ri Aethiops eſt animal; ergo
i Aethiops eſt homo.

Quandoque ex antecedente falſo, ſiue ex vtraque, ſiue ex altera tantùm parte, ſequitur concluſio falſa: vt liquet ex his ſyllogiſmis,

Da Omnis homo eſt aſinus, &
ri Lapis eſt homo; ergo
i Lapis eſt aſinus.

Item, Omne corpus eſt animal,
Lapis eſt corpus; ergo
Lapis eſt animal.

An

An iſta facultas concludendi ex falſis verum, ſoli ſyllogiſmo conuenit?

Certum eſt hanc ſyllogiſmi facultatem concludendi ex falſis verum (ſicut & ſuperiorem, videlicet plura concludendi) non ſoli ſyllogiſmo conuenire: idem enim & enthymematicæ argumentandi formæ contingit. quod videre licet in hoc legitimo enthymemate,

Nullum animal viſum habet, igitur
Nullus talpa viſum habet.

Cuius & antecedens manifeſtam falſitatem, & conſequens certam veritatem continet. vnde dialecticorum axioma celebratum hoc verſiculo,

Ex falſis verum eſt, ex veris nil niſi verum;

non tantùm ad ſyllogiſmum, ſed etiam ad enthymematicam argumentandi formam referendum eſſe manifeſtum eſt.

DE TERTIA FACVLTATE ſyllogiſmorum.

Quid eſt ſecundũ Ariſtotelis doctrinã, circulo oſtendere, ſeu in orbem probare?

C o l. *Probare in orbem nihil aliud eſt, niſi concluſione, & altera propoſitione ſumpta & conuerſa, reliquam concludere, quæ ſumpta fuit in altera ratiocinatione.*

L o v. Eſt per concluſionem & conuertentem vnius ex antecedentis enuntiationibus, alteram eiuſdem antecedentis enuntiationem concludere.

Quid eſt ſyllogiſmus ſeu ratiocinatio in orbem probans?

Ratiocinatio in orbem probans, eſt, quæ ex concluſione, & altera antecedentis parte ſumpta & conuerſa, concludit alteram, quæ in priore ſumpta erat ſyllogiſmo.

Cuius exempla in explicatione vſus proferuntur.

Quis eſt vſus ratiocinationis in orbem factæ?

Hæc ratiocinatio in ſolis iis terminis qui reciprocantur, locum habens, tum demonſtratori, tum dialectico ad probandam alteram antecedentis partem à reſpondente negatam, altera conceſſa interdum vſui eſſe poteſt: vt facta hac demonſtratione phyſica,

Bar Omne compoſitum ex materia & forma, eſt mobile, &
ba Omne corpus eſt compoſitum ex materia & forma; ergo
ra Omne corpus eſt mobile.

Si à diſcente negetur propoſitio, circulo ſic oſtendetur:

Bar Omne corpus eſt mobile, &
ba Omne compoſitum ex materia & forma, eſt corpus; ergo
ra Omne compoſitum ex materia & forma, eſt mobile.

Si verò aſſumptio à diſcente negaretur, ad hunc modum circulo eſſet oſtendenda.

Barbara,

Bar Omne mobile eſt compoſitum ex materia & forma,
ba Omne corpus eſt mobile; ergo
ra Omne corpus eſt compoſitum ex materia & forma.

Sed his de rebus plus ſatis, quæ vel numquam vel rariſſimè in communem diſputationem incidere ſolent.

DE QVARTA FACVLTATE.

Quid eſt ſecundum Ariſtotelem per conuerſionem concludere ſeu conuertere hoc loco?

COL. *Conuertere, eſt conuerſa concluſione conficere ratiocinando, vel poſtremum verbum medio, vel hoc poſtremo non conuenire.*

ARG. Conuertere, eſt tranſpoſita concluſione oſtendere, quòd vel extremum medio, vel hoc poſtremo non inſit.

Quid eſt igitur ſyllogiſmus conuertens?

COL. *Eſt qui ex contradictoria vel contraria concluſionis prioris ſyllogiſmi, cum altera præmiſſarum interimit reliquam, hoc eſt, infert contradictorium vel contrarium præmiſſæ relictæ.*

LOV. Syllogiſmus conuertens eſt, qui ex pronuntiato contrariè vel ex diametro concluſioni prioris ſyllogiſmi oppoſito, & altera antecedentis parte, alteram tollit, hoc eſt, pronuntiatum concludit illi contrariè vel ex diametro repugnans.

Cur hic ſyllogiſmus vocatur conuertens?

Conuertens dicitur, quòd vel propoſitionem vel aſſumptionem prioris ſyllogiſmi in oppoſitam conuertat qualitatem; hoc eſt, quòd talem inferat concluſionem, quæ vel cum propoſitione, vel cum aſſumptione omiſſa, contrariè vel ex diametro pugnat. Exempli gratia, huius ſyllogiſmi in Barbara,

Omne corpus eſt animal,
Omnis ſpiritus eſt corpus; ergo
Omnis ſpiritus eſt animal,

propoſitio ſic refellitur per ſyllogiſmum conuertentem:

Nullus ſpiritus eſt animal,
Omnis ſpiritus eſt corpus; igitur
Aliquod corpus non eſt animal.

Hîc ſumitur contrarium concluſionis: ſufficeret tamen ſumere enuntiationem illi contradicentem, ad eandem concluſionem inferendam in Bocardo.

Aſſum-

Aſſumptio autem, ſeruata eadem propoſitione, refellitur per ſyllogiſmum conuertentem, in Baroco, ad hunc modum:

Omne corpus eſt animal,
Aliquis ſpiritus non eſt animal; igitur
Aliquis ſpiritus non eſt corpus.

Quis eſt vſus ſyllogiſmi conuertentis?

Vtimur hoc genere ſyllogiſmi ad demonſtrandam probæ argumentationis firmitudinem, quando reſpondens vel per ingenij tarditatem, vel per imprudentiam legitimi ſyllogiſmi conceſſo antecedente, negat conſecutionem.

DE QVINTA FACVLTATE.

Quid eſt ſyllogiſmus per impoſſibile, ſeu qui ad incommodum ducit?

COL. *Eſt ſyllogiſmus qui ex contradicente enuntiationis veræ cum altera præmiſſa manifeſtè vera colligit concluſionem apertè falſam, ex cuius falſitate regreſſus fit ad intermendum enuntiationis veræ contradictorium aſſumptum, vt denique ſtatuatur veritas propoſitionis veræ priùs negatæ.*

LOV. Eſt ſyllogiſmus ex antecedente, cuius altera pars eſt manifeſtè vera, & altera themati controuerſo, quod etiam verum eſt, ex diametro oppoſita, concluſionem inferens perſpicuæ falſitatis: vnde regreſſus fit ad cōtradicentem themati enuntiationem, quæ antè fuerat aſſumpta, tollendam: ac denique ſtatuitur veritas enuntiationis veræ priùs negatæ.

Exempli cauſſa, ſi hæc negetur, Aliquis homo eſt ad ridendum aptus; conuertatur ipſa in oppoſitam qualitatem; hoc eſt, accipiatur enuntiatio illi contradicens, & conſtruatur hunc in modum per impoſſibile ſyllogiſmus:

Omne animal rationis particeps, aptum eſt ad ridendum, at
Nullus homo eſt aptus ad ridendum;
Nullus igitur homo eſt animal rationis particeps:

Concluſionem palàm eſt eſſe falſam, quare & antecedentis alteram partem neceſſe eſt eſſe falſam. Eiuſmodi autem non eſt propoſitio, cùm ipſius veritas ſit manifeſta; ergo falſa erit hæc aſſumptio: Nullus homo eſt ad ridendum aptus. vnde ſecundùm contradicentium enuntiationum legem ſequitur, hanc orationem initio aſſumptam, Aliquis homo eſt ad ridendum aptus, eſſe veram; quòd enuntiationi euidenter falſæ ex diametro repugnet.

Quot ſunt diſcurſus in ſyllogiſmo per impoſſibile?

Palàm eſt quatuor eſſe diſcurſus, quorum primus eſt ſyllogiſticus:

giſticus: reliqui autem tres ſunt enthymematici.

Primò, enthymematico diſcurſu, ex concluſionis falſitate arguitur antecedentis falſitas.

Secundò, huius vel illius partis antecedentis falſitas, ex aperta veritate enuntiationis coaſſumptæ.

Et tertiò, enuntiationis veræ, initio negatæ, veritas ex falſitate illius, quæ ipſi contradicit per legem contradicentium enuntiationum, confirmatur.

Quis eſt vſus huius facultatis ſyllogiſmi?

Ex iis quæ modò dicta ſunt, planum eſt, ad quem vſum valeat ſyllogiſmus per impoſſibile, nempe, ad ſtabiliendam eam enuntiationem veram, cuius veritas inconſideratè ſit ab aliquo negata.

DE VLTIMA FACVLTATE.

Quis ſyllogiſmus ex oppoſitis concludere dicitur?

COL. *Ex oppoſitis is dicitur concludere ſyllogiſmus, in quo ex præmiſſis contrariis vel contradictoriis infertur concluſio in qua negatur idem de ſeipſo.*

LOV. Ex oppoſitis dicitur is ſyllogiſmus concludere, in quo ex duabus antecedentis partibus contrariè vel ex diametro inter ſe pugnantibus, infertur talis concluſio, in qua idem de ſeipſo negatur.

Vt in hoc ſyllogiſmo,

Ca Omnis homo eſt ſubſtantia, &
me Nullus homo eſt ſubſtantia; igitur
ſtres Nullus homo eſt homo.

Ex contradictoriis ſic:

Ba Omnis homo eſt ſubſtantia, &
ro Aliquis homo non eſt ſubſtantia; igitur
co Aliquis homo non eſt homo.

Interdum verò ex antecedente, cuius partes vi tantùm & poteſtate, non propriè neque expreſsè, contrariæ ſunt aut contradicentes, proceditur ad concluſionem, in qua etiam poteſtate idem de ſeipſo negatur.

Poteſtate autem oppoſitas dicunt antecedentis partes, quæ voce quidem perfectam oppoſitarum enuntiationum rationem non habent, ſed vi tantummodo & ſignificatione oppoſitionem continent; vt cùm ſic argumentamur:

Ba Omne animal eſt ſubſtantia, &
ro Aliquis homo non eſt ſubſtantia; igitur
co Aliquis homo non eſt animal;

Antecedentis partes non propriè ſibi mutuò contradicunt, quoniam non habent idem ſubiectum; ex his tamen proprio nomine contradicentes enuntiationes ſequuntur: quoniam ex ſecunda illa,

Aliquis

Aliquis homo non eſt ſubſtantia, rectè ſequitur iſta, Aliquod animal non eſt ſubſtantia, quæ perfectè & propriè priori contradicit.

Item in concluſione, cùm dicitur, Aliquis homo non eſt animal, negatur poteſtate idem de ſeipſo; quoniam ex illa neceſſariò ſequitur iſta, Aliquis homo non eſt homo, in qua expreſsè idem negatur de ſeipſo.

Quis eſt vſus ſextæ facultatis ſyllogiſmi?

Valet hic ſyllogiſmus ex oppoſitis contra eos qui fortè vel per imprudentiam, vel per proteruiam, concederent duas enuntiationes oppoſitas ſaltem poteſtate.

Per concluſionem namque talem, in qua idem negatur de ſeipſo, manifeſtiſſimè arguitur illorum error; quoniam ſicut non eſt enuntiatio clarioris & certioris veritatis quàm affirmans illa, in qua idem affirmatur de ſeipſo: ita non eſt vlla enuntiatio euidentius falſa, quàm illa in qua idem de ſeipſo negatur.

De defectibus seu vitiis ſyllogiſmorum.

Defectuum ſeu vitiorum, quæ in ſyllogiſmis committi ſolent, explicationem ſuperiùs à nobis conſtitutus ordo in præſentia poſtulat: quocirca nunc de iis agemus; ſuperfluiſque diligenter reiectis, quæ ſcitu digna videbuntur, quàm pauciſſimis fieri poterit, perſtringemus.

Quotuplicia enumerantur apud Ariſtotelem ſyllogiſmorum vitia?

Triplicia enumerantur.

Quod eſt primum genus vitiorum ſyllogiſmi?

Petere principium.

Quod tunc ait Ariſtoteles fieri, quando id quod in quæſtione eſt, non demonſtratur: vtpote cùm ab ignotioribus vel æquè ignotis procedit argumentatio: veluti quando idem per idem probatur, & in vniuerſum, quandocumque antecedens concluſionem non probat: vt in hoc ſyllogiſmo eſt petitio principij,

Omnis homo eſt homo, &
Omnis homo eſt homo; ergo
Omnis homo eſt homo.

Item in iſto:

Omnis homo eſt capax diſciplinæ, &
Omne animal rationis particeps eſt homo; igitur
Omne animal rationis particeps eſt capax diſciplinæ.

Concluſio enim eſt notior propoſitione, ſeu prima antecedentis parte.

Quid iuuat nouiſſe hoc vitium?

Noſſe oportet vitium hoc, vt ſedulò vitetur; neque enim ſyllogiſmum tantùm, ſed quamlibet vitiat argumentationem in qua committitur.

Quod

Quod eſt ſecundum genus vitiorum ſyllogiſmi?

Non propter hoc accidere falſum.

Quando contingit iſtud vitium in ſyllogiſmo?

Tunc contingere dicit Ariſtoteles, quando argumentando falſitas concluſionis attribuitur alicui antecedentis parti, quæ verè non eſt cauſſa quamobrem falſa ſit concluſio.

Accidítque hoc plerumque in ſyllogiſmis illis in quibus eſt aliqua antecedentis pars ſuperflua: cuiuſmodi eſt iſte,

Beſtia currit, &
Omne animal eſt homo, &
Omnis beſtia eſt animal; igitur
Omnis beſtia eſt homo.

Concluſio eſt falſa, igitur aliqua antecedentis pars; non autem illa, Omnis beſtia eſt animal; igitur illa, Beſtia currit.

Hîc manifeſtum eſt, falſitatem concluſionis attribui illi antecedentis parti, quæ non eſt ipſius cauſſa: quoniam ſuperflua eſt; quippe qua ablata æquè ſequeretur falſa concluſio.

Quam affert vtilitatem iſtius vitij cognitio?

Continet admonitionem de vera cauſſa falſitatis concluſionis diligenter inueſtiganda.

Quod eſt tertium genus vitiorum ſyllogiſmi?

Fallacia contrariæ opinionis.

Quid eſt fallacia contrariæ opinionis?

Fallacia contrariæ opinionis eſt, aſſenſus duorum pronuntiatorum, contrariè vel ex diametro inter ſe pugnantium, amborum in vniuerſali, aut vnius in vniuerſali, & alterius in propria forma: vt aſſenſus horum duorum in propria forma, Omne animal eſt corpus, &, Nullum album eſt corpus; qui eſt iſtorum in vniuerſali, Omnis cygnus eſt corpus, &, Nullus cygnus eſt corpus; quæ ſunt expreſsè contraria: nec non horum, Omnis cygnus eſt corpus, &, Aliquis cygnus non eſt corpus: quæ ſibi mutuò contradicunt.

Item aſſenſus horum in propria forma, Omnis mula eſt ſterilis, &, Hæc mula eſt grauida; ſecundum quem aſſentitur quis duobus pronuntiatis ex diametro inter ſe pugnantibus; alteri quidem expreſsè, ſeu in propria forma; alteri verò in vniuerſali.

Quid eſt aſſenſus enuntiationis in vniuerſali?

Aſſenſus enuntiationis in vniuerſali, ſeu aſſenſus tacitus, eſt, cùm illi quiſpiam aſſenſum præbet non expreſsè ſed tacitè, nimirum per aſſenſum alterius orationis, quam ipſa neceſſariò ſequitur: vt cùm aſſentitur aliquis huic enuntiationi, Nullum album eſt corpus; aſſentitur in vniuerſali iſtis, Nullus cygnus eſt corpus, &, Aliquis cygnus non eſt corpus.

Quid prodeſt hoc ſyllogiſmi vitium habere cognitum?

Continetur & hic apprimè vtilis ad quamuis diſputationem admo-

admonitio: Monemur enim, vt inter diſputandum quid à nobis antè dictum aut conceſſum ſit, ſolicitè meminerimus; diligenterque curemus, vt tota noſtra oratio ſibi conſentiens ſit, atque veritati conſentanea, ne ad παλινῳδίαν tandem adigamur per ſyllogiſmos ex conceſſionibus noſtris confectos.

Vocatur autem hic error, ſeu fallacia, vitium ſyllogiſmorum tamquam ſignorum quorundam arguentium tale vitium. Nam ſyllogiſmi ex enuntiationibus generalibus antè per imprudentiam conceſſis, in quibus contraria, vel ex diametro pugnantia abdita latebant cõfecti, inferunt pronuntiata apertè inter ſe pugnantia, contraria nimirum vel contradicentia (vt vocant) in propria forma, à quorum aſſenſu cùm naturale iudicium abhorreat, cogitur imprudens diſputator quod antè conceſſerat, reuocare.

DE INDVCTIONE.

PRINCIPIO Ariſtoteles aſſerit, reliquas argumentationis formas omnes tamquam imperfectiores ad ſyllogiſticam formam longè omnium perfectiſſimam, ſecundum aliquam prædictarum trium figurarum rationem reduci poſſe; idque hoc exemplo, iſtum de inductione locum tractans, conatur probare:

Omnis homo eſt longæuus,
Omnis equus eſt longæuus,
Omnis mulus eſt longæuus; &
ſic de ceteris animalibus bile non abundantibus;
Ergo omne animal bile non abundans, eſt longæuum:

Quod ſic ad ſyllogiſmum tertiæ figuræ reducit:

Quicquid eſt homo vel equus vel mulus, vel aliud ſimile, eſt longæuum;
Quicquid eſt homo vel equus vel mulus, vel aliud ſimile, eſt animal non abundans bile; ergo
Omne animal bile non abundans, eſt longæuum.

Quis eſt vſus reductionis imperfectarum argumentationum ad ſyllogiſmum?

Multi putant, huiuſmodi reductiones imperfectarum argumentationum ad formam ſyllogiſticam, quas deinceps Ariſtoteles tradit, inanem eſſe ingenij ludum, ſed nimium falluntur; magnus eſt enim earum vſus: nam oſtendunt plurimum eſſe tribuendũ etiam imperfectæ argumentationi, quippe quæ poteſt ad ſyllogiſmum reuocari, & in formam argumentandi perfectiſſimam illigari.

Eò igitur ſpectat argumentationum aliarum ad ſyllogiſmos reductio, vt intelligatur & perſpiciatur earum licèt imperfectarum vis, & concludendi firmitudo minimè contemnenda.

Recita eam inductionis definitionem quam Ariſtoteles ſub finem tractatus de inductione obiter inſinuat.

Ἡ δὲ ἐπαγωγὴ διὰ τῶν ἄκρων τὸ τρίτον τῷ μέσῳ δείκνυσι.

PER. Illa autem induƈtio per primum medio tertium conuenire docet.

COL. *Induƈtio eſt, quæ primum verbum medio per tertium conuenire docet.*

ARG. Induƈtio eſt, quæ per tertium extremum de medio oſtendit.

Hoc eſt, Induƈtio eſt argumentatio non ſyllogiſtica, in qua concluditur aliquod prædicatum de voce communi vniuersè ſumpta, per hoc quod idem prædicatum in antecedente omnibus ſingularibus illius vocis communis verè tribuatur.

De qua igitur induƈtione agit hic Ariſtoteles?

Volunt Ariſtotelem hîc non de omni induƈtione, de qua in Topicis diſputari ſolet, diſſerere, ſed de ea tantummodo, quæ eſt perfeƈta, probandi vim habens, affirmatè concludens, & faƈta ſub ſubieƈto, in qua reperiuntur tres termini diſtinƈti; quorum hæc apud eum ſunt nomina:

Extremum ſeu primum poſitione, quia ſemper prædicati locum tenet:

Tertium ſeu vltimum poſitione, quia ſemper ſubiicitur:

Medium poſitione, quod videlicet partim ſubieƈti, partim prædicati vicem ſubit.

Et hæc omnia referendà ſunt ad ordinem quem habent termini in ſyllogiſmo tertiæ figuræ, ad quem Ariſtoteles cenſet induƈtionem eſſe reuocandam, quod ex eius exemplo paulò ſuperiùs recitato clarum eſt: Quamuis (mea quidem ſententia) euidentiùs probaretur firmitas induƈtionis, ſi reduƈtio fieret ad legitimū primæ figuræ ſyllogiſmum: vt hanc induƈtionem,

Plato eſt mortalis,
Pantaleon eſt mortalis, & ſic de cæteris hominibus;
Igitur omnis homo eſt mortalis:

ad ſyllogiſmum primæ figuræ hoc modo reuocare liceret:

Quicquid eſt vel Plato vel Pantaleon, & ſic de cæteris hominibus, eſt mortale:

Atqui omnis homo eſt vel Plato vel Pantaleon, & ſic de cæteris hominibus:

Igitur omnis homo eſt mortalis.

Cùm enim is tertiæ figuræ ſyllogiſmus, ad quem Ariſtoteles induƈtionem reducendam cenſet, grandi & perſpicuo vitio obnoxius ſit (tametſi materiæ ratione aliqua tenus excuſetur) non ſatis idoneus nobis videtur ad alterius argumentationis veritatem atque firmitudinem demonſtrandam; interim tamen per nos cuiuis liceat tum hîc tum in aliis ſimilibus dubiis locis, quod rationi & dialeƈticæ diſciplinæ maximè conſentaneum iudicauerit, liberè ſequi.

Cur dixi-

Cur dixiſti in tua expoſitione (voce communi vniuersè ſumpta?)

Dixi (vniuersè ſumpta) ad excludendam hanc, & illi ſimiles argumentationes,

Ioannes eſt ad ridendum aptus,
Petrus eſt ad ridendum aptus, & ſic de cæteris; ergo
Aliquis homo eſt ad ridendum aptus.

An ſemper expreſſè ſunt enumeranda omnia ſingularia, quæ voci communi ſubiiciuntur?

Minimè; ſed quoniam plerumque infinita eſt ſingularium multitudo, quæ diſtinctè enumerari non poteſt, nos ſolemus compluribus eorum nominatis, iſtam adiicere clauſulam, & ſic de cæteris; vel aliam, quæ idem valeat: vt,

Hic philoſophus eſt virtutis ſtudioſus,
Et ille, & ſic de cæteris philoſophis;
Igitur omnis philoſophus eſt virtutis ſtudioſus.

Item, Hic miles non eſt ſua ſorte contentus,
Nec hic mercator, nec hic agricola, nec hic iuriſperitus: & ſic de cæteris hominibus;
Ergo nemo ſua ſorte contentus eſt.

Neque ſtultum eſt hoc argumentandi genus, vt Valla putat, qui ſic ratiocinatur. Si antecedens conceditur, quid attinet concludere; ergo omnis philoſophus eſt virtutis ſtudioſus? Cui reſponſum ſit, Concluſionem ideo inferri, vt reſpondens expreſſè vniuerſalem enuntiationem confiteatur, cuius nullum ſingulare prius reiicere fuit auſus.

Pari ſanè ratione de ſyllogiſmo euidenti quæreret, ſi antecedentis ambas partes concedit aduerſarius, quorſum attinet concluſionem adiungi?

Quæ inductio probandi vim habet?

Ea inductio probandi vim habet, in qua, antegreſſo antecedente claræ & indubitatæ veritatis, concluſio ſequitur, cuius veritas vel ignorabatur antè, vel certè minus erat perſpicua ei cum quo inſtituta eſt diſputatio.

Quomodo inductio, quæ probandi vim non habet, excluditur à ſuperiori definitione inductionis?

Excluditur per verbum (oſtendit:) idem eſt enim hoc loco oſtendere, quod probare vel demonſtrare.

Quis eſt vſus inductionis?

Inductio conducit ad omnem humanam cognitionem comparandam, quæ naſcitur ab experientia rerum ſingularum, ſenſu perceptarum & inter ſe collatarum, ex qua collatione communis quædam formula ſtatuitur. Itaque per inductionem in principiorum artiúmque cognitionem peruenimus, dum mens noſtra à ſingularum rerum conſideratione, ad communium rerum contemplationem cognitionémque progreditur.

Quocirca Ariſtoteles ait ſyllogiſmum quidem firmiorem eſſe, ſed inductionem magis obuiam, nobíſque manifeſtiorem, quòd iudicium ſenſuum ſequatur.

De exemplo.

Quot modis ſumitur exemplum apud Ariſtotelem?

Duobus: videlicet { Impropriè, & Propriè.

Quomodo Ariſtoteles definit exemplum impropriè ſumptum?

Παράδειγμα δέ ἐστιν, ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑπάρχον δειχθῇ, διὰ τοῦ ὁμοίου τῷ τρίτῳ.

Col. *Exemplum eſt, cùm medio verbo primum à ſimili tertij conuenire oſtenditur.*

Arg. Exemplum impropriè ſumptum eſt, quando medio extremum ineſſe oſtenditur, per id, quod eſt ſimile tertio.

Hoc eſt, exemplum impropriè ſumptum, ſeu inductio imperfecta (quæ videlicet in hoc ſolùm à perfecta, de qua antè dictum eſt, differt, quòd in antecedente inductionis perfectæ, omnia vocis communis indiuidua enumerentur, non autem in antecedente imperfectæ inductionis) eſt argumẽtatio non ſyllogiſtica, quæ oſtendit extremum de medio vniuerſè accepto, per id quod eſt ſimile tertio, vel per ſimilia tertio. aut clariùs & fuſiùs his verbis:

Exemplum impropriè dictum, ſeu inductio imperfecta, eſt argumentatio non ſyllogiſtica, quæ concludit aliquod prædicatum de voce communi vniuerſè ſumpta, per hoc quòd idem prædicatũ alicui aut aliquibus indiuiduis illius vocis communis, non autem omnibus in antecedente ſit tributum: vt, Gracchus ſeditioſus homo eſt occidendus; igitur omnis ſeditioſus eſt occidendus.

Explica obſcuriora iam recitatæ definitionis vocabula.

Ad iſtius definitionis clariorẽ intelligentiam conſideranda ſunt hæc quatuor vocabula:
- Extremum ſeu primum, Medium, } quæ duo ſumuntur, vt ſuprà, vbi de inductione eſt dictum.
- Tertium, Simile tertio } quæ iam explicabuntur.

Tertium hîc ſignificat quidem tertium poſitione, vt in definitione inductionis, ſed accipitur pro aliis. Ibi ſiquidem ſumebatur pro omnibus ſingularibus, quæ ſub medio continentur: hîc verò pro vno tantùm ex iis, pro eo nimirum, quod in exempli propriè dicti concluſione ponitur.

Simile

Simile tertio, eſt aliud ſingulare eiuſdem medij, ex quo in exemplo propriè dicto infertur alterum, quod appellatur tertium: verbi gratia apud Ariſtotelem exemplum propriè dictum eſt hoc, Thebanos belligerare cum Phocenſibus eſt malum; ergo Athenienſes belligerare cum Thebanis eſt malum.

In quo exemplo tertium eſt, Athenienſes belligerare cum Thebanis, quod hîc eſt ſubiectum conſequentis. Simile tertio, Thebanos belligerare cum Phocenſibus, quod ſubiicitur in antecedente. Extremum verò, malum, quod vtrobique prædicati locum tenet.

Illa autem duo, tertium nimirum, & ſimile tertio, conueniunt ambo in hoc communi medio, videlicet cum finitimis belligerare, quod non reperitur in exemplo propriè dicto; ſed in ſyllogiſmo primæ figuræ, ad quem fit exempli reductio, medij obtinet locum.

Quomodo definitur exemplum propriè dictum?

Φανερὸν οὖν ὅτι τὸ παράδειγμά ἐστιν, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτό, γνώριμον δὲ θάτερον.

PER. Perſpicuum igitur eſt, exemplum nec totius ad partem, nec partis ad totum, ſed partis ad partem rationem habere, cùm præſertim vtrumque eidem ſubiiciatur, & notum ſit alterum.

COL. *Exemplum propriè dictum, eſt argumentatio, cuius antecedens ad conſequens rationem habet, non partis ad totum, neque totius ad partem, ſed partis ad partem, cùm vtrumque eidem ſubiiciatur, & notum ſit alterum.*

ARG. Exemplum propriè dictum eſt argumentatio, cuius antecedens ad conſequens ſeſe habet, neque vt totum ad partem, neque vt pars ad totum, ſed vt pars ad partem, quando ambo quidem ſub eodem inſunt, notum autem eſt alterum.

De quo toto & de qua parte loquitur hic Ariſtoteles?

Loquitur de toto vniuerſali, & parte illi ſubiecta: Quomodo animal, totum eſt ad hominem; & viciſſim, homo pars eſt, animali comparatus. Non eſt tamen exiſtimandum, neceſſariam & naturalem debere hîc eſſe inter partem & totum coniunctionem: cuiuſmodi coniunctionis vinculo, ſpeciem cum genere cernimus colligatam; verùm ſufficit hîc, vt totum magis communis; pars verò minus communis in eo contenti obtineat rationem, ſiue neceſſaria, ſiue fortuita ſit illorum inter ſe connexio, modò iſtud accedat, vt totum cauſſa ſit, cur parti, quæ in antecedente collocatur, prædicatum conueniat.

Vnde planum eſt, hæc exempla vitioſa eſſe, Socrates ambulat, ergo Plato ambulat; Plato fuit doctiſſimus, ergo Gorgias fuit doctiſſi-

doctiſſimus: Germani ſunt candidi, ergo & Hiſpani. illud enim in quo conueniunt ſubiecta, nimirum humana natura, non eſt cauſſa, cur antecedentium prædicata ſuis ſubiectis tribuantur.

Sed hoc verum & genuinum eſt exemplum: Plato eſt capax diſciplinæ, ergo & Gorgias diſciplinæ capax eſt. Conueniunt namque Plato & Gorgias in eodem toto, ſcilicet homine, qui rationem totam continet, cur capaces ſint diſciplinæ.

Cur iſta pars (notum autem alterum) definitioni adiuncta eſt?

Vt indicetur alterum (nempe quod in antecedente exempli ponitur) debere eſſe manifeſtum; alioqui fruſtra ad probationem eius quod ignotum eſt, aſſumeretur.

Quis eſt vſus exempli?

Ad perſuadendum non repugnanti, atque ei qui vltrò ſequitur, plurimum valet exemplum, quòd doceat magis & oſtendat, quàm cogat inuitos, qui facilè diſſimilitudinem comminiſcuntur.

Præterea ad ornatum quoque exempla conferunt, ſed ab apologis quidem ducta, populo accommodatiora ſunt; ab hiſtoriis autem conſultantibus vtiliora. Exempli autem impropriè dicti peculiaris vſus eſt, vt per ipſum, propriè dictũ exemplum ad ſyllogiſmum reducatur: vt hoc exemplum, Gracchus eſt occidendus, igitur & Catilina eſt occidẽdus; ita ad ſyllogiſmum reduci debet ſecundum Ariſtotelem, Gracchus eſt occidendus, igitur omnis ſeditioſus eſt occidendus: vlterius, Omnis ſeditioſus eſt occidendus, Catilina eſt ſeditioſus; ergo Catilina eſt occidendus.

DE ENTHYMEMATE.

Quomodo definit Ariſtoteles enthymema?

Ενθύμημα μὲν οὖν ἐστι συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων.

PER. Ac enthymema quidem eſt imperfecta, & quæ non conſtat omnibus ſuis partibus ratiocinatio, ex probabilibus & ſignis.

COL. *Enthymema eſt imperfecta ratiocinatio ex probabilibus & ſignis.*

ARG. Enthymema eſt ſyllogiſmus imperfectus ex veriſimilibus & ſignis.

De quo enthymemate loquitur hic Ariſtoteles?

De enthymemate quod & probandi vim habet, & ad ſyllogiſmũ categoricum reduci poteſt.

Quis ſyllogiſmus vocatur hoc loco imperfectus?

Syllogiſmus imperfectus hoc loco vocatur, non qui obſcurus & minus euidens eſt, vt ſuperius circa definitionem ſyllogiſmi; ſed qui mutilus eſt atque mancus propter alteram antecedẽtis partem, propoſitionem nimirum vel aſſumptionem in eo deſideratam; ita vt, ſi hæc addatur, jam verus integerque efficiatur ſyllogiſmus.

Hinc Boëthius enthymema ſub nomine imperfecti ſyllogiſmi definiens, ait: Syllogiſmus imperfectus eſt oratio, in qua non omni-

omnibus præmiſſis antepoſitis, feſtinata infertur concluſio. vt,

Nullus homo eſt lapis, ergo
Socrates non eſt lapis.

Itaque hac definitionis parte excluduntur in primis omnes integri ſyllogiſmi; deinde multæ aliæ argumentationes, quę ſpeciem quidem enthymematis præ ſe ferunt, ſed non poſſunt vt enthymemata reduci ad ſyllogiſmum categoricum, vnius enuntiationis ad antecedens acceſſione.

Expone illam partem, ex veriſimilibus & ſignis.

Hoc eſt, ex antecedente veriſimili, & ſigno conſequentis; vel ex antecedente ſigno quidem conſequentis, non autem per ſe veriſimili ſeu probabili.

Quid excludit iſta pars à definitione?

Per hanc partem excluduntur quæuis argumentationes, in quibus antecedens conſequentis probandi vim non habet.

Quorſum adiecit Ariſtoteles definitioni iſtam partem (ex veriſimilibus) cùm ſufficiat antecedens enthymematis eſſe ſignum conſequentis?

Vt indicaret, quemadmodum ſyllogiſmorum alius eſt demonſtratiuus, alius verò dialecticus; ita enthymematum quædam ex antecedente neceſſario, quædam verò ex probabili tantùm cõſtare.

Quomodo definitur εἰκὸς ſeu veriſimile ab Ariſtotele?

Τὸ μὲν εἰκός ἐστι πρότασις ἔνδοξος.

PER. Veriſimile eſt propoſitio probabilis.

COL. *Εἰκὸς eſt propoſitio probabilis.*

ARG. Veriſimile propoſitio probabilis eſt.

Quot modis dicitur pronuntiatum aliquod eſſe probabilè?

Duobus. Vno modo in ſe, quod ſcilicet probabiliter eſt verum: vt, Mater diligit filium ſuum, Homines diligunt ſe amantes, & oderunt ſibi aduerſantes. Huiuſmodi probabilia definiuntur in libro primo Topicorum.

Altero modo dicitur pronuntiatum probabile cum altero comparatum, quod ex ipſo probabiliter ſequitur, ſiue ipſum in ſe probabile extiterit, ſiue non.

Sic hæc pronuntiata, Cœlius eſt ſtudioſus litterarum, Clytæmneſtra eſt mater Oreſtis, Proximo menſe erit ſol ſub Cane; probabilia ſunt: ſi cum iſtis conferantur, Cœlius non eſt voluptarius, Clytæmneſtra amat Oreſtem, Proximo menſe non pluet.

Vtra ſignificatione accipi debet (probabile) in definitione εἰκότος ſeu veriſimilis poſitum?

Maximè congruit ſententiæ Ariſtotelis, vt probabile priore modo accipiatur: id enim planè ſignificant Ariſtotelica definitionis modò recitatæ verba.

Quomodo definitur ab Ariſtotele ſignum, quod ipſe σημεῖον vocat?

Σημεῖον δὲ βούλεται εἶναι πρότασις ἀποδεικτική, ἢ ἀναγκαία, ἢ ἔνδοξος.

PER. Signũ autẽ vult eſſe propoſitio,quæ ad demonſtrandam, &c. vt Col.

COL. *Signum eſt propoſitio, quæ ad demonſtrandam rem valet, vel neceſſaria, vel probabilis.*

ARG. Signum eſt propoſitio demonſtratiua, vel neceſſaria, vel probabilis.

Quid vocas hoc loco propoſitionem demonſtratiuam?

Quæ alterius probandæ vim neceſſariam vel probabilem habet: hinc manifeſtum eſt, ſignum ad aliud referri, ſicut etiam nomen ipſum ſatis indicat.

Quorſum adiecit Ariſtoteles iſtam partem (vel neceſſaria vel probabilis?)

Vt oſtenderet id pronuntiatum, quod ſignum dicitur, poſſe eſſe vel neceſſarium in ſe, vel probabile; ex quo liquet, omne icos ſeu veriſimile relatum ad aliud pronuntiatum, quod ex ipſo vel neceſſariò vel probabiliter ſequitur, etiam eſſe ſignum, non tamen omne ſignum eſſe icos ſeu veriſimile.

Expone paucis & dilucidè enthymematis ad ſyllogiſmum reuocandi rationem.

Sciendum eſt in primis, omnis ſyllogiſmi categorici antecedens ex duabus tantùm ſimplicibus enuntiationibus & tribus terminis conſtare, vnde ſequitur omnem argumentationem, quæ per additionem vnius pronuntiati ad ſyllogiſmum reducitur, ex duabus dumtaxat categoricis enuntiationibus poſſe conſtare; quarum altera antecedentis, altera verò conſequentis locum teneat, ac tribus tantummodo terminis, è quorum duobus, inferente nimirum & illato, conflari debet adiungenda enthymemati ad explendum ſyllogiſmum enuntiatio.

Terminus inferens dicitur, qui in antecedente tantùm ponitur, & eſt in ſyllogiſmo medium.

Terminus verò illatus eſt, qui tantum in conſequente reperitur.

Reliquus verò, qui tam in antecedente quàm conſequente poſitus eſt, vocatur terminus communis, ex quo non poteſt confici enuntiatio addenda; quia alioqui idem terminus poneretur in vtraque antecedentis parte, & concluſione.

Ex his planum euadit, argumentationes, quæ ex quatuor terminis conſtant, enthymemata hîc definita non eſſe: vt, Albedo eſt color, ergò album eſt coloratum: ſed nec omnis argumentatio ex duabus tantùm enuntiationibus & tribus terminis conſtans, poteſt ad categoricum ſyllogiſmum reduci; quia contingit interdum, vt addenda enuntiatio affirmans eſſe debeat: terminus verò inferens & illatus ita à ſe mutuò ſeparentur, vt ex illis vera affirmatio componi nequeat. quod videre licet in iſto enthymemate, Aedificator eſt excellens, ergo domus quam fecit, eſt excellens; & ſimilibus à cauſſa vel ab effectu deſumptis argumentis; & ideo tales argumentationes ſolùm reducuntur ad ſyllogiſmos hypotheticos, de quibus

quibus poſtea erit dicendi locus. Aliud eſſet ſi addenda pars negans foret; tunc enim oporteret terminum inferentem & illatum inter ſe repugnare.

Quomodo ſcietur, vtra enthymemati deſit, propoſitióne an aſſumptio?

Inſpicienda eſt enthymematis cõcluſio: nam ſi concluſionis & antecedentis idem ſit

- Subiectum, deeſt propoſitio ex prædicatis conficienda; cuius additione integer fit ſyllogiſmus primæ vel ſecundæ figuræ; quod exempla mox ſubiicienda manifeſtè declarabunt.
- Prædicatum, deeſt aſſumptio ex ſubiectis conficienda; cuius additione integer fit ſyllogiſmus primæ figuræ vel tertiæ.

Ad quot figuras enthymemata reducuntur?

Ad omnes figuras.

Profer igitur aliquod enthymema, quod ad ſecundam & tertiam figuram reducatur.

Nullum eiuſmodi eſt, quòd in his figuris contraria ſit medij ſyllogiſtici diſpoſitio: Medium enim in ſecunda figura ſemper prædicati; in tertia verò ſemper ſubiecti locum obtinet.

Quo ſenſu igitur ad omnes figuras enthymemata reduci aſſerebas?

Iſtud volebam, quædam enthymemata ad primam figuram, quædam ad ſecundam, quædam verò ad tertiam tantùm reduci: alia denique communiter, vel ad primam & ſecundam, vel ad primam & tertiam, poſſe reuocari.

Expone hæc paulò diſtinctiùs.

Enthymemata (vt ex iis quæ paulò antè dicta ſunt, perſpicuum eſt) reducuntur

- 1. *Ad primam vel ſecundam figuram*, quãdo concluſionis & antecedentis idem eſt ſubiectum.
  - *Primam tantùm*, quando concluſio eſt aiens.
  - *Secundam tantùm*, quando concluſio & antecedens ſunt negantia.
  - *Communiter, ad primam & ſecũdam*, quando antecedens eſt aiens, & conſequens negans.
- 2. *Ad primam vel tertiam*, quando concluſionis & antecedentis idem prædicatum eſt.
  - *Primam tantùm*, quando concluſio eſt vniuerſalis.
  - *Tertiam tantùm*, quando antecedẽs eſt enuntiatio particularis.
  - *Communiter, ad primam & tertiam*, quando antecedens eſt vniuerſale, & concluſio particularis.

Profer partium iſtius diſtributionis exempla.

EXEMPLA PRIORIS PARTIS.

Ad primam tantùm.

Vt, Equus currit, ergo equus mouetur.
Reducitur ad Darij hoc modo:
Omne currens mouetur,
Equus currit; ergo
Equus mouetur.

Ad ſecundam autem figuram nequit reduci, quia ibi nulla eſt affirmans concluſio.

Ad ſecundam tantùm.

Vt, Spongia non eſt animal, ergo ſpongia non eſt beſtia.
Sic reducitur ad Baroco:
Omnis beſtia eſt animal,
Spongia non eſt animal; ergo
Spongia non eſt beſtia.

Ad primam figuram reduci non poteſt, propter aſſumptionis negationem, quam reſpuit prima figura.

Ad primam & ſecundam.

Vt dum argumentamur à diſparatis, aut oppoſitis, ab affirmatione ad negationem, hoc modo:

Paulus eſt homo, ergo Paulus non eſt equus; Cygnus eſt albus, ergo non eſt niger.

Quæ enthymemata facilè ad vtramque figuram reducentur, cōfecta ex prædicatis propoſitione: in qua ſi medium prędicati locum teneat, fiet reductio ad ſecundam; ſin ſubiecti, ad primam.

EXEMPLA POSTERIORIS PARTIS.

Ad primam tantùm.

Vt, Omne elementum eſt corpus, igitur omnis ignis eſt corpus, reducitur ad Barbara, addita hac aſſumptione: Et omnis ignis eſt elementum.

Ad tertiam autem figuram non reducitur, quia ibi nulla eſt concluſio vniuerſalis.

Ad tertiam tantùm.

Vt, Aliquod animal reſpirat, ergo aliquod corpus reſpirat: dumtaxat ad Diſamis reducitur, addita hac aſſumptione, & Omne animal eſt corpus. Ad figuram primam non reducitur, quia propoſitio eſſet particularis; quod eſt contra illius figuræ naturam.

Ad primam & tertiam.

Vt, Omne animal eſt mortale, ergo aliquis homo eſt mortalis.

Quod enthymema ad primam erit reductum, ſi medium in aſſumptione, quæ eſt addenda, prædicati teneat locum; ſin ibi

ſubiiciatur medium, erit reductio ad tertiam figuram.

Quis eſt vſus enthymematis, & quæ ratio talis appellationis?

Vſus enthymematum crebertimus eſt non ſolum in docta & elaborata diſputatione, ſed etiam in vulgari & familiari ſermone: huiuſmodi enim enthymemata, Non emo veſtem, quia careo pecunia, Magnam is meretur laudem, quia præclarè ſuo functus eſt officio; paſſim in omnium ore verſantur. Oratores quoque multò frequentiùs enthymemate quàm ſyllogiſmo vtuntur, in hoc communi ſe accommodantes ſermoni: Cùm enim iſta ſit argumentandi ratio breuiſſima & ſimul perſpicua, fit vt neque tædium prolixitate, neque moleſtiam obſcuritate auditoribus afferat; ob idque ſit ad communem ſermonis vſum maximè accommodata.

Hanc autem argumentandi formam ideò Græci ἐνθύμημα, hoc eſt, cogitationem (qua nihil eſt celerius) appellaſſe videntur, quòd hîc non longa verborum ambage, vt fit in ſyllogiſmis, vtamur, ſed quadam verborum celeritate, cogitationi ſimili, rem totam complectamur. Dicitur ob eandem quoque cauſſam à Græcis συλλογισμὸς ἀτελής; Latinis verò, nunc ob celeritatem feſtinatus ſyllogiſmus, nunc ob defectum prætermiſſionémque vnius in antecedente enunciationis, ſyllogiſmus truncatus & mutilus. Semper enim in enthymemate vna enunciatio, quam tamen mente intueri debet argumentans, de induſtria & breuitatis ſtudio prætermittitur, quòd odioſum vel longum nimis eſſet id recitare, quod ſe vltrò offert, & facilè ſine vlla declaratione à reſpondente intelligitur: vt,

Nulla planta eſt inanimata; ergo
Nulla arbor inanimata eſt.

Vbi aſſumptio relicta eſt: quæ ex ſe adeò facilis eſt, & cuiuis obuia, vt offendat propemodum, ſi explicetur.

Interdum etiam ob hanc cauſſam oratores enthymemate vtuntur, vt eam ſuæ argumentationis partem, quæ infirmior eſt, & cuius veritas non eſt ſatis explorata, diſſimulent, & ſilentio præterire poſſint. vt ſi quis ita ratiocinetur,

Alexander eſt ebrioſus; igitur
Parum ſtrenuus eſt.

Nam prætermiſſa propoſitio minus claræ veritatis eſt; videlicet iſta, Nullus ebrioſus eſt ſtrenuus.

Porrò vtimur enthymemate aliàs apertè, aliàs tacitè. Sæpe enim cùm non videmur argumentari, tamen argumentum vna voce notamus: qualia ſunt, Quid agerem cum ebrio? Quid emerem ſine nummis?

Similiter cùm Liuius de Alexandro loquens dicit, Illéne qui temulento agmine commeſſabundus inceſſit, par eſſet Romanis? Includuntur enim in his verbis enthymemata, temulento agmine, & commeſſabundus inceſſit. quæ ſic explicari poſſent:

Iſtud

Iſtud agmen eſt temulentum; ergo
Non eſt par Romanis.
Iſte dux eſt commeſſabundus; ergo
Non eſt par Romanis.

Ita ſolent in omnem orationem rectè ſpargi enthymemata: plurimúmque addunt ponderis hoc modo aſperſa. Quare de hoc genere Rhetores præcipiunt, ne ſit inanis oratio, ſed vt habeat pleraque verba, etiam cùm non argumentamur, ſenſu aliquo tincta, vt Fabius ait, quæ admoneant auditorem argumenti, aut grauis alicuius ſententiæ.

Cæterùm manifeſta enthymemata innumerabilia vbique reperias; quæ, quia facilè animaduerti poſſunt ab eo, qui vel tenuiſſimam eorum quæ de enthymemate dicta ſunt, cognitionem habet, illis hoc loco recenſendis conſultò ſuperſedemus, ne in re minimè neceſſaria plus æquo videamur immorari.

Sed aduerte nonnumquam enthymemata eſſe amplificata & ornata pluribus verbis; quæ à doctis quidem facilè cernuntur; ab imperitis verò, niſi verborum ornatus ſit detractus, non agnoſcuntur.

Sæpe etiam Oratores, Dialecticorum more, nudis vtuntur enthymematis: vt Demoſthenes in prima Olynthiaca,

Secundæ res fatuos reddunt imperitos; ergo
Difficilius eſt retinere parta bona, quàm parare.

Si hîc addas propoſitionem, & terminos non nihil immutes, ſeruata tamen eadem ſententia erit abſolutus ſyllogiſmus, & ratio conſecutionis clarè in eo conſpicietur, confecta terminorum diſpoſitione ſecundum Ferio, ad hunc modum:

Nullus fatuus nouit bona parta retinere,
Secunda fortuna eſt fatua; ergo
Secunda fortuna non nouit bona parta retinere.

Cicero ſcribit, Rhetores enthymemata propriè appellare eas argumentationes, in quibus ex contrario ducta ſunt argumenta: vt, Pax eſt optanda, igitur bellum eſt fugiendum.

Exemplum enthymematis apud Ciceronem in Topicis eſt iſtud: Eam quam nihil accuſas, damnas: bene quam meritam eſſe autumas, dicis malè mereri: quod quidem exemplum propiùs ad ſimplicem aſſeuerationem, quàm ad argumentationem accedit; vnde intelligitur non modò argumentationem, ſed etiam quamuis ſententiam ex contrariis verbis per ἀντίθετον diſpoſitis conſtantem, enthymema apud probatos auctores ſolere appellari.

Sæpenumero etiam apud auctores indicantur magis enthymemata, quàm explicantur, & plura ſimul aliquando cumulantur: vt in hac argumentatione Virgiliana,

Nulla ſalus bello;
Pacem te poſcimus omnes.

Quæ ſic explicanda forent:

Bellum

Bellum non eſt ſalutare; igitur
Non eſt poſcendum.
Item:
Pax eſt ſalutaris; igitur eſt poſcenda.

Apud Dialecticos verò enthymematis nomine imperfecti ſyllogiſmi ſignificantur.

Interim tamen illud verum eſt, in contrariis idóneam & aptam eſſe materiam ad enthymematum confectionem.

Et maximè perſpicua eſſe enthymemata, quæ ex contrariis conficiuntur, communis ſenſus nos docet.

De aliis argumentationum formis.

Expoſitis iam ex Ariſtotelis ſententia argumentationum præcipuis & maximè vſitatis formis, non inutile putauimus, iis tres alias, Soriten videlicet, Dilemma & Violationem adiungere; quæ licèt à Rhetoribus explicari ſoleant, nequaquam tamen ſunt à Dialectico negligendæ; quod & in probatorum auctorum ſcriptis frequenter occurrant, & diſputationi, ſi tempeſtiuè adhibeantur, multum luminis atque ponderis afferre poſſint.

DE SORITE.

Quid eſt Sorites?

SORITES, Latinè coaceruatio, eſt argumentatio, in qua prædicato primi pronuntiati aliud prædicatū attribuitur neceſſariò cohærens, eodémque modo vlterius proceditur, donec in concluſione vltimum prædicatum addatur primi pronuntiati ſubiecto. Eſtque vſitata forma, cùm ab ima ſpecie ad ſummum genus per media genera aſcendimus; vel cùm à cauſſis ad proximos effectus tranſimus, qui vlterius ſunt cauſſæ aliorum effectuum.

Profer exempla huius argumentandi formæ.

Homo eſt animal,
Animal eſt viuum corpus,
Viuum corpus eſt ſubſtantia; ergo
Homo eſt ſubſtantia.

Aliud exemplum per gradus cauſſarum:

Nimia ingurgitatio impedit concoctionem in ventriculo,
Mala concoctione facta in ventriculo, fit ſanguis impurus in hepate,
Cùm ſanguis in hepate impurus eſt, ſparguntur in totum corpus multi crudi humores,
Crudi humores ſparſi in corpus, faciunt καχεχυμίαν, & deinde hydropem; ergo
Immodica ingurgitatio cauſſa eſt hydropis.

Facitne

Facitne alicubi Ariſtoteles mentionem iſtius argumentandi formæ?

Etſi Ariſtoteles nomine Soritæ non vtatur; rem tamen ipſam, & vſum iſtius argumentationis declarat in priori regula τῶν πρὸς καθηγουμένων; in qua tota huius argumentationis, quam Soriten vocamus, ratio continetur.

Qui ſunt vitioſi ſoritæ?

Vitioſi ſunt omnes illi, qui à negatione initium ducunt, & ex affirmationibus tantummodo illi firmi ſunt, in quorum antecedentibus omnia prædicata cum ſuis ſubiectis neceſſariò cohærent; vt genus cum ſpecie, differentia cum eo cuius eſt differentia, & proprium cum ſuo ſubiecto. Item cùm cauſſis per ſe ac propriis connectuntur proprij effectus: vt vitioſa eſt iſta conſecutio,

Homo non eſt leo,
Leo eſt animal; ergo
Homo non eſt animal.

Similiter iſta:

Ex malis moribus ortæ ſunt bonæ leges,
Bonæ leges ſunt dignæ laude,
Digna laude ſunt expetenda; ergo
Mali mores ſunt expetendi.

Ratio autem cur vitioſus ſit iſte ſorites, eſt, quia mali mores non ſunt per ſe cauſſa bonarum legum; ſed mens bonorum gubernatorum eſt per ſe earum cauſſa: vt morbus non eſt cauſſa curationis, ſed Deus, medicus, remedia, & natura morbo repugnans.

Vulgò recitatur exemplum ridiculum, quod tamen referam, vt peruulgato & omnibus noto exemplo res euadat clarior. Ita vulgò aiunt:

Qui bene bibit, bene dormit,
Qui bene dormit, non peccat,
Qui non peccat, erit beatus; ergo
Qui bene bibit, erit beatus.

In qua argumentatione non modò contra Chriſtianæ religionis, ſed etiam contra dialecticæ artis præſcriptionem peccatur; quòd prima & ſecunda enuntiatio connexiones habeant fortuitas, non autem neceſſarias: nam ebrij non mox dormiunt, nec ſemper dormiunt, nec dormire cauſſa eſt ſemper prohibens delicta; nam & ante ſomnum ebrij ſæpe tumultuantur, & poſt ſomnum, atque etiam in ipſo ſomno, inflammati & æſtuantes in ſanguine ſpiritus cient multos turbidos & prauos affectus.

Quis eſt vſus ſoritæ?

Ad eruendam conuenienti ordine in rebus obſcuris veritatem, aptiſſimus eſt ſorites; ob idque veteres multum hoc argumentandi genere vti ſolebant, interrogantes & gradatim ab infimis ad ſuprema aſcendentes: vnde Socrates apud Platonem ait, Dialecticen verſari ἐν τῷ ἐρωτᾶσθαι καὶ ἀποκρίνεσθαι.

De di-

Quid eſt Dilemma?

Dilemma eſt quoddam argumentandi genus, in quo argumentum in duas diuiditur partes, & ex vtraque parte quod propoſitum eſt, concluditur ratione ſubiecta. ea enim illi eſt natura, vt vtramuis partem argumenti conceſſerit quiſpiam, reprehendatur, & proponens eiuſmodi argumentationem, quod vult, concludat. Dicitur autem à δὶς & λαμβάνω, quòd vtrimque aduerſarium capiat: vt ſi quis dicat vxorem eſſe ducendam, ſic dilemmate redarguetur, Vxor vel pauper eſt, vel diues: ſi eſt pauper, neceſſariorum vitæ præſidiorum egeſtate, magno oneri eſt futura; ſi verò diues, nimio faſtu elata, erit intolerabilis: & ita vtrum vis dicatur, conſequitur vxorem non eſſe ducendam.

Sed quemadmodum antecedens non omni ex parte verum eſt, ita quoque conſequens ſuas habet exceptiones.

Quis eſt vſus dilemmatis?

Dilemmate frequenter vtuntur oratores ad perturbandos animi affectus: nam animus ſic vtrimque ſeptus, non facilè proſpicit, quomodo ſe extricare queat.

Conficitur autem ferè dilemma ex enuntiatione hypothetica disiunctiua, & conditionali duplicata.

Vt ſi quis familiarem ſuum amicum culparet, is dilemmate reprehendi poſſet, ad hunc modum:

Hic aut improbus eſt, aut probus;
Si improbus eſt, cur vteris?
Si probus, cur accuſas?

Phædra in Hippolyto Senecæ, ita probat ſibi eſſe moriendum:

Vel caſta es, vel inceſta:
Morere, ſi caſta es, viro:
Si inceſta, amori.

Similiter Alexander Magnus apud Curtium dilemmate hortatur milites, vt ineant prœlium: Aut magnitudo, inquit, belluarum, aut multitudo hoſtium vos deterret. Mox vtraq. parte confutata, colligit Indos non eſſe timendos.

Cæterùm apud Demoſthenem & Iſocratem vtriuſque partis longiores περιβολὰς cuiuis facile eſt animaduertere.

Quæ ſunt optima dilemmata?

Optima dilemmata ſunt, quæ ex contrariis inter quæ nullum eſt medium, conſtant. Quapropter non optimè Bias argumentatus eſt de non ducenda vxore, hoc modo: Aut pulchram duces vxorem, aut deformem: Si pulchram, habebis κοινήν; ſin deformem, ποινήν: igitur vxor ducenda non eſt.

Omiſit

Omiſit enim Philoſophus tertium: cùm inter pulcherrimam & deformiſſimam ſit quædam forma media, quam Ennius nunc ſtatam, nunc vxoriam vocat, quæ nec tædio eſt marito, nec expoſita improborum cupiditati.

De violatione.

Quid eſt Violatio?

Violatio Græcè *βίαιον*, argumentatio eſt rhetorica magis quàm dialectica, quæ tum contingit, quando contendimus aduerſariorum rationem pro nobis facere; aut quando argumentum in aduerſarium retorquetur, quaſi quis ab hoſte telum miſſum arripiat, & in ipſum conuertat: vt,

Vlyſſes occidit Aiacem, qui aſtitit ei interfecto: imò, quia aſtitit interfecto, nec ſe coniecit in fugam, non occidit Aiacem.

Non ſunt iuriſconſultis legendi oratores & poëtæ, quia tantùm linguam acuunt; imò potius quia linguam acuunt, ab iiſdem diligentiſſimè euoluendi ſunt.

Item, Chriſtus ieiunauit, ergo nobis non eſt ieiunandum: Imò quia Chriſtus ieiunauit, nobis eſt ieiunandum: Omnis enim Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. dicente ſcriptura; Quòd qui manet in Chriſto, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.

Quis eſt vſus violationis?

Vſus huius generis argumentandi eſt, ad oſtendendum, id nobis vtile eſſe, quo nos aduerſarij oppugnare conantur.

DE HYPOTHETICIS SYLLOGISMIS.

Nihil ab Ariſtotele, ſi Boëthio creditur, de hypotheticis ſyllogiſmis eſt traditum; nos tamen, ne quid à noſtris diſcipulis in hoc Dialecticæ commentario deſideraretur, quæ putauimus hac de re ſcitu neceſſaria, breuiſſimè in hunc locum collegimus.

Quid eſt ſyllogiſmus hypotheticus?

Eſt, cuius propoſitio ſeu antecedentis prima pars, eſt enuntiatio hypothetica.

Explica latiùs definitionem, & exemplis illuſtra.

Poteſt fieri ſyllogiſmus hypotheticus ex ſola priore propoſitione hypothetica: vt, Si dies eſt, lux eſt; ſed dies eſt, ergo lux eſt. Item ex priori propoſitione & concluſione hypotheticis: vt, Si nullum animal eſt candidum, nullus homo, nullúſque equus eſt candidus; ſed nullum animal eſt candidum, ergo nullus homo, nullúſque equus eſt candidus.

Inſuper ex propoſitione atque aſſumptione hypotheticis, & concluſione categorica: vt, Si homo eſt ſenſu præditus, aliquod animal eſt ſenſu præditum; ſed homo eſt ſenſu præditus, & leo eſt ſenſu

ſenſu prædirus, ergo aliquod animal eſt ſenſu prædirum.

Præterea ex hypotheticis omnibus: vt, Si homo eſt rationis particeps, & leo rationis expers, aliquod animal eſt rationis particeps, & aliquod rationis expers; ſed homo eſt rationis particeps, & leo rationis expers, ergo aliquod animal eſt rationis particeps, & aliquod rationis expers.

Quot ſunt partes ſyllogiſmi hypothetici?

Quot ſint ſyllogiſmi hypothetici partes, dialecticorum variæ ſunt ſententiæ: poteſt tamen breuiter reſponderi, quemadmodum ſyllogiſmus categoricus ex bipartito antecedente & vna concluſione conſtat, ita quoque hypotheticum ſyllogiſmum ex antecedente in binas partes diuiſo & concluſione conflari: nam quòd rationes ad alterutram antecedentis partem frequenter apud ſcriptores adiunctas videamus, id præcipui ſyllogiſmi, vel categorici, vel hypothetici partes non auget, ſed nouam potius gignit argumentationem.

Quomodo diuiditur ſyllogiſmus hypotheticus?

Syllogiſmorum hypotheticorum alius eſt { *Conditionalis* / *Copulatiuus* / *Diſiunctiuus.* }

Quis ſyllogiſmus dicitur conditionalis?

Cuius propoſitio ſeu antecedentis prior pars eſt conditionalis.

Vt, Si virtus ad vitam beatam ducit, omni ſtudio atque diligentia, cæteris rebus poſtpoſitis, virtus eſt comparanda; at virtus ad vitam beatam ducit, omni igitur ſtudio atque diligentia, cæteris rebus poſtpoſitis, virtus eſt comparanda

Quot ſunt genera ſyllogiſmorum conditionalium?

Duo ſunt genera: { Vnum ab antecedente, / Alterum à conſequente appellatur. }

Quid eſt ſyllogiſmus conditionalis ab antecedente?

Syllogiſmus conditionalis ab antecedente, eſt in quo aſſumptionis loco, antegreſſæ propoſitionis antecedens repetitur ad eiuſdem conſequens ſtabiliendum. cuiuſmodi eſt ſyllogiſmus modò commemoratus.

Quid eſt ſyllogiſmus conditionalis à conſequente?

Syllogiſmus conditionalis à conſequente, eſt in quo aſſumptionis loco, pronuntiatum conſequenti antegreſſæ propoſitionis conditionalis, vel contrarium, vel ex diametro repugnans, ſumitur ad ipſius propoſitionis antecedens refellendum. cuiuſmodi eſt iſte: Si diuitiæ beant hominem, eius animum omni ſollicitudine atque mærore liberant: at nequaquam diuitiæ hominis animum

omni ſollicitudine atque mærore liberant: nequaquam igitur diuitiæ beandi hominis vim habent.

Quid eſt ſyllogiſmus copulatiuus?

In quo propoſitio ſeu antecedentis prior pars eſt copulatiua.

Vt, Non & dies eſt, & nox eſt; ſed dies eſt, nox igitur non eſt: vel nox eſt, ergo dies non eſt.

Quid eſt ſyllogiſmus diſiunctiuus?

In quo propoſitio ſeu antecedentis prior pars eſt enuntiatio diſiunctiua.

Quot modis fit ſyllogiſmus diſiunctiuus?

Duobus modis.

Prior eſt, cùm ex poſitione alterius partis tollitur reliqua: vt, Aut dies eſt, aut nox eſt: ſed dies eſt, ergo nox non eſt.

Verùm hic modus ſolùm habet locum in diſiunctiuis, quæ conſtat ex partibus ita repugnantibus, vt ſimul veræ eſſe non poſſint.

Alter eſt, cùm vna pars diſiunctiuæ tollitur, vt altera pars ſtabiliatur: vt, Petrus aut dormit, aut vigilat; ſed non dormit, ergo vigilat.

EPILOGVS.

Hæc de ſyllogiſmis hypotheticis, quorum frequens eſt vſus, breuiſſimè dicta ſufficiant: ſi cui fortè inceſſerit cupiditas plura de his cognoſcendi, legat Seuerinum Boëthium, qui duobus libris plurimos horum ſyllogiſmorum modos eſt perſecutus, magno quidem ſtudio ac diligentia, ſed neſcio an pari fructu: cuius exemplum ideò imitari noluimus, quòd tyronum adhuc rudium, quos inſtituendos ſuſcepimus, ingeniis eiuſmodi difficultatum ab vſu communi remotarum tractationem nequaquam conuenire arbitraremur.

LIBRI

LIBRI QVARTI
PARS TERTIA,
DE DEMONSTRATIONE.

Ex Ariſtotelicis poſteriorum libris.

QVOD in aliis Ariſtotelicis libris hactenus à nobis factum eſt, idem & in his ἀναλυτικῶν ὑστέρων libris diligenter ſeruare ſtatuimus; vt videlicet iis quæ maximè ſcitu ſunt neceſſaria, ſelectis, & breui dilucidoque commentatio explanatis, cetera ex ipſo fonte petenda relinquamus. Ceterùm quoniam inter ea quæ in iſtis libris doctiſſimè ſunt ab Ariſtotele diſputata, primum locum & ordine & dignitate obtinet demonſtratio; ab eius naturali & genuino effectu, qui eſt Scire ſeu Scientia, iſtius libri exordium ducemus.

Quomodo definit Ariſtoteles Scire?

Ἐπίστασθαι δὲ οἰόμεθα ἕκαστον ἁπλῶς ἀλλὰ μὴ τὸν σοφιστικὸν τρόπον, τὸν κατὰ συμβεβηκός, ὅταν τήν τ' αἰτίαν οἰόμεθα γινώσκειν, δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐστιν ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστὶ, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν.

PER. Tùm verò denique ſcientia comprehendere aliquid nos putamus planè, non ſophiſtarum more caſu temere ac impropriè, cùm rei cauſſam nobis cognitam eſſe arbitramur, neque id aliter atque eſt, poſſe euenire.

COL. *Planè ac perfectè ſcire quiſque cenſetur, ac non ſophiſtarum modo (qui incertis ac fortuitis continetur) quando cauſſam per quam res eſt, ita ipſius rei cauſſam eſſe cognoſcit, vt non poſſe omnino rem aliter habere credat.*

ARG. Scire ſimpliciter, ſed non vt ſophiſtæ, per accidens, arbitramur, cùm cauſſam, ob quam res eſt, & illius cauſſam eſſe, & fieri non poſſe, vt res aliter ſeſe habeat, cognoſcere arbitramur.

Cur ponit Ariſtoteles in hac definitione iſtam partem (& illius cauſſam eſſe?)

Quia ad propriam ſcientiæ rationem non eſt ſatis rem illam quæ cauſſa eſt cognoſci, niſi etiam hæc ad effectum ſuum fuerit relata; ita vt cognoſcatur euidenter illius eſſe cauſſa.

Cur poſtremam iſtam partem adiecit (& fieri non poſſe vt res aliter ſeſe habeat?)

Quia oportet rem quæ ſcitur, & per ſe neceſſariam eſſe, & quòd talis ſit, à ſciente cognoſci; alioqui de ea non haberetur certa perfectaque notitia: qualis eſt ſcientia.

Quæ eſt ſecunda definitio, qua explicat Ariſtoteles, quid ſit ſcire?

Φαμὲν δὲ καὶ δι᾽ ἀποδείξεως εἰδέναι.

PER. Dicimus etiam aliquid ſcire demonſtratione.

COL. *Scire, eſt per demonſtrationem rem cognoſcere.*

ARG. Dicimus autẽ & per demonſtrationem nos ſcire. Hoc eſt, firmè euidentérque cognoſcere.

Profer exemplum vtriuſque deſcriptionis.

Exemplum vtriuſque deſcriptionis idem eſt, ſicut & definitiones; quamquam verbis differunt, re ſunt eędem: vt firma euidensq. cognitio huius pronuntiati, Omnis homo eſt diſciplinæ capax; comparata per iſtam demonſtrationem, Omne animal rationis particeps, eſt capax diſciplinæ, &, Omnis homo eſt animal rationis particeps; Omnis igitur homo eſt diſciplinæ capax.

Quomodo apud Ariſtotelem definitur demonſtratio?

Hoc modo:

Ἀπόδειξιν δὲ λέγω, συλλογισμὸν ἐπιστημονικόν.

PER. Demonſtrationem autem voco, ſcientiæ effectricem ratiocinationem.

COL. *Demonſtratio eſt ratiocinatio quæ ſcientiam gignit.*

ARG. Demonſtrationem dico ratiocinationem eam, quæ ſcientiam efficit.

Recita Ariſtotelicam ſcientiæ demonſtratiuæ deſcriptionem.

Ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην, ἐξ ἀληθῶν τ᾽ εἶναι καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων. καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος.

PER. Neceſſe eſt etiam demonſtrandi artem & ſcientiam ex veris & perſpicuis, & iis quæ medio careant, notioribus, prioribus, cauſſiſque concluſionis effici.

Recita eam demonſtrationis definitionem, quam ex Ariſtotelica demonſtratiuæ ſcientiæ deſcriptione contexuerunt poſteriores Dialectici.

COL. *Demonſtratio eſt ratiocinatio quæ ex iis ſumptionibus conſtat, quæ & veræ ſunt, & primæ, & immediatæ, & notiores, & priores, denique & cauſſæ concluſionis.*

LOV. Demonſtratio eſt ſyllogiſmus ex veris & primis, & immediatis, & ex notioribus, & prioribus ipſa concluſione, cauſſiſque eiuſdem.

Profer aliquod exemplum demonſtrationis.

Vnum demonſtrationis exemplum iam poſitum eſt; alterum ſit iſtud:

Omne quod ex mixtione quatuor elementorum eſt cõflatum, diſſolutioni naturaliter eſt obnoxium;

Omne corpus mixtum eſt conflatum ex mixtione quatuor elementorum;

Omne

Omne igitur corpus mixtum diſſolutioni naturaliter eſt obnoxium.

Explica latiùs quæ ad harum definitionum rectam intelligentiam pertinent.

In primis vtriuſque definitionis definitum propriè eſt accipiendum, pro demonſtratione propter quid & præcipua.

Definiti verò genus, ſyllogiſmus eſt; addunt quidam, perfectus ſeu euidens: Non enim (inquiunt) poteſt obſcura & inuoluta argumentatio claram perfectámque efficere cognitionem: qualis eſt ea quæ proprio nomine ſcientia vocatur. Sed hoc aliis diſcutiendum relinquimus.

Præpoſitio (ex) denotat cauſſam materialem, ex qua res conſtat.

Cætera Ariſtoteles ipſe abundè declarat.

Et in primis quidem oſtendit, rectè poſitam eſſe in definitione iſtam partem (ex veris) quia quod non eſt, ſciri non poteſt, id eſt, de concluſione falſa, ſiue ea fuerit impoſſibilis ſiue contingẽs, non poteſt haberi ſcientia, cùm (vt antè dictũ eſt) illud cuius eſt ſcientia, verum eſſe debeat; & ita verum, vt res aliter ſe habere non poſſit.

Duas quoque ſequentes particulas (èx primis & immediatis) oſtendit rectè poſitas eſſe, quòd eiuſmodi pronuntiata, quæ vel ipſa ad claritatem demonſtratione egent, vel aliquo medio illuſtrari poſſunt, non genuinam & perfectam, ſed degenerem quandam & imperfectiorem patiant ſcientiam.

Declarat denique cauſſas quoque, item notiora & priora eſſe oportere ea ex quibus eſt demonſtratio. & primum quidem horum probatur ex ſuperiori definitione ſcientiæ: quia tunc ſcimus, cùm cauſſam cognoſcimus. Vnde alterum quoque conſequitur: nam cauſſas priores & notiores eſſe ſuis effectibus, naturalis docet philoſophia.

Quot modis dicuntur aliqua priora ſeu notiora?

Duobus: videlicet, { Priora nobis, & Priora ſimpliciter, ſeu naturæ ordine. }

Quomodo definit Ariſtoteles priora nobis?

Λέγω δὲ πρὸς ἡμᾶς μὲν πρότερα καὶ γνωριμώτερα, τὰ ἐγγύτερον τῆς αἰσθήσεως.

Pir. Appello autem ratione & ſententia noſtra, priora atque notiora ea quæ propiora ſunt & viciniora ſenſui.

Col. *Nobis ſunt priora & notiora, quæ noſtris ſenſibus magis obiecta ſunt.*

Arg. Atque ea quidem quoad nos priora notioráve dico, quæ propinquiora ſenſui ſunt.

Quomodo definit Ariſtoteles priora ſimpliciter?

Ἁπλῶς δὲ πρότερα καὶ γνωριμώτερα λέγω τὰ πορρώτερον τῆς αἰσθήσεως.

PER. Omnino autem priora & notiora appello ea, quæ remotiora ſunt à ſenſibus.

COL. *Omnino ac per ſe ſunt priora & notiora, quæ ſunt à ſenſibus remotiora.*

ARG. Ea verò ſimpliciter priora notioráve dico quę à ſenſu longiùs diſtant.

Quænam ſunt à ſenſu remotiſſima, & quænam illi proxima ſecundum Ariſtotelem?

Remotiſſima à ſenſu ſunt ea quorum natura latiſſimè funditur; propinquiſſima verò ſenſui ſunt indiuidua, ſeu res ſingulares.

Quid eſt ex primis eſſe ſecundum Ariſtotelis doctrinam?

Ex primis eſſe nihil aliud eſt, quàm ex propriis principiis conſtare; idem enim hoc loco valet primum, quod principium. Eſt autem demonſtrationis principium, pronuntiatū medio vacans, quod vulgò immediatum nominatur.

Quomodo definit Ariſtoteles pronuntiatum ἄμεσον, ſeu medio vacans?

Sic definit:

Ἄμεσος δὲ πρότασις ἐστὶ ἧς μὴ ἐστὶν ἄλλη προτέρα.

PER. Ea autem propoſitio, nulla alia doceri poteſt, qua nulla eſt prior.

COL. *Immediata propoſitio, eſt propoſitio, qua nulla eſt alia prior, per quam ipſa confirmari poſſit.*

ARG. Ea immediata eſt, qua nulla eſt alia prior.

Hoc eſt, eſt pronuntiatum quo non eſt aliud notius ſimpliciter, per quod ſyllogiſticè probari poſſit: cuiuſmodi eſt iſtud, Animal rationis particeps eſt diſciplinæ capax.

Quomodo deſcribitur ab Ariſtotele διαλεκτικὴ πρότασις, quæ vulgò Dialectica propoſitio nominatur?

Διαλεκτικὴ μὲν πρότασις ἐστὶ ἡ ὁμοίως λαμβάνουσα ὁπότερον οὖν.

PER. Ad diſſerendum ea propoſitio valet, quæ vtrumuis æquè ſumit & accipit.

COL. *Dialectica propoſitio eſt, vtrauis ſine vllo diſcrimine pars contradictionis, ad probandum aliquid ſumpta.*

ARG. Dialectica propoſitio eſt, quæ ſimiliter vtramuis accipit.

Quæ definitio iſtam habet ſententiam: Dialecticū pronūtiatū eſt huiuſmodi enuntiatio, qua in quæſtionem adducta, reſpondenti permittitur, vtram velit cōtradictionis partem, liberâ eligendi poteſtas, quòd vtraq. eius pars dialecticè probabiliterq. diſputari poſſit.

Cur

Cur hoc loco inducit Ariſtoteles dialectici pronuntiati, quod à demonſtratione alienum eſt, mentionem?

Quia, vt habet vulgare dictum, contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, perfectiúſque cognoſcuntur. cùm igitur dicturus eſſet Ariſtoteles de pronuntiato demonſtratiuo, opportunè dialecticum pronuntiatum illi contrarium antè definiuit.

Quomodo definitur ab Ariſtotele pronuntiatum demonſtratiuum?

Hoc modo:

Ἀποδεικτικὴ δὲ πρότασις ἐστὶ ἡ ἀφωρισμένως θάτερον ὅτι ἀληθές.

PER. Ad demonſtrandum autem ea propoſitio valet, quæ certè alteram veram eſſe ſumit.

COL. *Propoſitio demonſtratiua eſt altera tantùm, atque ea demum quæ vera eſt.*

ARG. Propoſitio demonſtratiua eſt, quæ definitè alterum quod eſt verum.

Quæ definitio ad hunc modum intelligi debet: Pronuntiatum demonſtratiuum eſt enuntiatio vſque adeò certæ & manifeſtæ veritatis, vt nemini alteram partem ei contradicentem amplecti aut probare, ſenſu communi permittente, liceat.

Quot ſunt genera primorum principiorum?

Duo: { Poſitio, θέσις, & Dignitas, ἀξίωμα.

Quomodo apud Ariſtotelem definitur poſitio?

Sic definitur:

Ἀμέσου δὲ ἀρχῆς συλλογιστικῆς θέσιν μὲν λέγω, ἣν μή ἐστι δεῖξαι, μηδ᾽ ἀνάγκη ἔχειν τὸν μαθησόμενόν τι.

PER. Principij autem ratiocinationis quod medium non habet, propoſitum appello, id quod demonſtratione doceri non poteſt, nec neceſſe eſt tenere eum qui aliquid velit diſcere.

COL. *Poſitio, eſt propoſitio immediata, quæ quamquam demonſtrari non poßit, non tamen ita aperta & per ſe manifeſta eſt, vt neceſſe ſit iam antè cognitam eſſe ei qui artem aliquam diſcere velit.*

ARG. Poſitio eſt principium immediatum, quod fieri nequit vt demonſtretur, quodq. non eſt neceſſe eum qui diſcit, habere.

Hoc eſt, Poſitio eſt enuntiatio, quæ licèt per aliam euidentiorem probari nequeat, eius tamen notitiam non debet is qui docendus eſt, ſecum afferre; ſed ſufficit eam ab eo qui docet, accipere: vt, Omne compoſitum ex materia & forma, eſt mobile

Quomodo definit Ariſtoteles illud demonſtratiuum principium quod Græcè axioma, & Latinè dignitas appellatur?

Hoc modo:

Ηνδ᾽ · · ἄμεσον ἀρχὴν συλλογιστικὴν · · ἀνάγκη ἔχειν τὸ ὁτιοῦν μαθησόμενον, ἀξίωμα · · λέγω.

PER. Quod autem neceſſe eſt tenere eum qui quiduis diſcere inſtituerit, poſtulatum appello.

COL. *Poſtulatum eſt propoſitio immediata, quæ ita per ſe ipſa eſt perſpicua, vt non poßit non eſſe omnibus multò antè cognita & perſpecta, quàm quicquam doceatur.*

ARG. Dignitas eſt principiũ immediatũ, quod neceſſe eſt habere omnem eum qui diſcere aliquid parat.

Id eſt, quod oportet eos qui doceri quippiam volunt, ante cognitum habere quàm doceantur: nam qui intellecta verborum ſignificatione adeò ſtupidus eſt, vt non videat eiuſmodi pronuntiato aſſentiendum eſſe, ſenſu communi caret, & eſt ad diſciplinam percipiendam ineptus. huius generis ſunt iſta axiomata, Quodlibet eſt vel non eſt: De quolibet eſt affirmatio, vel negatio vera.

Addit poſt hæc Ariſtoteles, firmiùs aſſentiendum eſſe antecedenti quàm concluſioni, ſecundum illud commune dictum:

Semper illud eſt tale magis, ob quod vnumquodque tale eſt; hoc eſt, Quod ita duabus rebus conuenit, vt vni propter aliam conueniat, maiori ratione priori, quàm poſteriori, tribuitur. Quare ſi propter principia ſcimus & credimus concluſionem, illa maiori ratione & ſcimus & credimus.

DE PROPRIETATIBVS PRINCIPIORVM DEMONSTRATIONIS.

EXPLICATIS iis omnibus quæ ad demonſtrationis definitionem rectè intelligendam neceſſaria erant, tradit Ariſtoteles conditiones, quaſdam principiorum demonſtrationis, potiſſimùm ſimplicium, hoc eſt, terminorum, & horum ratione etiam coniunctorum.

Quotuplices ſunt proprietates principiorum demonſtrationis?

Triplices: nempe {
Dici de omni, τὸ κατὰ παντός,
Per ſe, τὸ καθ᾽ αὑτὸ,
Dici vt vniuerſale, τὸ καθ᾽ ὅλȣ.

Quibus verbis docet Ariſtoteles, quid ſit dici de omni?

His verbis:

Καὶ κατὰ παντὸς μὲν τοῦτο λέγω, ὃ ἂν ᾖ μὴ ἐπὶ τινὸς μὲν, τινὸς δὲ μὴ, μηδὲ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ μή.

PER. Ac de toto quidẽ genere dici id dico, quod aliqua ex parte non dicitur, & aliqua ex parte dicitur. & interdum conuenit, & interdũ non conuenit.

COL.

Col. *In omni id dicitur, quod ita in alterum cadit, vt nec ſub illo genere partem vllam accipere poßis, cui non conueniat, nec vllum tempus inuenire, in quo de illo non dicatur.*

Arg. Id de omni dicimus, quod non cuidam ineſt, cuidam non ineſt, neque quod interdum competit, interdum non competit.

Hoc eſt, illud prædicatum de omni dicitur, quod verè conuenit omnibus in vniuerſum ſubiecti communis vel inferioribus vel denominatis: idque non certo tantùm ſpatio, ſed per omne tempus. Sic animal dicitur de omni homine, ſimiliter rationis particeps & aptum ad ridendum

An oportet ſubiectum vniuerſalem habere acceptionem, vt prædicatum de omni dicatur?

Iſtud ambiguum eſt; tamen verius videtur, non eſſe explicatu neceſſariam vniuerſalem ſubiecti acceptionem, quoniam neque in tempore id fieri ſolet: Et ipſe Ariſtoteles aliquando demonſtrationis exempla adducens, non facit ambas antecedentis partes vniuerſales; cùm tamen in ambabus prædicata de omni dici velit.

Quam rationem habet dici de omni ſuperius in prioribus analyticis definitum, ad dici de omni, quod hoc loco definitur?

Habet rationem exceſſi & excedentis; vtrumque enim alterum excedit, ab eodémque viciſſim exceditur; vt cuiuis vtriuſque loci exempla conſideranti clariſſimum eſſe poterit.

Quot ſunt modi per ſe?

Quatuor.

Quæ dicuntur per ſe eſſe primo modo?

Καθ' αὑτὰ δ' ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστιν.

Per. Per ſe autem conueniunt ea, quæ in definitione continentur.

Col. *Per ſe illa primo modo conueniunt, quæ in explicanda rei natura atque eſſentia adhibentur.*

Arg. Per ſe ſunt, quæ in ratione quid eſt dicente ſunt.

Hoc eſt, partes definitionis eſſentialis. Sic per ſe inſunt homini animal & rationis particeps.

Quæ dicuntur eſſe per ſe ſecundo modo?

Καὶ καθ' αὑτά ἐστι ὅσα τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτοῖς αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνυπάρχουσι τῷ τί ἐστι δηλοῦντι.

Per. Itemque ea per ſe conueniunt, quæ in definitione naturam explicante eorum quæ in ipſis inſunt, collocantur.

Col. *Secundo modo per ſe inſunt, quæcumque rem aliquam ita conſequuntur, vt cùm quid illa ſunt, definitione explicatur, neceſſe ſit rem ipſam in definitione accipi.*

ARG. Et item ea per ſe inſunt quorum in ratione, quæ quid eſt patefacit, ſubiecta quibus inſunt, collocantur.

Sic diſciplinæ capax, per ſe ineſt homini; ad hunc enim modum diſciplinæ capax definitur: Diſciplinæ capax eſt homo, cui naturaliter inſita eſt diſciplinæ percipiendæ facultas.

Quis eſt tertius modus per ſe?

Ἔτι καθ' αὑτὸ λέγω ὃ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται ἄλλου τινός.

PER. Præterea per ſe conuenit id, quod non de ſubiecta re alia aliqua dicitur.

COL. *Ea per ſe eſſe dicuntur, quæ cùm appellantur, in nullo ſubiecto eſſe intelliguntur.*

ARG. Præterea id per ſe dicimus, quod non de ſubiecto alio dicitur vllo.

Hoc eſt, quod ſubiecto non inhæret, ſeu quod ſubſtantia eſt (ſiue prima, ſiue ſecunda) non autem accidens.

Quomodo deſcribit Ariſtoteles quartum modum per ſe?

Ἔτι δ' ἄλλον τρόπον, τὸ μὲν δι' αὑτὸ ὑπάρχον ἑκάστῳ καθ' αὑτό.

PER. Alio etiam modo, id quod cuique per ſe conuenit, per ſe conuenire dicitur

COL. *Quarto modo ea per ſe dicimus, quæ ſuapte natura, ac propter ſe alteri conueniunt.*

ARG. Inſuper alio modo, id quidem quod vnicuique per ſe competit, per ſe dicimus.

Hoc eſt, Tunc prædicatum ſubiecto per ſe conuenit, quando ipſum ſubiectum expreſſam prædicati cauſſam continet: vt, Iugulatus interiit.

An omnia prædicata quæ ſecundum hunc modum ſuis ſubiectis per ſe cohærent, etiam dicuntur de omni, ordinatas efficiendo prædicationes?

Si probatorum auctorum exempla ſequi velimus, fatendum nobis eſt, non omnia prædicata, quæ ſecundum hunc modum ſuis ſubiectis per ſe cohærent, de omni dici, neque omnia prædicationes efficere ordinatas: vt ex iſtis exemplis perſpicuè liquet, Aedificator ædificat, Muſicus canit, Album videtur.

Quid eſt dici vt vniuerſale de aliquo?

Eſt illius comparatione vniuerſalis obtinere rationem.

Quomodo definit hoc loco Ariſtoteles vniuerſale?

Καθόλου δὲ λέγω ὃ ἂν κατὰ παντός τε ὑπάρχῃ καὶ καθ' αὑτὸ καὶ ᾗ αὐτό.

PER. Vniuerſum autem dico, quod & de toto genere, & per ſe, & qua ex parte idem eſt, dicitur.

COL.

Col. *Vniuerſale eſt, quod & in omni ineſt, & per ſe rei conuenit, & hoc ipſo quòd res talis eſt, ita vt de eo concludatur, in quo primum omnium cernitur.*

Arg. Vniuerſaliter id competere dico, quod de omni dicitur, & per ſe; atq. hoc ita, vt de eo concludatur in quo primum omnium cernitur, planè quo ipſum eſt.

Vt τὸ γελαστικὸν, ſeu natura aptum eſſe ad ridendum, reſpectu hominis eſt vniuerſale.

An hic eodem modo accipitur vniuerſale, quo ſuperiùs in tractatu prædicabilium?

Non accipitur eodem modo, ſed multo ſtrictiùs; nihil enim hîc eſt vniuerſale reſpectu alicuius, niſi eidem etiam per ſe inſit.

Explica partes definitionis modò recitatæ.

Quid ſit dici de omni, prius dictum eſt.

Per ſe autem intelligimus primo aut ſecundo modo; verùm ne quis fallatur exiſtimans aliud eſſe per ſe, & ſecundum quod ipſum eſt, dicit Ariſtoteles, illa duo eadem eſſe: Eſt enim (inquit Themiſtius) alterum alteri ita conſentaneum, connexúmque, vt ſeparari alterum ab altero non poſſit.

Eſtne alia demonſtratio præter eam quæ nunc declarata eſt, quam vulgò demonſtrationem propter quid appellant?

Eſt: nimirum demonſtratio quòd ſit, ſeu quia eſt.

Quid eſt demonſtratio quod ſit?

Eſt ſyllogiſmus quo ab effectu ad cauſſam, vel à cauſſa non adæquata neque pari, ad proprium effectum progredimur.

Quot ſunt genera eiuſmodi demonſtrationum?

Duo: Vnum, quando proceditur ab effectu ad cauſſam: vt,

Quæcumque non micant, propè ſunt,
Planetæ non micant; igitur
Planetæ propè ſunt.

Hæc ratiocinatio (inquit Ariſtoteles) non eſt ipſius propter quid eſt: non enim quia non micant vagantes ſtellæ, ideò ſunt propè; ſed quia ſunt propè, ideo non micant. Similis eſt iſta demonſtratio:

Omne quod ſuſcipit incrementa luminis rotunda, eſt rotundum,
Luna ſui luminis incrementa rotunda ſuſcipit; igitur
Luna eſt rotunda.

Non enim luna propter ſui luminis rotunda incrementa, eſt rotunda; ſed è diuerſo, quia rotunda eſt, ideò ſui luminis rotunda accipit incrementa.

Alterum demonſtrationis quia eſt, genus (vt ex definitione modò

modò recitata liquet) eſt ſyllogiſmus in quo à cauſſa quidem, ſed non adæquata, ad effectum proceditur. cuiuſmodi eſt iſte ſyllogiſmus:

Omne corpus mixtum eſt mobile,
Omne ſaxum eſt corpus mixtum; ergo
Omne ſaxum eſt mobile.

Quot ſunt quæſtionum genera, ad quarum explicationem vtiliter atque conuenienter demonſtratio adhibetur?

Tria, nimirum { an res ſit, qualis res ſit, propter quid res ſit.

Declara exemplis hæc tria quæſtionum genera demonſtratione rectè atque conuenienter explicari.

Primùm, ſi quæratur an ſit nonum cælum, ad iſtam quæſtionem ſecundùm aſtronomos reſponderi poterit hac ratione demonſtratiua: Certus quidam motus effectus à nono cælo in octaua illi ſubiecta ſphæra deprehenditur; ergo conſtat nonum cælum eſſe. ex qua quidem ratione demonſtratio ad hunc modum confici poteſt:

Omnis motus à nono cælo effectus, euidenter arguit nonum cælum eſſe;
Quidam motus octauæ ſphæræ, eſt motus à nono cælo effectus; igitur
Quidam motus octauæ ſphæræ euidenter arguit nonum cælum eſſe.

Secundò, ſi quæratur, an octauum cælum ſit rotundum, appoſitè ad hanc quæſtionem reſponderi poterit hac demonſtratione:

Omne corpus, cuius ſuperficies terram ambiens, omni ex parte æqualiter ab eius centro diſtat, eſt rotundum;
Octauum cælum eſt eiuſmodi corpus; igitur
Octauum cælum eſt rotundum.

Tertiò, ſi quæratur, ob quam cauſſam pecudes cæteræque beſtiæ ſint ineptæ ad diſciplinam percipiendam; aptè ad hanc quæſtionem reſpondebitur iſta demonſtratione:

Omne animal rationis expers eſt ineptum ad diſciplinam percipiendam,
Omnis beſtia eſt animal rationis expers; igitur
Omnis beſtia eſt inepta ad diſciplinam percipiendam.

Expone paucis in gratiam eius lectoris qui aliquam locorum notitiam habet, ex quibus potiſſimum locis peti debeat demonſtratiuæ argumentationis medium.

Demon-

Demonſtratiuæ argumentationis medium potiſſimùm peti debet ex	loco cauſſæ loco effectus vel loco definitionis.

Profer exempla iſtius triplicis mediorum demonſtratiuorum diuerſitatis.

Medij ex loco cauſſæ ſumpti exemplum eſt iſtud:

Omne corpus leue naturaliter ſurſum fertur,
Omnis ignis eſt corpus leue; igitur
Omnis ignis naturaliter ſurſum fertur.

Medij ex loco effectus petiti exemplum eſt iſtud:

Omne corpus quod ſuo nutu deorſum tendit, eſt graue,
Terra ſuo nutu deorſum tendit; igitur
Terra eſt grauis.

Medij demonſtratiuì ex loco definitionis ducti exemplum eſt iſtud, paulo antè poſitum; videlicet,

Omne corpus ex quatuor elementorum mixtione conflatum, eſt corruptioni obnoxium,
Omne corpus mixtum eſt eiuſmodi corpus; igitur
Omne corpus mixtum eſt corruptioni obnoxium.

DE IGNORANTIA.

Poſtquam Ariſtoteles de iis omnibus quæ ad demonſtrationem, argumentationis ſpeciem cæteris omnibus perſpicuitate & euidentia longè præſtantem, pertinere videbantur, copioſiſſimè diſſeruiſſet; quædam de ignorantia ex diametro cum ſcientia pugnante ſubiecit; vt oppoſiti conſideratione magis perfectiúſque alterum oppoſitum intelligeretur: ita enim natura comparatum eſt, vt ſi oppoſita ſimul in conſpectum veniant, alterum alterius illuſtret patefaciátque naturam. proinde & nos Ariſtotelem ſequentes, ſtrictim de ignorantia agemus.

Quid eſt ignorantia?

Ignorantia nihil aliud eſt, quàm ſcientiæ priuatio.

Quotuplex eſt ignorantia?

Duplex eſt ignorantia: videlicet,	Ignorantia puræ negationis, & Ignorantia prauæ affectionis.

Quid eſt ignorantia ſeu ignoratio puræ negationis?

COL. *Ignoratio puræ negationis, eſt nuda ſcientiæ priuatio.*

LOV. Ignorantia puræ negationis, eſt nuda ſcientiæ priuatio, ſeiuncta ab omni prauitate opinionis contrariæ quæ fallaci aliquo argumento eſſet concepta.

Vt ignorantia qua infans ignorat omnem hominem eſſe diſciplinæ capacem.

Quid

Quid eſt ignorantia ſeu ignoratio prauæ affectionis?

Ignorationem prauæ affectionis ita deſcribit Ariſtoteles:

Ἄγνοια δ' ἡ μὴ κατ' ἀπόφασιν, ἀλλὰ κατὰ διάθεσιν λεγομένη, ἔστι μὲν ἡ διὰ συλλογισμοῦ γινομένη ἀπάτη.

P E R. Ignoratio autem quæ non ex priuatione aſſenſus, ſed ex affectione dicitur, eſt, quæ ratiocinatione efficitur captio.

C O L. *Ignoratio prauæ affectionis, eſt error ex aliqua ratiocinatione ortus.*

A R G. Ignorantia, quæ non negatione, ſed diſpoſitione dicitur ignoratio, deceptio eſt per ſyllogiſmum facta.

Quæ definitio complenda eſt, additione huius vel ſimilis particulæ, aut per aliam argumentationis ſpeciem. Quamuis enim ea quæ proprio nomine ſcientia vocatur, per ſyllogiſmum dumtaxat comparetur; fit tamen ignoratio ei contraria, etiam per alias argumentationis ſpecies: veluti ſi quis hanc enuntiationem veram eſſe credat, Nulla mater odit filium, hac fallaci inductione deceptus, Hæc mater non odit filium, & illa mater non odit filium; & ſic de multis aliis matribus; igitur nulla mater odit filium; ignorationis quidem vitio hic laborat, non tamen id vitium ex ſyllogiſmo, ſed ex captioſa inductione erit contractum.

DE SOLERTIA.

Quid eſt ſecundum Ariſtotelem Solertia?

Ἡ δ' ἀγχίνοιά ἐστιν εὐστοχία τὶς ἐν ἀσκέπτῳ χρόνῳ τοῦ μέσου.

P E R. Solertia autem celeritas ingenij quædam eſt, cauſſæ ita breui tempore, vt percipi non poſſit, inuentio.

C O L. *Solertia eſt perſpicacitas quædam, per quam cuiuſque rei medium & cauſſa nobis ſtatim occurrit.*

A R G. Solertia quædam eſt coniectatio medij in tempore admodum breui.

Hoc eſt, Solertia eſt habitus quidam, medij ſyllogiſtici facilè ac citò inueniendi dexteritatem afferens: eos enim qui longa temporis mora ad medium inueniendum opus habent, non ſolemus ſolertes appellare.

Solertiæ exemplum ponens Ariſtoteles, veluti (inquit) ſi quiſpiam hoc viſo, Lunam eam partem quæ eſt verſus ſolem, lucidam ſemper habere, citò perceperit, propterea id ipſum effici, quod lumen ex ſole ſuſcepit luna. Ex quo medio inuento, fiet ſyllogiſmus vnum extremum de altero per cauſſam intermediam concludens, hoc modo: Quicquid à ſole illuſtratur, ex ea parte qua ſolem ſpectat, eſt lucidum.

Luna autem à ſole illuſtratur; ergo
Luna ex ea parte qua ſolem ſpectat, eſt lucida.

Cur hoc loco inducit Ariſtoteles mentionem ſolertiæ?

Quia, vt ex eius exemplo iam recitato manifeſtum eſt, ſolertia in demonſtrationibus frequenter locum habet.

DE QVAESTIONVM GENERIBVS.

DEMONSTRATIONVM tractatu iam abſoluto, non ita multo póſt de variis quæſtionum generibus agit Ariſtoteles, ob hanc, vt opinor, cauſſam, quòd ſæpenumero quæſtionis, & præſertim quæſtionis propter quid dilucida & plena explicatio demonſtratione perficiatur, qua ſola eximium illud genus cognitionis, quod ſcientia vocatur, poſſumus adipiſci; quapropter & nos de iis breuiter nunc dicemus.

Quot recenſentur ab Ariſtotele quæſtionum genera, & quo ordine apud eum diſponuntur?

Quatuor recenſet Ariſtoteles quæſtionum genera, hoc ordine diſpoſita,
- An eſt,
- Quid eſt,
- Quia eſt, ſeu quod eſt,
- Propter quid eſt.

E quibus primum quidem ſimplex eſt; fit enim de re ſumpta cum verbo (eſt) ſecundo (vt vocant) adiacente: vt cùm ita quæritur, An virtus eſt, an Pygmæi ſunt, an Amazones aliquando fuerunt.

Tria verò poſteriora quæſtionum genera vocantur coniuncta; plura enim complectuntur, nimirum ſubiectum & prædicatum diſtinctum à verbo (eſt) vt quid eſt, ſeu quæ res eſt virtus?
An homo eſt cæteris creaturis nobilior?
Quare homo eſt cæteris creaturis nobilior?

ADMONITIO.

Cæterùm iſtud hoc loco notandum eſt, tertium quæſtionis genus iis verbis apud Ariſtotelem (quem nos quoque ſecuti ſumus) efferri, quibus aſſeueratio potius quàm interrogatio ſignificatur. Apud Ariſtotelem appellatur hoc quæſtionis genus ὅτι ἐστὶ; nos verbum è verbo, quia eſt, vertimus: poſſet tamen & per interrogationem more aliarum quæſtionum hoc modo efferri, an vna res alteri verè coniungatur nec ne?

Quo artificio vtendum eſt ad veritatem in his omnibus quæſtionum generibus facilè & dilucidè patefaciendam?

Totum hoc artificium in locorum dialecticorum cognitione poſitum eſt: ſunt enim in ſingulis quæſtionum generibus tractandis certi quidam loci ante oculos ſtatuendi, è quibus ad propoſitæ quæſtionis explicationem idonea depromantur argumenta. Por-

ta. Porrò quoniam nihil eſt adhuc de locis dictum, intempeſtiuáque nunc eſſet huius rei fuſior explanatio, ideo quàm breuiſſimè de hac re agemus, & eam indicabimus potius quàm explanabimus.

In explicatione quæſtionis an eſt, ante differentis oculos verſari debent iſti loci,
- Experientia,
- Signum,
- Effectus,
- Teſtimonium.

In explicatione quæſtionis quid eſt, ante differentis oculos verſari debent iſti loci,
- Genus
- Differentia
- Definitio
- Proprium
- Adiunctum
- Diuiſio
- Partitio.

In explicatione quæſtionis quia eſt, ante differentis oculos verſari debent iſti loci,
- Genus
- Differentia
- Proprium
- Adiunctum
- Simile
- Pugnans
- Vires
- Officium.

In explicatione quæſtionis propter quid eſt, ante differentis oculos verſari debent iſti loci,
- Materia
- Forma
- Vis efficiens
- Finis.

Quandoquidem Ariſtoteles fusè diſputat in hoc tractatu de modo quo principiorum notitia in nobis gignitur, paucis expone quid de hac re tenendum putes.

In hac quæſtione diſſident à Platonicis Peripatetici: Illi enim arbitrantur ab ipſo ortu inſitos nobis eſſe habitus, quibus cognoſcamus principia & concluſiones: eos tamen nos latere, neque à nobis poſſe animaduerti ineſſe, niſi ſtudio adhibito. Hinc affirmant, omnem noſtram ſcientiam eſſe reminiſcentiam. Contrà, Peripatetici exiſtimant ab ortu animũ hominis nudum ab omni habitu ſe perinde habere atque tabulam raſam, in qua nihil eſt depictum, ac in nobis iam adultis per inuentionem aut doctrinam effici habitus cognoſcendi principia & concluſiones, frequenti actuum iteratione, quemadmodum etiam virtutes comparantur.

Abſurdum quippe putant, vllos in noſtris animis exiſtere habitus, qui noſtram effugiant cognitionem.

Qua de re ſuam ſententiam, noſtro iudicio admodum probabilem, proferens Ariſtoteles, dicit principiorum notitiam (quam ipſe νοῦν, Latini verò intellectum communiter appellant) neque à natura à nobis ineſſe, neque ex aliis prioribus habitibus naſci, ſed ſenſuum vſu atque experientia comparari.

Quis eſt vſus eorum quæ modò dicta ſunt in tertia quarti libri parte?

Quæ tertia huius quarti libri parte hactenus diximus, eò ſpectant, vt

ſtant, vt meliùs intelligatur demonſtratio, cuius longè maxima eſt vtilitas. Vt enim taceam, quòd primum locum inter omnes argumentationis ſpecies iure obtinet; parens etiam eſt ſcientiarum omnium, ſine quibus in miſeranda omnium rerum perturbatione, & horrendis tenebris vita hominum verſaretur. Nihil enim aliud eſt demonſtratio, niſi quoddam argumentationis genus; quo depulſis ignorantiæ tenebris, & fugata dubitationis caligine, clariſſima veritatis lux animo hominis illuceſcit.

Quis eſt vſus eius doctrinæ quæ toto hoc libro quarto tradita eſt?

Ex nulla Logices parte vberior fructus percipitur, quàm ex iſta, in qua argumentationum formulæ declarantur. Quis enim ſimplicium vocum, quarum diſcrimina primo libro, domicilia verò & claſſes in categoriis tradita ſunt: Quis enuntiationum, quarum natura libro tertio explicata eſt, vſus fuerit, niſi ex eis contexamus argumentationes: & enuntiationem enuntiationi ordine & certa ratione connectentes, quid verum, quid falſum ſit, in omni ſermone & ipſi cernamus, & aliis conuenienti ordine oſtendere poſſimus?

In hoc itaque libro maximè ſe prodit & oſtendit præclara Dialecticæ vis atque vtilitas: cùm enim in omni cordatorum hominum non modò diſceptatione, ſed etiam familiari ſermone partes omnes argumentationibus, iiſque ſæpenumero latentibus, veluti neruis quibuſdam occultis colligentur, quis non videt eos qui huius artis lumine mentem illuſtratam non habent, in horum & dictis & ſcriptis iudicandis, veluti in maximis & denſiſſimis tenebris verſaturos? imò, quòd turpius eſt, neque vim neque pondus ſuis ipſorum verbis aut ſcriptis (licèt maxima alioquin & verborum & ſententiarum ſuppetat copia) huius artis præſidio deſtituti, addere poterunt.

Non mediocris eſt negotij, ſentire, vbi totum argumentum quis recitet, vbi partem eam quæ erat infirmior, diſſimulauerit. Hoc qui non aduertit, eum ſæpe falli, temeréque iudicare neceſſum eſt.

Sæpe etiam argumentis, ornatus cauſſa rhetorum ſchemata admiſcentur, cuius generis ornatus ipſam orationem quidem illuſtriorem grauioremque reddit, attamen cùm pondus, vis, atque veritas orationis ſubtiliter examinari debet, omni ornatu detracto ſola argumentationis membra, veluti nuda quædam oſſa & nerui ipſius orationis diligenter intuenda atque perluſtranda ſunt. frequenter autem copia orationis decipi contingit imprudentes & artis dialecticæ ignaros auditores, vt pro certis incerta, & pro veris falſa atque vana amplectantur.

Sic Demoſthenes vicit Aeſchinem, quamquam in deteriore cauſſa, hoc ſyllogiſmo:

In conſiliis publicis honeſtas ſequenda eſt,
Ego honeſtatem ſecutus ſum;
Igitur rectè conſului.

Miras autem tragœdias excitat tum in propoſitione, tum in aſſumptione amplificanda, & orationis impetu iudicum animos perturbat, in ſuamque ſententiam pertrahit. commemorat exemplum Cyrſili, quòd illum vnà cum vxore lapidibus obruerint Athenienſes, quamquam vtiliter conſulentem, quòd vtilitatem præpoſuiſſet honeſtati, conſulens, vt Athenienſes dederent ſe Perſis.

Addit etiam vim minori per collationem, oſtendens nihilo meliorem eorum conditionem fore, qui ſe cum Philippo coniunxerint: & turpiſſimam miſerrimámque ſeruitutem inde conſecuturam, ſummo ſtudio perſuadere conatur.

Hæc tamen omnia ſi quis ad Dialecticæ normam examinet, infirma reperiet: quia tametſi propoſitio & aſſumptio iſtius argumentationis concedatur, non tamen inde ſequitur, Demoſthenis conſilium ei, quod dabat Aeſchines, fuiſſe anteponendum. potuit enim & ipſum Aeſchinis conſilium fuiſſe honeſtum, & alia parte, commodorum videlicet magnitudine, & publicæ tranquillitatis conſeruatione, Demoſtheneum conſilium ſuperare, quemadmodum etiam ſuperabat. Nam etiam ſi honeſtum fuerit (vt ſentiebat Demoſthenes) Athenienſes iniurias à Philippo acceptas bello vlciſci, attamen erat id conſilium periculoſum, & certiſſimis maximíſque belli malis implicatum; ac proinde Aeſchinis conſilio (quo ad pacem cum Philippo honeſtis conditionibus ineundam Aeſchines hortabatur) non fuit anteponendum; quòd illud honeſtate tantum niteretur, hoc autem honeſtatem & ſimul vtilitatem complecteretur.

Huius generis innumerabilia exempla paſſim apud probatos ſcriptores videre licet, vbi copia orationis obruti auditores aſſentiuntur incertis, eaque ſatis firma eſſe ducunt, quorum vim & nuda argumenta propter orationis copiam expendere non poſſunt.

Proinde (vt modò dictum eſt) in omnibus fuſis, accuratiúſque elaboratis orationibus, ſi quantum veritatis atque ponderis in eis contineatur, explorare libeat, omnis oratorius ornatus & apparatus erit detrahendus, & ſingularum partium enuntiationes, argumentáque nuda, ad Dialecticorum normas erunt exigenda; ſic enim facillimè perſpicietur tota oratio, & quid de ea ſit ſtatuendum, certò cognoſcetur.

Quæ ad ornatum & diffuſam argumentorum dilatationem pertinent, ea ſunt oratoria, & in ſua diſciplina proprias habent præceptiones.

Id &

Id & Quinctilianus monuit: quem locum,quia, & quis ſit Dialectices vſus, & quatenus ea ſit vtendum, docet, non grauabimur referre.

Sic autem habet Inſtitutionum oratoriarum libro quinto:

„ Namque ego, vt in oratione, ſyllogiſmo quidem aliquando
„ vti, nefas non duco; ita conſtare totam, aut certè confertam eſſe
„ aggreſſionum & enthymematum ſtipatione minimè velim.
„ Dialogis enim & dialecticis diſputationibus erit ſimilior,
„ quàm noſtri operis actionibus; quæ quidem inter ſe plurimùm
„ differunt.
„ Namque illi homines docti, & inter doctos verum quærentes,
„ minutiùs & ſcrupuloſius ſcrutantur omnia, & ad liquidum con-
„ feſſumque perducunt, vt qui ſibi & inueniendi & iudicandi ven-
„ dicent partes, quarum alteram τοπικὴν, alteram κριτικὴν vocant.
„ Nobis ad aliorum iudicia componenda oratio eſt, & ſæpius
„ apud omnino imperitos, aut aliarum certè ignaros litterarum,
„ loquendum eſt: quos niſi delectatione allicimus, & viribus tra-
„ himus, & nonnumquam turbamus affectibus, iſta, quæ iuſta ac
„ vera ſunt, tenere non poſſumus.
„ Locuples & ſpecioſa vult eſſe eloquentia, quorum nihil conſe-
„ quetur, ſi concluſionibus certis & crebris, & in vnam propè for-
„ mam cadentibus conciſa,& contemptum ex humilitate,& odium
„ ex quadam ſeruitute, & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine
„ faſtidium tulerit.
„ Feratur igitur non ſemitis, ſed campis, non vti fontes angu-
„ ſtis fiſtulis colliguntur, ſed vt latiſſimi amnes totis vallibus fluat,
„ ac ſibi viam, ſi quando non acceperit, faciat, &c.

Ita Fabius monet in oratione liberiùs diſputandum eſſe: ſed cùm iudicare de cauſſa voles, ornatum omnẽ argumentis eſſe detrahendum, totámque probationem ad certam argumentationis formam eſſe reuocandam.

Nullæ enim Rhetorum probationes certæ ſolidæque exiſtunt, niſi ad aliquam ex iis formulis, quas hic quartus liber explicat, referri queant. Quod qui non videt, præcipuo Dialectices fructu ſe priuatum eſſe fateatur neceſſe eſt.

Generalis omnium eorum quæ ſuperiori quarto libro expoſita ſunt, comprehenſio, ad memoriam eorundem facilè renouandam apprimè vtilis

Superiori quarto libro explicantur argumentationis

- Definitio
- Partes
  - Syllogiſmus, cuius declarantur
    - Quadripartitum principium
      - Ad materiam pertinens,
        - Propinquũ ſeu enũtiatio.
        - Remotum
          - Subiectum,
          - Prædicatum.
      - Ad formam pertinens,
        - Figura,
        - Modus.
      - Dirigens
        - Sumptum ex definitione dici de omni,
        - Sumptum ex definitione dici de nullo.
      - Perficiens,
        - Conuerſio,
        - Tranſpoſitio.
    - Species,
      - Categoricus ſyllog.
        - Ex rectis
          - Perfectus, cuius præcipua ſpecies eſt demonſtratio:
          - Imperfectus.
        - Ex obliquis.
      - Hypotheticus,
        - Conditionalis,
        - Copulatiuus,
        - Diſiunctiuus.
    - Medij inuentio,
    - Analyſis,
    - Facultas,
    - Vitia,
      - Petere principium: Non propter hoc accidere falſum.
      - Fallacia contrariæ opinionis.
  - Conſecutionum regulæ,
  - Enthymema, eiúſque reductio.
  - Inductio
    - Perfecta,
    - Imperfecta.
  - Exemplum
    - Proprio nomine ſic vocatum:
    - Impropriè hoc nomine appellatũ:
  - Sorites,
  - Dilemma,
  - Violatio.
- Materia ſeu quæſtio:
  - An eſt,
  - Quid eſt,
  - Quod eſt,
  - Propter quid eſt.
  - Additis locis vnde ſumenda ſunt argumenta ad harum quæſtionũ ſingula genera diſſoluenda.

LIBRI QVINTI PARS PRIOR,

Ex primo Topicorum Ariſtotelis.

CVM DIALECTICA ex duabus partibus Inuentione & Iudicio conſtet; & vtrumque abſoluta ſit ſuperiori libro argumentandi ratio, quæ ad Iudicium pertinet: reliquum eſt nunc vt de Inuentione, quæ locos continet, & ob id à Græcis Τοπικὴ dicitur, agamus. Nolim tamen vulgato errore deceptum quempiam arbitrari, hanc ſcientiam nihil præter materiæ inuentionem ſubminiſtrare dialectico, nihilque prorſus iudicij illi afferre; cùm ſit certum, neque hanc neque aliam vllam ferè Logices eſſe partem, quæ non ſimul contineat, lectoribúſque aliquo modo proponat, & ea quæ ad inuentionem, & quæ ad iudicium pertinent; quamuis id iudicij non ſemper circa partium argumentationis connexionem vertetur. Id quod apertiſſimè Boëthius ſignificauerat in iis commentariis quibus Ciceronis ad Trebatium topica enarrauit.

In hac autem topica arte, quàm conſtat ad inuentionem pertinere, non ſolum illa proponuntur, quibus cognitis probabilia argumenta ad vnamquamque propoſitam quæſtionē facilè inueniamus, ſed & quædam vniuerſalia pronuntiata, & axiomata ſeu regulæ certiſſimæ traduntur, ſecundum quas dialecticos conſtruamus ſyllogiſmos, & ſimul de dialectici ſyllogiſmi partibus, tum remotis, tum propinquis, earúmque ordine iudicemus.

Et, quod hanc Boëthij ſententiam non parum confirmat, Topicorum librorum materiam plerique omnes dialectici aſſerunt eſſe ſyllogiſmum dialecticum: Quorum ſententiæ ſuffragatur Philoſophus apertè in primi Topicorum initio, vbi ſic habet:

„ Primum igitur dicendum, quid eſt ſyllogiſmus, & quæ eius „ differentiæ, quomodo ſumatur dialecticus ſyllogiſmus: hunc „ enim quærimus ſecundum propoſitum negotium. Et quod ex„ plicandum ſibi proponit ſtatim exequitur, ſyllogiſmi ſubiungens definitionem.

Cuius veſtigiis inſiſtentes (vt initio nos eſſe facturos promiſimus) ab eodem initio huius quinti libri tractationem auſpicabimur.

Quomodo definit hoc loco Ariſtoteles ſyllogiſmum?

Ἐστι δὲ συλλογισμὸς, λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει διὰ τῶν κειμένων.

Col. *Ratiocinatio eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam, quàm quæ poſita ſunt, ex iis ipſis quæ poſita ſunt, efficitur neceſſariò.*

Boe. Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis quibuſdam, aliquid aliud à poſitis ex neceſſitate accidit, per ea quæ poſita ſunt.

Explica clariùs ſententiam verborum huius definitionis.

Quemadmodum ſyllogiſmus ſuperiori libro definitus, nihil differt ab eo qui hoc loco proponitur; ita eorum definitiones eodem ſenſu accipiendæ ſunt & exponendæ. itaque definitionis ſyllogiſmi ſuperiori libro tradita explanatio in hunc quoque locum aptiſſimè quadrat.

Quorſum ergo inculcat hic Ariſtoteles eandem eiuſdémq. rei definitionem?

Ob hanc cauſſam atque rationem ſyllogiſmi definitio ſemel ſuperiùs poſita, nunc ab Ariſtotele repetitur, quòd ſyllogiſmi quandam diſtributionem huic loco magnopere congruentem, tractare decreuiſſet; ad cuius perfectiorem & clariorem intelligentiam recenti definitionis ſyllogiſmi memoria opus eſſe putauit.

Quæ eſt illa ſyllogiſmi diuiſio, cuius occaſione hoc loco ſyllogiſmi definitio repetita fuit?

Col. *Syllogiſmorum alius*
- *Demonſtratiuus,*
- *Dialecticus,*
- *Contentioſus,*
- *Fallax.*

Lov. Syllogiſmorum alius
- Demonſtratiuus, Ἀποδεικτικὸς,
- Dialecticus, Διαλεκτικὸς,
- Litigioſus, Ἐριςικὸς,
- Pſeudographus, Ψευδογραφῶν.

Recita demonſtrationis definitionem quam hoc loco habet Ariſtoteles.

Ἀπόδειξις μὲν οὖν ἐςι, ὅταν ἐξ ἀληθῶν καὶ πρώτων ὁ συλλογισμὸς ᾖ, ἢ ἐκ τοιούτων, ἃ διά τινων πρώτων καὶ ἀληθῶν τῆς περὶ αὐτὰ γνώσεως τὴν ἀρχὴν εἴληφε.

Col. *Demonſtratio eſt, cùm ex veris & perſpicuis concluſio eſt, aut certè ex eiuſmodi, quæ à quibuſdam perſpicuis & veris cauſſam cognitionis ſumunt.*

Boe. Demonſtratio eſt, quando ex veris & primis ſyllogiſmus erit, aut ex talibus quæ per aliqua prima & vera, ſuæ cognitionis principium ſumpſerunt.

Hoc

Hoc eſt, Demonſtratio generaliter accepta, eſt ſyllogiſmus perfectus, cuius & propoſitio & aſſumptio neceſſariam perſpicuamq. continent veritatem, adeò vt vel ipſæ primò veræ ſint, vel per enuntiationes primò veras poſſint demonſtrari, ſiue id continenter, ſiue per interuallum contingat: nihil enim hoc refert: nam hic ſyllogiſmus,

Omnis homo eſt ſenſu præditus,
Socrates eſt homo; ergo
Socrates eſt ſenſu præditus;

ſub poſteriori hac parte continetur: cuius tamen propoſitio non poteſt probari continenter per primò veram; ſed opus eſt aliam intermediam enuntiationem probari, priuſquam ad primò veram deueniatur, hanc videlicet, Omne animal eſt ſenſu præditum; cuius demonſtratio per primò veram, hanc videlicet; Omne corpus animatum ſentiens, eſt ſenſu præditum, conficitur.

Quæ demonſtratio continetur ſub hac definitione?

Sub iſta definitione continetur omnis demonſtratio, tam propter quid, quàm quod ſit: de quarum diſcrimine in vltima parte libri quarti eſt dictum.

Quomodo definit Ariſtoteles dialecticum ſyllogiſmum?

Διαλεκτικὸς δὲ συλλογισμὸς ἐστὶ ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος.

Col. *Dialectica ratiocinatio eſt, quæ ex probabilibus concluditur.*

Boe. Dialecticus ſyllogiſmus eſt, qui ex probabilibus eſt collectus.

vt, Omnis mater diligit filium,
Maria eſt mater; ergo
Maria diligit filium.

Quomodo definit Ariſtoteles prima & vera?

Ἔστι δὴ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν.

Pir. Vera quidem ſunt & perſpicua ea quæ non ab aliis, ſed à ſeipſis fidem habent.

Col. *Vera & perſpicua ea ſunt, quæ non ab aliis, ſed à ſe ipſa fidem habent.*

Boe. Vera & prima ſunt, quæ non per alia, ſed per ſeipſa fidem habent.

Hoc eſt, Enuntiationes primò veræ ſunt pronuntiata neceſſaria, quæ per alia naturâ notiora probari nequeunt, ſed propter ſe credita, tali confirmatione non egent. Quamquam interdū maioris claritatis gratia adhibetur inductio, vt in naturalibus & moralibus; aut res oculis ſubiicitur, vt in Mathematicis.

Vt, Contradicentes enuntiationes non poſſunt ſimul eſſe veræ, nec ſimul falſæ, Omne animal rationis particeps eſt diſciplinæ capax.

Quomodo definiuntur probabilia ab Ariſtotele?

Ἔνδοξα δέ ἐστι τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ ἐνδόξοις.

COL. *Probabilia autem ſunt, quæ probantur, aut omnibus aut plurimis, aut certè ſapientibus, atque iis vel omnibus, vel plurimis; vel iis quorum ſpectata eſt & perſpecta ſapientia.*

BOE. Probabilia ſunt, quæ videntur omnibus, aut plurimis, aut ſapientibus, & his vel omnibus, vel plurimis, vel maximè familiaribus & probatis.

Hoc eſt, Probabilia, ſeu enuntiationes veriſimiles, ſunt eiuſmodi enuntiationes, quibus vel promiſcuè omnes homines tam docti quàm indocti, vel eorum maxima pars, vel ſoli docti, iique omnes, vel plurimi, vel ex doctis pauci tantùm, cæteris clariores, aſſentiuntur quidem ſed infirmè, ac cum formidine, ne fortè contingat oppoſitas eſſe veras. itaque hinc excluſa ſunt omnia demonſtrationum principia, ſimul & concluſiones, quibus non aſſentimur cum tali formidine, ſed firmiter & cum euidenti certitudine.

Porrò ſequens huius definitionis particula (omnibus aut pluribus, &c.) multiplicem diſtinctionem ac varietatem probabilium indicat. Sunt etenim probabilium quædam, quæ omnibus videntur & doctis & indoctis: vox enim (omnibus) non ſolum ad plebeios indoctos & rudes referenda eſt, ſed ad omne genus hominum. eiuſmodi ſunt, Matrem ſuum filium diligere, Figulum odiſſe figulum, Benefacienti reddendum eſſe beneficium, &c.

Alia ſunt, quæ non omnibus videntur, ſed pluribus, id eſt, multis ſeu maiori hominum parti & eruditorum & ineruditorum: vt ſunt; Parandas eſſe opes, Honores expetendos eſſe: Præſtare rempublicam ab vno, quàm à pluribus principibus regi.

Alia ſunt, quę dumtaxat ſapientibus videntur: atque horum quędam omnibus videntur ſapientibus: vt, Corporibus cæleſtibus ad inferiora corpora immutanda vim inſitam eſſe; Præferendam eſſe opibus eruditionem; Melius eſſe iniuriam pati quàm inferre; Anteponendum eſſe nomen bonum multis diuitiis.

Alia non omnibus, ſed pluribus ſolùm videntur: vt, Virtutem maximè expetendam eſſe, Præſentis vitæ felicitatem in virtutis perfectiſſima operatione conſiſtere.

Vltimo ac poſtremo loco ſunt ea, quæ ſolùm videntur maximè probatis ſeu ſapientiſſimis in aliqua diſciplina. vt ſunt, Non ponendas

ponendas eſſe ideas, quæ verè & re ipſa à ſingulis rebus diſtinguerentur: Viſionem fieri recipiendo, non extramittendo.

Quæ eſt definitio ſyllogiſmi litigioſi?

Litigioſus ſyllogiſmus aliàs appellatur ſyllogiſmus ſophiſticus, cuius ex Ariſtotele quidam duas colligunt definitiones; vulgò tamen eas in vnam contrahunt, hanc videlicet:

Ἐριστικὸς δέ ἐστι συλλογισμὸς, ὁ ἐκ φαινομένων ἐνδόξων μὴ ὄντων δὲ, καὶ ὁ ἐξ ἐνδόξων δὲ. ἢ φαινομένων ἐνδόξων φαινόμενος.

PER. Fallax autem, & certandi ſtudio comparata ratiocinatio eſt, quæ ex iis progreditur quæ probabilia videntur, nec ſunt: aut quæ ex probabilibus, vel quæ probabilia videntur, exiſtit.

COL. *Contentioſus ſyllogiſmus ratiocinatio eſt, quæ ex iis progreditur quæ probabilia videntur, nec ſunt; aut quæ ex probabilibus, vel quæ probabilia videntur, conſtans, concluſio neceſſaria eſſe videtur, nec eſt.*

BOE. Litigioſus eſt ſyllogiſmus ex iis quæ videntur probabilia, non ſunt autem: & qui ex probabilibus, aut ex iis quæ videntur probabilia, eſt apparens.

Quis ſyllogiſmus continetur ſub prima huius definitionis parte?

Sub prima parte continetur is litigioſus ſyllogiſmus, cuius forma quidem legitima eſt, ſed materia falſitatis vitio eſt deprauata: cuiuſmodi eſt iſte,

Quicquid habet oculos, poteſt videre,
Quicquid non eſt priuatum oculis, habet oculos; ergo
Quicquid non eſt priuatum oculis, poteſt videre.
Item ex Gellio:
Quicquid non perdidiſti, habes;
Cornua non perdidiſti; Habes igitur cornua.

Qui ſyllogiſmi continentur ſub ſecunda parte?

Sub ſecunda parte continentur ij ſyllogiſmi, qui materiam quidem habent ſanam, & qualem oportet, at conſecutionis, ſeu formæ vitio laborant: quales ſunt iſti,

Omnis mater diligit quem lactat,
Omnis nutrix diligit quem lactat;
Igitur omnis nutrix eſt mater.
Item: Quod ego ſum, tu non es,
Ego ſum homo; ergo
Tu non es homo.

Qui ſyllogiſmi continentur ſub tertia parte?

Sub tertia parte continentur ij ſyllogiſmi, quorum & materia & forma ſimul eſt vitioſa: vt,

Nulla oppoſita ſunt ſimul vera,

Quædam ſubcontraria ſunt oppoſita; ergo
Nulla ſubcontraria ſunt ſimul vera.

Quomodo definit Ariſtoteles ſyllogiſmum pſeudographum?

Hoc modo:

Ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων μὲν τῇ ἐπιστήμῃ λημμάτων, οὐκ ἀληθῶν δὲ τὸν συλλογισμὸν ποιεῖται ὁ ψευδογραφῶν συλλογισμός.

PER. Sed ex propriis ſcientiæ ſumptionibus, non veris quod vult efficit ea ratiocinatio, quæ falſa deſcriptione vtitur.

COL. *Ratiocinatio fallax eſt, quæ ex propriis initiis nonnullarum artium non veris efficitur, & conſtat.*

BOE. Pſeudographus eſt ſyllogiſmus ex propriis quidem alicuius diſciplinæ ſumptionibus, non veris autem ſyllogiſmum faciens.

Vt, Omnes lineæ ab eodem puncto ductæ ad idem punctum, ſunt æquales;
Sed linea recta & linea curua ductæ ſunt ab eodem puncto ad idem punctum; ergo
Linea recta & linea curua ſunt æquales.

Item:

Quolibet numero quamlibet magno, alius maior eſſe poteſt;
At numerus infinitus eſt numerus; ergo
Numero infinito poteſt alius eſſe maior.

Expone latiùs partes huius definitionis.

Particula (propriis initiis, ſeu propriis alicuius diſciplinæ ſumptionibus) pſeudographum ſeparat à dialectico ſyllogiſmo & litigioſo.

Poſtrema autem huius definitionis parte (non veris) ſeparatur pſeudographus ſyllogiſmus à demonſtratiuo: nam licet pſeudographus & demonſtratiuus ſyllogiſmus ex eadem conſtent materia tam propinqua quàm remota, ex eodémque ducantur principio; aliter tamen demonſtratiuus, aliter pſeudographus ſyllogiſmus eo vtitur principio; Demonſtratiuus quidem, vt vero certiſſiméque cognito: Pſeudographus autem in eo ſenſu, in quo falſum eſſe ipſum neceſſe eſt, quamquam id ceu verum accipit argumentans ob imperitiam aut leuitatem aut temeritatem, non perſpecta vel diſſimulata falſitatis cauſſa atque ratione.

Eſt itaque ſyllogiſmus pſeudographus, de quo hîc agitur, qui ex principiis alicuius diſciplinæ propriis non rectè intellectis, ſyllogiſticè concluſionem infert; ad quem reuocanda eſt omnis reliqua vitioſa demonſtratio.

Quis eſt vſus iam recitatæ diuiſionis ſyllogiſmi?

Eò potiſſimùm ſpectat iſtius quadripartitæ diuiſionis tractatio, vt moneantur iuniores multiplicem eſſe ſyllogiſmi materiam, videlicet

videlicet neceſſariam, quæ iterum bifariam diuiditur; & probabilem, quæ etiam dupliciter ſecatur: quemadmodum enim neceſſaria materia vno ſenſu genuinam & ſolidam continet veritatem, alio verò ſenſu fucatam & adulterinam veritatis ſpeciem; ita quoque probabilis materia interdum vera & germana probabilitate eſt prędita, interdum falſam & ſimulatam tantùm habet probabilitatis ſpeciem. proinde cenſet Ariſtoteles quouis ſyllogiſmo in medium producto, priuſquam de eo certi quippiam reſpondeatur, diligenter antè, ex qua conſtet materia, eſſe conſiderandum.

Quis eſt vſus dialectici ſyllogiſmi?

Poſt demonſtrationem, quæ certiſſima & clariſſima ad veritatem auditori commonſtrandam progreditur via, ſecundum locum ſibi meritò dialecticus vendicat ſyllogiſmus; qui licet non omnino certis & indubitatis, vt demonſtratio; commodis tamen & probabilibus ad ſuæ concluſionis probationem atque perſuaſionem vtitur ſignis.

Et quemadmodum demonſtratio, ſcientiarum mater verè appellatur, quòd certas & indubitatas rerum notitias demonſtrationis adminiculo homines conſequantur; ita ſyllogiſmus dialecticus, quòd per eum vera de rebus, licet non omnino certa & perſpicua iudicia conſtituantur, rectè verarum opinionum fons & origo vocari poteſt.

Quandoquidem opiniones veræ, habitus ſunt circa concluſiones ex pronuntiatis dialecticis (quorum proprium eſt opinionem gignere) profluentes.

Huius proinde ratione ſyllogiſmus iſte ad exercitationes ſcholaſticas ſeu diſputationes, quæ in ludis litterariis excolendi acuendíque ingenij gratia ſuſcipiuntur, item ad obſiſtendum aduerſariis, & ſophiſtas coarguendos & confutandos potiſſimùm valet: Nam eorum qui ſeſe in ludis litterariis diſceptando cum aliis exercent, conatus ferè eò ſpectat, vt de themate, quod vel probandum vel improbandum ſuſceperunt, probabilem aliquam in animos auditorum inducant opinionem.

Quis eſt vſus litigioſi & pſeudographi ſyllogiſmi?

Qui nihil aliud in horum ſyllogiſmorum tractatione ſpectatum arbitrabitur, præter deceptionem & vanam ſcientiæ oſtentationem, meritò eam reſpuet inutilémque iudicabit: verùm qui animaduertet ita naturâ comparatum eſſe, vt falſum ſub veri ſpecie plerumque obrepat, horum ſyllogiſmorum notitiam perutilem eſſe intelliget. Quemadmodum enim illi qui noctu in tenebris ambulant, ignorantes quibus in locis terræ ſint hiatus, ſæpe & facilè in eos decidunt; contrà, qui vel luce eadem loca perambulant, vel quid in iis vitandum ſit exploratum habent, nullo periculo, nullóque ſuo malo, per eadem loca pertranſeunt:

ita

ita quoque in diſputationibus, qui ſophiſtarum technas & cauillationes probè cognitas habent, tuti ſunt ab illorum impoſturis: qui verò illas nõ norunt, facilè ſibi imponi patiuntur; & fucata veri ſpecie deluſi, frequenter in erroris & temerariæ aſſenſionis præcipitium dilabuntur.

Ergo nobis vtiles ſunt nothi iſti & adulterini ſyllogiſmi, vt cognita ipſorum natura, non patiamur nobis à ſophiſtis & cauillatoribus, qui iis non rarò vti ſolent, imponi, neque falſum pro vero probemus, neque verum pro falſo repudiemus.

Quin & hoc vſu venire videmus, vt vnum oppoſitorum ex altero innoteſcat: quare penitiùs perſpecturus eſt germani ſyllogiſmi naturam, qui ſpurios iam cognouerit; rectiùſque demonſtrationem, cognito ei oppoſito pſeudographo, & dialecticum ſyllogiſmum, natura litigioſi probè cognita, eſt intellecturus.

De materia syllogiſmi dialectici.

Quotuplex eſt ſecundum Ariſtotelem materia ſyllogiſmi dialectici?

Duplex, videlicet
- Remota, { Terminus, Proprium, Genus, Accidens } quæ vulgo prædicata appellantur, à prædicandi officio, quia ſunt voces communes quæ de aliis dicuntur.
- Propinqua, { Pronuntiatum dialecticum, & Problema dialecticum; ſub quo continetur poſitio. }

De materia remota ſyllogiſmi dialectici.

Quid eſt terminus ſeu definitio?

Ἔστι δ᾽ ὅρος μὲν, λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων.

C o l. *Definitio ſeu terminus eſt oratio, quæ id quod definitur, explicat quid ſit.*

B o e. Terminus eſt oratio, quid erat eſſe, ſignificans.

Hoc eſt, oratio imperfecta totam & ſolam rei naturam comprehendens: vt animal rationis particeps, eſt definitio ſeu terminus reſpectu hominis.

Accipitur autem hic ὅρος, id eſt, terminus ſeu definitio, pro definitione eſſentiali, metaphora ſumpta ab agrorum terminis: quemadmodum enim terminus,

Et populos vrbéſque & regna ingentia finit:

ita quoque commoda definitio rei naturam & latitudinem certis quaſi limitibus circumſcribit, vt facile ſit cuiuis, & quid ipſa res ſit, & quàm latè pateat, ex ea intelligere.

Quid eſt proprium?

Ἴδιον δέ ἐστιν, ὃ μὴ δηλοῖ μὲν τὸ τί ἦν εἶναι, μόνῳ δὲ ὑπάρχει, καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος.

C o l. *Proprium eſt, quod quid ſit res non explicat, in ſoloq́; ineſt, & viciſſim de re dicitur.*

B o e. Proprium eſt quod non indicat quid eſt eſſe, ſoli autem ineſt, & conuerſim prædicatur de re.

Hoc eſt, Proprium ſimpliciter & abſolutè acceptum, eſt prædicatum quod non explicat rei naturam, ſoli autem inhæret, & de illa vniuersè & reciprocè dicitur: vt proprium eſt hominis eſſe Grammaticæ capacem; nam & ſoli conuenit homini; & ſicut, Omnis homo eſt Grammaticæ capax; ita è diuerſo, quicquid eſt Grammaticæ capax, id eſt homo.

Expone paucis varias proprij acceptiones, de quibus hoc loco agit Ariſtoteles.

Ariſtoteles tres hoc loco proponit proprij acceptiones; Aliud enim vocatur proprium ſimpliciter, quod nunc eſt definitum; Aliud proprium ad aliquid collatum: id autem eſt, quod ſic alicui accidit, vt non alteri cum quo comparatur. huiuſmodi proprium duplex eſt; nam quoddam eſt quod alicui accidit ſpeciei, non autem omni illius indiuiduo, vt medicum eſſe, ſi ad hominem, cui ratione Hippocratis, Galeni, alteriúſve medicinæ periti, conuenit, referatur, dicitúrque huiuſmodi proprium, quòd in alio rerum genere non inueniatur.

Alterum genus proprij ad alterum collati eſt, quod alicui ſpeciei, eíque toti accidit, non autem ſoli: quæ quidem ſpecies ad aliud refertur, cui idipſum non conuenit. quemadmodum bipes proprium eſt homini, relato ad equum, canem, ceteráque animalia quadrupedia.

Horum propriorum illud primo, hoc ſecundo modo proprium in primo noſtræ dialecticæ libro appellauimus.

Tertia verò proprij acceptione (quemadmodum etiam in prædicabilium tractatu) id proprium nominatur, quod alicui ſpeciei toti quidem, non autem ſemper conuenit. qua acceptione caneſcere & pubeſcere hominis ſunt propria.

Quid eſt genus?

Γένος δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

P e r. Genus autem id eſt, quod de, &c vt Col.

C o l. *Genus eſt, quod de pluribus ſpecie autem differentibus dicitur in quæſtione qua quid ſit res quæritur.*

B o e. Genus eſt, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in eo quod quid eſt, prædicatur.

Explica

Explica ſententiam huius definitionis.

Generis definitio eodem explicanda eſt modo, quo nos eam ſuperiùs in prædicabilium tractatu explicauimus.

Quid eſt accidens?

Accidentis duas Ariſtoteles definitiones recitat.

Prior eſt:

Συμβεβηκὸς δέ ἐστιν, ὃ μηδὲν μὲν τούτων ἐστὶ, μήτε ὅρος, μήτε ἴδιον, μήτε γένος, ὑπάρχει δὲ τῷ πράγματι.

C o l. *Accidens eſt, quod nihil horum eſt, nec genus, nec definitio, nec proprium; rei autem conuenit.*

B o e. Accidens eſt, quod nihil horum eſt, neq. definitio, neque proprium, neque genus: ineſt autem rei.

Poſterior:

Συμβεβηκός ἐστιν, ὃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν ὁτῳοῦν ἑνὶ, καὶ τῷ αὐτῷ, καὶ μὴ ὑπάρχειν.

C o l. *Accidens eſt, quod cadere poteſt in rem vnam aliquam, & in eandem non cadere.*

B o e. Accidens eſt, quod contingit ineſſe cuiuis vni & eidem, & non ineſſe.

Expone aliis verbis ſententiam harum accidentis deſcriptionum.

Hæ duæ accidentis deſcriptiones ſimiles ſunt duabus poſtremis Porphyrianis, de quibus in primo libro egimus; ad eundémque modum explicari debent.

Quot modis dicitur aliquid idem?

Tribus; videlicet { Numero, Specie, Genere.

Quomodo definit Ariſtoteles eadem numero?

Hoc modo:

Ἀριθμῷ μὲν ‥ ταὐτά ἐστι ‥ ὧν ὀνόματα πλείω, τὸ δὲ πρᾶγμα ἕν.

C o l. *Numero eadem ſunt, quorum & nomina plura & res vna eſt.*

B o e. Numero eadem ſunt, quorum nomina plura, res autem vna.

Hoc eſt, nomina plura eandem rem ſignificantia:

Vt, Tullius & Cicero, Enſis & gladius.

Quomodo definit Ariſtoteles eadem ſpecie?

Hoc modo:

Εἴδει δὲ ‥ ταὐτά ἐστι, ὅσα πλείω ὄντα, ἀδιάφορα κατὰ τὸ εἶδός ἐστι.

P e r. Speciei autem ejuſdem ſunt ea quæ multa ſunt, neq. ſpecie differunt.

C o l.

C O L. *Specie eadem ſunt, quæ multa ſunt, neque ſpecie differunt.*

B O E. Specie eadem ſunt, quæ cùm ſint plura, indifferentia ſunt ſecundum ſpeciem.

Hoc eſt, res ſingulares eidem ſpeciei infimæ ſubiectæ. vt, Socrates & Plato.

Quibus verbis definit Ariſtoteles eadem genere?

Iſtis:

Ὁμοίως δὲ καὶ γένει ταὐτὰ, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος ἐστί.

P E R. Itemque eiuſdem generis ſunt ea quæ eidem generi ſubiciuntur.

C O L. *Genere eadem dicuntur, quæ eidem generi ſubijciuntur.*

B O E. Genere eadem ſunt, quæcumque ſub eodem genere ſunt.

vt; Homo & equus.

Quotuplicia ſunt eadem numero?

Reuera ſunt quadruplicia, licet Ariſtoteles triplicia tãtummodo ea faciat, duos primos modos in vnum confundens, videlicet
- Eadem numero
  - Nomine: vt enſis & gladius.
  - Definitione: vt animal rationis particeps & homo.
- *Qui duo modi ſunt præcipui & maximè proprij.*
- Eadem numero proprio: vt diſciplinæ capax & homo.
- Eadem numero accidente: vt Socrates & ſedens: Socrates & muſicum.

Quot modis dicitur aliquid diuerſum?

Tribus; videlicet
- Diuerſum numero,
- Diuerſum ſpecie,
- Diuerſum genere.

Quomodo definiuntur diuerſa numero?

Diuerſa numero, ſunt diuerſa indiuidua eidem infimæ ſpeciei ſubiecta: vt, Ioannes & Petrus.

In genere verò, numero differentia ſunt, quæcumque diuerſas numeri partes in ſe complectuntur.

Quæ ſunt diuerſa ſpecie?

Diuerſa ſpecie ſunt plura indiuidua, diuerſis ſpeciebus infimis ſubiecta; vel diuerſæ ſpecies infimæ, vel vna ſpecies infima; & alterius ſpeciei indiuiduum: vt, Bucephalus & Alexander, Homo & equus, Ioannes & equus.

Quæ ſunt diuerſa genere?

Diuerſa genere, ſunt diuerſorum generum indiuidua, aut ſpecies ſubiectæ diuerſis generibus, vel etiam ipſa genera diuerſa.

Repete

Repete ſummatim conuenientiam & differentiam attributorum eu prædicatorum inter ſe.

- Prædicata dicuntur de ſubiectis
  - Reciprocè, &
    - Pertinent ad rei naturam: vt terminus.
    - Non pertinent ad rei naturam: vt proprium.
  - Non reciprocè, &
    - Ad rei naturam pertinent: vt genus.
    - Ad rei naturam non pertinent, vt accidens.

Quorſum ſpectant ea quæ modò in tractatu prædicatorum ſunt dicta?

Prædicata eo conſilio tradit Ariſtoteles, vt ad materiam, ex qua dialecticus ſyllogiſmus conſtat, perfectiùs cognoſcendam aditum patefaciat. Quod verò de eodem & diuerſo dictum eſt, rerum inter ſe conuenientiæ & differentiæ faciliùs diiudicandæ ſeruit, & præterea ad multas definitiones, maximè autem eas quas habet in ſua Iſagoge Porphyrius, rectè intelligendas plurimum conducit.

DE MATERIA PROPINQVA ſyllogiſmi dialectici.

Quomodo definit Ariſtoteles πρότασιν διαλεκτικὴν, ſeu pronuntiatum dialecticum?

Hoc modo:

Ἔστι δὲ πρότασις διαλεκτικὴ, ἐρώτησις ἔνδοξος, ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις. ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ μὴ παράδοξος.

COL. *Propoſitio dialectica, eſt interrogatio probabilis, quæ non ſit contra opinionem vel omnium, vel complurium, vel ſapientum: & ſapientum, aut omnium, aut permultorum, aut eorum quorum maximè perſpecta eſt & ſpectata ſapientia.*

BOE. Propoſitio dialectica, eſt interrogatio probabilis, aut omnibus, aut plurimis, aut ſapientibus, & his vel omnibus, vel plurimis, vel maximè familiaribus non inopinabilis.

Explica partes huius definitionis.

Prima huius definitionis pars (interrogatio) idem valet quod enuntiatio interrogata ſimplici interrogatione, id eſt, ſub altera dumtaxat contradictionis parte.

Dialecticum namque pronuntiatum, primò ei qui interrogat, eſt interrogatio: deinde ab argumentante, ad ſui propoſiti confirmationem tamquam verum & probabile adhibetur.

Adiectum

Adiectum eſt (ſimplici interrogatione) ad excludendum dialecticum problema, ad cuius propriam naturam pertinet, ſecundum Ariſtotelis ſententiam, duplicem habere interrogationem.

Verbum ſequens (probabilis) reiicit ab hac definitione apertè vera & falſa, vbi complures (probabile) ſumunt, eo quo prius deſcriptum eſt modo, aſſerentes ita rectè dialecticum pronuntiatum definiri: Dialecticum pronuntiatum, eſt interrogatio probabilis non inopinabilis: reliquas autem partes poſitas eſſe tantummodo maioris declarationis cauſſa, vtpote quæ indicent tot pronuntiatorum dialecticorum eſſe genera, quot ſunt probabilium.

Vltima verò huius definitionis pars (non inopinabilis) dialecticum pronuntiatum à poſitione ſeiungit.

Quid eſt problema dialecticum?

Πρόβλημα δέ ἐστι διαλεκτικὸν θεώρημα τὸ συντεῖνον, ἢ πρὸς αἵρεσιν καὶ φυγὴν, ἢ πρὸς ἀλήθειαν καὶ γνῶσιν ἢ αὐτὸ, ἢ ὡς συνεργὸν πρός τι ἕτερον τῶν τοιούτων, περὶ οὗ ἢ οὐδετέρως δοξάζουσιν, ἢ ἐναντίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς, ἢ οἱ σοφοὶ τοῖς πολλοῖς, ἢ ἑκάτεροι αὐτοὶ ἑαυτοῖς.

PER. Quæſtio autem dialectica, eſt quæſtio aut ad expetendum & fugiendum, aut ad veritatem cognitionemque pertinens, vel per ſe, vel adiumentum afferens ad aliquid aliud eius generis, de qua aut neutram in partem, aut contrà plerique ac ſapientes ſentiunt, aut ſapientes contrà ac plerique, aut vtrique ipſi ſecum diſcordant.

COL. *Problema dialecticum eſt quæſtio, aut ad expetendum & fugiendum, aut ad veritatem cognitionemq́; pertinens; idq́; vel per ſe, vel quia adiumentum afferat ad aliquid aliud, quod horum altero genere continetur: de qua aut neutram in partem, aut contrà plerique ac ſapientes ſentiunt, aut ſapientes contrà ac plerique, aut vtrique ipſi ſecum diſcordant.*

BOE. Problema dialecticum eſt ſpeculatio, contendens vel ad electionem & fugam, vel ad veritatẽ & ſcientiam, aut per ſe, aut vt adminiculans ad aliquid aliud talium, de quo aut neutro modo opinantur, aut contrariè plerique ſapientibus, aut ſapientes pleriſque, aut vtrique iidem iiſdem.

Expone partes iſtius definitionis.

Prima definitionis pars (θεώρημα ſpeculatio) ſi Aphrodiſienſi credimus, pro quæſtione poſita eſt: etenim θεωρεῖν, ſeu ſpeculari, apud Ariſtotelem frequenter (vt ille ait) idem quod quærere ſignificat.

Pars ſequens (contendens) .i. conferens, ſeu cuius cognitio eſt vtilis ad electionem boni, & fugam mali: intellige moralis: nam proble-

problemata quæ ſub hac parte continentur, moralia ſunt. vt, Vtrum voluptas ſit ſummum bonum, an non?

Cæteris iſtius definitionis partibus declaratur quis finis dialectico problemati ſit propoſitus, & quód omnia problemata dialectica ambigua eſſe debeant, & quæſtione digna, hoc eſt, talia de quibus homines ſani iudicij dubitant, vel contraria ſentiunt. exempla ſunt, Vtrum virtutes ſint connexæ, an non? Vtrum decem ſint categoriæ, an non? Vtrum minima ſtellarum fixarum ſit maior luna, an non? Vtrum ſol ſit maior tota terra, an non?

Quomodo definit Ariſtoteles poſitionem ſeu propoſitum?

Hoc modo:

Θέσις δέ ἐστιν ὑπόληψις παράδοξος τῶν γνωρίμων τινὸς κατὰ φιλοσοφίαν.

P E R. Propoſitum autem, ſententia eſt admirabilis, &c. vt Col.

C O L. *Propoſitum ſeu poſitio, eſt ſententia admirabilis, contráque opinionem omnium, alicuius eorum quorum in philoſophia illuſtris eſt & peruagata fama.*

B O E. Poſitio eſt opinio admirabilis alicuius familiarium ſecundum philoſophiam.

Id eſt, Propoſitum ſeu poſitio eſt enuntiatio dubia, quam tuetur aliquis eximius & illuſtris philoſophus contra aliorum opinionem cuiuſmodi eſt iſta enuntiatio, Omnia continuò fluunt & mutantur. item iſta, Omnia ſunt vnum ens: quarum prior Heraclitum, altera veró Meliſſum celebrem philoſophum aſſertorem habuit

Quis eſt vſus eorum quæ iam dicta ſunt de pronuntiato dialectico, de problemate & poſitione?

Hæc omnia ſpectant ad ſyllogiſmi dialectici naturam illuſtrandam, quippe cuius materiam propinquam iſta continent: pronuntiatum enim dialecticum antecedentis obtinet locum, problema verò conſequentis, vt Ariſtoteles his indicat verbis:

„ Fiunt enim orationes, ſeu argumentationes, ex pronuntiatis:
„ de quibus autem ſyllogiſmi fiunt, problemata ſunt.

De poſitione quoque idem quod de problemate eſt ſentiendum; nam poſitio pars eſt problematis, vt ipſe Ariſtoteles docet. Eſt om-
„ nis quidē (inquit) poſitio problema (quod ad materiam attinet,
„ non quod debeat interrogari, vt ex Ariſtotelis exemplis & nomi-
„ ne θέσεως manifeſtum eſt) non autem omne problema poſitio, eò
„ quòd problemata talia ſint, de quibus neutro modo opinamur.

DE INDVCTIONE.

TERMINORVM atque pronuntiatorum, ex quibus dialecticus ſyllogiſmus, & omnis argumentatio Dialectica conflatur, abſoluta declaratione, ſtrictim de inductione, quód ea

quoque

quoque dialectica ſit argumentatio, agit Ariſtoteles; & eius repetens definitionem, quædam obiter dicit ad eius perfectiorem intelligentiam pertinentia: quem ordinem nos quoque, qui Ariſtotelicam methodum nobis propoſuimus ſequendam, tenebimus.

Quomodo definit hoc loco Ariſtoteles inductionem?

Hoc modo:

Ἐπαγωγὴ ἐστὶ, ἡ ἀπὸ τῶν καθέκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου ἔφοδος.

COL. *Inductio eſt ex rebus ſingulis ad vniuerſas progreſsio.*

BOE. Inductio eſt à ſingularibus ad vniuerſalia acceſſio.

Hoc eſt, Inductio eſt legitima argumentatio, in qua progredimur à ſingularibus ad id quod eſt commune vniuersè ſumptū. vt,

Gubernator quiuis peritus & exercitatus ceteris eſt præferendus, &

Auriga quiuis peritus & exercitatus ceteris eſt præferendus, &

Similiter de reliquis omnibus artificibus exiſtimari debet:

Igitur, Omnis artifex peritus & exercitatus ceteris eſt præferendus.

Quot ſunt inductionis ſpecies?

Duę ſunt: { Altera enim eſt perfecta inductio,
Altera verò imperfecta.

Quam vocas inductionem perfectam?

Perfectam voco, in qua omnia ſingularia enumerantur.

Quam imperfectam?

Imperfecta eſt, in qua non omnia enumerantur ſingularia, ſed aliqua dumtaxat.

Recita alias inductionis diuiſiones, quas hoc loco ſolent commemorare.

Diuiditur vtraque inductio in { Affirmantem
&
Negantem.

Item { In eam, in cuius antecedente ſingularia ſubiecti locum tenent:
Et eam, in cuius antecedente ſingularia attributi locum occupant.

Profer exemplum inductionis, in cuius antecedente ſingularia ſubiecti locum tenent.

Hic ignis eſt calidus, &

Ille ignis eſt calidus; & ſic de ceteris omnibus ignibus; ergo

Omnis ignis eſt calidus.

Profer exemplum inductionis, in cuius antecedente ſingularia attributi locum occupant.

Socrates eſt prudentia & modeſtia & temperantia præditus; & ſic de ceteris omnibus virtutibus:

 Ergo

Ergo Socrates eſt omni virtute præditus.

Quod eſt diſcrimen inter ſyllogiſmum non inductiuum, & inductionem, ſecundum Ariſtotelis doctrinam?

Inter inductionem, & ſyllogiſmum non inductiuum, eſt hoc diſcrimen, quòd inductio veriſimilior clariorque eſt, & ſenſuum iudicio familiarior atque notior: id eſt, antecedens inductionis eſt nobis veriſimilius, clarius, & ſenſui magis expoſitum, quàm antecedens ſyllogiſmi non inductiui. contrà, ſyllogiſmus non inductiuus vrgendi, cogendi, & veritati aduerſantes refellendi maiorem inductione vim habet.

Quis eſt vſus inductionis?

De vſu inductionis in quartò libro abundè dictum eſt: quapropter ne eius inutilis repetitio cuiquam moleſta ſit, ea ſuperſedendum hoc locò putamus.

TRANSITIO.

Hactenus de prima parte *τοπικῶν*, qua ſyllogiſmi dialectici natura, eiuſque partes tum remotæ tum propinquæ ſunt declaratæ: ſupereſt nunc, vt generalem eorum quæ in iſta parte tradita ſunt, comprehenſionem adiungamus, qua præmiſſa locorum explicationem aggrediemur.

GENERALIS EORVM OMNIVM QVAE in priore quinti libri parte ſunt explicata, ad iuniorum memoriam iuuandam comprehenſio.

- Duæ argumentationis ſpecies in priore quinti libri parte explicantur.
  - Syllogiſmus
    - Demonſtratiuus ex primis & veris conſtans.
    - Dialecticus ex probabilibus: Cuius materia eſt duplex,
      - Remota
        - Vno modo
          - Terminus,
          - Proprium,
          - Genus,
          - Accidens.
        - Altero modo, Argumentum, quod loci dialectici (quorum explicationem ſequens liber continet) maxima ex parte ſuppeditant.
      - Propinqua
        - Propoſitio dialectica:
        - Problema dialecticũ, ſub quo continetur Poſitio.
    - Litigioſus.
    - Pſeudographus.
  - Inductio.

LIBRI

LIBRI QVINTI PARS SECVNDA.

De locis dialecticis.

LOcos Dialecticos, ex quibus omnis generis argumentandi materia petenda eſt, conſultò cum Ariſtotele diſtulimus hactenus, eos deinceps tractaturi; ſed admodum breuiter, non ſolùm ne immodicè nobis ſub manibus opus creſcat, quod iam videmus iuſtam propemodum exceſſiſſe magnitudinem, dum omnia diligenter diſtinguere titulis, quæſtionibus, tabulis, litterarúmque elegantium varietate ſtudemus, vt plus lucis, & faſtidij minus adſit præceptis nonnihil ex ſe (vt in omni genere diſciplinarum vſu venit) aſperis, verumetiam ob eam cauſſam breuiores erimus in locis argumentorum tractandis, quòd extent Rodolphi Agricolæ (viri profectò numquam ſatis laudati, etiam à laudatiſſimis viris Hermolao Barbaro, & Eraſmo Roterodamo) libri de Inuentione dialectica adeò accuratè copioſéque ſcripti, vt eruditorum iudicio longè vincant cæterorum omnium tam Græcorum quàm Latinorum de hac dialecticæ parte memoriæ proditas lucubrationes.

Quare hîc contrahemus locos in exiguum compendium, & tamquam in tabula ſpectandos proponemus, vt ſine magno negotio oculis & animo omnes complecti ſtudioſi adoleſcentes poſſint.

Cùm autem hanc doctrinæ topicæ veluti ſummam cognouerint, magnopere profuerit legere Agricolam, qui idem argumentum (vt modò diximus) fuſiſſimè ſimul & doctiſſimè eſt perſecutus

Ariſtoteles autem licet maximam inuentionis cauſſa laudem hîc mereatur; tamen ordine, diſtinctione atque claritate longè eſt à poſterioribus dialecticis hac in parte ſuperatus; quod idem & in aliis diſciplinis, rerum primis inuentoribus pleriſque accidiſſe videmus. nec id mirum: Vt enim res ipſas primùm inuenire maximum eſt & difficillimum; ita poſt inuentionem non adeò magni eſt negotij, inuentas expolire & in ordinem redigere.

Quamquam igitur hactenus Ariſtotelis ordinem ſedulò ſumus ſecuti, hac tamen in parte ab Ariſtotelis commentatoribus Themiſtio atque Boëthio ordinem mutuari maluimus.

Cæterùm priuſquam ad locos argumentorum monſtrandos accedamus; quid locus ſit, & quomodo diuidatur, breuiter dicemus.

DE LOCO ET EIVS DIVISIONIBVS.

Quid eſt Locus?

LOcvs, vt vulgò definitur, eſt ſedes argumenti. vel aliis verbis, eſt index oſtendens ex quo fonte hauriendum ſit argumentum, ad propoſiti thematis probationem conficiendum idoneum.

commune dialecticorum placitum,quod apud Ciceronem quoque inuenitur: Contrariorum contraria ſunt conſequentia. & item hoc pronuntiatum:Cuicumque conuenit definitũ,& definitio cõuenit.

Quid eſt locus differentia dialectici axiomatis?

Locus differentia axiomatis dialectici (qui propriè magíſque vſitatè locus dicitur) eſt ipſum vocabulum,quo potiſſimùm vnum axioma dialecticum ab alio ſecernitur.

Vt definitio, ſimiliter definitum: his enim ſecernitur poſterius axioma à nobis iam recitatum, à priori, quod à Cicerone vſurpatum dicebamus.

Quis eſt vſus huius diuiſionis loci?

Axiomata iſta ad diſputandum & iudicandum non parum proſunt: nam ſi cum proteruo agas altercatore, ad hæc ſæpe, vt ad ſacram ancoram, confugiendum eſt.

Vt ſi huius enthymematis, Bellum eſt cauſſa malorum, erit igitur pax bonorum origo & procreatrix,negetur conſecutio;probatio non aliunde clariùs conſtabit, quàm ex iſto axiomate, Contrariorum contraria ſunt conſequentia.

Loci differentiæ axiomatum memoriam iuuant: cùm enim axiomata pænè ſint infinita, eorum autem differentiæ non ita multæ; fit vt per harum paucitatem, illorum diffuſa multitudo faciliùs memoria comprehendatur.

Quomodo diuiditur locus differentia axiomatis dialectici?

Locus qui eſt differentia axiomatis dialectici, diuiditur in locum {
- Internum,
- Externum, &
- Medium.

Quid eſt locus internus?

Locus internus eſt, qui argumenta ſubminiſtrat, vel ad naturam rei de qua quæritur, vel ad ea quæ ipſam comitantur, pertinentia.

Recita diuiſionem loci interni.

Locus internus ſubdiuiditur in {
- Locum à ſubſtantia,
- &
- A comitantibus ſubſtantiam.

Quid eſt locus à ſubſtantia?

Locus à ſubſtantia dicitur, qui argumenta ad rei controuerſæ ſubſtantiam vel naturam pertinentia complectitur.

Quid eſt locus à comitantibus ſubſtantiam?

Locus à comitantibus ſubſtantiam dicitur, qui continet argumenta, quæ non ſumuntur ab ipſa rei de qua quæritur, ſubſtantia, ſed ab aliquo, quod eius ſubſtantiam ſeu naturam comitatur.

Quid eſt locus externus?

Locus externus eſt, qui continet argumenta, quæ ſunt omnino ſeparata à natura rei de qua quæritur.

Quid eſt locus medius?

Locus medius eſt, qui continet argumenta, quæ partim conueniunt cum re de qua quæſtio eſt, & partim ab ea differunt.

Quis eſt vſus iſtius diuiſionis loci?

Quæ de hac diuiſione dicta ſunt, cò ſpectant omnia, vt perfectius diſtinctiúſque argumẽtorum ratiocinationúmque vim atque propriam naturam dialecticæ tirones perſpicere queant: etenim hîc commouentur, rationes nonnumquam ex intimis rerum controuerſarum penetralibus erui, interdum extrinſecus & ab alienis rebus quidem, opportunè tamen & vtiliter aſſumi; nonnumquam verò ex mediis quibuſdam rebus, nec omnino ſeiũctis, nec penitus coniunctis accerſi. Quód vt clarius euadat, facilibus & perſpicuis exemplis rem aperiemus: ſit exempli cauſſa iſta quæſtio diſputāda, Num omnis homo ſit capax diſciplinæ? Ad hanc quæſtionem explicandam argumentum depromere licebit ex definitione, aſſumpta probationis loco, hominis definitione, quam ad ipſius naturam pertinere certum eſt. vnde talis confici poterit argumentatio:

Omne animal rationis particeps eſt capax diſciplinæ, igitur
Omnis homo eſt capax diſciplinæ.

Locus proinde, vnde hoc argumentum depromptum eſt, vocatur internus: adductum enim argumentum ad propoſitæ quæſtionis diſſolutionem ex intimis rei controuerſæ penetralibus depromptum eſt, cùm ſit eius definitio, qua nihil magis internum, magíſve coniunctum rei eſſe poſſet.

Interdum verò argumentum ſumitur ab eo quod omnino ſeparatum eſt ab eius rei natura de qua quæritur: vt ſi proponatur hæc quæſtio, Num auaritia ſit virtus? ad eiúſque diſſolutionẽ argumentatio ex contrariorum loco ducta adhibeatur iſtiuſmodi, Auaritia eſt vitium, non eſt igitur virtus. Cùm hic quæſtio ſit de virtute, recténe an ſecus auaritiæ tribuatur, & ad partem negantem probandam, medij & argumenti loco adhibeatur vitij nomen, palam eſt, ab eo quod penitus à re controuerſa diſcrepat, ſumptum eſſe argumentum.

Nonnumquam argumentum ducitur ab eo quod partim conuenit cum eo de quo eſt quæſtio, & partim ab eo diſcrepat: vt ſi quæratur, Num iuſtitia ſit bona? & ad iſtius quæſtionis diſſolutionem proferatur hæc argumentatio, Qui iuſtus eſt, bonus eſt; igitur iuſtitia eſt bona: à iuſto ad iuſtitiam argumentum ducetur: inter iuſtitiam autẽ & iuſtũ, eſt aliquid differentiæ, & aliquid conuenientiæ: differunt enim in extrema terminatione, atque in minus

princi-

principali ſignificatione; conueniunt autem in ſignificatione præcipua; vnam enim eandémque rem concretum & abſtractum primaria ſignificatione declarant.

Vt reliqua huius tractatus explicatio facilior clariórque reddatur, omnes locos de quibus in præſentia agendum eſt, congruò ordine in vnum ſchema collectos recita.

- Locus
  - Axioma dialecticum
  - Locus propriè dictus
    - Internus
      - A ſubſtantia
        - Definitio
        - Definitum
        - Deſcriptio
        - Deſcriptum
        - Interpretatio
        - Interpretatione declaratum
        - Materia — Materiatum
        - Forma — Formatum
        - Genus — Species ei ſubiecta
        - Totũ integrale, — Pars ei reſpõdẽs
      - A comitantibus ſubſtantiam
        - Generatio — Generatum
        - Corruptio — Corruptum
        - Vſus &
        - Communiter accidentia.
    - Externus
      - Cauſſa efficiens & eius effectus.
      - Finis & ad finem deſtinatum.
      - Oppoſita
        - Relata
        - Contraria
        - Priuantia
        - Contradicentia.
      - Diſparata
      - Maius & minus
      - Simile & diſſimile
      - Proportio
      - Permutata proportio
      - Auctoritas
      - Tranſlatio.
    - Medius
      - Coniugata
      - Caſus
      - Diuiſio.

- Quibus addi ſolent ex Ariſtot. iſti loci:
  - A comparatiuo ad poſitiuum,
  - A poſitiuo ad comparatiuum,
  - A binis poſitiuis ad
    - Binos comparatiuos,
    - Binos ſuperlatiuos, & contrà.
  - Ab appoſitione.

De locis a svbstantia; et primùm de definitione.

Quid eſt definitio?

Definitio eſt, quæ rei inuolutæ notionem atque naturam eſſentialium eius partium explicatione aperit.

Quot modis ducuntur argumenta ex loco definitionis?

Quatuor modis, videlicet

- Affirmãdo duobus,
  - Ex parte ſubiecti: vt, Omne animal rationis particeps eſt diſciplinæ capax: ergo omnis homo eſt diſciplinæ capax.
  - Ex parte prædicati ſeu attributi: vt, Concha eſt corpus animatum ſentiens, ergo concha eſt animal.
- Negando duobus,
  - Ex parte ſubiecti: vt, Nullũ animal rationis expers eſt diſciplinæ capax; ergo nulla beſtia eſt diſciplinæ capax.
  - Ex parte prædicati ſeu attributi: vt, Simia nõ eſt animal rationis particeps: ergo ſimia non eſt homo.

Recita axiomata quibus nituntur illæ argumentationes, quarum argumentum ſiue probatio ex loco definitionis depromitur.

Quicquid dicitur de definitione, dicitur item de definito.

De quocumque dicitur definitio, de eodem & definitum.

Quicquid remouetur à definitione, idem etiam à definito remouetur.

A quocumque remouetur definitio, ab eodem etiam definitum remouetur.

De definito.

Quid eſt definitum?

Definitum eſt id, cuius natura & propria ratio definitione explicatur.

Quot modis ducuntur argumenta ex loco definiti?

Quatuor modis: videlicet

- Affirmando duobus,
  - Ex parte ſubiecti: vt, Homo eſt albus; ergo animal rationis particeps eſt album.
  - Ex parte attributi: vt, Concha eſt animal; ergo concha eſt corpus animatum ſenſu præditum.
- Negando duobus,
  - Ex parte ſubiecti: vt, Homo non eſt beſtia: ergo animal rationis particeps non eſt beſtia.
  - Ex parte attributi: vt, Simia non eſt homo; ergo ſimia non eſt animal rationis particeps.

Recita axiomata, à quibus hoc genus argumentandi, à definito argumentum mutuans, vim habet.

Quicquid dicitur de definito, dicitur etiam de definitione.

De quocumque dicitur definitum, de eodem & definitio.

Quicquid remouetur à definito, idē & à definitione remouetur.

A quocumque remouetur definitum, ab eodem etiam definitio remouetur.

De descriptione et interpretatione.

Quid eſt deſcriptio?

Deſcriptio eſt oratio quid res ſit declarans, proprietatum ipſius rei vel accidentium commemoratione.

Quibus modis ducuntur argumenta à deſcriptione?

Iiſdem modis quibus à definitione, affirmando nimirum & negando: item ex parte ſubiecti & ex parte attributi; ſunt enim iſtæ argumentationes ratæ atque legitimæ, Animal, cui à natura humanarum diuinarúmque rerum percipiēdarum inſita eſt facultas, ſuo creatori maximo obſtrictum eſt beneficio; igitur homo ſuo creatori maximo obſtrictus eſt beneficio. Item, Animal cui diſciplinarum percipiendarum facultatem natura conceſſit, nullam habet ſuæ ignorantiæ excuſationem; igitur homo nullam habet ſuæ ignorantiæ excuſationem. permutato quoque terminorum ordine, eandem vim atque firmitudinem retinebit argumentatio.

Quid eſt deſcriptum?

Deſcriptum eſt ea res, cuius proprietates fortuitæ aut naturales deſcriptione explicantur: vt eſt homo reſpectu huius deſcriptionis, Animal, cui à natura humanarum diuinarúmque rerum percipiendarum inſita eſt facultas.

Quomodo ducenda ſunt argumenta ex loco deſcripti?

Eodem planè modo, quo ex loco definiti: vt vitium à quibuſdam laudatur; ergo res deteſtanda, & Deo omnibúſque bonis inuiſa, à quibúſdam laudatur.

Quid eſt interpretatio?

Interpretatio eſt non rei definitio, ſed nominis etymologica explanatio.

Quomodo ducuntur argumenta ab interpretatione?

Eodem modo, quo à definitione, ſi modò par & æqualis ſit interpretatio ei nomini cuius declarationem continet; alioqui enim infirma eſſet ex hoc loco ducta argumentatio.

Recita aliquod exemplum argumentationis ex hoc loco deſumptæ?

Seruatorem animarum noſtrarum decebat peccatores ſuſcipere, ergo Ieſum decebat id facere.

Quid eſt interpretatione declaratum?

Interpretatione declaratum, eſt id nomen, cuius etymologica explanatio profertur: vt philoſophia reſpectu huius etymologicæ explanationis, ſapientiæ ſtudium.

Quomodo

Quomodo ducenda ſunt ex hoc loco argumenta?

Eodẽ modo quo ex definito; videlicet affirmando, negando, ſubiiciendo, & de altero enuntiando, quod interpretatione declaratur.

Quæ ſunt axiomata quibus confirmantur ratiocinationes à deſcriptione vel interpretatione, & aliis duobus his reſpondentibus locis argumentũ mutuantes?

Quemadmodum eſt idem modus argumentandi in his locis qui fuit in definitione & definito commonſtratus; ita quoque axiomatũ in his & illis locis tanta eſt inter ſe ſimilitudo, vt ex illis ea quæ ad hos locos pertinent, facilè quiuis intelligere & conficere poſſit.

Cùm ſæpe ducantur argumenta à differentia, à proprio & ſynonymo, cur iſta in catalogo locorum non ponuntur?

Quia ſub tribus iam dictis locis tres iſti comprehenduntur: Sub loco enim à definitione, comprehenditur locus à differentia ad ſpeciem conſtitutam: vt,

Concha eſt ſenſu prædita; ergo concha eſt animal.

Sub loco à deſcriptione, locus à proprio: vt,

Modeſtia eſt per ſe laudabilis; Igitur eſt virtus.

Sub loco ab interpretatione, locus à ſynonymis: vt,

Regibus diuina ordinatione ad coërcendos malos gladius datus eſt; ergo regibus diuina ordinatione ad coërcendos malos enſis datus eſt.

Recita canones horum locorum.

Quemadmodum modus argumentandi hîc & in definitione eſt idem; ita quoque canonum loci definitionis & horum locorum eadem planè eſt ratio: Itaque hos ex illis petendos atque contexendos conſultò reliquimus, ne re ſua facilitate omnibus obuia, nimis fuſè declaranda gnauum lectorem tædio vel moleſtia afficeremus.

De materia et materiato.

Quid eſt materia?

Materia eſt, ex qua aliquid fit: vt lapis, materia eſt ſtatuæ lapideæ. *Quid eſt materiatum ſeu materiæ effectus?*

Materiatum eſt, id quod ex materia conſtat: vt ſtatua lapidea, reſpectu lapidis ex quo conſtat.

Quotuplex eſt materia?

Duplex, { Permanẽs, quę in re effecta permanet ſuam naturã retinens atque nomen: vt lapides & ligna ſunt materia domus.
Tranſiens, quę non manet in effecta re; ſed mutatur, & formam accipit aliam: ſic farina & aqua ſunt materia panis. }

Quomodo ducenda ſunt argumenta ex iſtis materiæ generibus eiúſque effectus, & quibus axiomatis nituntur?

Ex vtraque materia conſimili modo affirmando videlicet ducimus argumentum; nam vtrobique poſita materia rectè concludimus effectum exiſtere poſſe: vt, Ligna & lapides & calx adſunt; poteſt igitur domus haberi, videlicet ex parte materiæ: Aqua & farina ſunt, poteſt igitur fieri panis.

Axioma.

Axioma.

Poſita materia poteſt effectus eſſe, quantum videlicet ad materiam attinet.

Negando autem non ſimiliter ab vtriſque ducitur argumentū; licet enim ex materiæ permanentis abſentia effectus eius abſentia rectè conſequatur (firma ſiquidem eſt iſta concludendi ratio, ferrum non adeſt, igitur arma ferrea non adſunt) non tamen ſimiliter ex abſentia materiæ tranſeuntis, eius effectus abſentia conſequeretur; vitioſa namque eſſet iſta ratiocinatio, Deeſt hic farina, ergo panis quoque deeſt.

Canon.

Remota materia permanente, remouetur effectus.

A negatione verò materiæ tranſeuntis non ſequitur, niſi per præteritum tempus argumentemur hoc modo: Farina non fuit, igitur non eſt panis.

A materiato ad materiam affirmando ſolùm argumentamur; & in permanente quidem cauſſa, ab eſſe ad eſſe; in tranſeunte, ab eſſe ad fuiſſe: vt, Arma ferrea ſunt, igitur ferrum eſt:

Panis eſt, igitur farina fuit.

Canon de materiato cuius materia permanet.

Poſito materiato, ponitur ſimul & materia.

Canon de materiato cuius materia tranſiit.

Poſito materiato, neceſſe eſt ipſius materiam anteceſſiſſe.

Negando autem, non rectè ex iſto loco duceretur argumentum; vitioſa ſiquidem eſt iſta ratiocinatio, Arma ferrea nulla ſunt; igitur ferrum non eſt.

Ducuntur inſuper argumenta ex his locis per adiectionem attributorum, bonum & malum: vt, Farina mala fuit, igitur panis non eſt bonus: Panis bonus eſt, igitur farina fuit bona.

Canones.

Materiæ bonitas & vitium in effectum tranſfunduntur: Materiati bonitas arguit bonitatem materiæ.

De forma.

Quid eſt forma?

Forma eſt, quæ dat eſſe rei, & à qua formatum ſuum nomen accipit, certúmque ac definitum in rerum creatarum multitudine locum ordinémque obtinet.

Sic animus forma eſt hominis, ſcientia ſcientis.

Quid eſt formatum?

Formatum eſt, id quod à forma eſſe, & nomen accipit: & definitum in rerum creatarum numero locum habet.

Vt homo, formatum ſeu res formata eſt reſpectu animi, à quo, & quòd hominis nomine vocetur, & quòd maximam inter Dei creaturas obtineat dignitatem, habet.

Recita

Recita diuiſionem formæ?

Formarum alia
- Eſſentialis, quæ eſt rei cuiuſque pars præcipua; & eſt vel
  - Mortalis: vt forma equi.
  - Immortalis: vt, animus hominis.
- Aduenticia, quæ merum accidens eſt.

Quomodo eſt argumentandum ex his formis & earum effectis?

Ex omnibus his formis argumentamur dupliciter,
- Affirmando: vt,
  - Albedo eſt, igitur album eſt:
  - Scientia eſt, igitur ſciens eſt:
  - Anima beſtiæ eſt, igitur beſtia eſt.
- Aduertendum tamen eſt in anima rationis participe, non ex eo quòd ſit, ſed ex eo quòd inſit, eius effectum exiſtere, ſequi. non enim ſequitur, Anima rationis particeps eſt, igitur homo eſt: ſed ſequitur, Anima rationis particeps ineſt corpori, igitur homo eſt.
- Negando ſic argumentamur: Si non adeſt albedo, neque album aderit.

Ab effectu ſeu formato ad formam: vt beſtia eſt, ergo anima beſtiæ eſt: beſtia non eſt, igitur nec anima beſtiæ.

Recita canones, ad quos diriguntur argumentationes ex his locis ductæ.

Poſita forma, ponitur effectus, & contrà.

Sublata forma, tollitur effectus, & contrà.

Illud tamen ſciendum, hos canones in anima rationis participe propter peculiarem eius conditionem non habere locum: cùm enim ſola inter formas ſit immortalis, ſola ſeparata ab effectu exiſtit, atque ita neque ex eo quòd ipſa ſuperſit, rectè concluditur effectum ſupereſſe; vt paulo antè diximus: neque ab effectus negatione valet ratiocinatio ad probandum eius interitum. falſa enim & impia eſſet eiuſmodi argumentatio: Petrus integer (corpore nimirum eius & animo naturali nexu inter ſe coniunctis) non eſt in cælo, igitur anima Petri non eſt in cælo.

Eſtne alia argumentandi ratio à forma quàm qua eius effectum exiſtere vel non exiſtere inferimus?

Eſt: nam Ariſtoteles docet etiam ab inexiſtentia formæ ad ſubiecti denominationem rectè argumentum duci: vt,

Cygno ineſt albedo, ergo ipſe eſt albus.

Animæ ineſt ſcientia, ergo eſt ſciens.

Ad ſimilem modum in formis eſſentialibus ſequitur: Huic corpori animato ineſt anima rationis particeps, ergo eſt homo.

Cuius argumentandi generis hic eſt canon.

Vnumquodque ſubiectum à forma, quam ſibi inhærentem habet, rectè denominatur.

De genere et eius specie.

Quid eſt genus?

Genus hoc loco nihil aliud eſt, niſi verbum aliquod latè patens, cum eo quod minus latè patet, collatum: cuiuſmodi eſt genus in prædicabilium tractatu definitum cum formis ei ſubiectis collatum: item ſpecies ſi cum ſuis indiuiduis comparetur.

Quot modis ducuntur argumenta ex genere?

Quatuor modis, videlicet
- Affirmãdo duobus,
  - Subiiciendo genus: vt, Omnis virtus eſt expetenda; ergo iuſtitia eſt expetenda.
  - Enuntiando de altero: vt, Hoc animal omni ſenſu præditum eſt, ergo & olfactum habet.
- Negando duobus,
  - Subiiciendo genus: vt, Nullum vitium laudandum eſt; ergo nec ebrietas.
  - Remouendo ab altero: vt, Lapis nõ habet ſenſum; ergo nec viſum.

Recita axiomata quibus nituntur argumentationes ex iſto loco generis depromptæ.

Cum quo conuenit genus vniuersè ſumptum, cum eodem conuenit ſpecies.

A quo vniuersè remouetur genus, ab eodem quoque & eius ſpeciem remoueri neceſſe eſt.

De parte svbiecta sev specie.

Quid eſt pars ſubiecta?

Pars ſubiecta nihil aliud eſt, niſi minus commune, ſeu vocabulum, quod cum altero collatum minus latè quàm illud patet.

Quot modis licet argumentari à parte ſubiecta ad genus?

Quatuor,
- Affirmando duobus,
  - Subiiciendo partem ſubiectam: vt, Concha vel vnicum vel duos tantùm ſenſus habet, igitur aliquod animal vel vnicum vel duos tantùm ſenſus habet.
  - Enuntiando de altero: vt, Concha tactum habet, ergo concha ſenſum habet.
- Negando totidem,
  - Subiiciendo partem ſubiectam: vt, Lapis non eſt præditus ſenſu, ergo aliquod corpus non eſt præditum ſenſu.
  - Enuntiando de altero: vt, Talpa non habet viſum, ergo non habet omnem ſenſum.

Recita canones ad quos diriguntur argumentationes ex hoc loco deſumptæ.

Quicquid parti ſubiectæ conuenit, conuenit & generi ſpeciatim ſumpto.

Cuicumque tribuitur pars ſubiecta: ei quoque genus ſpeciatim ſumptum tribuitur.

Quod remouetur à parte ſubiecta, remouetur & à genere ſpeciatim ſumpto.

A quo remouetur pars ſubiecta, remouetur & genus ſpeciatim ſumptum.

Quæ conditiones ſunt obſeruandæ, vt firma ſit ea argumentatio quæ à genere aut parte ſubiecta argumentum mutuatur?

Quando à genere ducitur argumentum, diligenter obſeruari debet, vt ipſum genus vniuersè accipiatur, niſi velis ad omnes partes diſiunctè enumeratas procedere, hoc pacto:

Aliquod animal eſt rationis expers,
Ergo vel homo rationis expers eſt, vel beſtia.

E diuerſo à parte ad genus ſpeciatim acceptum ſemper progrediendum eſt, niſi partes omnes copulatè, vt in inductione perfecta ſit, enumerentur.

Tradunt nonnulli, cùm à genere ad ſpeciem affirmatè proceditur, ratam non eſſe argumentationem, niſi poſitum ſit prius partem eam, de qua futura eſt concluſio, exiſtere: idémque faciendum cenſent, cùm à parte ſubiecta ſeu ſpecie ad genus negatè proceditur. Doctiores tamen putant id non magni eſſe momenti; nam eiuſmodi cautio licet expreſſa non ſit, facilè tamen intelligitur ex ea enuntiatione, qua accedente, argumentatio enthymematica perfecti ſyllogiſmi accipit formam. Si quis tamen velit iſtiuſmodi argutias inter argumentandum obſeruare, per nos licet.

ADMONITIO GENERALIS.

Circa ſingulos pæne locos ſolent plures adduci vitioſæ argumentationes, potiſſimùm enthymematicæ: cui malo vna eaque perfacili ratione occurri poſſe arbitramur, hac nimirum, ſi dicamus eatenus valere argumentationem enthymematicam ex locis deſumptam, quatenus ex antecedentis parte expreſſa cum ea enuntiatione quæ mente tenetur, legitimus confici poteſt ſyllogiſmus, vel categoricus, vel vt minimum hypotheticus: Vbi verò id fieri non poterit, vitioſum eſſe enthymema. exempli gratia, hæc argumentatio ſumpta à ſpecie non valet: Auis volat, igitur omne animal volat; quoniam adiecta enuntiatione, quæ intelligitur, hic efficitur vitioſus ſyllogiſmus: Auis volat, & omnis auis eſt animal, igitur omne animal volat.

Simili-

Similiter iſtud enthymema, Animal currit, igitur homo currit, vitioſum eſt; quia ſyllogiſmus, ad quem reducitur, eſt vitioſus, iſte videlicet: Animal currit, & omnis homo eſt animal, igitur homo currit. Propoſitione enim particulari in prima figura, nihil ſequitur. Ad hanc normam examinare licebit & redarguere quamuis ſophiſticam & captioſam argumentationem ex locis contra eorum canones, deſumptam.

Qui loci continentur ſub genere, & qui ſub ſpecie, ſiue parte generi ſubiecta?

Sub genere continentur quatuor loci, qui vulgo appellantur { Totum in quantitate, Totum in modo, Totum in loco, Totum in tempore.

Et ſub ſpecie totidem reſpondentes; videlicet, { Pars in quantitate, Pars in modo, Pars in loco, Pars in tempore.

De toto in qvantitate.

Quid eſt totum in quantitate?

Totum in quantitate eſt vocabulum commune vniuersè ſumptum, quod à genere in eo tantummodo differt, quód hoc non ſemper, illud verò ſemper, vniuerſale ſignum annexum habere debeat; ob idque à genere & à toto in quantitate eadem eſt argumentandi ratio: ita enim hîc argumentamur,

Omnis planta viuit; ergo
Omnis arbor viuit.

Quæ ſunt axiomata quibus iſtius loci argumentationes nituntur?

Quicquid toti in quantitate conuenit, idem & cuilibet eius parti conuenire neceſſe eſt:

Quicquid à toto in quantitate remouetur, idem & à qualibet eius parte remoueri conſequitur.

De parte totivs in qvantitate.

Quid eſt pars totius in quantitate?

Pars totius in quantitate nihil aliud eſt, niſi vocabulum minus commune, quatenus ad aliud magis commune vniuersè ſumptum refertur.

Quomodo argumentandum eſt à parte totius in quantitate?

Ab omnibus partibus copulatè enumeratis ad totum in quantitate, ſiue affirmando, ſiue negando, ſiue ex ſubiecti, ſiue ex attributi parte, legitima ratiocinatione proceditur.

Quæ ſunt regulæ quibus diriguntur argumentationes, ſuum medium à parte totius in quantitate mutuantes?

Cum quocumque cohærent vniuerſæ partes totius in quantitate, cum eodem quoque cohæret totum.

A quocumque ſeparantur vniuerſæ partes totius in quantitate, ab eodem quoque totum ſeparari eſt neceſſe.

De toto in modo.

Quid eſt totum in modo?

Totum in modo eſt vocabulum commune, aliqua reſtringente particula, quæ eius parti in modo adiuncta ſit, non contractum.

Vt, animal totum in modo eſt, ſi ad animal candidum referatur: ſimiliter animal candidum totum in modo eſt, animalis candidi bipedis reſpectu.

Quam hoc loco appellas reſtringentem particulam?

Reſtringentem particulam eam appello, quæ voci cuipiam communi adiuncta, ſignificationem eius non tollit neque alienat, ſed contrahit & anguſtiorem quàm erat antè, reddit: vt, albus niger, doctus indoctus, particulæ ſunt reſtringentes hominis nomini adiunctæ, non autem pictus aut mortuus: iſtæ enim poſtremæ non contrahunt, ſed penitus tollunt vocis (homo) ſignificationem.

Quæ quidem particularum aliis vocibus adhærentium varietas latiſſimè in noſtro Prodidagmatum libello, ſub titulo, De reſtrictione logica, explicatur.

Quot modis argumentari licet à toto in modo?

Quatuor modis:
- Ex parte ſubiecti duobus,
  - Affirmando: vt, Omnes homines ſunt capaces diſciplinæ; ergo & homines rudes ſunt capaces diſciplinæ.
  - Negando: vt, Nulli homines ſunt odio habendi; ergo nec homines mali.
- Ex parte prædicati totidem,
  - Affirmando: vt, Deus fecit omnia animalia, ergo etiam animalia reptilia.
  - Negando: vt, Deus nullos homines vult perire; ergo nec homines peccatores.

Quæ ſunt axiomata quibus nituntur argumentationes ex hoc loco deſumptæ?

Cum quo conuenit totum in modo vniuersè ſumptum, cum eodem & pars eius conuenit.

A quo-

A quocumque in vniuerſum remouetur totum in modo, ab eodem eius quoque partem remoueri eſt neceſſe.

DE PARTE IN MODO.

Quid eſt pars in modo?

Pars in modo eſt vocabulum commune, aliqua reſtringente particula, quæ toti in modo reſpondenti addita non eſt, affectum.

Vt homo probus, homo improbus, ſi conferantur cum hoc nomine, homo.

Quot modis licet argumentari à parte in modo?

Quatuor modis:
- Ex parte ſubiecti duobus,
  - Affirmando: vt, Homines frugi ſunt laudãdi, ergo homines ſunt laudãdi.
  - Negando: vt, Homines impij non donantur æterna felicitate; ergo aliqui homines non donantur æterna felicitate.
- Ex parte prædicati totidem modis:
  - Affirmando: vt, Pater amat bonos filios, ergo amat filios.
  - Negando: vt, Politioris litteraturæ candidatis in lectione barbarorum ſimulque inanium ſcriptorũ, tempus non eſt conterendum; igitur politioris litteraturæ candidatis in aliquorum ſcriptorũ lectione tempus non eſt conterendum.

Recita canones loci partis in modo.

Cum quo conuenit pars in modo, cum eodem & totum in modo conuenit.

Cum quo non conuenit pars in modo, cum eodem neque totum in modo ſpeciatim ſumptum conuenit.

ADMONITIO.

Quandoquidem hîc eadem eſt argumentandi ratio à toto in modo quæ eſt à genere, & à parte in modo, eadem quæ eſt à ſpecie, conditiones legitimæ argumentationis quæ ibi traditæ ſunt, ad hunc quoque locum pertinere exiſtimandum eſt.

DE TOTO IN LOCO ET TEMPORE.

Quid eſt totum in loco?

Totum in loco eſt vocabulum quod omnem locum ſignificat.

Vt, vbique, nuſquam.

Quid eſt totum in tempore?

Totum in tempore eſt vocabulũ vniuersè tempus comprehendens.

Vt, ſemper, numquam.

Quomodo ſumuntur argumenta ab iſtis locis?

Sumuntur argumenta { Affirmando: vt, Vbique ſunt boni; ergo & Romæ.
Negando: vt, Nuſquam deſunt mali; ergo nec Romæ. }

A TOTO IN TEMPORE SIMILITER.

Semper Chriſtus verum dixit; ergo
Etiam tunc quando dixit, De omni verbo otioſo reddendam eſſe rationem.

Nunquam mentita eſt veritas; ergo
Nec tunc, quando eſſe difficile dixit, diuitem ingredi in regnum cælorum.

Recita axiomata à quibus ſuum robur habent hæ argumentationes.

Quemadmodum iſti loci re vera continentur ſub generis loco, ita quoque argumentationum quæ ex ipſis depromptæ ſunt, vim & firmitudinem in illius loci axiomatis contineri exiſtimandum eſt.

DE PARTE IN LOCO ET PARTE IN TEMPORE.

Quid eſt pars in loco?

Pars in loco eſt vocabulum ſpeciatim locum denotans.

Vt, hîc, in foro, alicubi.

Quid eſt pars in tempore?

Pars in tempore eſt vox ſpeciatim tempus ſignificans.

Vt, hodie, cras, aliquando.

Quomodo argumentandum eſt à parte in loco, & à parte in tempore?

A parte in loco aut tempore, negando dumtaxat argumentari licet: vt,

Romæ non eſt vſus cereuiſiæ; ergo
Non eſt vbique cereuiſiæ vſus.
Mercatus diebus feſtis non eſt habendus,
Non ſemper igitur mercatus eſt habendus.

Quæ ſunt regulæ ad quas dirigi debent iſtæ argumentationes?

Quemadmodum (vti antè dictum eſt,) totum in tempore & in loco, ſub generis loco continentur; ita quoque partem in tempore, & partem in loco ſub loco ſpeciei comprehendi planum eſt: ex quo conſequitur, horum locorum argumentationes ex illius loci axiomatis vim ſuam habere, & ad illorum normam dirigendas eſſe.

Affirmando ab vna parte vitioſa eſt argumentatio; ab omnibus ſimul ſumptis legitima: vt, Si Deus eſt in cælo, & in terra, & in mari, &c. Deus vbique eſt.

De toto, qvod vvlgo totvm integrale appellatur.

Quid eſt totum integrale?

Totum integrale eſt, quod ex partibus quantitatem habentibus, vel ſimul aggregatis conflatur.

Quomodo ducenda ſunt argumenta ex loco totius integralis?

Ex loco totius integralis ducuntur argumenta ad ſingulas partes principales, idque tantùm affirmando: *vt,*

Domus eſt, ergo
Fundamentum eſt, & parietes, & tectum.

Nititùrque eiuſmodi argumentatio hoc axiomate:

Poſito toto integrali, poni neceſſe eſt & quamlibet partem eius principalem.

Ad partes autem minus principales infirma eſſet progreſſio, niſi perfectione totius in antecedente poſita ſtabiliretur: vt,

Domus omnino perfecta eſt, ergo
Focus eſt, & penu, & feneſtræ, &c.

A toto integrali negato, ad ſingularum partium negationem non rectè progreditur argumentatio; fallax enim & vitioſum eſt iſtud argumentandi genus:

Domus non eſt, ergo fundamentum non eſt, aut parietes non ſunt.

Ad omnes verò partes ſimul ſumptas, ſub diſiunctione legitima eſt progreſſio: ſi enim domus non eſt, vel fundamentum, vel parietes, vel tectum deeſt. Cuius argumentationis robur ſitum eſt in hoc axiomate:

Si totum non eſt, aliquam eius partem deeſſe conſequitur.

De parte qvæ integralis vulgò appellatur.

Quid eſt pars integralis?

Pars integralis eſt, quæ cum aliis partibus quantitatem vel aggregationem totius efficit.

Quotuplex eſt pars integralis?

Duplex, videlicet
- Principalis, ſine qua totum eſſe nequit: vt, caput, venter.
- Minus principalis, qua ſublata totum nihilominus conſiſtere poteſt: vt, pes, manus, digitus.

Quomodo eſt ab huiuſmodi parte argumentandum?

Ex negatione partis, totum vel funditus tollendo, aut perfectionem illi adimendo: vt ſi dirutum ædificium, tectum non habet, non eſt domus: præterea, ſi focum non habet, aut penu, non eſt domus perfecta. quod argumentandi genus his canonibus dirigitur.

ſanguine madent. Quis in tanta non exhorreſcat immanitate? quod eſt cor tam adamantinum, quod tam funeſti & cruenti ſpectaculi conſideratio .. molliatur, vel potius frangatur?

Sic hominis poſſumus vilitatem oſtendere ex ſingularum eius partium conſideratione.

Quæſo te, quid homine, ſi corpus eius reſpicias, vilius? quid capitis vertex, niſi teſta quædam fictilis? quid cerebrum intus reconditum, niſi lacteus quidam concretus humor? quid oculi, niſi humor glaciei inſtar conſtrictus? quid nares, niſi meatus immundæ putredinis? quid aures, & ipſæ ſuas profundentes ſordes? quid denique venter, inteſtina omnia, denique totus ipſe homo, niſi vas quoddam fictile, & ſaccus ſtercoraceus, ſordibus & fœtore ſcatens? quid igitur ſuperbis terra & cinis atque fœtidū ſterquilinium, à cuius pudenda ſpurcitie & oculi & nares, immo aures ipſę abhorrent?

Eodem modo & ſingularum virtutum, item & ſcientiarum atque artium omnium præſtantiam vtilitatémque partium, ex quibus conſtant, commemoratione oſtendere licebit.

DE GENERATIONE.

Quid eſt generatio?

Generatio nihil aliud eſt, quàm rei cuiuſpiam ortus, quo res primùm exoritur, & eſſe incipit.

Vt eſt hominis ortus, plantæ germinatio, domus ædificatio.

Quomodo argumentandum eſt à generatione?

Hoc modo: Scipionem Africanum natum fuiſſe, ciuitati Romanæ bonum fuit; igitur Scipio Africanus bonus fuit.

Contrà: Catilinam natum eſſe, ciuitati Romanæ malum fuit; igitur Catilina illi fuit malus & noxius.

Chriſtum naſci fuit optimum, Chriſtus igitur optimus fuit.

Recita canones ad quos diriguntur hæ argumentandi rationes.

Quarum rerum ortus & origo per ſe eſt in bonis, eas bonas eſſe conſequitur.

Quarum autem origo per ſe mala eſt, ipſas quoque ad malorum genus pertinere, neceſſe eſt.

DE GENERATO.

Quid eſt generatum?

Generatum eſt id, quod per generationem exoritur, & primùm in rerum naturam prodit.

Vt homo natus, planta iam exorta, domus ædificata.

Quomodo duci debent argumenta ex generato ad generationem?

Ad hunc modum: Catilina pernicioſus fuit Reipubl. Romanæ: ergo Catilinæ ortus pernicioſus fuit Reipubl. Romanæ. Cicero multum profuit ciuitati Romanæ; igitur eius generatio vtilis fuit Romanis.

Quod eſt axioma quo nituntur eiuſmodi argumentationes?

Quale eſt id quod generatum eſt, talem quoque eius generationem eſſe conſequitur.

Quod quidem axioma de bonitate & pernicie tantummodo eſt intelligendum, ſicut etiam ipſa exempla declarant.

De corrvptione.

Quid eſt corruptio?

Corruptio nihil aliud eſt, quàm rei cuiuſpiam interitus.

Quomodo argumentandum eſt à corruptione?

A laude vnius ad vituperationem alterius, & è diuerſo: ad hunc modum: Seditioſos homines ſupplicio afficere, reipublicæ bonum eſt; igitur ipſi homines ſeditioſi mali ſunt, & noxij reipublicæ.

Virgilij mors præmatura, rei litterariæ mala fuit (alioqui limatiora adhuc & terſiora haberentur eius opera) igitur Virgilius rei litterariæ, dum viueret, vtilis fuit.

Recita canones ad quos diriguntur argumentationes ex hoc loco depromptæ.

Quarum rerum interitus per ſe laudabilis eſt atque optabilis, ipſas vituperandas & pernicioſas eſſe neceſſe eſt.

Quarum rerum interitus per ſe malus eſt atque luctuoſus, ipſas bonas & optabiles eſſe cenſendum eſt.

De corrvpto.

Quid eſt corruptum?

Corruptum eſt id quod interiit, & in rerum natura eſſe deſiit.

Quomodo argumentandum eſt à corrupto?

Argumentamur ex eo, quòd res quæ interiit, bona fuit, eius interitum & corruptionem pernicioſam fuiſſe: & contrà, ſi id quod interiit, malum fuerit, eius interitum & corruptionem vtilem fuiſſe. hoc modo: Cicero Romanis erat vtilis, ergo eius interitus Romanis fuit luctuoſus. Catilina pernicioſus fuit Romanis, igitur eius interitus illis fuit vtilis.

Recita canones.

Rei bonæ priuatio per ſe eſt noxia & lugenda:
Rei malæ priuatio per ſe eſt vtilis & expetenda.

Quid obſeruandum eſt in his locis corruptionis & rei corruptæ?

Hîc obſeruandum eſt, vt accipiantur ea quæ per ſe bona vel mala ſunt: nam in iis quæ per accidens, ſiue alterius rei comitantis gratia bona vtiliàque habentur, vim nullam habet argumentatio.

Non enim ſequitur: Mors Chriſti bona fuit, ergo ipſe malus fuit cùm viueret; nam bona fuit per aliud dumtaxat, eò quòd eam noſtra ſalus ſit ſecuta; per ſe autem adeò bona non fuit, vt etiam inanimata, ſol, terra, petræ, tam crudelem innocentiſſimi agni mortem exhorruerint.

De vsv.

Quid eſt vſus?

Vſus eſt rei cuiuſque ad ſuum finem accommodatio.

Vt vſus cibi & potus, eſt ſanitatem & vires corporis conſeruare: Vſus vini, eſt languentem ſtomachum excitare, & animum mærore fractum recreare.

Quomodo oportet argumentari ab vſu?

Hoc modo: Bonus eſt vini vſus (nempe cor hominis exhilarare, mærentes & deiectos erigere, ſtomachum debilem confirmare) ergo vinum eſt bonum.

Vſus artis magicæ malus eſt; ergo ars magica eſt mala.

Recita axiomata.

Cuius vſus bonus eſt; ipſum quoque bonum eſt:
Cuius vſus malus eſt; ipſum quoque malum eſt.

Quot ſunt obſeruanda in argumentationibus huius loci?

Duo ſunt obſeruanda:
- Prius eſt, vt inter argumentandum eum ſumamus vſum qui rebus per ſe, non per accidens conuenit.
- Alterum eſt, ne pro vero rei vſu ſumatur abuſus.

Nam ſi quis argumentum ducat ex bono vſu qui rei non per ſe, ſed tantum per accidens conuenit, non inde rei ipſius bonitatem aut præſtantiam, ſed eius qui re mala bene vtitur, dexteritatem excellentiamque arguet.

Similiter ſi quis ab abuſu argumentum ſumat, non inde vitium aut prauitatem rei, ſed eius qui re bona malè vtitur, flagitium & peruerſitatem oſtendet.

Quæ eſt vtilitas iſtorum trium locorum?

Locorum à Generatione, Corruptione, & à rerum Vſu, maxima eſt vtilitas ad genuinam rerum bonitatem prauitatemque demonſtrandam.

De commvniter accidentibvs.

Quæ vocas communiter accidentia?

Communiter accidentia voco res, tali inter ſe colligatas vinculo, vt altera alteri, vel antecedendo, vel poſtſequendo, vel ſimul comitando, aut ſemper aut plurimùm cohæreat.

Vt ſunt concipere & parere, florere & fructum proferre.

Quotuplicia ſunt communiter accidentia?

- Triplicia,
  - Antecedentia, quę bifariam diuiduntur:
    - Quædam ſunt eiuſmodi, vt ſemper ſecundum naturalem rerum curſum antecedant rem illam conſequentem quam reſpiciunt, vt in pyro & pomo, frondere antecedens eſt reſpectu florum productionis; & florum productio antecedens eſt, reſpectu fructuum productionis.
    - Quædam ſunt eiuſmodi, vt licet non ſemper, attamen frequenter & communiter, eam rem quam reſpiciunt, conſequentem habeant: cuiuſmodi eſt, Bacchanalia celebrari, reſpectu inebriationis multorum, & aliquorum vulnerationis.
  - Comitantia, quæ itẽ ſunt duplicia;
    - Semper ſecundum naturalem rerum curſum inter ſe cohærentia, vt morbus & corporis debilitas.
    - Non ſemper, ſed admodum frequẽter ſimul exiſtentia, vt morbus & pallor.
  - Conſequẽtia, quæ ſimiliter ſunt duplicia,
    - Semper ſecundum naturalem rerum curſum, illam rem quam reſpiciunt, antegredientem habentia.
    - Non quidem ſemper, ſed communiter ſequentia illam rem quam reſpiciunt; quorum exempla in prima iſtius diuiſionis parte videre licet.

Quomodo ducuntur argumenta ex iis communiter accidentibus quæ neceſſario vinculo ſecundum naturalem rerum diſpoſitionem inter ſe connexa ſunt?

- Ex iſto genere communiter accidentium ducuntur argumenta neceſſaria
  - Affirmando
  - &
  - Negando.

Affirmando quidem per poſterius, ad hunc modum: Pomus floret, ergo fronduit: Item, fructum habet, ergo & flores & frondes habuit. Mulier iſta peperit, ergo concepit.

Negando verò argumentamur per prius, ad hunc modum, Mulier hæc non concepit, non igitur peperit.

Recita axiomata quibus eiuſmodi argumentationes nituntur.

Communiter accidentium, quæ neceſſario vinculo inter ſe connexa ſunt, ſi poſterius eſt, prius fuiſſe neceſſe eſt: &, ſi prius non fuerit, nec poſterius erit.

Ex neceſſariò cōcomitantibus, ſi vnum adeſt, alterū quoq. adeſſe conſequitur: &, ſi vnum abeſt, alterum quoque abeſſe conſequitur.

Quomodo ducūtur argumenta ex iis cōmuniter accidentibus quæ nullo neceſſario vinculo, ſed tantùm communi rerum euentu inter ſe connexa ſunt?

Ex iſto communiter accidentium genere ducuntur argumenta, non quidem neceſſaria, ſed probabilia dumtaxat, hoc modo: Bacchanalia hodie celebrantur; igitur multi inebriabuntur, aliqui vulnerabuntur.

Hic homo molitur quippiam magnæ induſtriæ; igitur ſubibit hominum inuidiam, ſecundum illud Eccleſiaſtæ: Omnes labores hominum & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi.

Huius generis ſunt argumenta, quæ à natura ibus ſignis & phyſiognomicis ſumuntur: vt, Mane rubet cælum, non erit igitur hodie aura ſerena.

Hic homo criſpos habet capillos, ergo acuti eſt ingenij.

Argumenta quoque à prodigiis, monſtris aut portentis ſumpta, licet nihil certitudinis, & probabilitatis non multum habeant; huc tamen referri ſolent: quale eſt, cùm argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento magnum malum aliquod vel patriæ vel principi imminere.

Quibus axiomatibus nituntur argumentationes ex communiter accidentibus iſtius ſecundi generis deſumptæ? Iſtis:

Ex communiter accidentibus, quæ non neceſſariò inter ſe ſunt deuincta, ſi id quod poſterius eſt, ſit; veriſimile eſt, id quod prius eſt, anteceſſiſſe.

Ex communiter accidentibus, quæ non habent neceſſariam inter ſe colligationem, ſi prius eſt, alterum poſtea conſecuturum eſt probabile.

Ex comitantibus, quæ nullo neceſſario vinculo inter ſe connexa ſunt, ſi vnū adeſt, alterum quoque adeſſe probabiliter conſequitur.

Quid obſeruandum eſt in ducendis argumentis ex iſto loco communiter accidentium?

Hic obſeruandum eſt, ne argumentum ducamus ex eis quæ nec ſemper, nec plerumque, ſed vel rarius conſequuntur, vel ex eorum genere ſunt, quæ Græci ἀδιάφορα, nos indifferentia vocamus: hinc enim ſuſpiciones dumtaxar fallaces & odioſæ proficiſcuntur. vt, comptus eſt, ergo adulter: hæc formoſa eſt, igitur & impudica. ſunt hæ argumentationes ſophiſticæ, non dialecticæ, ſuſpicioſi hominis, non viri prudentis.

Quis eſt vſus iſtius loci?

Loci à communiter accidentibus vſus latiſſimè patet: confert in pri-

in primis non parum in genere iudiciali, ad factum probandum.

In genere demonſtratiuo ad laudandum & vituperandum: in deliberatiuo ad hortandum, dehortandum, conſulendum, & coniecturas omnis generis acutè prudentérque colligendas.

Ad hæc in rebus naturalibus, ex monſtris, ex oſtentis, ex ſolis lunæque defectu, ex ſtellæ crinitæ aut caudatæ conſpectu, populorum aut principum futuras clades, diuinandi artis periti augurari ſolent: &, vt paucis complectar, tota aſtrologica, chiromantica, & phyſiognomica ars (ſi modò ars ſit vocanda) rationibus & argumentis ex hoc loco petitis nititur & conſtat.

De locis externis, et primum de cauſſa efficiente eiúſque effectu.

Quid eſt cauſſa efficiens?

Efficiens cauſſa eſt, à qua primò fit motus, vt aliquid fiat.

Quid eſt effectus cauſſæ efficientis?

Eſt id, quod efficientis cauſſæ vi & operatione procreatur.

Quomodo diuiditur cauſſa efficiens?

Cauſſarum efficientium alia {
- Neceſſaria, ſine qua effectus, cum quo indiſſolubilem habet connexionem, exiſtere nequit: vt ſolis præſentia ſuper horizontem, eſt cauſſa neceſſaria diei.
- Sufficiens tantùm, quæ cùm non ſit neceſſaria, ſufficit tamen ad effectum procreandum: vt, iugulatio cauſſa ſufficiens eſt mortis: non neceſſaria tamen, cùm etiam ex infinitis aliis cauſſis mors accidere ſoleat.

Quomodo argumentandum eſt à cauſſa efficiente neceſſaria, & ab eo qui ipſi reſpondet, effectu?

A cauſſis & effectibus neceſſariis ducuntur argumenta tam aientia quàm negantia, ad hunc modum.

Sol à nobis abſcedit, igitur Adueſperaſcit.
Sol nondum exortus erat, cùm Troia deuaſtaretur,
Non eſt igitur interdiu Troia deuaſtata.

Ab effectibus: vt, Dies fit, igitur ſol oritur.
Luna hoc anno non patietur eclipſin, igitur
Non erit hoc anno interpoſitio terræ inter ſolem & lunam.

Quibus axiomatibus nituntur eiuſmodi argumentationes?

Poſita cauſſa efficiente neceſſaria, ponitur effectus eius.

Ablata cauſſa efficiente neceſſaria, eius effectum quoque tolli neceſſe eſt.

Poſito effectu, ponitur & illius neceſſaria cauſſa:

Ablato effectu, aufertur & eius cauſſa neceſſaria.

Quomodo ducuntur argumenta à cauſſis ſufficientibus & earum effectis?

A ſufficientibus cauſſis tantummodo aientia; ab earum effectis verò

verò negantia tantùm argumenta ducuntur: legitimæ ſiquidem ſunt iſtiuſmodi argumentationes;

Si iugulatus eſt, interiit:
Si non interiit, non eſt iugulatus.
non autem iſtæ,
Si non eſt iugulatus, non interiit:
Si interiit, eſt iugulatus.

Sunt ne præterea alia cauſſarum efficientium genera, in quibus peculiaris reperitur argumentandi modus?

Sunt; videlicet cauſſa { Quæ exprimitur voce facultatem vel habitum denotante: vt piſtor, ædificator. Quæ exprimitur voce denotante actum: vt pinſens, ædificans. }

Quomodo argumentandum eſt ab his generibus cauſſarum & earum effectis?

Ex cauſſa quæ exprimitur voce facultatem aut habitum denotante, rectè concludimus eius effectum eſſe poſſe, hoc modo: Si ædificator eſt, ædes eſſe poſſunt, niſi videlicet aliunde ſit defectus. Item, ædificator eſt bonus, igitur ædes poſſunt eſſe bonæ.

Ex cauſſa, quæ nomine actum denotante effertur, aut fore aut fieri effectum probè concluditur: vt, ædificans eſt, igitur ædes fiunt: aut ſic, igitur ædes erunt, ſubaudi, ſi pergat artifex.

Ex eo autem quòd effectus exiſtat, fuiſſe aliquando cauſſam firma ratiocinatione concludimus: vt, domus eſt, ergo ædificans ſeu ædificator fuit: item, domus eſt bona, igitur bonus fuit ædificator. Inſuper ex hoc quòd effectus fiat, rectè infertur cauſſam efficientem exiſtere; ſi enim domus fit, neceſſe eſt ædificantem eſſe.

Recita axiomata quibus nituntur argumentationes, quæ ſuum argumentum ſeu medium ab his generibus cauſſarum efficientium & effectuum ſunt mutuatæ.

Axiomata quæ ad efficientes cauſſas pertinent, ſunt iſta:

Præſente cauſſa, quæ vim aliquid efficiendi habet, effectus eius (quantum ad effectricem pertinet partem) eſſe poteſt; operante verò cauſſa efficiente, eius effectum fieri neceſſe eſt.

Qualis eſt facultas & vis in efficiente cauſſa, talem quoque eſſe eius effectum probabiliter concluditur.

Quod quidem axioma non modò in his, ſed etiam in ſuperioribus cauſſæ efficientis generibus locum habet.

Axiomata ad earum effectus pertinentia ſunt hæc:

Si ſit effectus, cauſſam efficientem fuiſſe neceſſe eſt.

Si ſit effectus, efficientem eius cauſſam exiſtere neceſſariò conſequitur.

Qualia ſunt quæ ab efficiente cauſſa proficiſcuntur, talem quoque eſſe vim effectricem eorum probabiliter exiſtimatur.

De fine.

Quid eſt finis?

Finis eſt, cuius gratia aliquid fit.

Quomodo ducenda ſunt argumenta ex fine?

Ex finis laude aut vituperatione, eius quod ad finem deſtinatum eſt, laudem aut vituperationem rectè concludimus, ad hunc modum: Si beatitudo eſt bona, igitur virtus eſt bona; virtus enim refertur ad beatitudinem conſequendam tamquam ad finem.

Sanitas bona eſt, igitur amaræ potionis ſumptio bona eſt; deambulatio quoque ante cœnam, & alia huiuſmodi, quæ ad ſanitatem tamquam ad optatum finem deſtinantur.

Quæ ſunt axiomata quibus veluti baſi cuidam firmæ innituntur argumentationes ex hoc loco ſumptæ?

Cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt; niſi ſit ex eorum genere quæ per ſe mala ſunt.

Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt.

Quid eſt effectus finis, ſeu deſtinatum ad finem?

Eſt id quod ad finem aliquem deſtinatur.

Vt deambulatio, quæ cauſſa ſanitatis ſuſcipitur, effectus eſt ſanitatis.

Quomodo argumentandum eſt ab effectu finis?

Ab effectu finis ad finem ita argumentamur:

Omnia ad iuriſprudentiam neceſſaria ab homine comparari poſſunt; igitur iuriſprudentia ab homine comparari poteſt: Omnia ad domus ædificationem neceſſaria haberi poſſunt; igitur domus extrui poteſt.

Recita iſtius loci canonem.

Quandocumque omnia ad finem aliquem neceſſariò deſtinata haberi poſſunt, ipſum quoque finem obtineri poſſe iudicandum eſt.

Quis eſt vſus locorum cauſſæ efficientis & finis, effectorúmque illis reſpondentium?

Horum locorum varius eſt & multiplex vſus; nam ad deliberationes plurimùm valent, cum in deliberatiuo genere duo præcipuè quærantur: Alterum quidem, ſit ne vtile id de quo deliberatur: alterum verò, an fieri poſſit: quorum illud ex fine, hoc verò ex efficiente cauſſa potiſſimùm iudicari debet; nam quicquid vtile eſt, ad aliquod bonum conſequendum aptum eſſe & conducere debet.

Et ſi quid fieri poſſe contendamus, aptiſſima erunt ad id demonſtrandum, ex facultate cauſſæ efficientis, eiúſque effectis ducta argumenta.

Item in demonſtratiuo genere, cùm laudare aut vituperare volumus, aptiſſima ad id rectè laudabilitérque præſtandum ex effectis atque fine depromuntur argumenta.

Denique in genere iudiciali, cùm de facto & voluntate dubitatur,

tatur, opportunè argumenta ex fine ſumuntur; vt copioſiſſimè docet Ludouicus Viues, in eo libro quem De inſtrumento probabilitatis inſcripſit.

Certè in omni genere dicendi non modò efficiens cauſſa & finis, verũ etiã reliquæ duæ cauſſæ ſuperiùs tractatæ, plurimũ valebunt. atq. ob id Boëthius omni cauſſarum generi hunc tribuit canonem,

Vnaquæque res ex cauſſa ſpectari debet.

Hoc eſt, qualis ſit cuiuſque rei natura, ex eius cauſſis & inquiri & ſtatui debet.

Omitto non contemnendam omnium cauſſarum ad definitiones conficiendas vtilitatem, de qua abundè ſuperiùs egimus, cùm libro ſecundo rationem definiendi traderemus.

De oppositis.

Quomodo definiuntur oppoſita?

Oppoſita (vt in proximo poſt categorias tractatu diximus) ſunt voces ita inter ſe repugnantes, vt neutra earum cum alia ſimilem habeat repugnantiam: cuiuſmodi ſunt pater & filius, videns & cæcus, albus & niger, homo & non homo.

Quot ſunt genera oppoſitorum?

Quatuor; videlicet
- Relata,
- Contraria,
- Priuantia,
- Contradicentia.

De relatis.

Quomodo ducuntur argumenta à relatis?

Ab affirmatione vnius ad alterius negationem, hoc modo: Auguſtus fuit Octauij filius, ergo non fuit pater eiuſdem.

Quid obſeruari debet, quando ducimus argumentum à relatis?

Diligenter in hoc argumentorum genere obſeruandum eſt, vt ad idem & in eadem re comparatio fiat. quibus conditionibus omiſſis, vitioſa & captioſa eſt ex iſto loco ducta argumentatio; cuiuſmodi ſunt iſtæ: Hic eſt pater, ergo non eſt filius: hic homo eſt illo homine ſuperior, ergo non eſt eodem inferior; qui enim in vno ſuperior eſt, in altero inferior eſſe poteſt. qua de re iucunda eſt concertatio patris & filij apud Gellium in noctibus Atticis.

Eſtne alia ratio argumentandi à relatis?

Eſt; argumentamur enim & hoc modo: Pater eſt, ergo filius eſt. item, ſeruus non eſt; ergo dominus non eſt.

Recita canones ad quos dirigendæ ſunt argumentationes ex hoc loco relatorum ſumptæ.

Vnus eſt canon communis omnium oppoſitorum; videlicet iſte:

Cuicumque rei tribuitur vnum oppoſitorum, ab eadem ſeparatur alterum.

Alter huic loco peculiaris eſt, videlicet;

Vno relatorum poſito, alterum poni neceſſe eſt;

& vno

& vno ſublato, alterum quoque ſublatum eſſe, rectè concluditur.

De contrariis.

Quotuplicia ſunt contraria?

Duplicia: { Medium habentia.
Nullum medium habentia.

Quæ autem contraria medium habere dicantur, & quæ nullum habere medium, ſuprà declaratum eſt in calce libri ſecundi ſub titulo, De oppoſitis.

Quomodo ducuntur argumenta ab iſto duplici genere contrariorum?

In iis quæ medium habent, ab affirmatione tantùm proceditur ad negationem: vt, Liberalis eſt, non eſt igitur auarus.

In iis verò quæ nullum medium habent, ſumpto tali ſubiecto quod ad ea ſuſcipienda ſit idoneum, bifariam argumentari licet:

videlicet { Affirmando: vt, Hoc animal eſt ſanum, non eſt igitur ægrum.
Negando: vt, Hoc animal non eſt ſanũ, igitur eſt ægrũ.

Quæ ſunt regulæ ad quas diriguntur huius loci argumentationes?

Quando ab affirmatione vnius contrarij, ad negationem alterius proceditur, eiuſmodi argumentatio vim ſuam accipit à communi oppoſitorum canone iam recitato.

Alterum verò argumentandi genus, à negatione videlicet vnius contrarij medium non habentis, ad affirmationem alterius, hoc nititur axiomate.

Ex iis contrariis, quæ nullum habent medium, ſi alterum ab aliquo ſubiecto, quod ad ipſius ſuſceptionem eſt idoneum, abſit, ei ſubiecto alterum ineſſe eſt neceſſarium.

De privantibus.

Quot modis argumenta ducere licet ab iis oppoſitis quæ priuantia nominantur?

Duobus: Prior eſt omnium oppoſitorum communis, videlicet ab affirmatione vnius iſtorum oppoſitorum ad negationem alterius: vt, Homo cæcus eſt, igitur non videt.

Alter eſt non omnium oppoſitorum communis; nimirum à negatione vnius ad alterius affirmationem procedens: hîc tamen notandum eſt infirmam eſſe argumentationem, niſi accipiatur ſubiectum idoneum, & tempus à natura definitum: vt, Puer iſte non poteſt loqui, & tempus tranſiit à natura conſtitutum, quo ſolet loquela donari; igitur mutus eſt.

Recita canones argumentationum iſtius loci.

Prior argumentandi ratio fit ſecundum communem omnium oppoſitorum canonem, ſuperiùs in relatorum tractatione poſitum.

Alter hac regula dirigitur: Priuantium ſi vnum ſubiecto idoneo ad ipſius ſuſceptionem non ineſt, tempore à natura definito, neceſſe eſt alterum ineſſe.

De contradicentibus.

Quomodo argumentandum eſt à contradicentibus?

A contradicentibus, quæ Cicero aientia & negantia vocat, affirmando argumentamur & negando, ad hunc modum:

Paulus eſt ſincerus, ergo
Paulus non eſt non ſincerus.

Item: Equus non eſt homo, igitur
Eſt non homo.

Huius generis conſecutiones ſuprà latius perfectiuſque tractatæ ſunt, initio ſecundæ partis libri tertij.

Quæ eſt regula iſtiuſmodi argumentationum?

De quolibet eſt affirmatio vel negatio vera, de nullo verò ſimul.

Rata quoque effici poteſt argumentatio per contradicentes enuntiationes, hoc modo: ſi hæc vera eſt;

Milo eſt abſolutus; iſtam neceſſe eſt falſam eſſe,

Milo non eſt abſolutus: ſed hæc argumentandi ratio non huius loci, ſed legis contradicentium eſt propria; quæ habet:

Contradicentes enuntiationes numquam ſimul aut veras aut falſas eſſe poſſe.

Eſt ne alia ratio argumenta ex oppoſitis ducendi, quàm quæ modò expoſita eſt?

Ariſtoteles quendam indicat argumentandi modum in quatuor oppoſitorum generibus, quem vulgo appellant conſequentiam è contrario & in ipſo.

E contrario conſequentia eſt, quando non idem oppoſitorum ordo tenetur in conſequente qui eſt in antecedente, ſed ita permutatur, vt ſubiectum conſequentis, prædicato antecedentis, & prædicatum conſequentis ſubiecto antecedentis ſit oppoſitum: vt, Omnis homo eſt animal; ergo omne non animal eſt non homo. Item, Si homo eſt, animal eſt; ergo ſi non animal eſt, erit & non homo.

Conſequentia in ipſo appellatur, quando in conſequente idem oppoſitorum ordo tenetur qui eſt in antecedente, vt ſubiectum videlicet conſequentis ſubiecto antecedentis, & prædicatum prædicato opponatur.

Vt, Omnis prudentia eſt virtus; igitur omnis imprudentia eſt vitium.

Si quis eſt prudens, idem eſt virtute præditus; ergo ſi quis eſt imprudens, idem eſt vitioſus.

Porrò interdum fit permiſtio oppoſitorum diuerſi generis inter ſe; vt, Si lumen viſum oblectat, tenebræ contriſtant: Iuſti in perpetuum viuent; ergo iniuſti in perpetuum morientur.

Huiuſmodi exempla ſexcenta quilibet ex libris cùm profanis tum ſacris colligere poterit, quæ contrariorum inter ſe contentione & veluti conflictione, mirum dictu, quantam vim habeant ad affectus commouendos. vnde vſum harum argumentandi formularum facilè quiuis maximum eſſe intelligit.

De disparatis seu differentibus.

Quæ dicuntur diſparata?

Diſparata dicuntur voces inter ſe ita repugnantes, vt ſingula cum alijs quoque ſimilem habere repugnantiam inueniantur.

Vt ſunt homo & equus, lapis & planta.

Quomodo ſunt argumenta ducenda ex diſparatis?

Ex his ducimus argumenta, quemadmodum ex omnibus oppoſitis, ab affirmatione vnius ad negationem alterius procedendo: vt, Hæc fera eſt leo, igitur non eſt ſimia.

Referuntur quoque ad hunc locum iſtiuſmodi argumentationes: In foro eſt, ergo non eſt ruri: Illo tempore factum eſt; igitur non hoc tempore: Id Romæ contigit; igitur falſo aſſeris Neapoli contigiſſe.

A negatione verò ad affirmationem nulla eſt hîc argumentatio.

Quæ eſt regula argumentationum iſtius loci?

Cuicumque conuenit vnum diſparatorum, de eodem rectè negatur alterum.

Quæ conditiones ſunt obſeruandæ, dum ab oppoſitis vel diſparatis argumenta ducuntur?

In omnibus his oppoſitorum & diſparatorum locis communiter obſeruandum eſt, vt oppoſita ſeu diſparata ſint vel prædicata, vel certè prædicatorum partes præcipuæ: nam ſi collocentur oppoſita ex parte ſubiecti, non erit firma argumentatio: non enim ſequitur,

Album eſt, igitur nigrum non eſt:
Album eſt coloratum, igitur nigrum non eſt coloratum.
Pater eſt homo, igitur filius eius non eſt homo.

Item, ſi oppoſita vel diſparata ſumantur tantùm vt partes minus principales prædicati, vitioſa ſimiliter erit argumentatio. vt non ſequitur,

Video album, igitur non video nigrum:
Poſſideo aſinum, non igitur poſſideo bouem.

Veruntamen ſi oppoſita ſumantur vt partes principales prædicatorum, legitima efficietur argumentatio: rectè enim ſequitur à contrariis,

Hic eſt homo albus, igitur non eſt homo niger:
Hoc eſt animal ſanum, igitur non eſt animal ægrum.

Tertio, in hoc argumentationum genere quando in antecedente verbalis copula præteriti aut futuri eſt temporis, diligens adhibenda eſt cautio, vt vitetur, ne ratione temporis, quod in omni enuntiatione vel tacitè vel expreſſè continetur, progreſſus fiat à voce generali ſpeciatim in antecedente ſumpta, ad eandem in conſequente vniuersè acceptam: vitioſa eſt enim hæc argumen-

mentatio; Beatus Iob fuit diues, ergo non fuit pauper. Perinde enim ſe habet iſta argumentatio, ac ſi manifeſtius diceretur: B. Iob fuit aliquo tempore diues, ergo B. Iob nullo tempore fuit pauper. in qua argumentatione vitium, quod modò diximus in iſto argumentandi genere vitandum eſſe, manifeſtè conſpicitur. vitabitur autem & in hac & ſimili argumentatione iſtud vitium, ſi curetur vt tempus vel vniuersè in antecedente, vel ſpeciatim in conſequente ponatur, ad eum qui ſequitur modum: B. Iob ſemper fuit diues, ergo non fuit pauper

Vel ſic:

B. Iob fuit diues; ergo aliquo tempore non fuit pauper.

Vel ſic:

B. Iob fuit diues; ergo eodem tempore non fuit pauper.

De maiore.

Quid eſt maius?

Maius eſt, quod ſuæ coniunctionis cum aliquo maiorem habet probabilitatem, quàm alterum cum eodem, aut cum alio comparatum.

Vt. Hector maius eſt reſpectu Aeneæ, ſi vtrumque cum defenſione Troiæ conferamus. Similiter vir maius eſt comparatione pueri, ſi vterque cum geſtatione magni oneris conferatur: probabilius enim eſt eam geſtationem viro quàm puero conuenire. item puer maius eſt comparatione viri, ſi vterque cum teneritudine aut flendi procliuitate conferatur.

Quomodo ducitur argumentum à maiore?

Ducitur negando tantùm, idque tribus modis,

- *Ratione ſubiecti tantùm*: vt, Hector non poterat Troiam defendere, neque igitur Aeneas potuiſſet. Puer non eſt imbecillis ad ferendos ſtudij labores, neque igitur vir.
- *Ratione prædicati tantùm*: vt, Exercitus hic non ſufficit ad expugnandam arcem parum munitam, non igitur expugnabit munitiſſimam vrbem.
- *Ratione vtriuſque ſimul*. vt, Vir robuſtus nequit ferre ſaxum centum pondo, ergo puer non geſtabit ſaxum mille pondo.

Quod eſt axioma quo continentur argumentationes medium habentes ex loco maioris deſumptum?

Hoc vno axiomate omnes confirmantur:

Si id quod magis videtur, non eſt verum; neque id quod minus videtur, verum erit.

Ariſtoteles verò ſingulis modis ſingula tribuit axiomata: hæc videlicet:

„ Vno de duobus dicto: ſi cui magis videtur ineſſe, non ineſt, „ nec cui minus videtur ineſſe, inerit.

„ Duobus de vno dictis: ſi quod magis videtur ineſſe, non in- „ eſt; nec quod minus videtur ineſſe, inerit.

„ Duobus de duobus dictis: ſi quod alteri magis videtur ineſſe, „ non ineſt; nec reliquum reliquo inerit.

De minori.

Quid eſt minus?

Minus eſt, quod ſua coniunctionis cum aliquo minorem habet probabilitatem, quàm alterum cum eodem, aut cum alio collatum.

Vt, Aeneas minus eſt reſpectu Hectoris, ſi vterque cum fortitudine aut protectione Troiæ comparetur.

Quot modis argumenta ducuntur ex minori?

Totidem modis quot ex maiori, ſed affirmando tantùm:

Tribus videlicet modis,
- *Ratione ſubiecti tantùm*: vt, Solus Hungariæ rex potuit Turcam reprimere; multò igitur magis poterunt reprimere Turcam omnium Chriſtianorum coniunctæ copiæ.
- *Ratione prædicati tantùm*: vt, Lex permittit Sabbatis liberare bouem; ergo & hominem.
- *Vtriuſque ſimul*: vt, Chriſtus pro nobis grauiſſima pertulit ſupplicia; nos igitur modica propter eius amorem ferre debemus.

Quod eſt axioma in quo ſitum eſt robur eiuſmodi argumentationum?

Omnes iſti modi hoc confirmantur axiomate:

Si minus probabile verum eſt, quod probabilius eſt, verum quoque erit.

Secundum Ariſtotelem verò tribus diuerſis modis tres diſtinctæ attribuuntur regulæ, hæ videlicet:

„ Vno de duobus dicto: ſi cui minus videtur ineſſe, ineſt; etiam „ illi cui magis videtur ineſſe, inerit.

„ Duobus de vno dictis: ſi id quod minus videtur ineſſe, ineſt; „ etiam id quod magis videtur ineſſe, inerit.

„ Duobus de duobus dictis: ſi quod alteri minus videtur ineſſe, „ ineſt; & reliquum reliquo inerit.

De similibus.

Quæ dicuntur ſimilia?

Similia dicuntur quæ cum aliquo tertio collata, ſimiliter ad ipſum affecta ſunt.

Hoc eſt, Parem cum eo vel cognationis vel alienationis rationem habent: vt corpus hominis & iumentum inter ſe ſunt ſimilia, ſi cum laboribus tolerandis conferantur; nam vtrumque facilè & ſine detrectatione labores perfert, ſi accedat conſuetudo; ſi verò non accedat conſuetudo, vehementer ab illis ferendis vtrumque abhorret.

Quomodo ſunt argumenta à ſimilibus ducenda?

Ducuntur ab his argumenta { *Affirmando*: vt, Iumentum accedente conſuetudine ſine detrectatione, tolerat labores; igitur & corpus humanum, ſi longa conſuetudine condocefiat, libenter tolerabit labores. *Negando*: vt, Niniuitæ non perierunt, quia pœnitentiam egerunt; neque igitur nos peribimus, ſi illorum pœnitentiam imitemur.

Quod eſt axioma quo nituntur argumentationes ex loco ſimilium deprompta?

De ſimilibus idem eſt iudicium.

Firmáne eſt iſta argumentandi ratio à ſimili?

Similia plus ad illuſtrandam probationem, quàm ad ſtabiliendam proſunt: nam infirma ferè argumenta ab illis ducuntur, cùm nulla ſit tanta ſimilitudo, quæ per omnia extendatur. Itaque quemadmodum inter omnes locos nullus eſt ad cogendum renitentem aduerſarium, ſimilitudine infirmior; ita nullus eſt ad obſequentem auditorem docendum ducendúmque accommodatior: aperit enim rem ſi rectè adhibeatur, eiúſque imaginem quandam animo repræſentat; & licet aſſentiri non cogat, affert tamen quendam diſſentiendi pudorem.

De pari.

Quod eſt diſcrimen inter locum ſimilium & parium?

Inter locum parium & locum ſimilium aut nullum, aut certè pertenue eſſe diſcrimen, vel hinc intelligi poteſt, quòd iſtud exemplum, Parricida ſecundum legem in profluentem deiici meretur, ergo etiam matricida, ob par & æquale facinus, paris & æqualis pœnæ ſecundum legem eſt reus; quòd hoc, inquam, exemplum communi dialecticorum conſenſu ad locum parium pertinens, rectè etiam ad locum ſimilium referri poſſe videatur.

Quæ eſt vtilitas loci eorum ſimilium quæ à dialecticis paria nominantur?

Huius loci magna eſt vtilitas, cùm per hunc locum, quod in vno eſt expreſſum, in pari quoque ſtatuiſſe leges intelligantur: ſic in Theologicis controuerſiis, & aliis cuiuſuis generis diſceptationibus, caſus ſcripto vel præcepto non expreſſi, ex eorum

qui ſcripto, aut manifeſto præcepto expreſſi ſunt, æſtimari atque diiudicari debent.

De dissimili.

Quæ dicuntur hic diſſimilia?

Diſſimilia (vt hoc loco conſiderari debent) ſunt, quæ cum re aliqua comparata non ſimiliter ad eam affecta ſunt.

Vt, Anima hominis & anima beſtiæ diſſimiles ſunt, ſi cum immortalitate conferantur; quia immortalitas cognata eſt animæ hominis, non autem animæ beſtiæ: Præterea, eadem immortalitas aliena eſt ab anima beſtiæ, non autem ab anima hominis.

Quomodo inſtituenda eſt argumentatio ex hoc diſſimilium loco argumentum aſſumens?

Ad hunc modum: Diſſimiles ſunt vox præceptoris & cœna patrisfamilias; non debet igitur mirum videri, præceptoris vocem perinde multis, vt paucis ſufficere, licet id de cœna dici non poſſit.

Quod eſt axioma quo nituntur argumentationes ex iſto loco deſumptæ?

Diſſimilium ratio eſt diſſimilis.

Admonitio.

Aduertendum eſt, non tam crebrum eſſe diſſimilitudinis vſum, quàm ſimilitudinis; profuerit tamen ex bonis auctoribus ſimilia diſſimiliáque excerpere: nam & ad probationem, quæ aliis argumentis facta eſt, illuſtrandam, & ad orationem exornandam & locupletandam plurimùm conducunt.

De proportione.

Quid eſt proportio?

Proportio eſt rationum ſeu comparationum ſimilitudo.

Profer exemplum argumentationis ex hoc loco deſumptæ.

Quemadmodum ſe habet nauarchus ad nauem, ita præfectus reipublicæ ad ipſam rempublicam: Sed nauarchus, non quiuis ſorte, ſed peritiſſimus rei naualis, diligenti adhibita deliberatione eſt deligendus: ergo reipub. gubernaculis admouendus eſt, non quem ſors dederit, ſed qui eſt ad reipublicæ adminiſtrationem aptiſſimus.

Item in numeris: Vt ſex ſe habent ad quatuor, ita duodecim ad octo; ſed ibi eſt proportio ſeſquialtera, ergo & hic.

Quo axiomate nituntur iſtiuſmodi argumentationes?

De iis quæ eandem habent proportionem, idem eſt iudicium.

Quam affert vtilitatem huius loci cognitio?

Multus & creber iſtius loci vſus eſt in præmiis atque ſuppliciis ex æquo & bono, ſeu ad æquitatis (de qua Ariſtoteles in quinto Ethico-

Ethicorum libro copioſè & doctè diſſerit) normam conſtituendis atque moderandis. Deinde apud Rhetores parabolæ, apologi, fabulæ, exempla hiſtorica, & complura alia amplificandi inſtrumenta, tractantur vberiùs ex loco proportionis: vt Eraſmus docet in copia rerum, & alij complures inter amplificandi præcepta tradunt.

DE PERMVTATA PROPORTIONE.

Quid eſt permutata proportio?

Permutata proportio eſt, quando duarum ſimilium rationum fundamenta inter ſe, & termini inter ſe, permiſcentur.

Profer exemplum argumentationis ex iſto loco depromptæ.

Sicut ſe habent octo ad quatuor, ita ſe habent duodecim ad ſex, ſcilicet proportione dupla; ergo vt ſe habent duodecim ad octo, ita ſe habent ſex ad quatuor, nimirum proportione ſeſquialtera.

Cuius exempli intelligentiam iſtud ſchema ſub aſpectum ſubiicit.

Fundamenta	Termini
8	4
12	6

Item, Quemadmodum ſeſe habent nouem ad tria, ita ſeſe habent duodecim ad quatuor, nimirum proportione tripla; ergo quemadmodum ſeſe habent nouem ad duodecim, ita ſeſe habent tria ad quatuor, nimirum proportione ſubſeſquitertia.

Cuius exempli hoc eſt ſchema:

Fundamenta	Termini
9	3
12	4

Quæ ſunt regulæ iſtiuſmodi argumentationum?

Si primi ad ſecundum, & tertij ad quartum, eadem eſt ratio; erit & tertij ad primum, & quarti ad ſecundum ratio eadem.

Rurſus, Si primi ad ſecundum, & tertij ad quartum, eſt ratio eadem; certè primi ad tertium, & ſecundi ad quartum, erit eadem

dem ratio, quæ regulæ etiam extra numeros locum habent; veluti in hoc exemplo:

Quam rationem habet ignis ad aërem, eandem habet aqua ad terram; ergo ſicut ſe habet ignis ad aquam, ita ſe habet aër ad terram: vel, ergo ſicut ſe habet aqua ad ignem, ita ſe habet terra ad aërem.

Cuius exempli ocularis demonſtratio ſequitur.

	Fundamenta	Termini	
1m	Ignis,	Aër,	2m
3m	Aqua,	Terra.	4m

De avctoritate.

Quid eſt auctoritas?

Auctoritas nihil aliud eſt, niſi teſtimonium fide dignum.

Quomodo ducitur argumentum ab auctoritate?

Tantùm affirmando: vt, Natura duce tradunt philoſophi morales, Niſi animus fuerit ſanatus, nullum vmquam fore miſeriarũ finem; igitur hoc verum eſt. Rurſus dicit Propheta, Non eſt pax impiis: Item, Impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt; ergo ita ſe res habet.

Quod eſt axioma quo nituntur huius loci argumentationes?

Vnicuique erudito in ſua ſcientia credendum eſt.

Item: Quod omnibus vel pluribus vel maximè ſapientibus videtur, ita ſe rem habere probabile eſt, nec ſine graui cauſſa ab eorum iudicio eſt recedendum.

Recenſe

Recenſe auctoritatum genera, & ex quibus firmæ, ex quibus probabiles, & ex quibus captioſæ ducantur argumentationes, breuiter expone.

- Auctoritatum duo ſunt genera: videlicet
  - Auctoritas diuina: quæ, teſte Dionyſ. Areopag. Epiphanio, Baſilio Magno, & in primis Apoſtolo Paulo, eſt bipartita, videlicet
    - Ἔγγραφος, id eſt, In aliquo ſacræ ſcripturæ libro expreſsè poſita.
    - Ἄγραφος, id eſt, In nullo quidem ſacræ ſcripturæ libro expreſsè & ſyllabatim poſita; diuinitùs tamen hominibus per aliam viam (nimirum per viuã Chriſti vel Apoſtolorũ vocé) tradita.
    - Hinc ductæ argumentationes ſunt
      - Firmæ & legitimæ, Si ipſa auctoritas fideliter & ſincerè proferatur; eoque ſenſu quem Spiritus ſanctus in ipſa dictanda vel ſuggerenda ſpectauit, accipiatur.
      - Infirmæ & captioſæ,
        - Si ipſa auctoritas ſit vitiata
          - Additione
            - Vnius verbi aut plurium,
            - Syllabæ,
            - Litteræ.
          - Subtractione
            - Vnius verbi aut plurium,
            - Syllabæ,
            - Litteræ.
          - Mutatione
            - Vnius verbi aut plurium,
            - Syllabæ,
            - Litteræ,
            - Diphthongi,
            - Aſpirationis,
            - Diæreſis,
            - Synæreſis.
        - Vel ſi ipſa auctoritas illæſa manens, nõ eo ſenſu qué in ea dictanda vel inſpiranda Spiritus ſanctus reſpexit, ſed quem deprauatus hominis animus ſuggeſſit, accipiatur.
  - Auctoritas humana: quæ eſt tripartita, videlicet,
    - Scripta, vt ſunt
      - Chirographum
        - Obligans,
        - Obligationé tollés.
      - Plebiſcitum,
      - Senatuſconſultum,
      - Lex,
      - Tabulæ.
    - Voce pronunciata
      - Libera,
        - Rumor,
        - Sententia viri prudẽtis.
      - Coacta,
        - Religione iuriſiurandi extorta,
        - Tormentorum dolore expreſſa.
    - Vſu ſeu cõſuetudine populi cõfirmata.
    - Vnde ducitur argumentatio
      - Probabilis, Si genuina & nulla ex parte vitiata proferatur auctoritas.
      - Fallax, Si vel adulterina loco genuinæ, vel genuina quidem, ſed aliqua ex parte vitiata, aut ad alienum ſenſum detorta, producatur auctoritas.

Apoſtoli Pauli verba, quibus auctoritatem diuinam ad eum modum quo eam partiti ſumus, diuidendam eſſe inſinuat, ſunt iſta:

Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Id eſt, Itaque, fratres, ſtate, & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.

2. epiſt. ad Theſſ. cap. 2.

Dionyſij Areopagitæ verba quibus eadem diuiſio approbatur, ſic habent:

Οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια· σεπτότατα δὴ λόγια ταῦτα φαμὲν, ὅσα πρὸς τῶν ἐνθέων ἡμῶν ἱεροτελεστῶν ἐν ἁγιογράφοις ἡμῖν καὶ θεολογικαῖς δεδώρηται δέλτοις· καὶ μὴν ὅσα πρὸς τῶν αὐτῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ἀϋλατέρᾳ μυήσει, καὶ γείτονί πως ἤδη τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας ἐκ νοὸς εἰς νοῦν διὰ μέσου λόγου, σωματικοῦ μὲν ἀϋλατέρου δὲ ὅμως, γραφῆς ἐκτὸς, οἱ καθηγεμόνες ἡμῶν ἐμυήθησαν.

Eccleſ. Hierarch. cap. 1.

Id eſt, Noſtræ enim Hierarchiæ eccleſiaſticæ ſubſtantia tota in verbis à Deo traditis collocata eſt. Hæc porrò veneranda Dei verba dicimus, quæcumque ab iis qui nos ſacris initiarunt, in hagiographis theologicisque nobis prodita ſunt libris: ac præterea quæcumque ab iiſdem ſanctis viris purgatiori doctrina, & vicina quodammodo cæleſti illi hierarchiæ, ex mente in mentem medio ſermone (corporali quidem purgatiori tamen) ſine ſcripto duces noſtri edocti ſunt.

Epiphanij eodem pertinentia verba ſunt hæc:

Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι, οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι.

Lib. 2. Hæreſ. 71.

Id eſt, Oportet autem & traditione uti: non enim omnia à ſacra ſcriptura accipi poſſunt. quapropter aliqua in ſcripturis, aliqua in traditione ſancti Apoſtoli tradiderunt.

Hac eadem de re luculentum Baſilij Magni teſtimonium continent illa ipſius verba, quibus ait:

Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως. διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

De Spiritu ſancto cap. 27.

Id eſt, Eorum quæ in eccleſia conſeruata & prædicata ſunt, dogma-

dogmatum quædam ex ſcripta habemus doctrina, alia ex Apoſtolorum traditione, nobis in myſterio tradita, ſuſcepimus; quæ vtraque ad religionem Chriſtianam, eandem vim habent.

Cur vno conſenſu affirmant veteres, vt Ariſtoteles, Cicero & Quinctilianus, auctoritatis locum ab arte remotum eſſe, cùm non minoris artis ſit aptum ex iſto loco argumentum, quàm ex aliis depromere?

Ariſtoteles, Cicero, &, qui eos ſecutus eſt, Quinctilianus, conſuetudinem reſpexerunt iudiciorum, in quibus ea probatio quæ teſtibus fit, ad patroni vel oratoris artem non pertinet, quippe quæ ipſo tacente peragitur: Nihilominus tamen rectè ad artem iſte locus non minus quàm cæteri, referri poteſt, quatenus orator ad ſuæ ſententiæ confirmationem, idoneum aliquod ſiue humanum ſiue diuinum producit teſtimonium, & illuſtrium ſcriptorum dictis aut ſcriptis, ſuæ orationi pondus, grauitatem atque fidem comparare nititur.

Quis eſt vſus huius loci ab auctoritate?

Multiplex & varius eſt huius loci vſus: Primùm in humanis diſciplinis, cùm aliquis inſtituendus eſt, is (vt Aurelij Auguſtini & verbis & ſententia vtar) duplici via ducitur, auctoritate & iudicio ſeu ratione: & tempore quidem auctoritas, natura verò ratio prior eſt. Itaque quamuis imperitis adhuc auctoritas videatur eſſe accommodatior (credere enim, vt Ariſtoteles in reprehenſionibus ait, & indubitatam fidem habere eum oportet qui diſcere aliquid velit) ratio tamen aptior eſt eruditis. Auctoritas igitur imperitis adhuc ianuam quodammodo aperit doctrinarum, & diſcentem ducit: ratio autem eundem iam eruditum preſſis veſtigiis hærere facit, & ſua luce reconditos ſcientiarum receſſus colluſtrans, omnia apertiùs diſtinctiùſque demonſtrat.

Præterea, cùm in artibus omnibus, tum maximè in grammaticis & theologicis diſputationibus, in quibus ferè ſola auctoritate pro ratione vtimur, plurimus eſt huius loci vſus.

Iis quoque omnibus qui in iudiciis & cauſſis ciuilibus verſantur, vtiliſſimus eſt iſte locus; nam iudiciales loci à teſtibus, legibus, inſtitutis maiorum, & conſuetudine, omnes ad auctoritatis pertinent locum.

DE TRANSLATIONE.

Quid eſt tranſlatio?

Tranſlatio eſt verbi à propria ſignificatione, ad impropriam, propter rerum ſignificatarum ſimilitudinem, accommodatio.

Quæ

Quæ argumentatio dicitur eſſe ſumpta ex tranſlatione?

Ex tranſlatione propriè argumentamur, cùm nomen aliquod per metaphoram transfertur, & deinde ex re, non quam eo in loco, ſed quam propriè ſignificat, ducitur argumentum. cuiuſmodi eſt iſta Paridis cum Helena argumentatio,

——— *Quis enim celauerit ignem,*
Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo?

Ibi ignis pro amore ponitur; ſed non ab amore, verùm à natura ignis, ducitur argumentum; cùm dicit, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo; tamquam de vero igne loquatur.

Item iſta; Diabolus eſt metuendus; quis enim rugientem leonem, & quærentem quem deuoret, non metuat?

Quid eſt tranſlatio generatim accepta?

Eſt cùm verbum aliquod à propria & genuina ſignificatione ad alienam, vel ornatus, vel neceſſitatis, vel alia de cauſſa transfertur.

Quomodo argumentari oportet à loco tranſlationis generatim acceptæ?

Firma & legitima ex hoc loco eſt argumentatio, quæ à tranſlato nomine ad proprium, vel contrà, progreditur:

Vt ſi quis talem conficiat argumentationem, Cæcus eſt amor; igitur qui amant, iudicandi vim impeditam & obſcuratam habent.

Quibus regulis huius loci argumentationes diriguntur?

Quod cuipiam conuenit ſub nomine tranſlaticio, idem conuenit ſub nomine proprio; & contrà.

Quis eſt vſus tranſlationis?

Tranſlationis generatim acceptæ vſus tam latè patet, quàm tropi rhetorici extenduntur, præcipuè metaphora & allegoria; quas figuras in litteris ſacris eſſe conſtat creberrimas. In exornanda verò Rhetorum floſculis, elocutioniſque ſchematibus oratione quodcumque genus cauſſæ tractetur, primas tranſlationem tenere, nemo eſt doctorum hominum, qui neget: quapropter magnopere expedit, iuuentutem in hac excolenda diligenter exerceri.

DE LOCIS MEDIIS, ET PRIMVM de coniugatis & caſibus.

Quæ ſunt coniugata?

Coniugata ſunt abſtractum & alia vox eiuſdem ſignificationis ab eo deriuata & deducta.

Cur hæc dicuntur coniugata?

Quia eidem quaſi iugo aſtricta tenentur, quòd eandem ha-

beant principalem ſignificationem: vt, Sapientia, ſapiens, & ſapienter.

Quomodo definiuntur caſus?

Caſus ſunt plures voces eiuſdem principalis ſignificationis ab eodem abſtracto deriuatæ.

Cur iſtæ voces appellantur caſus?

Quia per quandam deflexionem cadunt ab eodem abſtracto: vt, iuſtus & iuſte, à iuſtitia.

Quæ differentia ſæpenumero tamen confunditur: vt apud Ciceronem, qui locum à caſibus non diſtinguit à coniugatorum loco, ſed illum ſub hoc comprehendit.

Quomodo argumenta ducuntur à coniugatis & caſibus?

A coniugatis & caſibus bifariam ducuntur argumenta, tum aientia, tum negantia, per prædicata laudem aut vituperium ſignificantia; interdum per alia:

Videlicet
- *Subiecti ratione tantùm*: vt,
  - Iuſtitia eſt laudanda, ergo
  - Iuſtus eſt laudandus:
  - Iuſtitia non eſt vituperanda, ergo
  - Iuſtus non eſt vituperandus.
  - Obedientia ſancta eſt, igitur
  - Sanctum eſt obedire.
- *Subiecti & prædicati ratione ſimul*: idque à duobus concretis ad duo abſtracta; vel à duobus abſtractis ad duo concreta affirmando & negando;

Vt, Currens mouetur, ergo curſus eſt motus.
Item, Album eſt coloratum, ergo albedo eſt color.
Et contrà, Curſus eſt motus, ergo currens mouetur.
Albedo eſt color, ergo album eſt coloratum.

Quæ conditiones ſunt in hoc genere argumentandi obſeruandæ?

Hîc obſeruandum eſt, vt euitentur prædicationes per accidens; non enim ſequitur,

Album eſt dulce, ergo albedo eſt dulcedo: Nec contrà,
Albedo non eſt dulcedo, ergo album non eſt dulce.

A caſibus ſimiliter ducimus argumenta: vt, Currere eſt moueri, ergo currens mouetur.

Recita axiomata quibus nituntur argumentationes ex his locis coniugatorum & caſuum deſumptæ.

Quod vni conuenit coniugatorum, & alteri conuenit.

Si duo diuerſa abſtracta, vel concreta, inter ſe conueniant; reſpondentia quoque illis coniugata inter ſe conuenient.

Item: Coniugatorum in eo quòd coniugata ſunt, vna eſt eadémque natura.

Caſuum in eo quòd caſus ſunt, eadem eſt natura.

DE DIVISIONE.

Quid eſt diuiſio?

De diuiſione, quid ſit, & quid in ea ſit obſeruandum, quas partes & quem vſum habeat, ſuprà dictum eſt, cum ageretur de ratione diuidendi.

Quomodo à diuiſione ducuntur argumenta?

A diuiſione ducuntur argumenta:

Primò, à negatione vnius membri aut plurium, ſed non omnium, ad affirmationem membri non negati. Cùm enim diuiſum de quopiam verè dicitur, & ab eodem omnia diuidentia membra, vno excepto, remouentur, legitima ratiocinatione infertur illud membrum quod exceptum erat, eidem cui diuiſum tribuebatur, conuenire: vt, Omne animal aut eſt ſanum aut ægrum; Paulus eſt animal, & non eſt æger; ergo eſt ſanus.

Secundò, ab affirmatione vnius membrorum diuidentium ad negationem alterius vel aliorum: vt, Animalium aliud ſanum, aliud ægrum; ſed Paulus eſt ſanus, ergo non eſt æger.

Quæ ſunt axiomata eiuſmodi argumentationum?

Cum quo conuenit diuiſum, cum illo neceſſe eſt aliquod membrorum diuidentium conuenire.

Legitimæ diuiſionis membra ita diſtincta ſunt, vt neque de ſe mutuo, neque de eodem tertio, ſaltem eiuſdem reſpectu, & eadem ratione, dici queant. Quorum axiomatum rationem & latiorem explicationem videre licet in eo tractatu, de modo definiendi atq. diuidendi, quem ad calcem ſecundi libri ſuprà adiecimus.

APPENDIX QVORVNDAM LOCORUM EX ARIſTOTELE.

Solent iis locis quos hactenus explicuimus, alios quoſdam ex Ariſtotelis doctrina adiungere, quorum primus eſt à comparatiuo ad poſitiuum, qui vulgò dicitur Locus à magis ad ſimpliciter, & contrà: Alius, à binis poſitiuis ad binos comparatiuos & ſuperlatiuos, & contrà: Tertius denique, ab appoſitione. de quibus omnibus, vt eorum poſtulat facilitas, breuiſſimè agemus.

Quomodo argumentari oportet à comparatiuo ad poſitiuum?

A comparatiuo ad poſitiuum ſolùm affirmando argumentamur.

Vt, Virgilius doctior poëta eſt Horatio,
Ergo Virgilius eſt doctus poëta.
Mel dulcius eſt lacte,
Igitur mel dulce eſt.

Quæ

Quæ eſt regula huius generis argumentationum?

De quo comparatiuus propriè acceptus verè dicitur, de eo & poſitiuum dici neceſſe eſt.

Diximus autem [propriè acceptus] quod ex comparatiuo impropriè ſumpto poſitiuum inferre non liceat: vt ex iſta vitioſa ratiocinatione liquet: Mare Caſpium (teſte Q. Curtio) dulcius eſt cæteris maribus, igitur mare Caſpium eſt dulce; in qua [dulcius] non propriè, ſed pro minus amaro accipitur.

Quomodo argumentandum eſt à poſitiuo ad comparatiuum?

A poſitiuo ad comparatiuum argumentamur ſolùm negando.

Vt, Zoilus non fuit doctus poëta,
Ergo non fuit doctior poëta Homero.

Quæ eſt norma huiuſmodi argumentationum?

De quo poſitiuus non dicitur, nec comparatiuus.

Habéntne iſti loci cum aliquibus ſuperioribus affinitatem?

Habent, cámque maximam; Prior cum loco à parte in modo ad totum; ſiue à ſpecie ad genus: alter contrà, cum loco à toto ad partem. Nam re vera comparatiuus cum poſitiuo collatus, ſpecies quædam eſt, ſeu vox minus communis; idque magis apparet, ſi comparatiuus per aduerbium, magis, efferatur.

Quomodo duci debent argumenta à binis poſitiuis ad binos comparatiuos & ſuperlatiuos?

Hoc modo: Quod bonum eſt, iuſta ratione diligitur; ergo quod melius eſt, ratione iuſtiori diligitur; & quod optimum eſt, iuſtiſſima diligitur ratione.

Obedire ſanctum eſt; ergo magis obedire ſanctius eſt; & maximè obedire, ſanctiſſimum eſt.

Recita exemplum aliquod argumentationis, in qua proceditur à duplici comparatiuo ad duplicem poſitiuum reſpondentem.

Vt, Quod eſt honeſtius, laudabilius eſt; igitur quod eſt honeſtum, laudabile eſt.

Profer exemplum argumentationis à duplici ſuperlatiuo ad duplicem poſitiuum progredientis.

Vt, Quod eſt turpiſſimum, maxima vituperatione dignum eſt; ergo quod eſt turpe, magna vituperatione dignum erit.

Quæ ſunt conditiones hic obſeruandæ?

In locis iam expoſitis vtendum eſt eiuſmodi enuntiationibus, quarum ſubiecta & prædicata naturalem & neceſſariam inter ſe habeant connexionem: nec enim ſequitur, Qui doctus eſt, probus eſt; ergo qui doctior, magis eſt probus; & doctiſſimus, maximè probus erit.

Quæ

Quo axiomate nituntur eiuſmodi argumentationes?

Quæ inter ſe cohærent in poſitiuis, eandem quoque cohærentiam in comparatiuis & ſuperlatiuis retinent; & contrà.

Eſt ne alia ex poſitiuis ad comparatiuos ſuperlatiuóſquè probandos; & contrà, ex comparatiuis ſuperlatiuiſque, ad poſitiuos inferendos, argumenta ducendi ratio?

Eſt: nam poſitiuus ad comparatiuum & ſuperlatiuum relatus, totius in modo; & viciſſim comparatiuus & ſuperlatiuus ad poſitiuum relatus, partis in modo, vim naturámq. obtinet. Proinde ſicut ex toto in modo ad eius partem probandam, ita ex poſitiuo ad comparatiuum ſuperlatiuúmque ſtatuendum argumenta ducuntur. Et viciſſim, quemadmodum ex parte in modo ad eius totum; ita ex comparatiuo & ſuperlatiuo ad eorum poſitiuum, ratiocinatio eſt inſtituenda: firma enim eſt iſta argumentatio, Omnes docti cenſent voluptati honeſtatem eſſe præferendam; igitur etiam doctiſſimi quique idem iudicant.

Item iſta: Sapientiſſimi quique aſſerunt ſolem multis partibus terra eſſe maiorem; igitur aliqui ſapientes idem exiſtimant.

DE APPOSITIONE SEV ADIECTIONE.

Profer huius loci exemplum.

Ignis admotus aquæ, ipſam calfacit;
Ergo ipſe calidus eſt.

Item in moralibus:

Theophraſtus ex conuictu & conſuetudine Ariſtotelis, factus eſt probus & eruditus philoſophus; ergo Ariſtoteles probus & eruditus philoſophus erat.

Ad quem canonem diriguntur huius generis argumentationes?

Quam ſibi qualitatem contrahit res vna ex alterius commercio & coniunctione, eandem quoque in altera re fuiſſe, conſequitur.

Quis eſt communis omnium locorum vſus?

Maximus eſt vſus, maximáque vtilitas locorum; idque vel hinc facilè coniici poteſt, quòd pari cura atque diligentia à Dialecticis & Rhetoribus de locis præcepta tradita eſſe videamus, neceſſitate vtroſque ad id faciendum compellente: orationis enim & argumentationis, quæ duo propria ſunt eorum opera (in quibus perficiendis atque limandis vniuerſa eorum ars & induſtria verſatur) tota vis & præcipua laus ex rationum momentis, quæ ex locis commodiſſimè ſumuntur, pendet.

Quocirca non immeritò Antonius in ſecundo libro de Oratore, cenſet dandam eſſe operam, vt quemadmodum ſcribentibus vltrò ſe figuræ ingerunt litterarum, ita oculis ſe offerant loci, nec

ci, nec procul nec diu quæſiti; ſtatímque oſtendant, quid in medium proferri maximè conueniat.

Vix enim vlla res paulò copioſiùs tractari, vix vllius eruditi viri ſcriptum penitius inſpici poteſt, niſi referat ſe animus ad hos locos, eóſque tamquam certos quæſitæ rationis indices ſequatur: nam ſicut piſcator, venator, & auceps, certos quoſdam definitóſque locos habent, in quibus, etſi non ſemper, ſæpe tamen quæſitam feram inueniunt; ita Dialecticus ſuperiùs declaratos locos cognitos habeat oportet, è quibus, tamquam è latibulis quibuſdam, argumenta in rem omnem & ipſe eruere, & ab aliis eruta agnoſcere poſſit.

De iſto eodem locorum vſu eximiáque vtilitate copioſè ſimul & eruditè diſſerit Rodolphus Agricola libri primi De inuentione dialectica cap. primo, his verbis:

„ Cùm nulli dubiæ rei queat ex ſe conſtare fides, ſed ex aliis „ quibuſdam notioribus atque magis exploratis, de vnoquoque „ certitudinem colligamus neceſſe eſt: iámque cùm alij mentis „ acumine freti, vberius expeditiúſque argumentum ad fa„ciendam fidem excogitent; alij contrà, hebetiore mentis vi „ ad rerum obtutum caligent, & vel nihil, vel ſerò, quid quaque „ de re dici poſſit, inuenire queant; vtiliſſimum videntur feciſ„ſe, qui ſedes quaſdam argumentorum (quos locos dixerunt) „ excogitauere, quorum admonitu velut ſignis quibuſdam cir„cumferremus per ipſas res animum, & quid eſſet in vnaqua„que re probabile aptúmque inſtituto orationis noſtræ perſpi„ceremus. vtilem autem eſſe hanc locorum rationem apparet „ tum magnæ parti humanorum ſtudiorum; quandoquidem „ pleraque in ambiguo hærent, & differentium certaminibus „ ſunt expoſita: tum verò eis præcipuè confert, qui tractant „ illa quorum nullæ traditæ ſunt artes: dico, qui conſilio rem„publicam gubernant, quos de pace, bello, cæteríſque ciuita„tis negotiis in rem præſentem, ſæpe ſenatui, ſæpe populo, fi„dem facere oportet; quíque in iudiciis item accuſare, defen„dere, petere, abnuere, quíque populum docere iuſtitiam, reli„gionem, pietatem, in profeſſo habent. Et paulò pòſt, Nec in„ſtruere, inquit, ſolùm os facultas iſta, & tantùm dicendi copiam „ ſubminiſtrare, ſed prouidentiam animi, & rectè conſulendi „ quoque viam aperire videtur. Quando non alia re prudentiam „ conſtare apparet, quàm perſpicere, quid in quaque re ſit poſſi„tum, & conſentanea repugnantiáque, & quò quidque ducat, „ quídue euenire poſſit, colligere. Hoc autem ipſum confir„mat ſtatim ſubiecto exemplo de Cicerone & Demoſthene, „ quibus prudentiæ conſiliíque laus vel ab æmulis eſt conceſ„ſa; quòd quæ dicebant in ſenatu, in foro antea prudenter (ad-

 miniculo

„ miniculo ſcilicet locorum) cogitaſſent: nam dicere (inquit) pru-
„ denter, niſi qui prudenter cogitarit, non poteſt.

Conſtat igitur, hanc locorum dialecticorum facultatem philoſopho, oratori, dialectico, & omnibus inſuper, qui vel oratione diſſerunt, vel tacita meditatione in quæſtione aliqua tractanda verſantur, non vtilem modò, ſed planè neceſſariam eſſe. Diligenter ob id in hanc Dialecticæ partem omnibus, qui ad præſtantiſſimos iucundiſſimóſque Dialecticæ fructus percipiendos aſpirant, incumbendum eſt; & aſſiduo vſu atque exercitatione huius partis confirmanda cognitio. Ad quam conſequendam plurimùm etiam profuerit diligentem nauaſſe operam in argumentationibus probatorum ſcriptorum ad ſuos locos reuocandis.

Quod quomodo ſit faciendum, tradit Rodolphus ſecundi libri capite decimonono.

Nec minus vtile fuerit, ſecundum eiuſdem conſilium & doctrinam, locis probè cognitis, plurimas res, de quibus fortè aliquando dicturi ſumus, per ſuos deducere locos, & quid ex ſingulis locis de iis dici queat, ſtudioſè diligentérque expendere. vt autem rem aliquam ita deſcribere rectè quis poſſit, prius omnem eius naturam proprietatémque ex penitioribus artium penetralibus perſpectam habeat oportet: Reliquæ enim artes materiam inuentioni præbent; Dialectica verò inueniendi docet rationem. De quibus omnibus copioſè agit idem Rodolphus libri iam citati capite viceſimo.

Porrò, vt non modò verbis, ſed etiam re ipſa locorum commendemus vtilitatem, quantum proſint loci tum ad rationum firmitatem inueniendam, tum ad orationis copiam efficiendam, vnius thematis fuſiori explicatione variis ex locis collecta oſtendere nitemur. In qua thema ipſum, non quidem iiſdem verbis quibus propoſitum fuerit, ieiunè & ſuperſtitioſè repetemus; ſed probatorum ſcriptorum more, ſententia eius fideliter conſeruata, varia & multiplici concludendi ratione, tædio lectoris occurrere ſtudebimus. Nec etiam vſitatioribus & frequentioribus (qui à nobis antè expoſiti ſunt) argumentorum ex locis ducendorum modis, ita erimus alligati, quin alios quoque non ſpernendos, ſi noſtro ſeruiant propoſito, amplectamur: quod vbi ſit factum, haud difficulter attentus ſenſerit lector. Sit igitur exempli cauſſa iſtud thema,

Homo diligenter virtutem colere debet,

In aliqua oratione, concione aut epiſtola latiùs explicandum.

1 Primùm ea argumenta quæ ſubiecti conſideratione à locis ſuppeditantur, erunt colligenda.

2 Deinde ad eas probationes quæ attributi reſpectu ab iiſdem locis ſubminiſtrantur, progredi debebit oratio.

3 Et

3 Et poſtremò ad eas rationes quæ ex locis vtriuſque & ſubiecti & attributi reſpectu eliciuntur, veniendum erit, ad eum, qui ſequitur, modum:

PRIMO,

Conſideratione ſubiecti, argumenta propoſito themati probando idonea ex locis colligere licebit ad hunc modum:

EX DEFINITIONE.

Homo animal eſt nobiliſſimum, rationis atque conſilij particeps, & ad diuini numinis ſimilitudinem creatum; maximè igitur decet, vt eius vita in omnibus ſuis partibus virtute atque probitate, quæ ad amuſſim cum recta ratione conueniunt, ſit exornata.

Eadem argumentatio ſimpliciter & ſcholarum more ſic efferretur:

Animal rationis particeps decet ſtudium virtutis, igitur hominem decet ſtudium virtutis.

EX INTERPRETATIONE ſeu etymologia.

Creaturam ex humo, id eſt, ex limo terræ creatam, maximè decet ſupercilio demiſſo, atque omni faſtu, inaniq́ue arrogantiæ tumore depoſito, præceptis Dei creatoris ſui obtemperare, & eius legem ſtudioſè atq. religioſè ſeruando, virtutem colere; Hominem igitur hoc vili humiliq́ue principio ortum, maximè decet omni faſtu, & inani arrogantiæ tumore abdicato, ad diuinam legem ſeruandam, virtutemq́ue colendam, omnem ſuam operam atque ſtudium conferre.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic eadem argumentatio efferretur:

Animal ex humo, ſeu limo terræ creatum, debet præceptis creatoris ſui parêre; igitur homo debet præceptis ſui creatoris parêre.

EX MATERIA.

Homo inſtar mutorum & ſtupidorum omniq́ue ſenſu vacantium corporum, ex quatuor conſtat elementis; vt omnes medicinæ & naturalis philoſophiæ aſſerunt magiſtri; quapropter non ſuperbè, non arroganter, ſed modeſtè, ſubmiſſè, humaniterq́ue in omnibus ſuæ vitæ partibus ſeſe homo ſuæ conditionis memor gerere debet.

Simpliciter & ſcholarum more ſic efferretur:

Homo conflatus eſt ex vili & communi cum inanimis corporibus materia; ergo animi ſummiſſio, & obedientiæ virtus maximè illum decet.

EX FORMA.

Quandoquidem inter omnes conſtat, & omnium inde ab initio mundi ſeculorum fide atque conſenſu firmata ſententia eſt, hominem immortali & æternæ felicitatis capaci animo, diuina bonitate atque ordinatione præditum eſſe; cæcus ſit oportet, qui non videat, omnes labores atque conatus hominis, ad virtutes comparandas, quibus ad cæleſtem vitam æternámque beatitudinem peruenitur, eſſe referendos.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur:

Homo conſtat ex animo æternæ felicitatis capaci; igitur virtuti, qua ad illam felicitatem peruenitur, diligenter ſtudere debet.

EX GENERE.

Generi animalium omni eſt à natura tributum, vt ſe ſaluum & quàm optimè affectum eſſe velit: homini ergo ſtudium virtutis, qua vna & optimè affectus in præſenti vita eſſe, & in ſequenti æternæ ſalutis præmium conſequi poteſt, non modò decens atque conueniens eſt, verumetiam naturale.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur:

Omne animal quærere debet quod ſuæ naturæ conueniens eſt; igitur homo quærere debet virtutem, quæ ipſius naturæ maximè conuenit.

EX SPECIE.

Et diuites & pauperes, & iuuenes atque ſenes, viri item atque mulieres, cuiuſcumque ſint ordinis aut conditionis, ad rectè laudabilitérque vitam inſtituendam, virtutis adminiculo opus habent; vniuerſis igitur hominibus ad rectè pieque viuendum virtus eſt neceſſaria, eiúſque ſtudium ſollicitè diligentérque amplectendum.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur eadem ratiocinatio:

Diuites & pauperes debent ſtudere virtuti, ergo homines debent ſtudere virtuti.

EX COMMVNITER ACCIDENTIBVS.

Abſoluto vitæ præſentis breui curriculo, omnium dictorum, factorum, atque cogitatorum ante tribunal ſummi iudicis Dei rationem quilibet homo reddere debet, accepturus pro rectè factis quidem ampliſſimam mercedem, pro peccatis verò digna ſupplicia; igitur homini dum viuit, declinatis vitiis, omni ſtudio virtutes, vnde rectè facta promanant, amplectendæ ſunt atque colendæ.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur:

Reddenda eſt aliquando acerrima ratio totius anteactæ vitæ, & pro ea, ſiue rectè ſiue perperam acta, merces digna recipienda; ergo vitatio peccatorum & virtutis ſtudium meritò illud tempus antecedere deberent.

EX CAVSSA EFFICIENTE.

Quandoquidem à ſummo Deo, omnis bonitatis, excellentiæ, atque virtutis auctore, & exemplari perfectiſſimo, creatus eſt homo, ita vt etiam ad eius imaginem ſit formatus, ſummopere decet hominem ſui creatoris excellentiam, quatenus poteſt, imitari, & eius ſpeciem aliquam atque ſimilitudinem, in ſua vita piè, ſanctè, laudabilitérque inſtituenda, virtutibúſque exornanda, repræſentare.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur:

Deus eſt optimus; igitur homini, qui eſt eius effectus, maximè conuenit bonitas.

EX FINE.

Eius beatitudinis, ad quam humanum genus conditum eſſe & prophetica & apoſtolica paſſim teſtatur ſcriptura, tanta eſt magnitudo & excellentia, vt eam nemo in iſta mortali vita, non modò verbis explicare, ſed ne cogitatione quidem comprehendere poſſit; homini ergo ad eiuſmodi ineffabilem beatitudinem creato, ſtudium virtutis qua vna ad iſtius beatitudinis gloriam peruenitur, vel in primis eſt neceſſarium.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic efferretur:

Aeterna beatitudo rés eſt longè optima; ergo homo, cuius talis eſt finis, bonus eſſe debet.

SECVNDO:

Attributi reſpectu ad propoſitum thema probandum ex locis ad eum, qui ſequitur, modum argumenta depromere licebit.

EX DEFINITIONE.

Magnam diligentémque operam meritò homines ponere debent in eo habitu ſibi comparando, qui honeſtas, laudabiles, Deóque gratas actiones reddit, iucundas, faciles, atque ſtabiles; magnam igitur diligentémque operam in virtute (vnde tam præſtantes naſcuntur fructus) comparanda atque colenda meritò homines ponere debent.

Simpliciter verò & ſcholarum more ita eadem ratiocinatio efferretur:

Homo debet ſtudere tali habitui vnde honeſtæ, iucundæ & ſtabiles profluunt actiones; ergo virtuti homo ſtudere debet.

EX DESCRIPTIONE.

Eam rem ſumma diligentia omníque conatu ſectari decet homines, quæ ſibi non vanam neque breuem, ſed veram ſempiternámque & apud homines & apud Deum parit gloriam; ad virtutem igitur, quæ iſtud præſtat, comparandam omni ſtudio atque

vigilantia homines contendere debent.

Simpliciter & ſcholarum more ſic efferetur eadem argumentatio:

Ea res quæ homini gloriam ſempiternam parit, apud Deum & apud homines eſt ſtudio digna; igitur virtus eſt ſtudio digna.

EX INTERPRETATIONE ſeu etymologia.

Cùm nihil aliud ſit virtus, ſi nominis origo atque ratio diligentiùs inſpiciatur, quàm eximia quædam animi affectio, atque excellentia viro digna; dubitandum non eſt, quin grauiſſimè peccent, totóque cælo aberrent, qui re tam illuſtri & homini vſque adeò decora prætermiſſa, in diuitijs aut voluptatibus corporis vndequaque conquirendis omne ſuum ſtudium & operam ponunt.

Simpliciter verò & ſcholarum more idem ad hunc modum diceretur:

Hominem decet excellentia viro digna; ergo hominem decet virtus.

EX GENERE.

Perſpicuum eſt, homini ad eas res omnes quibus humana natura excolitur atque perficitur, conſequendas ſtudioſè incumbendum eſſe: conſtat quoque in eiuſmodi rebus principatum tenere virtutem; quippe qua & mens ad veritatem cernendam illuſtratur, & voluntas ad honeſtatem amplectendam inducitur; planum igitur eſt, omni ope, omni conatu atque diligentia ad virtutem comparandam homini enitendum eſſe.

Simpliciter verò & ſcholarum more idem ſic efferretur:

Homo eniti debet, vt eas res omnes ſibi comparet quibus ſua natura perficitur; igitur homo eniti debet, vt ſibi virtutem comparet.

EX SPECIE.

Fortitudinis atque temperantiæ ſtudium omnibus ex æquo conuenit, imò neceſſarium eſt; quod hæc à cupiditatum impetu, illa verò à mortis terrore hominem vindicet, quodque ſine hac, vita honeſta; ſine illa verò, mors laudabilis eſſe non poſſit: vnde perſpicuè liquet, quanta neceſſitas virtutis parandæ atque colendæ hominibus incumbat; quippe quæ & vitam ipſorum decoram atque laudabilem, & mortem præclaram glorioſamque reddit.

Simpliciter verò & ſcholarum more idem argumentum ſic explicaretur:

Homo diligenter colere debet fortitudinem & temperantiam, igitur homo diligenter virtutem colere debet.

EX CORRVPTIONE SEV INTERITV.

Virtutis extinctio plurimorum maximorúmque eſt cauſſa malorum, etenim virtutis luce extincta, maximis continuó tenebris animus circumfunditur, ita vt neque quid honeſtum, neque quid vtile aut noxium ſit, cernere queat: qua ratione fit vt erret, allucinetur, & in fœdiſſima prolabatùr vitia, quæ ſua lue ita totam infelicis hominis vitam inquinant, vt eam Deo hominibúſque abominabilem reddant: Ex quo facilè quiuis intelligat, quàm præclara res ſit virtus, quantóque ſtudio ſit omnibus colenda.

Simpliciter verò & ſcholarum more idem ſic efferretur:

Virtutis extinctio eſt mala, igitur virtus eſt bona ſtudióque digna.

EX VSV.

Virtutis munus eſt, vt per eam homines vitam degant laudabilem, ſanctam, glorioſam, & Deo cælitibúſque omnibus acceptam, qua nihil in præſenti ſeculo mortali creaturæ maius optabiliúſue accidere poſſet; vnde palam eſt, virtutem rem eſſe longè præſtantiſſimam, & talem in quam omnes ſuas curas, cogitationes atque conatus homines conferre debeant.

Simpliciter verò & ſcholarum more idem ſic efferretur:

Virtutis vſus (videlicet laudabilis moderatio vitæ humanæ) bonus eſt, ergo virtus eſt bona.

EX COMMVNITER ACCIDENTIBVS.

Serenitatem atque tranquillitatem ſuæ conſcientiæ, amœnúmque & placidum animi ſtatum omnes vehementer optant, nec immeritò: qui enim intra ſe tumultuantium cupiditatum, & in contrarias partes rapientium cogitationum fluctibus iactatur, næ ille luctuoſiſſimam infeliciſſimamque vitam degit: quapropter nullum laborem, nullam moleſtiam recuſare deberent mortales, quo virtutem morúmque integritatem, cuius ſerenus ille, amœnus & placidus animi ſtatus comes eſt indiuiduus, adipiſci poſſent.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic idem argumentum explicandum foret.

Tranquillitas conſcientiæ optanda eſt homini; igitur virtus, quam illa tranquillitas comitatur, eſt optanda homini.

EX CAVSSA EFFICIENTE.

Cùm ea ſit natura atque ratio virtutis, vt ad eam vel aſſequendam vel exercendam humanæ vires ſint infirmæ, nec angelicum ſufficiat auxilium, ſed Deo ipſo vel auctore vel adiutore ſit opus; admiranda ſit oportet virtutis dignitas & excellentia, digniſſimáque, ad quam adipiſcendam toto pectore, totáque mente homines incumbant.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic eadem ratiocinatio efferretur:

Deus omnis excellentiæ & perfectionis fons vberrimus, eſt cauſſa virtutis; ergo virtus à tali cauſſa profecta, res eſt eximia, ſtudióque digna.

EX EFFECTV.

Honorem & gloriam ſemper mortales ſummopere ſunt admirati, nec immeritò; ſunt enim res ampliſſimæ maximíque momenti, præſertim ſi non modò humano, ſed etiam diuino tribuantur iudicio; virtus igitur, vnde tam præclari fructus percipiuntur, maximè ab omnibus ſtudioſiſſiméque coli debet.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic idem explicaretur argumentum:

Virtutis effectus (ſcilicet honor verus & ſolida gloria) bonus eſt & expetendus; igitur virtus bona eſt & expetenda.

EX FINE.

Cùm neque præſtabilius neque optabilius aut dici aut cogitari quicquam poſſit ſumma ſempiternáque felicitate, omnibus deſideratis cumulata bonis, & nullis odioſis permiſta malis; quis dubitet quin virtus, cui talis felicitas finis & præmij loco propoſita eſt, inter præſentis vitæ bona principatum obtineat, digniſſimáque ſit, in qua cæteris rebus poſtpoſitis, omnes hominis curæ, vigiliæ, atque conatus elaborent?

Simpliciter & ſcholarum more ſit eadem ratiocinatio efferretur:

Finis virtutis (videlicet æterna felicitas) eſt bonus & optabilis; ergo virtus bona eſt & optabilis.

TERTIO ET POSTREMO.

Subiecti & attributi ſimul conſideratione ad propoſiti thematis probationem conficiendam, ex locis deprompta ſunt quæ ſequuntur argumenta.

EX MINORI.

Videmus paſſim homines, vt ſuum corpus tueantur, & omnia ab eo nocumenta, inprimíſque morbos, & mortem repellant, maximam adhibere diligentiam, nullos detrectare labores, nulliſque parcere ſumptibus; quanto igitur magis in comparandis virtutibus, in quibus animi ſanitas, & hominis vera valetudo atque vita poſita eſt, mortalium curæ atque cogitationes euigilare debent.

Simpliciter verò & ſcholarum more ita eiuſdem argumenti vis explicaretur:

Homines ſanitatem ſui corporis diligenter curare debent; ergo homines ſanitatem animi ſui, quæ in virtute poſita eſt, diligenter curare debent.

EX SIMILI.

Quemadmodum corporis pulchritudo hominum oculis corpus commendat; ita motum probitas atque virtutum decus oculis diuinæ Maieſtatis animum hominis reddit acceptum; ſicut igitur illi qui hominibus placere ſtudent, in corpore ornando maximam ponunt diligentiam; ita illos qui Deo grati eſſe deſiderant (omnes autem deſiderare debent) in animo excolendo, virtutibúſque decorando, quàm diligentiſſimè elaborare oportet.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic idem efferretur:

Homines, ſi hominibus placere velint, corporis ornandi curam habere debent; igitur homines, ſi Deo placere velint, animi virtutibus ornandi curam habere debent.

EX AVCTORITATE.

Diuerte à malo (inquit regius propheta Dauid Pſal. 34.) & fac bonum: Michæas quoque propheta in eandem ſcribens ſententiam, ait cap. 6. Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te; vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo: Quibus verbis nihil aliud volunt diuini prophetæ, niſi omne virtutum genus, cæteris omnibus rebus poſtpoſitis, & vitiis ſollicitè declinatis, omni diligentia atque vigilantia hominibus eſſe colendum: ſi ergo homines ad ſanctæ & diuinitùs per prophetas traditæ doctrinæ normam ſuos mores dirigere atque conformare velint (nolle autem ſine grandi ſcelere non poſſunt) ad virtutes comparandas exercendáſque toto pectore, omníſque ſtudio incumbere debent.

Simpliciter verò & ſcholarum more ſic eiuſdem argumenti vis efferretur:

Deus per Dauidem & Michæam prophetam dicit, virtutes hominibus eſſe colendas; ergo virtutes hominibus ſunt colendæ.

Orationis dilatandæ atque amplificandæ, & thematis cuiuſlibet copioſè atque eruditè explicandi viam demonſtrauimus. ſupereſt nunc, vt qui hanc præclariſſimam & litteratis hominibus maximè conducentem locupletandæ & ſuis laudibus explendæ orationis facultatem adipiſci volunt (omnes autem, qui ad alicuius diſciplinæ excellentiam aſpirant, velle debent) multùm acritérque ſeſe in variis thematibus, ad noſtri exempli, vel alterius, ſi quod melius fuerint nacti, ſimilitudinem tractandis, exerceant; & quod nos in morali fecimus, idem in naturali atque legali materia facere conentur.

Generalis eorvm omnivm comprehenſio quæ in quinto libro ſunt explicata.

SYLLOGISMVS

- *Demonſtratiuus*, ex primis & veris conſtans.
- *Dialecticus*, ex probabilibus: cuius materia eſt duplex,
  - *Remota*,
    - *Vno modo*,
      - Terminus,
      - Proprium,
      - Genus,
      - Accidens.
    - *Altero modo*, Argumentum, quod ſuppeditant maxima ex parte loci dialectici; quorum ſchema initio ſecundæ partis huius libri poſitum eſt.
  - *Propinqua*,
    - *Propoſitio dialectica*,
    - *Problema dialecticum*, ſub quo continetur poſitio.
- *Litigioſus*,
- *Pſeudographus*.

LOGICES

LIBER VI.

De elenchis ſophiſticis, et ratione diſſolvendi vitioſa argumentationum genera.

Vetvs & vulgare dictum eſt. Contrariorum eandem eſſe diſciplinam: ſunt enim ferè de contrariis contraria præcepta. Quare tradita iam legitimas argumentationes conficiendi ratione, ad vitioſas fucoſáſque argumentationes diſcernendas atque diiudicandas ſufficere vtcumque potuiſſet hæc vnica admonitio.

Oblatas quaſlibet argumentationes ad regulas ſuprà de ſyllogiſmo aliiſque ratiocinationum generibus traditas diligenter eſſe exigendas, & quæ cum iis regulis congruunt, veras atque legitimas; quæ verò ab iis deflectunt, adulterinas atque vitioſas argumentationes eſſe iudicandas: atque legitimas quidem argumentationes eſſe ſuſcipiendas; vitioſas autem, vitiis earum proditis atque detectis, refellendas atque repudiandas eſſe.

Quia tamen Ariſtoteles aliíque plerique eruditi viri animaduertentes promptam expeditámq. captioſas argumentationes diſſoluendi rationem, non modò dialectico, ſed etiam cuiuis homini vel in litterarum ſtudiis, vel in communis vitæ negotiis verſanti maximè eſſe neceſſariam; non contenti hac breui & ſimplici admonitione, huius loci doctrinam latius planiúſque explicandam cenſuerunt: nos eorum veſtigiis ingredientes, quòd tum apud Ariſtotelem, tum apud alios celebres dialecticæ ſcriptores hac de re ſcitu neceſſarium extat, planè & diſtinctè, breuiter tamen, exponendum duximus.

Neque eſt quòd quemquam hoc loco vel labor vel difficultas deterreat; tum quòd huius tractatus præcepta plana ſint atque breuia; tum etiam quòd maximam vberrimamque in omni ſtudiorum genere afferant vtilitatem: hac enim dialecticæ parte augetur prudentia, acuuntur diſcentium ingenia, vt celeriùs certiúſque fallaciam argumentationum vitia perſpicere, perſpectáque patefacere queant. deinde in omni vita, in omni ſermone atque colloquio, amorem veritatis, odium falſitatis, & omnis cauillationis deteſtationem hæc exercitatio affert. Vnde liquet, huius loci ſcientiam, ad ſophiſtarum, hæreticorum, & ſycophantarum omnium (qui in eccleſia, in foro, & familiaribus congreſſibus) ſub veritatis ſpecie fucoſos ſuos errores diſſeminare,

minare, & falſis pernicioſiſque opinionibus animos hominum inficere ſtudent; vnde diſcordiæ, ſeditiones, & funeſtiſſima bella oriuntur) technas atque præſtigias detegendas plurimum valere. Vt igitur his ita breuiter præmiſſis, ad iſtius longè vtiliſſimam dialecticæ ſcientiæ partem noſtro more exponendam veniamus:

Quotuplex eſt ſolutio vitioſarum argumentationum?

Duplex:
- Perſonæ accommodata,
- Rei accommodata.

Vt ſubiectum ſchema latiùs explicat:

Solutio vitioſarum argumentationum eſt duplex:
- *Perſonæ accommodata, & fit*
  - Eleuando
    - ἐξουθενισμῷ,
    - ὑποκρίσει.
  - Regerendo
    - ἐπιπλήξει,
    - ἀντεισαγωγῇ.
  - Digrediendo
    - παρεκβάσει,
    - ἀποπλανήσει.
- *Rei accommodata, & eſt etiam duplex:*
  - *Generalis*, & fit oſtendendo vitium
    - In materia,
    - In forma,
    - In vtraque.
  - *Specialis*, quæ ex generali tamquam fonte deriuatur: & præcipuè locum habet in detegendis nominatim fallaciis
    - Verborũ, ſeu propter dictionem: vt ſunt homonymia, amphibolia, &c.
    - Rerum, ſeu extra dictionẽ: vt ſunt fallacia accidentis, & aliæ, quæ fuſiùs poſtea explicabuntur.

De solvtione fallacium argvmentationum perſonæ accommodata.

Solutio perſonæ accommodata quid eſt?

Solutio perſonæ accommodata eſt, in quâ reſponſio non ad rem, de qua contentio eſt, ſed ad hominem, qui contendit, eſt accommo-

commodata: & propterea vocari conſueuit ſolutio ad hominem.

Quot modis fit ſolutio perſonæ accommodata?

Fit tribus modis, vt nunc dictum eſt, { Eleuando, Regerendo, Digrediendo.

Expone latiùs ſingulos iſtos modos.

Eleuamus bifariam: { Ἐξουθενισμῷ, id eſt, vt rei nullius momenti contemptione:
Ὑποκρίσει, ſeu actione, hoc eſt, vultu, geſtu, atque vocis ſono.

Eleuamus ἐξουθενισμῷ, quando contemnimus ſeu nihili facimus & irridemus aduerſariorum dicta.

Sic ferè totam Cœlij accuſationem Cicero voluit videri magis iras & iurgia diſſidentium in amore, querelâſque amantium, quàm vera crimina.

Eleuamus autem ὑποκρίσει, quando geſtu & pronuntiatione aduerſarios abiicimus & ſpernimus: vt Menalcas Virgilianus,

Cantando tu illum? aut vmquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? ———

Regerimus quoque bifariam { Ἐπιπλήξει, ſeu increpatione perſonæ:
Ἀντιναγωγῇ, ſeu compenſatione alterius rei.

Ἐπιπλήξει, ſeu increpatione regerimus, cùm omiſſa re, qualiſcumque ea ſit, contendimus non decere aduerſarium hoc nobis obiicere: vt Dametas apud Virgilium,

Parcius iſta viris tamen obijcienda memento.

Fit quoque, quando conuicium pro conuicio rependitur: ſicut Menalcas Virgilianus Dametæ obiicit furtum lactis, abſente hero: regerit hic & obiicit multò grauius crimen.

Ἀντιναγωγῇ, ſeu compenſatione, cùm afferimus rem vel parem vel grauiorem ea quæ ad diſſoluendum erat propoſita: vt Dametæ ita quærenti,

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpatium non amplius vlnas?

Menalcas reſponſionis loco aliam æquè difficilem aut difficiliorem mouens quæſtionem,

Dic, inquit, *quibus in terris inſcripti nomina regum*
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

Duobus itidem modis digredimur: { Παρεκβάσει, ſeu excurſu:
Ἀποπλανήσει, ſeu deductione.

Παρεκβάσει, ſeu excurſu, diſputantem à ſcopo abducimus, quando

De solvtione rei accommodata.

Quid eſt ſolutio rei accommodata?

Eſt talis ſolutio, qua ad rem ipſam propoſitam reſpondetur.

Quod ſolutionis genus conuenientiſſimum eſt atque laudatiſſimum; ſiquidem non tam perſona, quàm res ipſa in quæſtionibus diſcutiendis, & diſputationibus eſt conſideranda.

Quotuplex eſt ſolutio rei accommodata?

Duplex, { Generalis & Specialis.

De generali solvtione.

Quæ eſt generalis ſolutio?

Generalis ſolutio eſt, cùm oſtendimus vitium eſſe in forma, materia, aut vtraque ſimul.

Quot modis fit generalis ad rem accommodata ſolutio?

Tribus modis, vt iam dictum eſt: nimirum,

Oſtendendo vitio { Formæ, ſeu conſecutionis, Materiæ, ſeu antecedentis, Vtriuſque, id eſt, formæ & materiæ ſimul.

Quomodo diſſoluuntur argumentationum genera quorum vitioſa eſt forma?

In omni argumentatione prima cura eſſe debet inſpiciendæ & examinandæ conſecutionis, an ad formas & regulas argumentandi ſuprà deſcriptas quadret. Qua quidem exercitatione neſcio an quicquam ſit vtilius ad argumentandi artem confirmandam, eiusque promptitudinem atque facilitatem comparandam: ſi verò per hanc examinationem argumentatio ab aliqua ex ſuperioribus ratiocinandi formulis recedere fuerit deprehenſa, ipſa erit confutanda, vitio eius ob quod à legitima & probata ratiocinandi ſpecie recedit, in medium prolato.

Exempli gratia:

Omnis auarus liberalitatis leges violat,
Et omnis prodigus liberalitatis leges violat; ergo
Omnis prodigus eſt auarus.

Hæc vitioſa ratiocinatio ſyllogiſmi ſecundæ figuræ ſpeciem quidem aliquam præ ſe fert, at vim & perfectionem propterea non habet, quòd à legitimis formulis ſeu modis in ſecunda figura præſcriptis deflectat; nulla enim ibi eſt talis argumentandi formula, cuius omnes partes affirmatè enuntientur.

Simili-

Similiter lupus vitioſa ratiocinatione apud Aeſopum accuſat ouem:

Bibis (inquit) me bibente,
Turbas igitur mihi aquam.

Quam ratiocinationem rectè confutat ouis, dicendo ſe inferiore loco bibere.

Dialecticus diceret, Nego conſecutionem; quia enthymema non eſt legitimum, eò quòd ſyllogiſmus, ad quem reducitur, videlicet iſte,

Quicumque bibit me bibente, turbat mihi aquam,
Tu bibis me bibente, igitur
Tu turbas mihi aquam;

propoſitionem habeat manifeſtò falſam.

ADMONITIO.

Tametſi huiuſmodi breues reſponſiones videntur eſſe ludi pueriles, re vera tamen vtiliſſimæ ſunt, ſummámque laudem ſuo loco adhibitæ merentur: nam in grauibus intricatiſque diſputationibus ſæpenumero plurimum lucis afferunt, certiſſimúmque acuminis ingenij præbent indicium; nec enim poteſt, niſi à perſpicaci animo, inſidioſa & abdita vitioſæ connexionis prauitas (qualis in ſophiſtarum & hæreticorum captionibus latet) ſtatim animaduerti. vnde Irenæus hæreticos dicit nectere funiculos ex arena, id eſt, connectere membra non cohærentia: vt in multis eorum erroribus videre licet: & quotidiana lectio vitáque communis plurima huius rei ſuppeditat exempla.

Quomodo diſſoluuntur argumentationum genera, quorum materia eſt vitioſa?

Antecedens { Negando, vel Diſtinguendo.

Exempli gratia, iſta captioſa argumentatio, qua vtitur Pici aduerſus Hermolaum Barbarum,

Non decet fucus philoſophos,
Eloquentia eſt fucus & accerſitus ornatus inutilis;
Igitur eloquentia non decet philoſophos;

ſoluenda eſt per infitiationem antecedentis, hoc modo: Nego aſſumptionem: nam definitio quæ in aſſumptione continetur, falſa eſt; Eloquentia enim eſt idoneorum verborum atque ſententiarum ad rem inuentam accommodatio; itaque eloquentia non eſt orationis fucus, ſed germana potius atque natiua eius forma.

Similiter ad iſtam captioſam argumentationem in Phædro Platonis:

Omne quod ſeſe mouet, ſemper mouetur,

Anima

Anima ſeſe mouet; ergo
Semper mouetur.

breuiſſima reſponſio eſt; propoſitio enim negari debet, quippe quæ vniuersè aſſerit, quod in paucis tantùm veritatem obtinet: nam culicis anima ſe quidem mouet, nec tamen ob id ſemper mouetur, cùm eius motus eodem quo corporis vita, interitu finiatur.

DE DISTINCTIONE.

Vulgò aiunt, Omne multiplex parit confuſionem, id eſt, ambigua tenebras offundunt: item, ambigua ſunt diſtinguenda: item, recta diſtinctio eſt loco magni commentarij; &, qui bene diſtinguir, bene docet. Item Socrates apud Platonem inquit: Si nactus fuerit ducem qui rectè partiri ſciat, ſe ipſius tamquam Dei veſtigia ſecuturum eſſe.

Hæc dicta monent, vt & ipſi tum loquendo familiariter, tum diſputando grauiores quæſtiones, ambigua diligenter fugiamus, & ab aliis ambiguè poſita, vel repudiemus, vel conuenienti adhibita interpretatione, ad certam ſignificationem reuocemus.

Quomodo fallax argumentatio per diſtinctionem ſoluitur?

Primùm conſiderandum eſt, an ambiguitas ex forma ſermonis, an verò ex rebus oriatur.

Deinde, ſi ambiguitas ex forma ſermonis oritur, diiudicanda eſt ex Grammatica & phraſi linguæ: qua in re adſit interpreti non ſolùm eruditio, ſed etiam amor veritatis, odium cauillationis, & candor. Quidam enim hoc pernicioſo laborant vitio, vt omnia cauillari pro ludo habeant, & in rectè dictis ad falſam ſententiam detorquendis, ingenij laudem aucupentur. cuius vitij Thraces & Lacedæmonios inſimulant hiſtorici: nam Thraces (vt hi ſcribunt) cùm eſſent dierum triginta pactæ induciæ, noctu populati ſunt agros; quòd non noctium, ſed dierum pactæ eſſent induciæ: Lacedæmonij verò, Perſicos legatos, terram & aquam petentes, in puteum demerſos terra obruerunt.

Simile quoque eſt, quod de quodam legato Romano referunt hiſtoriæ; qui cùm pactus fuiſſet, vt dimidium nauium Antiocho daretur, diſſecari naues iuſſit, & diſſectas trabes Antiocho miſit.

Tales interpretationes pugnantes cum ſententia, quam phraſis vſitatè ſignificat, repudientur in ſeriis negotiis, & conſuetudinem huius ludi ſcurris relinquamus; qualem apud nos **Vleſpieghel** fuiſſe quidam fabulantur.

Si autem ambiguitas ex rebus oritur, vt cùm genus ponitur

omiſſa diſtinctione ſpecierum, ſumenda eſt diſtinctio ex ea arte ad quam controuerſia pertinet; & quæ ſpecies nomine generis deſignari ſoleat, ex ea arte ſtatuendum eſt.

Exempli gratia:

Nullus peccator exauditur à Deo, ſecundum illud,
Peccatores non exaudit Deus:
Omnis homo eſt peccator; ergo
Nullus homo exauditur à Deo.

Reſpondendum eſt: Diſtinguo propoſitionem; alij enim ſunt peccatores agentes pœnitentiam, alij non agentes pœnitentiam: propoſitio vera eſt, ſi intelligatur de non agentibus pœnitentiam; ſed eſt falſa, ſi intelligatur de agentibus pœnitentiam, ſeu conuerſis ad Deum: & ita mirum non eſt, falſam inferri concluſionem, cùm & ipſum antecedens ſit falſum.

Ad eundem modum poterit & aſſumptio diſtingui.

Similiter diſtinguendo multiplicem vocis (malum) acceptionem, diſſoluenda eſt iſta captioſa ratiocinatio:

Omne malum eſt fugiendum,
Pomum eſt malum; ergo
Pomum eſt fugiendum.

Quomodo ſoluuntur ea fallacium argumentationum genera quorum ſimul & materia & forma eſt vitioſa?

Illis quæ nunc ſunt dicta de ratione diſſoluendi fallaces argumentationes, quarum forma tantùm eſt vitioſa, & quarum materia tantùm eſt vitioſa, probè cognitis; perfacilè intelligitur quæ ſit ratio huius generis argumentationes diſſoluendi. Cùm enim in vtroque, tam antecedente videlicet quàm conſecutione, ſit vitium; vtrumque eſt negandum: vt ſi in medium adducatur iſta vitioſa argumentatio,

Nulla oppoſita ſunt ſimul vera,
Quædam ſubcontraria ſunt oppoſita; ergo
Nulla ſubcontraria ſunt ſimul vera:

diſſoluenda erit per infitiationem antecedentis ſimul & conſecutionis: antecedentis enim prima pars, ſeu propoſitio, indubitatæ eſt falſitatis: conſecutio verò vitioſa eſt, quòd concluſio ſyllogiſmi ſit vniuerſalis, antecedentis altera parte exiſtente ſpeciali; quod eſt contra leges & regulas legitimorum ſyllogiſmorum.

DE SPECIALI SOLVTIONE.

Sicut in generali ſolutione omnia fallacium argumentationum vitia ad tria capita reuocantur, videlicet ad vitium formæ, materiæ, vel vtriuſque ſimul; ita in ſpeciali ſolutione certi ſunt defectus,

defectus, qui fallaciæ vulgo appellantur, ad quos propria ſingularum cauillationum vitia referuntur: ſunt enim fallaciæ apud Dialecticos nihil aliud, niſi certa quædam eorum defectuum qui in captioſis & fallacibus argumentationibus accidere ſolent, generalia capita. Itaque cùm noueris àd quam fallaciam referenda ſit captio, diſſolutionis viam habebis patefactam.

Quid eſt ſolutio ſpecialis?

Solutio ſpecialis eſt, quæ argumentationis captioſæ vitium proprio nomine prodit atque demonſtrat.

Veluti cùm homonymiam, amphiboliam, accentus mutationem, aut aliud ſimile vitium in argumentatione committi nominatim dicimus.

Explica rationem ordinis quo vtitur Ariſtoteles in iſta ſpeciali ſolutione tractanda.

Primùm differit Ariſtoteles in genere de iis quæ communiter ad omnem doctorum hominum concertationem pertinent, videlicet de redargutione, de ſyllogiſmo, de diſputatione, de metis ſeu finibus ſophiſtarum: deinde quæ huius loci de ſolutione ſpeciali propria ſunt, perſequitur.

Quomodo definit Ariſtoteles elenchum?

Ελεγχος δὲ ἐςὶ συλλογισμὸς μετ᾽ ἀντιφάσεως τοῦ συμπεράσματος.

PER. Reprehenſio autē ratiocinatiò eſt cum oratione contraria concluſionis.

COL. Ex verſione Grouchij, quam in elenchis Colonienſes ſequuntur:

Elenchus ſeu reprehenſio, eſt ratiocinatio, per quam non modò concluſio, ſed eius etiam diſparatum conficitur.

BOE. Redargutio eſt ſyllogiſmus, cum contradictione concluſionis.

Hoc eſt, redargutio eſt ratiocinatio, vim probandi habens, quæ colligit concluſionem contradicentem, aut contrariam aſſertioni reſpondentis. vt ſi defendat quis Medeam non amare prolem, & oppugnans hoc vtatur ſyllogiſmo:

Omnis mater prolem amat,
Medea mater eſt; ergo
Medea prolem amat.

Recita Ariſtotelis in hoc tractatu ſyllogiſmi definitionem?

Ο μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ τινῶν ἐςὶ τιθέντων, ὥς τι συνάγειν ἕτερον ἐξ ἀνάγκης τὶ τῶν κειμένων, διὰ τῶν κειμένων.

PER. Ratiocinatio enim eſt ex nonnullis, quibus poſitis, aliquid aliud præter ea quæ poſita ſunt, ex his ipſis neceſſariò efficitur.

C o l. *Ratiocinatio eſt oratio, in qua ex quibuſdam poſitis, quippiam ab iis quæ poſita ſunt, diuerſum ob id neceſſariò ſequitur, quia illa ſunt antè poſita.*

B o e. Syllogiſmus ex quibuſdam eſt poſitis, vt colligamus aliquid aliud ex neceſſitate ab iis quę poſita ſunt, per ea quæ poſita ſunt.

Quod eſt diſcrimen inter ſyllogiſmum qui hic definitur, & eum qui definitus eſt in primo Priorum?

Nullum eſt diſcrimen; ſed eiuſdem & iiſdem fermè verbis definitio hoc loco repetitur, propter occaſionem elenchi, qui ſpecies eſt quædam ſyllogiſmi; nam omnis elenchus ſyllogiſmus eſt, non autem è diuerſo.

DE DISPVTATIONE.

Quid eſt diſputatio?

Diſputatio eſt veritatis indagandæ cauſſa, vel etiam mutuæ exercitationis gratia, aliquorum de propoſito themate inter ſe diſceptatio.

Si quis pleniùs cognoſcere cupiat quid ſit diſputatio, quid thema, quæ diſputandi leges, &c. legat libellum noſtrùm De diſputatione dialecticè rectéque inſtituenda, qui adiunctus eſt Prodidagmatibus logices, nuper à Chriſtophoro Plantino Antuerpiæ impreſſis.

Quotuplex eſt diſputatio?

Quadruplex: nam ſpectat vel	Scientiam,	Et vulgò appellatur	Doctrinalis. διδασκαλική·
	Opinionem probabilem,		Dialectica διαλεκτική·
	Experimentum doctrinæ alterius,		Tentatiua πειραστική·
	Dolum & deceptionem.		Contentioſa Εριστική.

Recita definitionem doctrinalium diſputationum.

Καὶ διδασκαλικοὶ μὲν · · λόγοι · · οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μαθήματος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου δοξῶν συλλογιζόμενοι.

P e r. Sermones ad docendum comparantur ij, qui ex propriis verſique initiis artium omnium, non ex reſpondentis arbitrio ſententiáque concluduntur.

C o l. *Diſputationes quæ ad docendum accommodantur, ſunt, quæ conſtant ex propriis cuiuſque diſciplinæ principiis, nec*

vim ha-

vim habent ab eo quod reſpondenti probatur.

BOE. Doctrinales diſputationes ſunt, quæ ex propriis principiis cuiuſque diſciplinæ, & non ex iis quæ videntur reſpondenti, colligunt.

Vt diſputatio in qua quis vtitur hac demonſtratione:

Quicquid conſtat ex materia & forma, eſt mobile,
Omne autem corpus conſtat ex materia & forma;
Ergo omne corpus eſt mobile.

Diſputationum dialecticarum definitionem recita.

Διαλεκτικοὶ δὲ·· λόγοι·· οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ ἀντιφάσεως.

PER. Ad diſſerendum autem valent ij, qui ex probabilibus aliquid contra quàm dictum eſt, efficiunt.

COL. *Dialecticæ diſputationes ſunt, quibus vtraque pars contradictionis ex probabilibus concluditur.*

BOE. Dialecticæ diſputationes ſunt, quæ ex probabilibus collectiuæ ſunt contradictionum.

Vt diſputatio in qua vtimur hoc ſyllogiſmo dialectico:

Omnis mater diligit filium,
Medea eſt mater; ergo
Medea diligit filium.

Cuius concluſionis contradictio poteſt ex probabilibus ſimiliter inferri: vt,

Nulla mater quæ interficit filium, diligit filium,
Medea eſt mater quæ interficit filium; ergo
Medea non diligit filium.

Diſputationum tentatiuarum definitionem recita.

Πειραστικοὶ δὲ·· λόγοι·· οἱ ἐκ τῶν δοκούντων τῷ ἀποκρινομένῳ, καὶ ἀναγκαίων εἰδέναι τῷ προσποιουμένῳ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην.

PER. Tentandi autem, experiendíque gratia ſuſcipiuntur ij ſermones, qui ex iis concludunt quæ probat is qui reſpondet, quæque tenere debet neceſſariò is qui ſibi artem arrogat.

COL. *Quæ ad tentandum valent diſputationes, ſunt quæ ex iis modò vim habent quæ ei probantur quo cum diſputamus, quæq; talia ſunt, qualia ignorare non poßit qui ſibi alicuius rei ſcientiam tribuit & arrogat.*

BOE. Tentatiuæ, quæ ex iis colligunt quæ videntur reſpondenti, & quæ neceſſarium eſt eum ſcire qui ſimulat ſe habere ſcientiam.

Vt diſputatio in qua ad tentandam alicuius ſcientiam quiſpiam vtitur huiuſmodi ſyllogiſmo:

Omnis pars eſt minor ſuo toto,
Caput eſt pars; igitur
Eſt minus ſuo toto.

Quo ſyllogiſmo vtitur tentans diſputatio?

Nullus eſt ſyllogiſmus ex iis de quibus dictum eſt, quo non aliquando tentator vti poſſit, ad faciendum periculum ſcientiæ aut ignorantiæ reſpondentis: potiſſimùm tamen vtitur eo, qui conſtat ex communibus principiis; ſi enim communia non norit reſpondens, conuincitur inde manifeſtò eius ignorantia.

Quomodo definiuntur contentioſæ diſputationes?

Ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων συλλογιστικοί.

PER. Certandi autem ſtudio adhibentur, qui ex iis quæ probabilia videntur, nec ſunt, aliquid concludunt.

COL. *Contentioſæ diſputationes ſunt, quæ ex iis quæ probabilia videntur, nec ſunt, aut concludunt neceſſariò, aut non concludunt, ſed modò videntur.*

BOE. Contentioſæ, quæ ſunt ex iis quæ apparent probabilia.

Vt diſputatio in qua ſophiſta ad fallendum vtitur hoc captioſo & ridiculo ſyllogiſmo:

Quicquid non amiſiſti, habes,
Cornua non amiſiſti; igitur
Cornua habes.

Qui ſyllogiſmus ab Ariſtotele Ἐριστικός, vulgò litigioſus ſeu contentioſus appellatur.

MONITIO.

In hac diſputationum declaratione ideò fuimus breuiores, quòd maxima eorum quæ ad hunc locum pertinent, pars antè ſit explicata, in poſteriori videlicet parte libri quarti, & initio libri quinti, vbi de demonſtratione, de ſyllogiſmo dialectico & litigioſo fusè dictum eſt.

Quis eſt vſus iſtius diſputationum tractatus?

Eò ſpectat iſte diſputationum tractatus, vt magis eluceat, quid inter contentioſam ſeu ſophiſticam diſputationem, quæ præſentis eſt loci, & cæteras interſit.

Præterea, vt intelligamus ad quem quæque diſputatio finem vergat: habent enim iſtæ diſputationes (vt ex ipſarum definitionibus liquet, & nos ſuprà indicauimus) ſuum quæque finem:

doctrinalis ad docendum ſcientiámque efficiendam ; dialectica ad probabiliter perſuadendum ; tentatiua ad experimentum de alterius ſcientia ſumendum ; & contentioſa ad fallendum reſpondentem, fucatáque ratiocinatione eius oculos perſtringendos, refertur.

De metis sev fini-bus diſputantium.

Quot ſunt diſputantium metæ, ad quas vbi peruentum eſt, omnis contentio & diſceptatio ad finem perducta eſſe cenſetur?

Sunt quinque:
- Tres præcipuæ:
  - Ἔλεγχος Redargutio ſeu reprehenſio:
  - ψεῦδος falſum:
  - παράδοξον Paradoxon, ſeu communi doctorum virorum ſententiæ contrarium, quod inopinabile vulgus Dialecticorum appellat.
- Duæ minus præcipuæ, & ſophiſtis magis quàm ſerias res tractantibus conuenientes:
  - Σολοικισμός Solœciſmus:
  - Ἀδολεσχία Nugatio.

Quid eſt redargutio ſeu reprehenſio?

Eſt prius conceſſi negatio, vel prius negati conceſſio in eadem diſputatione, vi argumentationis extorta.

Vt ſi reſpondens quiſpiam inter diſputandum fortè dixerit, virtutem hominis animum reddere triſtiorem ; & vi huius argumentationis,

> Contrariorum contrarij ſunt effectus,
> Vitij autem proprium eſt, hominis animum contriſtare;
> Virtuti igitur animi humani exhilaratio potius quàm contriſtatio eſt tribuenda;

cogatur negare quod prius aſſeruerat, ad metam reprehenſionis pertractus dicetur : at ſi non in eadem diſputatione, aut nulla vi argumentationis, ſed ſponte propriáque voluntate quis prius negatum conceſſerit, aut negauerit prius conceſſum, non ob id redargui cenſebitur.

Quid eſt meta falſi?

Falſi meta nihil aliud eſt, quàm conceſſio alicuius manifeſtè falſi, ad quod concedendum vi argumentationis reſpondens compulſus eſt.

Vt ſi quis cogatur concedere, cæleſte ſidus latrare poſſe, hoc ſyllogiſmo:

Omnis canis latrare poteſt,
Sidus cæleſte eſt canis; ergo
Sidus cæleſte latrare poteſt.

Quid eſt meta paradoxi, ſeu, vt vulgò loquuntur, inopinabilis?

Eſt conceſſio eius quod contra omnium, vel plurium, vel ſapientum, aut eorum quorum ſententiam tutamur, opinionem eſt vi argumentationis extorta.

Quomodo diſtinguitur paradoxon à falſo?

Paradoxon à falſo in eo diſtinguitur, quod paradoxon communi hominum doctorum opinioni, falſum verò ipſi veritati repugnet. itaque fieri poteſt, vt idem ſit paradoxon & verum: vt mundum incepiſſe, Ariſtoteli paradoxon eſt; quod tamen certiſſimum reddit ſacrarum litterarum auctoritas: at falſitatem veritati in eodem coniungi pronuntiato, nec ratio nec rerum patitur natura.

Profer exemplum huius metæ paradoxi.

Ad hanc metam deducitur, qui aliquem regem diuitem & felicem, confitetur eſſe miſerum & infelicem, hac argumentatione:

Quicumque dura vitiorum ſeruitute premitur, miſer eſt & infelix,
Aliquis rex diues & felix, premitur dura vitiorum ſeruitute;
Igitur aliquis rex diues & felix, miſer eſt & infelix.

Quid eſt meta ſolœciſmi?

Meta ſolœciſmi, eſt approbatio vitioſæ orationis, vi argumentationis extorta.

Quid eſt ſolœciſmus?

Solœciſmus eſt vitium in contextu partium orationis, vel in verbo ſimplici, contra regulam artis grammaticæ commiſſum.

Videtur enim hoc loco ſolœciſmus etiam barbariſmum complecti, qui à Donato deſcribitur,

Vna orationis pars vitioſa in communi ſermone.

A Diomede verò, contra Romani ſermonis legem, aut ſcriptum aut pronuntiatum verbum.

Profer exemplum metæ ſolœciſmi.

Vt ſi quis hanc orationem, Mulier eſt candidus, cogatur approbare, vi iſtius ſyllogiſmi compulſus:

Omnis homo eſt candidus,
Et mulier eſt homo; ergo
Mulier eſt candidus.

Quid eſt meta nugationis?

Meta nugationis, eſt approbatio orationis ineptæ, continentis eiuſdem verbi inutilem repetitionem, vi argumentationis extorta.

Quid eſt nugatio?

Nugatio propriè, eſt eiuſdem verbi in eadem orationis parte inutilis repetitio.

Profer exemplum metæ nugationis.

Vt ſi quis hanc ineptam orationem approbarit, Plato eſt doctus homo doctus, hac argumentatione coactus:

Plato eſt doctus, &
Plato eſt homo doctus; ergo
Plato eſt doctus homo doctus.

Cùm ex metis iam commemoratis tres præcipuæ & primæ omnium diſputationum ſint communes, cur eas Sophiſtarum metas paſſim appellant?

Quod quemadmodum candidè & ſincerè diſputantibus veritatis confirmatio, & falſitatis refutatio in primis propoſita eſt; ita ſophiſtæ omni ſtudio, dolo atque aſtutia, ad has metas, præcipuo diſputationis fine atque ſcopo neglecto, reſpondentem pertrahere nituntur.

Quot ſunt redarguendi generales modi?

Duo ſunt, teſte Ariſtotele, cuius hæc ſunt verba:

Τρόποι δέ εἰσι τοῦ μὲν ἐλέγχειν δύο· οἱ μὲν γάρ εἰσι παρὰ τὴν λέξιν· οἱ δὲ ἔξω τῆς λέξεως.

Col. *Sunt autem reprehenſionum generales duo modi: vnus in verbis, alter in rebus.*

Boe. Modi autem redarguendi ſunt duo: nam alij quidem ſunt propter dictionem, alij verò extra dictionem.

DE FALLACIIS VERBORVM.

Quid eſt fallacia verborum ſeu propter dictionem?

Eſt quæ fucata ſuæ probabilitatis cauſſam poſitam habet in verbo vel

bo vel oratione, hoc eſt, ſigno pro arbitrio hominum ſignificante.

Ac proinde facilè intelligitur ab iis qui Grammaticen rectè didicerunt, & eas linguas intelligunt ex quibus voces ambiguè ſumuntur: vt filij incredulitatis, Hebraica phraſi increduli appellantur, ſeu dediti incredulitati. ad ſimilem modum & filij contumaciæ, contumaces; filij ebrietatis, ebrioſi ſeu dediti ebrietati, & contumaciæ nominantur: ad eum nimirum modum, quo Latinè dicemus, mancipium incredulitatis, mancipium contumaciæ, mancipium ebrietatis.

Quot ſunt genera fallaciæ verborum?

Sex, de quibus ita Ariſtoteles:

Ἔστι δὲ τὰ μὲν παρὰ τὴν λέξιν ἐμποιοῦντα τὴν φαντασίαν, ἓξ τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ᾽ ἐστὶν ὁμωνυμία, ἀμφιβολία, σύνθεσις, διαίρεσις, προσῳδία, καὶ σχῆμα λέξεως.

COL. *Atque ille quidem modus in quo vis captionis ex verbis oritur, in ſex partes diſtribuitur: quæ ſunt, vocabuli multiplicitas, orationis ambiguitas, coniunctio, diuiſio, accentus, & forma dictionis.*

BOE. Sunt autem quidem, quæ propter dictionem faciunt phantaſiam, ſex numero: hæc quidem ſunt, æquiuocatio, amphibolia, compoſitio, diuiſio, accentus, & figura dictionis.

Eſt ne aliquod genus quo comprehendi queant omnes ſpecies fallaciarum & captionum quæ in verbis verſantur?

Eſt, videlicet ambiguum; ſex enim commemoratæ ſpecies vna generali voce ambigui, ſignificari poſſunt: ſed Ariſtoteles hos ſex modos recitat, vt indicet varietatem ambiguorum: alia enim in ſingulis verbis ſunt, alia in coniunctis. vt ex eorum definitione planum erit.

Sed priuſquam hæc perſequamur, notandum in primis eſt, quòd quemadmodum argumentatio dialectica ex legitima forma, & materia firmitatem accipit: ſic ſophiſtica ratiocinatio fucoſam firmitatis ſpeciem ſumit ex earum falſa imitatione: quapropter ad fallaciam ſiue fallacem argumentationem neceſſum eſt duo concurrere:

Quorum

Quorum { Vnum eſt, Probabilitatis aliqua ſpecies, quam cauſſam apparentiæ vocant; hæc efficit vt argumentatio videatur eſſe firma, eique audiens aſſentiatur.
Alterum eſt, Cauſſa defectus, ſeu argumentationis vitium; quod ipſam argumentationem deprauat & infirmam reddit. }

Ex his igitur duobus euenit, vt quis fallatur, & iudicet tale aliquid eſſe quale prima facie videtur, & re vera non eſt.

Inſuper aduertendum eſt, nomen fallaciæ varie accipi; vulgo quidem pro argumentatione fallaci, vt fallacia ſit nihil aliud quàm inſtrumentum idoneum ad decipiendum incautos, & illos eò deducendum, vt credant vel id quod eſt verum, eſſe falſum; vel quod falſum eſt, eſſe verum; vel quod probandi vim non habet, efficax eſſe ad probandum: idque propter aliquam probabilitatis ſpeciem.

Propriè verò fallacia eſt ipſa deceptio ſeu error, præſertim quo ſpecie aliqua veri circumuentus auditor ducitur: Cauſſam autem falſitatis ſeu defectus indicant nomina quibus ab Ariſtotele fallaciarum genera appellantur atque diſtinguuntur: vt poſtea ex declaratione eorum & exemplis facilè intelligi poterit.

Porrò ſiue hoc, ſiue priori modo ſumatur fallacia, rectè diuiditur fallacia in rerum atque verborum fallaciam: item, verborum fallacia in fallaciam homonymiæ, in fallaciam amphiboliæ, & reliquas quatuor ſpecies antè commemoratas.

DE HOMONYMIA, QVAM æquiuocationem vocant.

Quid eſt homonymiæ fallacia:

Homonymiæ fallacia eſt captioſa argumentatio, in qua deceptio fit ambiguitate vnius vocis.

Cur homonymia & alia quæuis ambiguitas vitioſam efficit argumentationem?

Quia cùm vox ambigua ſignificet res diuerſas, fit vt ſint quatuor termini in ſyllogiſmo; ſunt igitur ſcopæ diſſolutæ, nec vinculum eſt vllum antecedentis cum concluſione; quo fit vt falſam concluſionem ex vero antecedente inferri non ſit mirum, cùm antecedens & concluſio nullo vinculo inter ſe ſint colligata: quapropter in eiuſmodi ſophiſmatibus neganda eſt conſecutio, & rationis loco dicendum, quia committitur homonymiæ fallacia, aut quia ſyllogiſmus, ad quem reuocatur eiuſmodi argumentatio, quatuor habet terminos.

Exempli gratia:

Quicquid habet brachium, habet corpus ex carne, oſſibus, ſanguine, venis, arteriis & neruis compoſitum;

Deus

Deus habet brachium; ergo
Deus habet corpus, &c.

Reſpondendum: Nego conſecutionem, & ratio eſt, quia committitur fallacia homonymiæ. nam in propoſitione, brachium, propriè accipitur, ſignificans brachium quale eſt humanum; in aſſumptione verò metaphoricè ſignificat potentiam, ſeu imperandi auctoritatem.

ADMONITIO.

Quoniam quotidiana vita plurima huius generis exempla ſuppeditat, ſatis eſt locum monſtraſſe & monuiſſe, vt in argumentationibus conſideretur, num aliqua vox ſit ambigua: cuiuſmodi vox ſi deprehenſa fuerit, communi diſputantium conſenſu, qua ſignificatione talis vox inter diſputandum ſumenda ſit, conſtituendum erit, alioquin enim & à proprio ſcopo diſputationem aberrare, & ad vanam moleſtámq contentionem delabi frequenter continget: nam, vt habet vetus & vulgaris verſiculus;

Erroris mater fuit æquiuocatio ſemper.

Ideo & propriè loqui ipſi, & aliorum ambiguè dicta dextrè interpretari debemus.

DE AMPHIBOLIA.

In quo differt amphibolia ab homonymia?

Amphibolia in eo ab homonymia differt, quòd in homonymia, ex ſimplici vocabulo; in amphibolia verò, ex tota oratione oriatur ambiguitas, vnde poſtea promanat error: vt, amphibolia eſt in iſta oratione vulgò Apollini tributa,

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Cuius ambiguitas inde naſcitur, quòd accuſatiuus (te) vt etiam (Romanos) nunc à tergo, nunc à fronte verbi (vincere) conſtrui queat; atque ita incertum relinquitur, an Aeacides, hoc eſt, Pyrrhus Romanos vincere poſſit, an contrà, Romani Aeaciden.

Huiuſmodi exempla multa ſunt in prouerbiis, & commenticiorum deorum reſponſis.

Quid eſt amphibolia?

Amphibolia eſt captioſa argumentatio propter ambiguitatem, quæ non ex vna voce, ſed ex tota oratione naſcitur.

Profer aliquod exemplum amphiboliæ.

Quiſquis arat littus, littus proſcindit aratro,
Aſt operam perdens arat littus;
Ergo operam perdens littus proſcindit aratro.

Huius enim orationis, arat littus, ambiguitas paralogiſmo locum dedit.

Quot modis fit homonymia & amphibolia, ſecundum doctrinam Ariſtotelis?

Tribus.

Quorum primus eſt:

Quando nomen vel oratio amphibologica ex æquo multa ſignificat; vt, Canis vel aquila: item hæc oratio, Liber Ariſtotelis.

Secundus:

Quando ex vſu loquendi multiplicitas naſcitur, hoc eſt, quando nomen vel oratio ita plura ſignificat, vt vnum ſit proprium, aliud verò improprium ſignificatum: vt ſanum: item, arare littus, laterem lauare.

Tertius:

Quando ex verborum ſyntaxi ſeu varia inter ſe conſtructione, amphibolia ſeu orationis ambiguitas naſcitur, vt in hac oratione [bouem comedere] nam ſi accuſatiuus [bouem] à fronte verbi [comedere] conſtruatur, ſenſus erit, quòd bos comedat; ſi verò idem accuſatiuus à tergo eiuſdem verbi diſponatur, ſenſus erit, quòd aliquis comedat bouem.

DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE, SEV de coniunctione & diſtinctione.

Quid eſt fallacia compoſitionis?

Fallacia compoſitionis, eſt captioſa argumentatio, in qua ex propoſitione vera, ſi ſpectes eius ſenſum diuiſum, & falſa, ſi ſpectes compoſitum, infertur concluſio falſa, ex ſenſu compoſito deſumpta.

Profer exemplum fallaciæ compoſitionis.

Vt, Sedentem poſſibile eſt ſtare, ergo fieri poteſt vt ſedens ſtet: antecedens enim eſt verum, ſi diuiſum ſpectes ſenſum; cùm non aliud ſecundum iſtum ſenſum ſignificetur, quàm quòd is qui modò ſtat, habeat facultatem aliquando ſedendi: ex qua propoſitione ſic ſumpta non poteſt inferri conſequens iam illatum, ſed rectè id concluderetur, ſi propoſitio compoſitum haberet ſenſum, qui falſus eſt.

Quid eſt fallacia diuiſionis?

Fallacia diuiſionis, eſt captioſa argumentatio, qua ex propoſitione vera, ſi ſpectes eius ſenſum compoſitum, & falſa, ſi ſpectes diuiſum, infertur concluſio falſa, ex ſenſu diuiſo ſumpta.

Producas exemplum fallaciæ diuiſionis.

Vt, Impoſſibile eſt ſedentem ſtare, ergo
Impoſſibile eſt eum qui nunc ſedet, aliquando ſtare.

Nam antecedentis compoſitus ſenſus verus eſt, diuiſus verò falſus; ex quo infertur concluſio falſa, quæ non ſequitur ex illo antecedente, niſi quatenus ſenſum habet diuiſum.

Habent

Habéntne iſtæ fallaciæ compoſitionis & diuiſionis in aliis quoque locum extra enuntiationes modificatas?

Habent, videlicet quando aliqua vox ſecundum quod diuerſis in oratione coniungitur partibus, varios ſenſus efficit, alterum verum, alterum falſum: vt compoſitionis fallacia tum accidat, quando coniunguntur diſiungenda, & diuiſionis fallacia fiat, quando diuiduntur ſeu ſeparantur coniungenda.

Quæ igitur eſt compoſitio & quæ diuiſio in eiuſmodi ambiguis enuntiationibus?

Generatim in his compoſitio & diuiſio conſiderantur ſecundum connexionem partium magis debitam vel minus debitam; vt ſenſus qui ex debita partium connexione ſumitur, dicatur ſenſus compoſitus; qui autem ſecundum minus debitam, dicatur diuiſus.

Porrò quæ ſit connexio partium magis aut minus debita, pendet partim ex naturali iudicio, partim ex auctoritate illorum qui faciendæ & conſtruendæ orationis artem profitentur. ad cuius rei pleniorem perfectiorémque notitiam, quidam hac ætate non vulgariter eruditi, hoc loco nonnullas collegerunt regulas, è quibus hæc præcipua eſt:

Quando vox aliqua inter duas alias, cum quarum vtraque aptè connecti poteſt, æquali propinquitate collocata eſt, ſi ad priorem, compoſitum; ſi verò ad ſequentem referatur, diuiſum plerumque efficit ſenſum.

Cuius regulæ hanc afferunt rationem, quòd magis in priori, quàm in altera conſtructione, debita partium orationis connexio conſeruari videatur. vt in his orationibus ſine diſtinctione prolatis:

Quicquid viuit ſemper erit: Si quid viuit ſemper eſt:
Vidi imaginem auream veſtem habentem:
Feci te ſeruum exiſtentem liberum.

Si (ſemper) (auream) (exiſtentem) referantur ad id quod antecedit, ſenſum eſſe volunt compoſitum: ſin ad poſterius, diuiſum.

Cur in regula ponunt Dialectici iſtam particulam, æquali propinquitate?

Quoniam ſi vox referenda non ex æquo vtrique propinqua fuerit, tunc ſi propinquiori iungatur, ſenſum eſſe dicunt compoſitum, & magis debitam partium connexionem: vt in hac oratione ſine diſtinctione prolata, Quicumque ſcit litteras nunc didicit eas, ſic diſtinguendo: Quicumque ſcit litteras, nunc didicit eas; collocatio partium eſt magis conueniens, & ſenſus compoſitus, ſed falſus.

Aliter diſtinguendo: Quicumque ſcit litteras nunc, didicit eas, ſenſus efficitur diuiſus & verus.

Profer exempla captionum compoſitionis & diuiſionis, quæ ex varia eiuſdem vocis connexione oriuntur.

Quicumque ſcit litteras nunc didicit eas,
Atqui Grammaticæ peritus ſcit litteras; igitur
Nunc didicit eas.

Item ex hac oratione: Ἐγώ σε ἔθηκα δοῦλον ὄντα ἐλεύθερον, id eſt, Ego te feci ſeruum exiſtentem liberum; vult Ariſtoteles huius loci captiones fieri, dum participium ὄντα, nunc ad accuſandi caſum ἐλεύθερον, nunc ad δοῦλον refertur.

Fient autem ex ea ſententia Latinè reddita paralogiſmi hoc modo:

Quemcumque ego feci ſeruum exiſtentem liberum, eum in ſeruitutem redegi:
Te à me libertate donatum, feci ſeruum exiſtentem liberū;
Ergo te à me libertate donatum in ſeruitutem redegi.

Item:

Quemcumque ego feci ſeruum exiſtentem liberum, eum libertate donaui:
Te à me in ſeruitutem redactum, feci ſeruum exiſtentem liberum; ergo
Te in ſeruitutem redactum, libertate donaui.

DE ACCENTV.

Quid eſt fallacia accentus?

Eſt argumentatio, quæ fallendi vim habet ex voce quæ eadem ſecundum litteras & ſyllabas permanens plura ſignificat, propter diuerſum efferendi modum.

Quot modis fit accentus fallacia?

Sex modi huius fallaciæ à Dialecticis commemorari ſolent.

Recita eos modos, additis ad maiorem declarationem ſingulorum exemplis.

PRIMVS EST:

Quando ſignificatio variatur propter accentum mutatum, qui eſt triplex, acutus, grauis & circumflexus: vt pendêre à pendeo profertur accentu acuto in pænultima: à pendo verò profertur accentu graui; vnde ſophiſma fit huius loci ad hunc modum:

Quemcumque æquum eſt pendêre, iuſtè ſuſpenditur:
Sed æquum eſt tortorem pendere; ergo
Tortor iuſtè ſuſpenditur.

SECVNDVS:

Quando voces ſimiles (quantitate tamen differentes) pro iiſdem accipiuntur: vt,

Omnis

Omnis populus eſt arbor,
Multitudo hominum eſt populus; ergo
Hominum multitudo eſt arbor:

Nam populus arbor, primam habet longam, ſed pro hominum multitudine, breuem; ſecundum vulgatum verſiculum:

Populus eſt arbor, populus collectio gentis.

TERTIVS:

Quando voces ſimiles, ſpiritu tamen, & ob id ſignificatione, diſſidentes, pro iiſdem ſumuntur.

Eſt autem ſpiritus duplex: { Aſper & Lenis.

Aſper apud Latinos notatur per h, Lenis verò non ſignatur: vt, hara & ara: item abeo & habeo. vnde tale contexi poteſt ſophiſma:

Si domum abeo, recedo,
Domum habeo; ergo recedo.

QVARTVS:

Quartus modus eſt, quando vox aliqua nunc diuiditur, nunc integra manet: vt,

Quicquid iuuitè fit, coactè fit,
Vinum fit in vite; ergo fit coactè.

QVINTVS:

Huc referunt captiones ex mutatione diphthongi factas: vt,

Qui fouet æquum, iuſtam tuetur cauſſam,
Hic auriga fouet equum; ergo iuſtâm tuetur cauſſam.

Sed hoc exemplum etiam ad ſecundum modum pertinet.

SEXTVS:

Quando pronuntiatio mutatur: vt in ironia, in qua tantum valet pronuntiandi ratio, vt ex affirmatione negatio, & contrà, ex negatione affirmatio intelligatur. vnde accentus fallacia ad hunc modum fieri poterit:

Quicumque alteri dicit, Egregiè functus es officio tuo, collaudat illum propter rem bene geſtam;

Is autem qui alterum irridet, ita ſubinde loquitur, cùm nihil etiam minus quàm laudare velit (quemadmodum eſt illud apud Virgilium,

Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis)

Igitur, qui alterum irridet, eundem collaudat.

Cur dicit Ariſtoteles hanc fallaciam accentus magis habere locum in ſcriptura quàm in oratione viua voce pronuntiata, præſertim cùm apud Græcos accentuum diuerſitas in ſcriptura diligentiſſimè notetur, & facillimè cognoſcatur?

Ariſtoteles iſtud dicit, quia antiquiſſimos Græcos ſine vllis

aut ſpi-

aut ſpirituum aut accentuum notis ſcripſiſſe certum eſt. docent enim id apertè vetuſti quidam, qui etiamnum extant, codices Græci. præterea etiam marmorea monumenta vetuſtiſſima, quæ Romæ adhuc viſuntur, nudis ſolùm characteribus inciſa, abſque vllis litterarum apicibus; vt liquidò conſtet, huiuſmodi virgularum apicúmque ſupraſcriptiones non eſſe ſimul cum lingua Græca natas, ſed multo pòſt tempore, ad claritatem & maiorem orationis diſtinctionem fuiſſe excogitatas.

De figvra dictionis.

Quid eſt fallacia formæ dicendi, quam figuræ dictionis fallaciam appellant?

Eſt argumentatio, quæ fallendi vim habet ex eo, quòd quis alicuius verbi ſimplicis ſpecie deceptus; putet aliqua inter ſe eandem habere rationem in quibus non eſt eadem ratio.

Quibus verbis deſcribit Ariſtoteles iſtam figuræ dictionis fallaciam?

Iſtis.

Οἱ δὲ τρόποι τῶν ἐλέγχων παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως συμβαίνουσιν, ὅταν τὸ μὴ ταὐτ' ὡσαύτως ἑρμηνεύηται) οἷον, τὸ ἄρρεν θῆλυ ἢ τὸ θῆλυ ἄρρεν, ἢ τὸ μεταξὺ θάτερον τούτων, ἢ πάλιν τὸ ποσὸν ποιὸν, ἢ τὸ ποιὸν ποσὸν, ἢ τὸ ποιοῦν πάσχον, ἢ τὸ διακείμενον ποιοῦν, καὶ τἄλλα ὡς διῄρηται πρότερον.

C o l. *Ex forma autem dicendi tum duci intelliguntur captiones; quando alterius verbi ſpecie falſi, in iis eandem eſſe rationem interpretamur, in quibus non eſt eadem ratio: veluti cùm maſculinum ad femininum genus transferimus; aut contrà, femininum ad maſculinum; aut verò, cùm neutrum genus malè accipimus: & cùm ad qualitatem transferimus quantitatem; aut contrà, cùm ex qualitate facimus quantitatem: & cùm id quod facere ſignificat, in patiendi ſignificatione accipimus: denique cùm id quod certam quandam affectionem declarat, pro actione ſumitur, eodémque modo in aliis omnibus categoriis, quo modo ſuperioribus libris à nobis diuiſæ ſunt.*

B o e. Quæ propter figuram dictionis ſunt (inquit) accidunt, quando non idem, vt idẽ interpretatur, vt maſculinum femininum, vel femininum maſculinum, vel quod inter hæc eſt, alterum horum: vel rurſus quale

quantum, vel quantum quale, vel faciens patiens, vel diſpoſitum facere: & alia, ceu prius diuiſum eſt.

Expone partes iſtius deſcriptionis Ariſtotelicæ.

Maſculinum interpretatur ſeu concluditur femininum duobus modis: & primo quidem, quando nomen maſculini generis concluditur eſſe feminini generis propter ſimilitudinem quam habet maſculinum cum feminino: vt, Muſa eſt feminini generis, ergo & poëta.

Secundo, quando nomini maſculini generis in concluſione tribuitur proprietas feminini generis, ex eo, quòd nomen feminini generis habet ſimilitudinem cum nomine maſculino: vt, Omnis aqua eſt humida, Moſa eſt aqua; ergo Moſa eſt humida.

Ad eundem modum intelligi debet, quod dicit Ariſtoteles, femininum interpretari maſculinum: item neutrum genus, maſculinum vel femininum. Quale eſſe quantum interpretamur, ſeu concludimus hoc modo: Numeratum eſt categoriæ quantitatis; ergo etiam coloratum eſt categoriæ quantitatis.

Si verò ad hunc modum concludatur, Coloratum eſt categoriæ qualitatis, ergo numeratum eſt categoriæ qualitatis; quantum interpretamur quale. Faciens autem patiens concluditur hoc modo: Audire eſt pati, ergo & ferire. E contrario patiens concluditur eſſe faciens, ſi ſic inſtituatur argumentatio, Ferire eſt agere, ergo & audire; item, Doceo ſignificat actionem, ergo etiam doleo.

ADMONITIO.

Dicunt quidam Neoterici, hunc ſophiſticum locum generale eſſe receptaculum, & quaſi publicum diuerſorium omnium ſophiſticarum captionum, qualeſquales extiterint; quòd omnis ſophiſtica argumentatio ſpeciem ſuæ fucoſæ probabilitatis ex ſimilitudine alicuius ſolidæ argumentationis, quam falsò imitatur, habeat.

Quam opinionem, non quidem vt omnino abſurdam, ſed vt Ariſtotelis ſententiæ parum congruentem, reiiciendam cenſeo: nec enim eſt veriſimile, Ariſtotelem inter partes fallaciarum recenſuiſſe, quod cæterarum omnium genus eſſe putaret.

DE FALLACIIS RERVM.

Quid eſt fallacia rerum ſeu extra dictionem?

Eſt quæ fucatæ ſuæ probabilitatis cauſſam in rebus non rectè perceptis, poſitam habet.

Vt, Animal eſt expers rationis, Homo eſt animal; igitur homo eſt expers rationis.

Nam

Nam falſa propoſitionis intelligentia nititur eiuſmodi ſophiſtica argumentatio; nimirum quaſi in ea ſit neceſſaria & naturalis terminorum inter ſe connexio, cùm re vera ſit tantummodò fortuita & nequaquam neceſſaria.

Quot ſunt genera fallaciarum extra dictionem?

Septem, de quibus ſic ſcribit Ariſtoteles:

Τῶν δ' ἔξω τῆς λέξεως παραλογισμῶν εἴδη εἰσὶν ἑπτά. ἓν μὲν παρὰ τὸ συμβεβηκός· δεύτερον δὲ τὸ ἁπλῶς, ἢ μὴ ἁπλῶς, ἀλλὰ πῇ, ἢ ποῦ, ἢ ποτὲ, ἢ πρός τι λέγεσθαι· τρίτον δὲ τὸ παρὰ τὴν τοῦ ἐλέγχου ἄγνοιαν· τέταρτον δὲ, τὸ παρὰ τὸ ἑπόμενον· πέμπτον δὲ τὸ παρὰ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν· ἕκτον δὲ, τὸ παρὰ τὸ, τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον τιθέναι· ἕβδομον δὲ, τὸ παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἓν ποιεῖν.

PER. Rerum autem captioſa ſunt genera ſeptem: Vnum ex accidente: alterum cùm omnino aut non omnino, ſed quodammodo, aut alicubi, aut aliquando, aut collatum cum aliquo dicitur: tertium ex reprehenſionis ignoratione: quartum à conſequentibus: quintum ex eius, quod ab initio dictum eſt, petitione: ſextum, cùm pro cauſſa, id quod non eſt cauſſa, ponitur: ſeptimum, cùm rogata plura pro vno proponuntur.

COL. *Sequitur vt de fallacibus concluſionibus, quæ in rebus continentur, dicamus; quarum ſeptem ſunt genera: Primum eſt ex accidente: ſecundum ex eo, quod ſimpliciter aliquid dicitur, vel non ſimpliciter, ſed cum aliqua adiectione aut partis, aut loci, aut temporis, aut affectionis ad alterum: tertium eſt ex ignoratione reprehenſionis: quartum ex conſequente: quintum ex eo quod ſumitur illud ipſum, quod iam inde à principio in quæſtione poſitum eſt: ſextum ex eo quod pro cauſſa ponitur, quod minimè eſt cauſſa: ſeptimum ex eo, quòd quæ multa ſunt interrogationes, pro vna accipiuntur.*

BOE. Earum verò, quæ extra dictionem ſunt, captionum ſpecies ſunt ſeptem: vna quidem propter accidens: ſecunda autem propter id, quod ſimpliciter, vel non ſimpliciter, ſed aliquo modo, aut vbi, aut quando, aut ad aliquid dicitur: tertia autem propter redargutionis ignorantiam: quarta verò propter conſequens: quinta autem propter id, quod eſt in principio ſumere: ſexta propter id quod non eſt cauſſa, vt cauſſam ponere: ſeptima verò propter plures interrogationes vt vnam.

DE FALLACIA ACCIDENTIS.

Quid eſt fallacia accidentis ſecundum Ariſtotelem?

Fallacia accidentis eſt, quando idem ſimiliter exiſtimatur rei & accidenti ineſſe.

Id eſt, quando idem attributum prædicatúmve ſimili modo exiſtimatur conuenire accidenti ſeu medio in propoſitione, & rei ſubiectæ in concluſione, cùm tamen res aliter ſe habeat. hoc eſt paucis: Quando non ſequitur concluſio ob id quòd medium non habeat eam quam oporteret, cum extremis coniunctionem:

Vt, Animal eſt rationis expers, homo eſt animal; ergo homo eſt rationis expers: attributum eſt rationis expers, quia hoc accidenti & rei ſubiectæ tribuitur: accidens eſt animal, homo eſt res ſubiecta.

Attributum enim hoc loco eſt maior extremitas, & res ſubiecta, minor extremitas: accidens verò accipitur hîc pro eo quod eſt extraneum alteri, quatenus ad tertium refertur. ſecundum quam ſententiam (quæ eſt beati Thomæ) non ſolùm inferius ſuperioris collatione eſt accidens, ſed & ſuperiùs reſpectu inferioris: vt in exemplo iam commemorato eſt manifeſtum.

Si in genere loquamur de fallacia accidentis, attributi nomine intelligimus vocem communem: per rem ſubiectam, vocem illatam: per accidens, vocem inferentem. Sic expoſitis vocibus iſta fallacia erit omnium fallaciarum commune receptaculum: ſed videant ſtudioſi, num illud ſit Ariſtotelis ſententiæ conſentaneum.

Sicut & illud quod hîc adiiciunt, non eſſe abſurdum, ſi concedamus huius fallaciæ paralogiſmos ad figuræ dictionis fallaciam pertinere, etſi alia ratione: nam (inquiunt) quatenus oritur captio ex dictionis ſimilitudine aut affinitate quam habet cum legitima argumentatione, eſt figuræ dictionis fallacia: at quatenus oritur ex rerum incommoda connexione, accidentis fallacia vocari debet.

DE FALLACIA DICTI non ſimpliciter.

Quid eſt fallacia dicti non ſimpliciter, ſeu à dicto ex parte ad dictum omnino ac ſimpliciter?

Eſt argumentatio, qua perperam argumentatur ſophiſta à non ſimpliciter dicto ad dictum ſimpliciter.

Quid eſt dictum ex parte aut non ſimpliciter?

Eſt vocabulum commune ſumptum cum aliqua particula, cum qua non ſumitur dictum ſimpliciter.

Vt, ani-

Vt, animal album comparatione vocis, animal: item, animal album ſecundum dentes, ſi referatur ad animal album.

Quid eſt dictum ſimpliciter?

Dictum ſimpliciter, eſt vocabulum commune, non ſumptum cum particula ſuo dicto ex parte annexa.

Vt animal, ſi cum animali albo conferatur.

Quod eſt diſcrimen inter dictum ſimpliciter, & totum in modo?

Dictum ſimpliciter magna ex parte congruit cum eo, quod in locis dialecticis totum in modo appellare ſolent; non eſt tamen planè idem: nam homo ſi cum homine picto comparetur, dictum ſimpliciter quidem erit, non autem totum in modo.

Quot modis hæc fallacia dicti ex parte ad dictum ſimpliciter contingit?

Tribus modis: quorum

PRIMVS EST:

Quando in antecedente vnicum dictum ex parte reperitur: vt, Hector eſt homo pictus; ergo
Eſt homo.

Huius quoque modi ſunt captiones, in quibus locus, tempus comparatio, aut aliqua ex parte omittitur.

Locus: vt, In templo mercaturam exercere nefas eſt; ergo
Mercaturam exercere nefas eſt.

Tempus: vt, Cùm timetur naufragium, expedit merces in mare abiicere; ergo expedit merces in mare abiicere.

Comparatio: Diuitiæ malè vtentibus non ſunt bonæ; igitur
Diuitiæ bonæ non ſunt.

Aliqua ex parte: vt, Ciconia roſtro rufa eſt; ergo eſt rufa.

SECVNDVS EST:

Quando in antecedente adhibetur vnum dictum ſimpliciter, & vnum ex parte: vt, Aethiops eſt niger, & eſt albus ſecundum dentes; ergo eſt niger, & eſt albus.

TERTIVS EST:

Quando in antecedente duo ſunt dicta ex parte, ex quibus inferuntur oppoſita de eodem: vt Fuſcum eſt album comparatum cum nigro, & nigrum cum albo comparatum; ergo fuſcum eſt album & nigrum. item, Aethiops eſt ex maiori parte niger, & eſt albus ſecundum dentes; ergo Aethiops eſt albus & niger.

Videntur etiam huc pertinere argumentationes vitioſæ à coniunctis ad diuiſa: vt cùm ſic argumentamur, Hic homo eſt bonus muſicus, igitur eſt bonus, & muſicus: eſt optimus artifex, igitur eſt optimus, & eſt artifex.

Sub hac fallacia quoque comprehenditur fallacia à dicto ſimpliciter ad dictum ex parte, quæ ex eo accidit, quòd à dicto ſimpliciter ad dictum ex parte, perperam ratiocinatio procedat: vt,

Aethiops non eſt albus; ergo
Non eſt albus ſecundum dentes.

Cuius loci dialectici argumentationes imitantur iſtæ fallaces concluſiunculæ?

Fallaciæ à dicto ſimpliciter ad dictum ex parte, imitantur argumentationes à toto in modo ad partem in modo, ductas; contrà, à dicto ex parte ſpeciem habent argumentationum ex parte in modo deprompta rum.

DE FALLACIA IGNORANTIAE elenchi ſeu redargutionis.

Quomodo deſcribitur fallacia ignorantiæ elenchi?

Fallacia ignorantiæ elenchi ſpeciatim accepta, eſt captioſa argumentatio, propter omiſſam aliquam ex poſterioribus particulis, quæ in definitione elenchi collocantur, videlicet ſecundum idem, ad idem, ſimiliter, & in eodem tempore.

Recita elenchi ſeu redargutionis definitionem, quam hoc loco habet Ariſtoteles.

Ελεγχος μὲν γὰρ ἐστιν ἀντίφασις τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς μὴ ὀνόματος, ἀλλὰ πράγματος, καὶ ὀνόματος μὴ συνωνύμου, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν δοθέντων ἐξ ἀνάγκης, μὴ συναριθμουμένου τοῦ ἐν ἀρχῇ, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ὡσαύτως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ.

PER. Eſt enim reprehenſio, oratio contraria vnius eiuſdémque non verbi ſed rei, & verbi non ſynonymi, ſed eiuſdem; quæ quidem ex iis, quæ data ſunt & conceſſa, efficitur concluditúrque neceſſariò, non adiuncto eo, quod initio dictum eſt, quòd eadem ex parte, & in eadem re, eodémque modo, & in eodem tempore dicatur.

COL. *Elenchus ſeu reprehenſio, eſt contradictio vnius & eiuſdem, non nominis, ſed rei & nominis, atque adeò eiuſdem nominis, vt non ſynonymum ſit, ſed idem ipſum: quæ contradictio ex iis quæ ſunt poſita, ita ſequitur neceſſariò, vt in ſumptionibus non ſit acceptum illud de quo eſt inſtituta diſputatio: quæ denique ita facta eſt, vt pars vtraque in eodem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore ſumatur,*

BOE. Redargutio eſt contradictio vnius & eiuſdem, non nominis, ſed rei, & nominis non ſynonymi, ſed eiuſdem, ex iis quæ data ſunt ex neceſſitate, non connumerato eo quod erat in principio, ſecundum idem, & ad idem, & ſimiliter, & in eodem tempore.

Hoc

Hoc eſt pauci<: Verus elenchus eſt ſyllogiſmus, qui vim probandi habens, infert concluſionem verè contradicentem vel aduerſantem themati reſpondentis.

Quod eſt diſcrimen inter hanc redargutionis definitionem, & eam quæ paulò ſuperiùs eſt declarata?

Si ſenſus ſpectetur, nullum eſt diſcrimen: ſi quid ſit diſcriminis, in eo ſitum eſt, quòd quæ ibi rectè & breuiter indicata ſunt, hîc apertè & diſtinctè ponantur.

Recita modos quibus fallaciam ignorantiæ elenchi fieri contingit.

Primus eſt, quando omittitur particula, ſecundum idem: vt, Hoc lignum eſt æquale illi ſecundum longitudinem, & non eſt ei æquale ſecundum latitudinem; ergo eſt illi æquale & non æquale.

Secundus eſt, cùm omittitur particula, ad idem: vt, Decem ſunt duplum ad quinque, & non ſunt duplum ad ſex; ergo ſunt duplum & non ſunt duplum.

Tertius, cùm omittitur particula ſimiliter: vt, Plato eſt ſapiens, & non neceſſariò eſt ſapiens; ergo eſt ſapiens & non eſt ſapiens.

Quartus, quando omittitur particula, in eodem tempore: vt, Democritus hoc tempore ridet, & illo non ridet: ergo ridet & non ridet.

Fit autem fallacia elenchi in oppoſitis contradicentibus aut contrariis aut priuantibus, non autem in relatis: hæc enim comparatione diuerſorum aut diuerſa ratione de eodem poſſunt verè dici. vnde hîc nulla eſt fallacia, ſed firma eſt & dialectica argumentatio: Dauid eſt filius Iſai, & eſt pater Salomonis; ergo eſt filius & pater.

Item, Paulus eſt magnus, ſi eum ad Petrum conferas; & eſt paruus, ſi ad Goliath; ergo eſt magnus & paruus. Firma eſt argumentatio, vt docet Ariſtoteles apertè in categoriis, vbi de proprietatibus quantitatis agit.

Quam rationem habet fallacia ignorationis elenchi, ſeu redargutionis, ad fallaciam dicti ex parte?

Fallacia ignorationis elenchi ad fallaciam dicti ex parte, rationem habet minus communis: nam licèt non omnis fallacia dicti ex parte (vt ex exemplis primi modi eius palam eſt) ſit fallacia ignorationis redargutionis; attamen è contrario, omnis ignorationis elenchi fallacia (vt ſpeciatim ſuprà deſcribitur) videtur eſſe à dicto ex parte, ſecundi aut tertij modi, prius à nobis expoſiti.

Quare in reſponſione tua addidiſti, vt ſpeciatim ſuprà deſcribitur?

Quia poſtea Ariſtoteles latiùs accipit fallaciam ignorationis elenchi, vt ſit captioſa argumentatio propter omiſſionem cu-

juſuis particulæ in definitione elenchi collocatæ. qua generali ſignificatione cæteras omnes fallacias ſuo ambitu complectitur, quod hac ratione facilè quiuis intelligere poteſt: oportet enim (vt inquit Ariſtoteles) in vero elencho ex iis quæ poſita ſunt, ſequi concluſionem, & ita ſequi, vt re vera, non ſpecie tantùm ſolida ſit & rata concluſio.

A qua argumentationis perfectione omnes fallacias, & ſophiſmata recedere, ob idque ad fallaces elenchos poſſe referri, perſpicuum eſt.

De fallacia petitionis principij, ſeu quæ propter id quod in principio erat, accidit.

Quid eſt fallacia petitionis principij?

Fallacia petitionis principij, eſt vitioſa argumentatio, cuius antecedens non eſt notius conſequente, ſed eſt vel ignotius, vel æquè ignotum.

Vt, ſi quis ad iſtius thematis probationem, Homo à natura ridendi facultatem habet, hac vtatur argumentatione: Omnis homo habet à natura ridendi facultatem; igitur aliquis homo habet à natura ridendi facultatem.

Eſt & hìc petitionis principij fallacia; Clodius inſidiatus eſt Miloni; ergo Clodius inſidias Miloni ſtruxit: verberauit, igitur percuſſit. quamquam enim in ſermone conceſſum ſit, eandem ſententiã mutatis verbis efferre, tamen in probando omnino ſunt inutiles ταυτολογίαι, quòd ignota per æquè ignota nec probari, nec vllo modo illuſtrari queant.

De fallacia conſequentis, ſeu propter conſequens.

Quid eſt fallacia conſequentis ſecundum Ariſtotelem?

Fallacia conſequentis, eſt captioſa argumentatio, quæ inde fit, quòd falsò putetur reciprocari conſecutio; hoc eſt, quòd putetur ſicut ex antecedente ſequitur conſequens, ita ex conſequente antecedens ſequi, aut ex oppoſito antecedentis ſequi conſequentis oppoſitum.

Vt ſi quis credat hanc conſecutionem eſſe legitimam: Hic liquor eſt albus, ergo hic liquor eſt lac: eò quòd è contrario firma ſit iſta argumentatio, Hic liquor eſt lac, igitur hic liquor eſt albus.

Item ſi quis credat hanc eſſe firmam conſecutionem, Nullus

homo eſt; ergo nullum animal eſt: eò quòd hæc ſit firma argumentatio, Homo eſt, ergo animal eſt.

De fallacia propter non cauſſam vt cauſſam.

Quomodo definitur fallacia propter non cauſſam vt cauſſam, ſecundum Ariſtotelem?

Ad hunc modum:

Fallacia propter non cauſſam vt cauſſam eſt, cùm id quod non eſt cauſſa, aſſumitur tamquam propter illud fiat redargutio.

Hoc eſt, Eſt captioſa argumentatio, quæ inde fit, quòd aſcita enunciatio falsò credatur cauſſa eſſe falſitatis, quæ in concluſione cernitur, propter aliquam affinitatem quam habet ea aſcita enuntiatio, vel cum altera antecedentis parte, vel cum ipſa concluſione.

Vt ſi quis aſſerat hanc, Omne animal ſentit, & alius ita argumentetur:

Omne animal ſentit,
Omne animal videt;
Atqui homo cæcus eſt animal; ergo
Homo cæcus videt:

Conſequens eſt falſum, ergo aliqua antecedentis pars: ſed non illa, Homo cæcus eſt animal; ergo iſta, Omne animal ſentit.

Quomodo diſſolui debet eiuſmodi fallacia?

Negando eam antecedentis partem, ex cuius vitio manat conſequentis falſitas; cuiuſmodi in propoſito exemplo eſt ipſa propoſitio; videlicet, omne animal videt: ex ea enim conſequentis falſitas ſuam ducit originem.

Quomodo diſtinguitur hæc fallacia à vitio ſyllogiſmorum quod vocant, non propter hoc accidere falſum?

Hæc fallacia poſtulat, vt ſit aliqua conuenientia enuntiationis aſcitæ cum concluſione falſa, aut altera antecedentis parte: quæ conuenientia in eo conſiſtit, quòd vel idem prædicatum habeant, vel ſubiectum idem: talis verò conuenientia non eſt neceſſaria in eo ſyllogiſmorum vitio, quod vulgò appellant, non propter hoc accidere falſum, quia ibi nulla opus eſt probabilitatis ſpecie, quæ hoc loco prorſus eſt neceſſaria.

De fallacia propter id quod eſt plures interrogationes vnam facere.

Deſcribe fallaciam quæ accidit propter id quod eſt plures interrogationes vnam facere, ex Ariſtotelis doctrina?

Fallacia quæ accidit propter id quod eſt plures interrogationes vnam facere, ſecundum Ariſtotelem fit, quando ad interrogationes plures perinde ac ſi vna eſſet, datur reſponſio vna.

 Vt ſi.

Vt ſi quis interrogatus de duobus hominibus, quorum alter videat, alter verò ſit cæcus, vtrum cæci ſint illi, an non; citra diſtinctionem reſpondeat, vel cæcos eſſe vel non eſſe cæcos, redarguetur.

Verè quidem, ſi affirmatè reſpondeat, eos cæcos eſſe: nam inde conſequetur, videntem quoque cæcum eſſe.

In ſpeciem verò redarguetur, ſi eos cæcos eſſe negauerit: nam inferet ſophiſta, ergo cæcus non eſt cæcus.

Si autem reſponderit diſtinctè, hic videt, ille eſt cæcus; omnem euaſerit calumniam.

Qua cautione vtendum eſt aduerſus hoc fallendi genus?

Ea quam indicat Ariſtot. in libro περὶ ἑρμηνείας, vbi docet reſponſionem interrogationi congruere debere, vt videlicet ad interrogationem vnam, vna quoque detur reſponſio; ad multiplicem verò ſeu multas, diſtinctè reſpondeatur per multas enunciationes.

Quis eſt verus & laudabilis fallaciarum vſus?

In fallaciis multæ recitantur impoſturæ, quarum doctrinam tradi putandum eſt, non vt tenera ætas aſſueſcat ſophiſmatibus, ſed vt ea cognoſcere, & cognita vitare atque refutare poſſit.

Sicut enim doctrina de venenis traditur vt vitentur venena, non vt hominum vitæ inſidiemur; ita Ariſtoteles nobis fallacias ſophiſtarum detexit, non vt vtamur, ſed ne à ſophiſtis, qui iis vti ſolent, decipiamur.

Hæc igitur eſt iam explicati tractatus vtilitas: vt ſciamus quomodo ſophiſtæ fucoſæ probabilitatis reprehēſiones conficiant quibus fallant imperitos, ſapientéſque videantur, quod vehementer deſiderant: & vt technis variíſque artibus ſophiſtarum, quibus illi ad falſitatis patrocinium vtuntur, detectis, falſitas ex hominum verbis & ſcriptis procul exterminetur: veritatis autem dignitas illibata & inuiolata vbique & apud omnes conſeruetur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Omnium

Omnium eorum, quæ ſexto libro de elenchis inſcripto continentur, in vnam ſeriem collectio.

- Vitioſarum argumentationum confutatio ſiue diſſolutio, eſt duplex:
  - Perſonæ accommodata, fitque
    - Eleuando
    - Regerendo
    - Digrediendo.
  - Rei accommodata
    - Generalis, quæ fit oſtendendo aliquod vitium ineſſe in
      - Materia
      - Forma
      - Vtraque,
    - Specialis, quæ fit dum ita redarguitur argumentatio captioſa, vt peculiaris aliqua fallacia in ea latere demonſtretur; ad cuius explicationem hæc
      - Obiter tractantur
        - Elenchus
        - Syllogiſmus
        - Diſputationes vulgò appellatæ
          - Doctrinales
          - Dialecticæ
          - Tentatiuæ
          - Litigioſæ ſeu contentioſæ.
        - Metæ,
          - Tres præcipuæ,
            - Redargutio
            - Falſum
            - Paradoxon,
          - Duæ minus præcipuæ
            - Solœciſmus
            - Nugatio.
      - Fuſius explicantur
        - Fallacia verborum, ſeu propter dictionem, cuius partes ſunt,
          - Homonymia
          - Amphibolia
          - Compoſitionis fallacia
          - Diuiſionis fallacia
          - Accentus fallacia
          - Figuræ dictionis fallacia.
        - Fallacia rerum ſeu extra dictionem
          - Accidentis fallacia,
          - Dicti ex parte fallacia,
          - Ignoratio Elenchi,
          - Petitio principij,
          - Conſequentis fallacia,
          - Non cauſſa vt cauſſa,
          - Interrogationes plures vt vna.

PER-

PERORATIO AD
DISCIPVLOS.

HAbetis *nunc, ſtudioſi adoleſcentes, communes logicæ præceptiones, ad quas in lucem edendas maximè veſtra me impulit vtilitas, nimirum vt ſummam dialecticæ artis breuiter comprehenſam, & per eam ad Ariſtotelicæ diſciplinæ receſſus perluſtrandos aditum patefactum haberetis, moleſtiſſimóque ſcribendi labore, quo olim dialecticæ tirones non ſine grauiſſimo temporis diſpendio miſerè fatigari ſolebant, liberaremini, & ſimul videretis doctrinæ Ariſtotelicæ maximum, ſummoperéque omnibus litterarum ſtudioſis neceſſarium* VSVM: *Cuius tenuiſſima (non auſim dicere nullam) apud noſtros hactenus inter docendum extitit vel mentio vel cura, in tanto definitionum complendarum præceptionumq́; & ſubtilitatum accumulandarum ſtudio.*

Quæ res multis modis nocet diſcentibus: efficit enim in artibus Labyrinthos, qui ingenia remorantur & implicant inextricabilibus laqueis, torquent inani cura, & à vero artium VSV *abducunt: deinde iudicium hebetant, calumniandíque prauam gignunt conſuetudinem, quæ poſtea in omni vita odioſiſſimos moleſtiſſimóſque efficit calumniatores.*

Quòd ſi quæ volumus, etiam præſtitimus, Deo Opt. Max. ſit gratia, illíque ſoli gloria: ſin minus, merebitur tamen conatus noſter veniam apud omnes humaniorum artium cultores, quos pro ſua humanitate in iudicando de hoc immaturo fetu (qui velut abortiuus

tiuus inter quotidianæ profeſsionis moleſtias nobis excidit) candorem doctis viris dignum adhibituros confido, probè memores, vt facillimum eſt aliena otioſè carpere; ita difficillimum eſſe, quod omni ex parte ſit abſolutum præſtare: probè quoque intelligentes, quæ nos rudibus adhuc adoleſcentibus craſſa & pingui (vt aiunt) Mineruâ tradidimus, ea non ad ſophiſtarum argutias, aut ſpinoſam ſubtilitatem, ſed ad communem potius & popularem ſcribendi & loquendi conſuetudinem fuiſſe accommodanda.

Quæ verò à nobis conſultò ſunt omiſſa, viua præceptoris voce ſuppleri poterûnt: denique, ſi quid excedere ingenia prorſus rudia aut tarda nonnulli forſan iudicabunt, illud vt omittant, per nos licet.

Meminerint præterea eruditiores, & elegantioris litteraturæ ſtudioſi, nos hæc ſcholis noſtris ſcripſiſſe, quæ Argyropyli & Boëthij verſionibus non magnopere politis vtuntur: quas non modò in definitionibus & diuiſionibus adducendis retinere debuimus, ſed etiam in iiſdem explanandis ſæpenumero ſequi compulſi ſumus.

Quocirca nolumus quempiam, ne diſcipulum quidem, in noſtra verba iurare; neque in ea opinione eſſe, vt putet ita noſtra nobis placere, vt vel ab iis aliquem diſſentire, vel melius quippiam politiúſque in medium proferre conari (modò id ſincero candidóque animo, non peruerſo diſſentiendi ſtudio, fiat) nefas ducamus: nam neque nos ipſi his (licet iam ſemel atque iterum emendatis) ita aſtricti tenemur, quin meliora exquiſitioráque ſequendi, complurium noſtræ ætatis doctiſsimorum prudentiſsimorúmque virorum exem-

exemplo, liberam retinere velimus poteſtatem.

Interea pergite adoleſcentes optimi, qua cœpiſtis modeſtia atque diligentia, & æqui boníque facite conſecratam hanc veſtris commoditatibus operam præceptoris, qui vt vos laboribus leuaret, grauiſsimos ipſe veſtra cauſſa ſubire labores in mediis grauiorum ſtudiorum curis non detrectauit.

ΤΕΛΟΣ.

Η ΔΟΞΑ ΤΩ ΘΕΩ ΜΟΝΩ·
ΕΣΤΩ ΔΕ ΧΡΕΙΑ ΤΟΙΣ ΜΑΘΗΤΑΙΣ.

Soli Deo ſit gloria:
Vſúſque ſit diſcentibus.

PRIVILEGII CAESAREI SVMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum imperatoris ſemper Auguſti publico edicto cautum & ſancitum eſt, ne quis cuiuſcumque ſtatus, gradus, ordinis aut conditionis fuerit, quacumque ſacri Romani imperij & ditionis eius fines patent, quæcumque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impreſſa, vel ab aliis quidem impreſſa, nouis autem deinceps ſcholiis, annotationibus, aut commentariis aucta & illuſtrata Chriſtophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpienſis primus typis procuderit, intra proximum ſexennium à prima cuiuſque operis aut voluminis editione vllo pacto eiuſdem vel diuerſi characteris forma excudat, aut excuſa ab aliis intra eiuſdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, ſeu quouis modo diſtrahat manifeſtè vel occultè, ſub poena decem Marcharum auri puri, quatum dimidia fiſco Imperiali fraudis vindici, reſidua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impreſſorum amiſſionem, quos idem Plantinus vbicumque locorum nactus fuerit per ſe, vel ſuos, adiumento Magiſtratus loci, vel citra, propria auctoritate ſibi vindicare, inque ſuam poteſtatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipſi Edicto manu ſubſcripſit, & ſigillum apponi iuſſit Cæſarea maieſtas; Datum in ciuitate Viennæ Auſtriæ, die vigeſima prima menſis Februarij; Anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quinto:

Subſig.

Maximilianus.

Ad mandatum ſacræ
Cæſ. M. proprium.

Haller.

ANTVERPIÆ EXCVDEBAT
CHRISTOPHORVS PLANTINVS,
ARCHITYPOGRAPHVS REGIVS,
ANNO M. D. LXXIX. KAL. IVL.

LABORATORIO DI RESTAURO
S. FRANCESCA ROMANA
Via del Teatro di Marcello 32 00186 ROMA